

7-83

946-64

Printed in Turkey

~~188~~

Հ Ա Մ Ա Ռ Օ Տ

ԱՇԽԱՏԱՆՑՈՒԹՅԱՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԵՐԿՐԻ

ԸՍՏ

ՆՈՐՈԳ ԿԱՐԳԵՅ ՏԻՐՈՒԹՅԱՆՅ

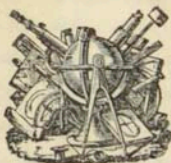
ԱՇԽԱՏԱՄԻԲԵԱԼ

Ի Հ. ՊՕԳՂՈՍԻ ՅՈՎՆԱՆՆԵԱՆՅ

Ի ՄԻԹԻԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵՆԷ

1222

9230-57

Ի ՎՆՆԱ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ՄԻԹԻԱՐԵԱՆՅ

1835 . ՌՄՁԳ

2004

Յ Ա Ռ Ա Զ Ա Բ Ա Ն

Լ շխարհը՝ կամ երկիրը մարդուս ժամանակաւոր տունն է. անոր ամէն մէկ մասերը ու դիերը աս տունին զանազան կողմերը ու դատիկոնները (տալէրը) են: Մարդիկ աս զանազան մասերուն մէյմէկ կտորին մէջը՝ ինչպէս մէկ տունին մէջը զանազան տնվորներ՝ կրքնակին: Ինչ ամօթ, ինչ մենծ տգիտութիւն ու անհոգութիւն կրսեպվէր աս տունին մէջը բնակող զանազան տնվորներուն (Ֆախլանէրան) մինակ իրենց նստած տեղը ճանչնալ, ու տունին մէկալ մասերը մէյմը տեսնելու ու ճանչնալու ետեւէ չըլլալ. անոր մէկալ բնակիչներուն վրայ՝ որոնց հետ ամէն ժամանակ կրքնակին՝ ծանօթութիւն մը չունենալ. ու անանկով իրենց բնակութեան տեղը ու իրենց մօտիկ եղող անձինքներուն ինչ ըլլալը չիգիտնալ: Ասոր պէս մենծ ամօթ է մարդուս ժամանակ ու դիւրութիւն ունենալ՝ ու չիքննել չիգիտնալ՝ թէ աս մենծ տունին՝ սյսինքն երկրին՝ ուր ինքը կրքնակի՛ զանազան դիերը ինչ հանգամանք՝ ինչ

ընակիչ ու ինչ վայելչութիւններ ունին, մանաւանդ երբոր իր եղած կողմը՝ դատիկոնը ու խուցը նստելով կրնայ աս ծանօթութիւնները ունենալու:

Ահա աս դիժար ու անկարելի երևցած բանը մեզի հեշտ ու կարելի կընէ Աշխարհագրութիւնը՝ կամ Աշխարհագրութիւնը, որուն մէջը՝ ինտոր հայկի մը մէջ՝ մեր տունը տեղը նստելով՝ կրնայինք կըտեսնենք աշխարհին զանազան մասերը ու դիերը, ամէն մէկ մասին մասնաւոր տեղերը, ամէն մէկ տեղւոյն մէջը եղած բերքերը, վայելչութիւնները, բնակիչները, ու անոնց գործքերը, սովորութիւնները, կրօնքը՝ կամ հաւատքը, արհեստները, գիտութիւնները, և այլն: Ասանկով քիչ ժամանակի մէջ ու առանց աշխատանքի՝ առանց ծախքի կըտեսնենք ու իբր թէ կըպըտըտինք աս մենծ տունին՝ այսինքն մեր երկրին ամէն դիերը:

Աշխարհիս մէջը քիչ մարդ կըգտնուի՝ որ չուզենայ ասանկ ծանօթութիւններ ունենալու, ինչու որ մարդ ինչ տեսակ կեանքի ու վիճակի մէջ ըլլայ՝ աս ծանօթութիւնները իրեն շահ մը կրնեն, ուսումնասէր մարդուն անուանի քաղքըներուն, ուսումնարաններուն ու ասոնց նման տեղերուն վրայ տեղեկութիւններ տալով: Վաճառականին՝ զանազան տեղերուն ու քաղքըներուն առուտուրը՝ ու անոնց մէջը ըլլող ապրանքները խմացընելով, կենցաղակիրթ՝ կամ կըթասէր

մարդուն՝ անուանի քաղքըներուն մէջը ըլլող կենցաղօգուտ ու կրթութեան տեղերը ծանօթ ընելով. ազգասէր մարդուն՝ զանազան ազգերու իրենց ազգը պայծառացընելու ու յառաջ տանելու համար դտած հասարակաց օգտին շահաւէտ միջոցները ցըցընելով. աստուածասէր ու կրօնասէր մարդուն՝ աստուածպաշտութիւնը ծաղկեցընելու համար ամէն դի եղած ժամերը, վանքերը ու բարեպաշտ ընկերութիւնները պատմելով. իսկ ուսանողներուն ու համբալիններուն աս ամէն բաներէն ՚ի զատ իրենց եղած տեղը՝ իրենց հայրենիքին մէջը ըլլող բնական ու քաղաքական գիտնալու բաները առջնին դնելով:

Աս ծանօթութիւնները մարդուս կրթութեանը չէ թէ միայն շատ օգտակար՝ հապա շատ հարկաւոր ըլլալուն՝ կրտսաններ որ ամէն կրթասէր ազգ իր մէջը կը ծաղկեցընէ ու կըտարածէ աշխարհագրական հմտութիւնները, ու հիմակվան ատենս դպրատուններու մէջ սորվելու ուսմունքներուն մէկը աշխարհագրութիւնը եղած է: Տղաք պզտիկուց կըսորվին երկրիս հանգամանքը, բնակչացը որպիսութիւնը, սովորութիւնները, և այլն. ու ասանկով իրենց երկրածանօթութեան ու երկրագիտութեան հիմը տղայութեան ատենը կըդնեն, որ ետքը իրենց շատ մենծ օգուտներու պատճառ կըլլայ: Անրդս երկրիս վրայ տեղ մը հաստատ չիկրնար

կենալ . երբեմն ինքը մինակ՝ երբեմն իր ընտանեացը հետ մէկ տեղէն մէկալ տեղ կերթայ՝ իր բնակութիւնը կրփոխէ . անոր համար շատ աղէկ բան է որ յառաջուց ամէն տեղերուն վրայ զանազան տեղեկութիւններ ունենայ, որ կարենայ իր երթալու ու կենալու տեղը որոշել ու հեռուանց ճանշնալ : Ասկից 'ի զատ զանազան ազգաց պատմութիւնները հաստատ սորվելու համար շատ հարկաւոր է աշխարհագրութիւնը : Ասոր համար իմաստունները աշխարհագրութիւնը ընդհանուր պատմութեան օգնիչ գիտութիւն կրկոշեն :

Արդ՝ աս հարկաւոր օգուտները մեր ազգին մէջը տեսնելու համար շարագրեցինք աս Համառօտ Աշխարհագրութիւնը իբր դասագիրք մը երկրագիտութեան վրայ, որ համբակներուն երկրիս վրայ գիտնալու հարկաւոր բաները, անոր գլխաւոր մասերը, ամէն մէկ տէրութիւնները ու անոնց հանգամանքը ու երևելի տեղերը կը սորվեցընէ, ան ալ ըստ հիմակվան նոր ծանօթութեանց ու կարգաց զանազան տէրութիւններու : Թէ որ համբակ մը աղէկ միտք կառնէ ինչ որ աս համառօտ աշխարհագրութեան մէջը կայ՝ կրնայ երկրիս ամէն դիերուն տեղեակ ըլլալ, ու անկից մենձ օգուտ գտնելով՝ իր սրտին մէջը փափագ կրծնանի ասանկ բաներու վրայ ալ աւելի ծանօթութիւններ ունենալ . ու անով կամ աւելի բան գիտցողներուն ու աշխարք պտը-

Ե Շ Խ Է Ր Հ Ե Գ Ր Ո Ի Թ Ի Ի Ն Ը

Տ Գ Ն Յ Ե Ի Է Ն Դ Ե Լ Ո Ի

Ե Գ Ը Ն Ը Կ Ը

Ամէն գիտութիւն՝ ինչչափ դժուար ըլլայ՝ երբոր աղէկ ճամբով ու եղանակով կը սորվեցվի ուսանողներուն՝ շատ կը դիւրիննայ ու քիչ ատենվան մէջը կը սորվուի. նոյնպէս ամէն գիտութիւն՝ ինչչափ որ հեշտ ըլլայ՝ երբոր աղէկ ոճով ու եղանակով չի սորվեցվիր համբալներուն՝ շատ կը դիժարնայ ու սորվողներուն միտքը շիմտներ։ Եւ չիտարհագրութիւնը հեշտ ու զուարճալի գիտութիւն մը ըլլալուն՝ ուսուցիչներուն ու ուսանողներուն ամենեւին դժուարութիւն մը չիտար՝ միայն թէ աղէկ կարգով ու եղանակով սորվուի։ Ու ասիկա կը ըլլայ՝ թէ որ աս ետեւի կանոնները կը պահանջուին։

Վասն ուսումնական՝ կամ մաթէմատիգական աշխարհագրութեան մէջը պէտք է նայի ուսուցիչը որ՝ ինչչափ կրնայ՝ կարճառօտ ծանօթութիւններ տայ համբալներուն։ Ինչու որ չափաբերութիւնը՝ որ է մաթէ-

մաթիգան՝ մասնաւոր գիտութիւն ըլլալուն՝ ու մաթէ-
մաթիգական աշխարհագրութիւնը աստղաբաշխութեան
մէկ մասը ըլլալուն՝ համբալինները ամէն բանը աղէկ՝ կամ
հիմնովին չեն հասկընար, ինչպէս որ ան գիտութիւնը
չխորվին : Անոր համար պէտք չէ որ համբալիններէն ա-
սոր վրայ երկայն ու կատարեալ ծանօթութիւն պա-
հանջէ :

Արրորդ՝ բնական՝ կամ ֆիզիգական աշխարհա-
գրութեան վրայ պէտք է աւելի ընդարձակ ու երկայն
ծանօթութիւններ տալ համբալիններուն, զի ասոնք զիւ-
րաւ հասկանալի ու զուարճալի ըլլալնուն՝ սորվողները
շուտով միտք կառնեն գլխաւոր ու հարկաւոր գիտե-
լիքները . մանաւանդ որ շատ բանը իրենք համբալինե-
րը՝ թէ որ ասանկ բաներու սէր ու փոյթ ունին՝ կրնան
փորձով ու քննելով տեսնել, ու գիրքէն սորվածնին
մտվընուն մէջը աղէկ հաստատել :

Արրորդ՝ քաղաքական աշխարհագրութեան՝ կամ
երկրի զանազան մասերու վրայ դաս տալու ու խօսելու
ատենը պէտք է նայիլ ամէն բանէն առաջ՝ որ սոր-
վողները ամէն մէկ տէրութեան՝ կամ երկրի մասին սահ-
մանները աղէկ միտք առնեն գիտնան, որ երբոր աշ-
խարհացոյցներուն վրայ տեղ մը փնտռելու ըլլան՝
շուտ մը գտնան : Ատքը պէտք է իրենց առջին դնել
ու միտք առնել տալ ամէն մէկ երկրին կամ տէրու-

Թեան գետինին բնական հանգամանքը, գլխաւոր լեռներուն ու գետերուն, անունները, և այլն, գլխաւոր բերքերը, մանաւանդ ան բերքերը՝ որ տեղւոյ մը յատուկ են: Սենք աս բաներուն վրայ այնպէս կարծ խօսքով գրեցինք՝ որ համբակները զանոնք շատ հեշտ կրնան բերան առնել, ու անով ամէն բանը իրենց միտքը աղէկ կըմնայ: Ալ շարժապետը աս բանիս մէջը կրնայ օգնել իրենց՝ ան բաներուն վրայ իրենց աւելի տեղեկութիւններ տալով, որոնք ինքը կամ ուրիշ ընդարձակ աշխարհագրութիւններէն՝ կամ իր անձնական ծանօթութիւններէն գիտէ:

Ամէն մէկ քաղաքին ու մասնաւոր տեղերուն վրայ խօսված ատենը իրենց բնակչաց թիւը, առուտուրի մէջ երևելի ըլլալը, ու իրենց մէջ բարեպաշտական, ուսումնական ու կենցաղօգուտ տեղերը պէտք է բերան առնել տալ՝ աս ալ աւելի ամէն մէկ երկրին մայրաքաղաքներուն ու երևելի տեղերուն մէջը: Հոս ալ վարժապետը պիտի ջանայ իր աշակերտներուն ճոխ տեղեկութիւններ տալու ամէն մէկ քաղաքներուն ու տեղերուն վրայ որ աս գիրքին մէջը յիշված են: Սակ չիյիշված տեղերն ալ՝ որոնց վրայ գիտնալու արժանի ծանօթութիւններ կըգտնուվին՝ պէտք է որ մասնաւորապէս աւանդէ համբակներուն, որով անոնց

աւելի զուարճալի կը լլայ աշխարհագրութիւն սորվելը, ու սորվածնին միտվընին կըմնայ:

Ըս բաներուս մէջը շատ օգնութիւն ու դիւրութիւն կըգտնէ ուսուցիչը, ինչպէս նաև համբալը ու ամէն աշխարհագրութիւն կարգացողը՝ թէ որ իր աչքին առջին միշտ աշխարհացոյց մը ունենայ, ուր կարենայ գտնալու տեսնելու ան տեղը, որուն վրայ կըխօսվի: Աշխարհացոյցը կենդանագիր պատկերի նման է, ու ինչպէս որ մարդու մը կերպարանքին ու ուրիշ արտաքին հանգամանացը վրայ խօսելէդ ետև՝ կամ խօսած ատենըդ՝ թէ որ իրեն պատկերը լսողներուն կըցուցունես՝ ըսածներդ աւելի աղէկ կիմանան ու անոր կերպարանքը իրենց միտքը աւելի կըտպաւորվի, ասանկ ալ աշխարհացոյցներուն վրայ երկրի զանազան կտորներուն որ դի՛ որ կլիմայի տակ ու որ երկիրներու սահմանակիցը լլալը յայտնի ու հեշտ կիմանանք ու աչվըներնուս առջևը կըտեսնենք:

Հիմայ աս կարճառօտ յառաջաբանը լըմընցընել ուղեւում կը յուսանք՝ որ բարեմիտ ընթերցողը թէ որ մէկ քանի անուանի տեղեր ու քաղաքներ ու մէկ քանի կարևոր ծանօթութիւններ աս մեր համառօտ աշխարհագրութեան մէջը չիգտներ նէ՛ մեզի չիմեղադրեր՝ մտածելով որ ընդարձակ բազմահատոր աշխարհագրութիւն-

ներուն մէջն ալ մարդ ամէն տեղւոյն վրայ ամէն ծանօ-
 թութիւնները չիկրնար տալու, ինչպիսի աւելի ասանկ
 փոքր միահատոր գիրքի մը մէջ : (Իւր Լստուած մե-
 ղի ժամանակ, դիւրութիւն ու միջոցներ կուտայ՝ գուցե
 իր ատենին քիչ մը աւելի ընդարձակ աշխարհագրու-
 թիւն ալ գուրս կըհաննէք՝ ի վայելումն ազգիս հայոց :

Հ Ա Մ Ա Ռ Օ Տ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Բնդհանուր Օճանթուծիւն

Ուսումնական, Բնական ու Քաղաքական

Աշխարհագրութեան :

1.

Աշխարհագրութեան ինչ իւրաքանչեւ, ու ժանի՝
իւրաքանչեւ :

Աշխարհագրութեան կամ Արեւագրութեան կըսորվեցընէ մեզի մեր երկրին ինչ ու ինտոր ըլլալը, ու անոր վրայ եղած բաները : Ու իրեք կըբաժնըվի Ուսումնական կամ Հաճութեամբ (Մեթոդիկական), Բնական (Ֆիզիկական) ու Քաղաքական :

Ուսումնական աշխարհագրութիւնը՝ երկրին ձևին, մեծութեանը, շարժմանը, պէսպէս չափմանցը ու ասոնց նման հանդամանացը վրայ կըխօսի :

Բնական աշխարհագրութիւնը՝ հողին կամ ցամաքին, ջուրին, օդին, զանազան բերքերուն ու մարդկան վրայ կըխօսի :

Քաղաքական աշխարհագրութիւնը՝ երկրի վրայ ըլլող զանազան տէրութիւններուն ու քաղաքներուն՝ ու անոնց բնակչացը սովորութիւններուն, օրէնքներուն, ու ասոնց նման բաներու վրայ կըխօսի :

Արևիկը Էնչ Գեորգի Գեորգի *) է, ու Էնչպէս Են ունի :

Արկիրը ինք իրմէ մուտ ու մէջէն լուս չանցնող մարմին մի է կլոր ձևով . բայց երկու դիերը, այսինքն երկու բեռններուն տակը (Գե. 6.) քիչմը ներս գացած : Արկրի կլոր ըլլալը կիմանանք նախ՝ անկից որ, արևելքի դիու (Գե. 4.) տեղերուն աւելի առաջ արևը կը տեսնուի ու ցորեկ կը ըլլայ, քան թէ դէպ 'ի արևմուտքը ըլլող տեղերուն : Ինչպէս ըսեմ, մեզմէ 15 աստիճան (Գե. 12. Յանօն-Էն Բեզ.) դէպ 'ի արևելք հեռու եղած տեղերը՝ մեզմէ մէկ ժամ (սակալ) առաջ արև կը տեսնան . նոյնպէս մեզմէ 15 աստիճան դէպ 'ի արևմուտք հեռու եղած տեղիանքը մեզմէ մէկ ժամ ետքը արև կը տեսնան, ու այսպիսի համեմատութեամբ իմացիր բոլոր երկրիս բոլորտիքը : Ուստի թէ որ երկիրը կլոր չէր ըլլար նէ՛ այսպիսի համեմատութի չէր ըլլար . հապա ամէն դին մէկ ատեն արև կը տեսնային ու ցորեկ կընէին : Արկրորդ՝ շիտակ դաշտի մը, կամ ընդարձակ ծովու վրայ հեռու եղած մեծ մարմիններուն, ինչպէս աշտարակներուն, նաւերուն և այլն, պինտ առաջ գլուխները կերևան, ու քանի որ իրենց կըմտիկըրվի՛ վարի դիերն ալ կերևան . աս ալ կըրըցընէ որ երկիրս կլոր է . ինչու որ թէ որ շիտակ ըլլար՝ ծովու վրայի նաւերուն բոլոր մարմինը մէկէն պիտի երևար հեռուանց : Արրորդ՝ երկրի շուքը՝ որնոր լուսնոյ խաւարման ատենը լուսնոյ վրայ կերևնայ՝ միշտ կլոր է . անանկ է նէ երկրին բուն մարմինն ալ կլոր է : Չորրորդ՝ շատ ճամբորդներ երկրի բոլորտիքը շատ հեղ պտրտեցան նուով, գրեթէ միշտ դէպ 'ի արևմուտք երթալով, ու

*) Ուսումնասիրելու ան ամէն բանին հարմին իրենն՝ որնոր Էրկայն-Էն, լայն-Էն, ու խորանի-Էն ունի :

դարձեալ եկան իրենց տեղը դարձան, աս ալ չէր ըլլար՝
 թէ որ երկիրը կըր չէր ըլլար: Արկրին կըր ըլլալէն
 կիմանանք, որ իր վրայի բնակիչներէն ոմանք իրենց
 ոտվընին ուրիշ բնակչաց ոտվըներուն դարձուցած են:
 Աւ ասոնք հախոսիւնայս կըսվին իրարու:

3.

Ինչպէ՞ս իւրաց գիշեր ցորէի, ու ուստի՞ իւրագործանի գո-
 րայն չորս էղանալիւնընն գնանալանն-լիւնը:

Արեգակը *) մէյմը ամէն օր 24 ժամի մէջ
 արեւելքէն դէպ 'ի արեւմուտք երկրիս բոլորտիքը կըպը-
 տրտի, ու ասով կըլլայ Բնախոս օր. այսինքն ան ատենը
 որնոր արեւին ելլալէն մինչուկ մտնալը կըքշէ՝ ցորէի կըս-
 վի. ու արեւին մտնալէն մինչուկ ելլալը՝ գիշեր: Ս'չյ
 մ'ալ զողիակոսին մէջ տեղը ծիր արեգական (ԳԼ՝ 14.)
 ըսված գծին վրայէն՝ որնոր 360 աստիճան (ԳԼ՝ 12.
 Ժանօլն-լիւնն ՏՉ.) բաժնըված է՝ ամէն օր մէյմէկ
 աստիճանէն քիչմը պակաս արեւմտքէն դէպ 'ի արեւելք
 կըքալէ: Ուստի ասոր համար արեւին իր տարեկան ըն-
 թացքը 365 օր, 5 ժամ, ու 49 րոպէի մէջ կըկա-
 տարվի: Աւ արեւին աս տարեկան ընթացքովը կըլլան
 տարւոյն եղանակներուն փոփոխութիւնները ու պէսպի-

*) Աշխարհի գիշերին լրաց գիշերուր իրե՛ս իւրճիւնիւր է-
 ղան, ու գրանդիւնընն անուամբը ինչիցան Պաղո-
 մեան, Ասպերնիկեան, ու Տիրոնեան. Բայց ասոնց
 Տեղի՞ն գիշերուրը ՊարզՏեղանը ու Արեւիւնիւն-
 սինը էղան: ՊարզՏեղան էրիւրն աշխարհի Տեղ Կեղե
 անչարճ գրաւ. ու արեգակին էրիւն շարժան գրաւ,
 Տեյմը ըստ աւելն օր էրիւնին հէր Տեղալը
 24 ժամի Տեղ էրիւրն Բոլորտիւր իւրաբար: Գրով
 իւրաց ցորէի ու գիշեր. Ե Տեյ մ'ալ աւելն Գորէ զը-
 գիւնիւնն լրացիւն էրիւրն Բոլորտիւր իւրագոր, Ե ասով
 ալ չորս էղանալիւնընն պէսպիսու-լիւնը իւրագորովն

սութիւնները : Ինչու որ՝ աս պըտուտով արևը երբեմն
երկրիս մէկ կողմը, այսինքն դէպ ՚ի հարաւ, ու երբեմն
ալ մէկալ կողմը դէպ ՚ի հիւսիս ծոնելով՝ իր ճառագայթ-
ները երբեմն շիտակ ու երբեմն ծուռ երկրիս զանա-
զան մասերուն վրայ կարձակէ . որով կըլլայ Գարուն,
ամառ, աշուն, յիւն :

4.

Աշխարհիս Գլխաւոր Իրավերը որոնք էն :

Արևուն մանալէն ու ելլելէն կորոշներ երկրիկամ
աշխարհի դիերը : Ան դին՝ ուր որ արեգակը կելլայ,
կըսվի արևելք . իսկ ուր որ կըմանէ՝ կըսվի արևմուտք :
Արևին ելած դին կամ արեւելքին դին իմանալէն ետև՝
աշխարհիս մէկալ դիերը իմանալը խիստ դիւրին է .
երեսդ արևուն ելած դին դարձուր, ետևդ եկած դին
արևմուտք է, աջ դիդ հարաւ, ու ձախ դիդ հիւսիս :
Ասոնք են աշխարհիս չորս գլխաւոր կողմերը :

5.

Աշխարհագիւրծերը էնչ եղանակաւ էրկրիս մակերեսայլը Տըր
աշին ասընքը իրենքէն :

Արկրին վրայ եղած ամէն բաները յայտնի ցըցը-
նելու համար՝ աշխարհագիրները գունաւ մը հնարեցին,

ըստ : Իսկ Արկրիսին սը արեւը աշխարհին Տըր արեւը
անշարժ գրտաւ . ու էրկրին էրկրաւ շարժումս գրտաւ .
Տըր Տը իր ասանցին վրայ, ու աս պարտաւ իրւրայ
ըստ ցորելի ու գիշեր . ու Տըր մ' ալ արեգակուն
Բոլորարեւը՝ էրկրին արարելան պարտաւ գրտաւ, ու
ասով ալ եղանակներու փոփոխութիւնները իրւրան
ըստ : (Ս) Երկրիս հիմակվան արեւն Արկրիսին սը արեւ
էլէ պարտցնէրու Տըր արեւն էլէ է . Բայց Տըր ասանց
սինս-լիւնը փիլիսոփաներուն լեզու արարով աշին
էրկրայածին իկօրէ Տըր աշխարհագրական ծանօթութիւն
ները յատուղ իրենքէն :

որուն վրայ ջուրը ցամաքը, ու ուրիշ եղած բաները կընկարվին: Ասի կըսվի արհեստակէրս գունդ էրլը: Մայց բոլոր երկրի մակերևութին, այսինքն երեսին վրայ եղած բաները մէկէն մեր աչքին առջին դնելու համար՝ աս գունտը երկու կէս կըբաժնեն, ու շիտակ թուղթի վրայ կընկարեն. ու աս կէս գունտը կըսվի՝ Կապուտ, որուն վրայ զանազան աշխարհագրական գիծեր, շրջանակներ, ու աստիճաններ կըքաշվին: Ասե երկրի լեռերը, դետերը, քաղաքները և այլն, կընկարվին շիտակ թուղթերու վրայ քառակուսի ձևով, ու աս թուղթերն ալ կըսվին աշխարհացոյց: Հիմա գանք ասոնց վրայի քաշված շրջանակները ու գիծերը մէկիկ մէկիկ մեկնենք:

6.

Ինչ է երևի աստացի ու բնականը:

Աստացի էրլը կըսվի ան գիծը կամ թելը՝ որնոր երկրիս կեդրոնէն *) անցնելով մէկ դիէն մէկալ դին, հարաւէն դէպ ՚ի հիւսիս կըձգվի. ու իր երկու ձօթերուն մէկը, այսինքն հիւսիսային կողմը եղողը՝ կըսվի հիւսիսային բնական. իսկ հարաւային դին ըլլող ձօթը կըսվի՝ հարաւային բնական: Ալ երկիրը աս առանցքին վրայ՝ ինչպէս մէկ անիւմը իր մէջ տեղի փայտին բոլորտիքը՝ կըպըտըտի:

7.

Ինչ շրջանակ է հասարակածը:

Արկրի գունտը մէջ տեղաց՝ արևելքէն դէպ ՚ի արևմուտք մեծ գիծ կամ շրջանակ մը երկու բևեռներէն հաւասար հեռաւորութեամբ կըշրջապատէ, որ կըսվի՝ հասարակած: Ասիկա երկրի գունտը հաւասար երկու կէս,

*) Վտարի ինչ ներսի գիծն ինչ արեւը մտածված ինչպէս, որնոր գունդին մակերևութին՝ այսինքն էրեսին՝ ամեն ինչմանէ հասարակածն հեռաւոր է՝ Արկրոն ինչպէս:

այսինքն Հիւսիսային Ինսագոնի ու Հարաւային Ինսագոնի կրթածնէ : Արկրի վրայ ամէն տեղերը՝ որ Հասարակածին հիւսիսային դին, կամ հիւսիսային կիսագունտին վրայ են՝ կըսվին Հիւսիսային, իսկ որոնք որ հարաւային դին՝ կամ հարաւային կիսագունտին վրայ են՝ կըսվին Հարաւային :

8.

Որոնք էն արեւոտայ ռ- Բեւեռային շրջանայինը :

Հասարակածին երկու դիէն 23 ու կէս աստիճան (41° 12') հեռաւորութեամբ երկու դիծեր կամ շրջանակներ կան, որոնց հիւսիսային կողմը եղածը՝ արեւոտայ իւրիւրի կըսվի . իսկ հարաւային դին ըլլողը՝ արեւոտայ այժեղջէր կանուանվի : Արբոր արեգակը խեցգետնի արեւադարձը կըհասնի՝ մեզի (հիւսիսային կիսագունտի վրայ ըլլողներուն) ամառ է . անոր համար աս արեւադարձը մեզի նայելով՝ կըսվի նաև ամառային արեւոտայ . իսկ երբոր այժեղջէր արեւադարձը կըհասնի՝ մեզի ձմեռ է . անոր համար աս արեւադարձը նաև ձմեռային արեւոտայ կըսվի : Այն ուրիշ երկու պզտի շրջանակներ բեւեռներէն 23 ու կէս աստիճան հեռու . հիւսիսային կողմինը շրջանային կըկոչվի . իսկ հարաւային կողմի եղողը շրջանային հայտնային կըկոչվի : Բայց ատ արեւադարձներէն ու բեւեռային շրջանակներէն ի զատ՝ աշխարհագիրները Հասարակօրէն 16 զուգահեռական *) շրջանակներ մէկ զմէկէ տասնական աստիճան հեռաւորութեամբ գունտին վրայ կընկարեն, ու թը հատը հիւսիսային կողմը, ու թը հատն ալ հարաւային կողմը . որոնք որչափ որ բեւեռներու կըմօտենան՝ այնչափ ալ կը պզտիկնան :

*) Ս'էլ զէլէ տէն իողմանէ հասարակաւ հեռու եղող գիծերը . Օուգահեռական իրիւրիւր :

9.

Երևի գօթիները որոնք էն, ու թանի՛ հաս էն :

Չորս գլխաւոր զուգահեռական շրջանակները , այսօրինքն արեւադարձները ու բւեռային շրջանակները՝ երկիրը Հինգ գօթի , կամ բնական մաս կըբաժնեն իրենց տարութեան ու ցրտութեան չափին համաձայն : Աս գօթիներէն մէկը՝ այրեցած կամ փոխգին գօթի կըսվի . որուն մէջի եղած տեղերը սաստիկ տաք կըլլայ . ինչու որ արեգական ճառագայթները աս տեղերուն վրայ շտկէ շիտակ , կամ քիչ ծուռ կիյնան , որնոր սաստիկ տարութեան պատճառն է : Աս գօտւոյ տակ կիյնան երկու արեւադարձներու մէջ եղած երկիրները . աս գօտւոյ լայնութիւնը 47 աստիճան է . տարին երկու անգամ արեգակը հոն գագաթներնէն (Ենի-Ենի-Ենի) կանցնի . բայց արեւադարձներու տակ եղողներուն՝ տարին մէկ անգամ : Վիշերնին ու ցորեկնին անհաւասար է , հասարակածին տակը եղողներէն ՚ի զատ . ինչու որ հոն գիշեր ցորեկ միշտ հաւասար է , այսինքն 12 ժամ գիշեր է , ու 12 ժամ ցորեկ :

Աս գօտիներէն երկուքը Բարեխառն գօթիներ կըսվին . որոնց մէջի եղած տեղերուն տաքն ալ ցուրտն ալ չափաւոր բարեխառն է . ինչու որ արեւուն ճառագայթները աս տեղերուն վրայ ծուռ կամ քովանց կիյնան : Աս գօտիներուն մէջն են երկու արեւադարձներէն մինչուկ երկու բւեռային շրջանակները եղած տեղերը , որոնք որչափ որ դէպ ՚ի բւեռային շրջանակները մօտիկ են՝ այնչափ աւելի իրենց օրերնուն երկայնութիւնը կերկրննայ ու կրկարճնայ : Տիւսիսային կողմը եղածը Հիւսիսային Բարեխառն գօթի կըսվի . իսկ հարաւային կողմինը՝ հարաւային Բարեխառն գօթի կըսվի : Աս գօտիներու մէջ տարւոյն չորս եղանակներուն սքանչելի կտրգը կըպահսվի . բայց ասի ալ պէտք է գիտնալ որ , թէ որ մէկ հիւսիսային բարեխառն գօտւոյ մէջ գարուն է՝ հա-

բաւային բարեխառն գօտուոյ մէջ աշուն է, կամ թէ որ մէկուն ամառ է՝ միւսին ձմեռ է:

Իսկ մէկալ երկուքն ալ՝ ցրտային գօտիներ կրսվին. որոնց մէջի եղած երկիրները շատ ցուրտ կրլան. ինչու որ արևուն ճառագայթները ասոնց վրայ շատ ծուռ կամ կողմնակի կիյնան: Աս գօտիներուն մէկը կրսվի հիւսիսային ցրտային գօտի. իսկ միւսը հարաւային ցրտային գօտի: Աս գօտիներուն մէջն են բևեռային շրջանակներէն մինչուկ բևեռները եղած տեղերը: Աս գօտիներու մէջ գիշերը ու ցորեկը ուրիշ գօտիներէն շատ տարբեր են. ինչու որ տարին ատեն մը արևի երես ամենևին չեն տեսներ, ու ատեն մ' ալ միշտ կրտեսնեն: Իսկ բուն բևեռներու տակ եղող երկիրները՝ վեց ամիս միօրինակ ցորեկ կրնեն, ու վեց ամիս ալ գիշեր. բայց մութ գիշերը հազիւ երկու ամիս կրտեէ առաւօտեան արշալուսոյն համար, որնոր դեռ արևը չիծագած երկու ամիսի չափ կրտեէ. նոյնպէս երեկոյեան նուազ լուսոյն համար, որնոր երկու ամիսի չափ արևը մտնելէն վերջը կրտեէ:

10.

Ինչ բան է Բաժինը, ու Ժանի՛ է:

Սերը (տէ՛ 8.) յիշված զուգահեռական շրջանակներէն ՚ի զատ՝ ուրիշ զուգահեռական շրջանակներ (որոնք թէպէտ կիսագունաներու վրայ քաշված չես տեսներ, բայց կրնան քաշվիլ.) երկիրը զանազան Բաժիններ կամ Իլեմաներ կրբաժնեն, որոնք ամէն տեղերուն հասարակածէն ունեցած հեռուութիւնը, ու անանկով ամառվան ու ձմեռվան օրերուն երկայնութեան ու կարճութեան տարբերութիւնը կորոշեն: Ասոնք կրսվին չափաբերական կամ ուսումնական (Ճալեմալեգական) Բաժին կամ Իլեմայ, որոնք կրցըցընեն հասարակածին մէկ դին կամ մէկալ դին՝ երկու զուգահեռական շրջանակներու մէջ եղած տեղանքը՝ ուր տարւոյն պինտ երկայն օրը՛կէս ժամ, կամ մէկ ամբողջ ամիս աւելի է իր մօտիկ տեղւոյն պինտ

երկայն օրէն, հասարակածէն դէպ'ի բեւեռները երթալով : Հասարակածէն մինչուկ մէկ բեւեռային շրջանակը՝ 24 բաժին է, որոնց պինտ երկայն օրերուն իրարմէ ունեցած տարբերութիւնը՝ միայն կէս ժամ է : Իսկ մէկ բեւեռային շրջանակէն մինչուկ իր բեւեռը՝ 6 բաժին է, որոնց պինտ երկայն օրերուն իրարմէ ունեցած տարբերութիւնը՝ մէկ ամիս է : Ասանկով 30 ուսումնական բաժին կամ կլիմայ կը լլայ : Բնություն (Ֆիզիոլոգիան) ինչո՞ւ ուրիշ է (դէպ 23) :

11.

Որն է միջօրէ-ություն շրջանակը :

Արկրի գունտին վրայ ուրիշ գիծ, կամ շրջանակ մ'ալ կայ միջօրէ-ություն ըսլած, որ հասարակածին մէջ տեղաց հիւսիսէն դէպ'ի հարաւ քաշված է. ու երկրի գունտը երկու կէս կը բաժնէ, այսինքն՝ Ինտեր-տրոպիկալ ու Ինտեր-տրոպիկալ արեւոր-արեւմտ : Աս գիծը կը սլի միջօրէական, կամ կէսօրվան՝ ինչու որ երբոր արեգակը ատ գիծին վրայ կը հասնի՝ անոր տակը եղած տեղւոյ նկատմամբ՝ արեգակը իր օրական ընթացքին կէսը կատարած կը լլայ՝ ու այսպէս հոն տեղը կէս օր կը լլայ : Աս միջօրէական շրջանակները որոշ թիւ մը չունին. ինչու որ ամէն տեղ զատ զատ միջօրեայ ունին, թէ որ ասոնց ամէնն ալ քաշվելու ըլլային, աշխարհացոյց թուղթերուն վրան կը սեւեւար, ու ուրիշ բան գծելու տեղ չէր մնար : Ուստի անոր համար աշխարհագիրները արուեստակերտ գունտի վրայ մէկ շարժական միջօրէական մը հնարեցին. որպէս զի առանց մէկ շփոթութեան ամէն տեղ զատ զատ միջօրեայ ունենայ : Ինչու որ՝ որ տեղը որ ատ շարժական միջօրէականի տակ կը բերվի անոր միջօրէական կը լլայ : Բայց ատ շարժական միջօրէականէն ՚ի զատ՝ աշխարհագիրները գունտին աստիճանները զիւրութեամբ համընկու համար՝ 36 միջօրէական շրջանակներ կը նկարեն, տասնական աստիճան մէկը մէկալէն հեռու : Որոնք որչափ բեւեռներու կը լլայինն՝ այնչափ ալ մէկը մէկալին

կրմօտենայ: Ատոր համար հասարակածին վրայ եղած երկայնութեան աստիճանները՝ բևեռի մօտ եղած երկայնութեան աստիճաններէն աւելի շատ մղոն կը պարունակեն: Աւտ 36 միջօրեական շրջանակներէն մէկն ալ առաջին միջօրեայ կը դնեն, ու ասկից սկսեալ արեւմտքէն արեւելք երթալով կը համարեն հասարակածին աստիճանները: Աւտ աս առաջին միջօրեական շրջանակը կը դրվի Ափրիկէի Վանարեան կամ Արանելեաց կղզիներուն մէկուն վրայ, որ կը սվի Արկաթի (Ֆէրուս) կղզի:

12.

Աշխարհագրական էրկայնութիւնը ու լայնութիւնը է:

Տեղւոյմը առաջին միջօրեական շրջանակէն դէպ 'ի արեւելք կամ արեւմտք ունեցած հեռույութիւնը՝ կը սվի աշխարհագրական էրկայնութիւն. թէ որ տեղը արեւելեան կիսագունտին վրայ է՝ արեւելեան էրկայնութիւն կը սվի. իսկ թէ որ արեւմտեան կիսագունտին վրայ է՝ արեւմտեան էրկայնութիւն: Իսկ հասարակածէն դէպ 'ի հիւսիս կամ 'ի հարաւ տեղւոյմը ունեցած հեռույութիւնը կը սվի աշխարհագրական լայնութիւն. թէ որ տեղը հիւսիսային կիսագունտին վրայ է՝ կը սվի հիւսիսային լայնութիւն. իսկ թէ որ հարաւային կիսագունտին վրայ է՝ հարաւային լայնութիւն: Աս աշխարհագրական երկայնութիւնը ու լայնութիւնը՝ երկրի զանազան տեղերուն զիրքը, ու իրարմէ ունեցած հեռույութիւնը կիմացընեն: Հասարակածին վրայ երկայնութեան աստիճանները սյսիւնքն տեղւոյ մը առաջին միջօրեական շրջանակէն ունեցած հեռույութեան չափը քաշված են. իսկ միջօրեական շրջանակին վրայ նշանակած են լայնութեան աստիճանները տասը տասը կամ հինգ հինգ թուով, ինչպէս 10 . 20 . 30 . և այլն. կամ 5 . 10 . 15 . 20 և այլն *):

*) Ուսումնասանելը առէն Տէի շրջանակը՝ իմ իւր Գիծը 360 աստիճան իմ հաս իր բաժնէն. անոր համար հասարակածին

13.

Ինչպիսի եղանակաւ արեւոյսը Երկայնութիւնը ու լայնութիւնը իւրօրինակէն արեւ-եաստի-երօ Գոնօրին զրայ :

Պրտուացոր գունտը ու նոյն տեղը բեր միջօրէին տակը, և նայէ որ միջօրէական շրջանակին որ աստիճանին տակը կիյնայ նոյն տեղը. ահաւասիկ ան աստիճանն է ան տեղւոյ լայնութիւնը : Վարձեալ գունտը անշարժ պահելով, նայէ հասարակածին որ աստիճանը նոյն միջօրէական շրջանակը կրկտրէ ահաւասիկ ան աստիճանն ալ նոյն տեղւոյ երկայնութիւնն է : Վոյնպէս ալ տեղւոյմը երկայնութիւնը ու լայնութիւնը գիտնալով՝ գունտին վրայ ան տեղը դիւրաւ կրնաս գտնալ. այսինքն նախ գտիր երկայնութեան աստիճանը հասարակածին վրան, ու բեր միջօրէական շրջանակին տակը՝ և գունտը անշարժ պահելով՝ նայէ միջօրէական շրջանակին վրայ լայնութեան աստիճանը. ահաւասիկ անոր տակը նոյն խնդրած տեղը կրգտնես :

աւրտածին ու միջօրէականին շրջանակները, աշխարհացոյցներուն ու Երկրի Գոնօրին զրայ որիչ հարած ժամ Գիծերը 360 աստիճան իւրօրինակէն : Եւ նաև մէկ աստիճանն ալ 60 հաս իմ ժայրիւնն իւրօրինակէն. ու ամէն մէկ ժայրիւնն որիչ 60 հաս իմ հանրաման՝ իմ Երկրորդական ժայրիւնն իւրօրինակէն : Որովհետեւ արեւոյսը 24 Ժամէ մը մը Բոլոր Երկրի Գոնօրին Բոլորութիւն՝ ուստի Բոլոր աս 360 աստիճաններուն զրայովն՝ արեւելէն արեւմտէն իւրօրինակէն (ըստ Երեւութի), անոր համար յայտնի է որ շրջան ժայրիւնն մը մէկ աստիճանն զրայ իւրօրինակէն. որով Երկրի ամէն արեւելքուն արեւմտէն շրջանակն Երեւութի մաննց միջօրէական Գիծերուն ու իւրօրինակէն մը մէկ արեւելքութիւնն իւր :

Օ՛րբ արեգակուն, ի՞մ ծիբ խաւարման ո՛ր շրջանին է :

Օ՛րբ արեգակուն, ի՞մ ծիբ խաւարման կըսվի երկրի գունտին վրայի ան գիծը, որնոր հասարակածին շրջանակը քիչ մը ծուռ կըկիսէ, անանկ որ՝ իր երկու ծայրերը միջօրեական շրջանակին վրայի 23 աստիճանին ու 28 վայրկեանին վրայ կուգան : մէկ ծայրը հիւսիսային բևեռին դին, ու մէկալ ծայրը հարաւային բևեռին դին : Արեգակը ատ ծիրին վրայէն (ս. 3.) պտտելով՝ երբեմն երկրիս մէկ կողմը կըծըռի, ու երբեմն մէկալ կողմը : Աս ծիրը մեր ամիսներուն համրանքին համաձայն՝ 12 մաս կըբաժնըվի, աս մասերն ալ 30 աստիճան կըբաժնըվին, որոնց բոլորին վրայէն տարին մէկ անգամ արեգակը կըքալէ : Աս 12 մասերը կըսվին տասերկու ինդրանիւրդնիւր, և աս կենդանակերպներուն եղած շրջանակը գրեթէ 18 աստիճան լայնութիւն ունի : կէսը ծիր խաւարմանին մէկ կողմը, կէսն ալ մէկալ կողմը, ու աս շրջանակը կըկոչվի ինդրանիւրդնիւր (չորիւրդն) : Աս կենդանակերպները ասանկ կընկարվին ու կանուանվին :

Մ իւյ : Պ իւրդնիւր : Ռ իւր : Շ յոյժեղնիւր :
 Ծ ցուլ : Օ սուր : Պ իւրիւր : Պ ջըհուս :
 Ա իւրիւր : Պ իւր : Գ յուրիւր : Պ յուրիւր :

Առջի իրեքին մէջը արեգակը կըպտտի գարնան հեղ, ասոնցմէ ետքի իրեքին մէջը՝ ամառվան հեղ : ասոնց ետեւէն եկող իրեքին մէջը՝ աշնան հեղ, ու ետքի իրեքին մէջը՝ յիւրիւր հեղ :

Ո՛ր իւրեքը վերնիւր հ սուրիւր իւրիւր :

Արկրի վրայ եղած բանի մը՝ երկինքէն շիտկէ շիտակ վրայ նայող կէտը՝ կըսվի վերնիւր կամ վերնիւր :

Իսկ մէկալ կիսագունտին վրայ երկինքին վրայի՛ առ վեր-
նակէտին շիտակ դիմացը կեցող կէտը՝ կըսվի **սուղ-կէր**
կամ **նապէր** :

16.

Ինչ Բան է Հորիզն Իմ Եղէրոքը :

Հորիզն կամ **Եղէրոք**, այսինքն ծայր կամ վերջ
կըսվի ան կլօր գիծը, որնոր երկինքին ու երկրին մեզի
երևելի մասերը անոնց աներևոյթ մասերէն կըբաժնէ,
ուստի մեր տեսութեանը վերջ կուտայ : Ըսիկայ կըսվի
դժուր կամ **Երևո-լեալան** **Եղէրոք** : Կայ ճշմարէր **Եղէրոք**
ալ՝ որ երկրի դունտը երկու կըբաժնէ, այսինքն՝ վերի
կիսագունտ ու վարի կիսագունտ, ու վերնակետէն ու
սուղակետէն ամէն դիաց 90 աստիճան՝ **Հեռու է** : Ըս
ճշմարիտ եղերտքը կորոչէ արեգակին, լուսինին, և այլն,
ելլելու՝ կամ ծագելու ու մանելու վայրկեանը :

17.

Երկրի Բժո-լի-նը Ինչ Բանով Իւրագի :

Երկրի՛ ու անոր մասերուն մեծութիւնը ու ըն-
դարձակութիւնը չափելու համար կըգործածվի **մղոն** :
Մէկ նեմցէի մղոնը (որ հիմա աշխարհագրութիւններուն
մէջը հասարակարար կըգործածվի) 4000 աշխարհա-
գրական քայլ, կամ գրկաչափ, որ է **Խուլած** (որնոր
նեմցերէն կըսվի **Խուլ-լե**) է. մէկ գրկաչափը 6 ոտնաչափ
(**Շու-ն**) է. մէկ ոտնաչափը՝ 12 մատնաչափ (**Ճօլ**) է,
և մէկ մատնաչափը **աճաւասիկ** ասի է _____ :
Ուրիշ երևելի ազգերու չափերուն ալ տեղեկու-
թիւն մը տալու համար, նեմցէի մէկ մղոնին հետ ունե-
ցած համեմատութիւննին հոս տեղս մէկ աղիւսակով մը
կըղնենք :

1 նեմցէի մղոնը է

Իտալական կամ աշխարհագրական մղոն	4
Ֆրանսարդի մեծ կամ ծովի լևքայ	1½
Ինկիլիզի մեծ կամ ծովի լևքայ	4½
Սոսկոֆի վէսսթ	6⅔
Օսմանեան մղոն	5
Սպանիայի մեծ լևքայ	1⅓

Վրաստանէ հղոն կրտսի անչտի տեղը՝ որ մէկ մղոն լայնութիւն ու մէկ մղոն երկայնութիւն ունի: Սէկ խորանարդ հղոն ունի մէկ մղոն լայնութիւն, մէկ մղոն երկայնութիւն, ու մէկ մղոն խորունկութիւն:

Երկրի գունտին բոլորտիքը 360 աստիճան է. ու մէկ աստիճանը 15 նեմցէի, կամ 60 հասարակ աշխարհագրական մղոն է:

Երկրի բոլորտիքը 5400 նեմցէի մղոն է. իր բոլոր երեսը՝ կամ մակերեսը՝ 9,281,572 քառակուսի մղոն, իսկ իր խորունկութիւնն ալ մէյտեղ առնելով, որ է ըսել՝ երկրի բոլոր մարմինը 2,658,936,730 խորանարդ մղոն է:

Իսկ երկրի արհեստական գունտին, կամ աշխարհացոյցներուն վրայի տեղերուն իրարմէ ունեցած հեռուութեան չափը յայտնի ընելու համար աշխարհագիրները հնարած են պարզի հղոնաշաղկ մը, այսինքն՝ որոշ չափով կարճ դիժ մը՝ որով երկրի կտոր մը որուն մեծութիւնը չափված ու ծանօթ է կիմացընեն, ու անոր համաձայն երկրի ամէն տեղերուն մեծութիւնը ընդարձակութիւնը աշխարհացոյցներուն վրայ պզտիկ ձևով յայտնի կընեն: Ըս պզտիկ մղոնաչափին համաձայն աշխարհացոյցները ու արհեստական երկրագունտները պզտիկ՝ կամ մենժ կը շինվին: Շատ հեղ աշխարհացոյցներուն վարի ծայրը կը դրվի աս պզտիկ մղոնաչափը զանազան համբանքներով:

Մտնք են ուսումնական աշխարհագրութեան վրայ
գիտնալու հարկաւոր բաները :

18.

Երկրէնչ Բանէ Բազմացած է :

Երկիրը բազկացած է աւազէն, հողէն, քարերէն, ու հանքերէն՝ կամ մետաղներէն : Երկրի վրայ կը գտնուի ամուր մաս՝ որ է՝ ցամաք կամ հող, ու լոյժ մաս՝ որ է՝ ջուր : Երկրի չորս մասին մէկը ցամաք է՝ ու իրեքը՝ ջուր : Յամաք երկիրը ամէն տեղ ջուրէն բարձր է . իր վրայ ամենեւին շիտկութիւն չի կայ, տեղ տեղ բարձր է ու տեղ տեղ ցած : Յամաքին բարձր մասերուն կըսենք լեռ, Բլուր, Բլուր : Իրարու ետեւ եկած ու իրարու կը պած լեռերը կըսվին, շարք, գոյն, կամ շղթայ լեռանց, ու Քրագոյն լեռեր : Մնանկ բարձր լեռեր կան՝ որոնց վրայ ամէն ատեն ձիւն կը կենայ, ասոնցմէ ոմանց գլուխը ամպերէն վեր է : Վրանի մը լեռանց վրայ ալ տարւոյն մեծ մասը ձիւն կը կենայ : Մտնք են գլխաւոր լեռեր, ասոնցմէ ետքն են Քրագոյն լեռեր, որոնք առջիններէն ցած են . ասոնցմէ ետքը կուգան բլուրներ, այսինքն ցած՝ կամ պարիս լեռեր : Մյառաժներով ու ժայռերով լեցուն լեռը կըսվի Վրալեռ : Վրանի մը լեռեր ալ ծուխ՝ բոց՝ երած նիւթ ու կրակ դուրս կուտան . որոնք կըսվին Վրալեռ : Լեռերուն մեծ մեծ պատառածքները ու խողովները՝ կամ ծակերը կըսվին՝ այլ՝ կամ խորայր : Լեռանց մէջը ըլլող խորունկ տեղերը կըսվին՝ յոր, հովիտ, խորձոր : Յամաքի մասը՝ որ գէպ ՚ի ծովը դուրս ելած է՝ կըսվի հրոտանաւան, սար, գլուխ, ինչ : Յամաքին շիտակ ու ընդարձակ մասերուն կըսենք՝ Կաշար, Կաշարագլուխ : Ի՞նչ որ վրանին աղէկ կանանչ կայ՝ կըսվին Կարգ, Կարգագլուխ : Սրտո՞ կամ ցեխուտ տեղերը կըսվին՝ ճախճախուտ, ճախնային Էրիլի : Անկաճ՝ այսինքն գործըված ու մշակելու տեղերը կըսվին՝ արար, արարալ, և այլն : Օտառերով ծածկած ընդարձակ տեղերը կըս-

վին՝ անպատճառ, հայրէ։ Անպատճառ կըսվի առանց բոյսի աւազուտ ու չոր գեախներ։ Ընդհանուր ցամաքէն զատված ու ամէն դիաց ջուրով բոլորած երկրի կտոր մը կըսվի՝ իջէ։ Թէ որ ասանկ երկիր մը մէկ դիաց ցամաքի հետ կպած է կըսվի ցամաքախորհէ՝ Բերախորհէ։ Պարսնոց կամ Լիւրճ կըսվի երկու ծովու մէջ ըլլող նեղ ցամաքը՝ որ թերակղզին ցամաքի հետ կամ երկու ցամաքի կտոր իրարու հետ կըմիացընէ։

19.

Չորսը ինչ է ու թանկ իրենքնը մէ։

Չորսը ընդհանուր երկրի լոյժ մասն է։ Ամէն ջուր իր սկիզբը աղբիւրէն կառնէ. որ երկրի, մանաւանդ լեռերու պատառածներէն կելլեն։ Հանքերու վրայէն ու հանքային տեղերէն եկող՝ ուստի հանքի համ ու հոտ՝ կամ մանր մասունք ունեցող ջուրը կըսվի՝ հանքային ջուր։ Ընական տաք ջուր բխեցունող աղբուրներ ալ շատ կան, որոնք կըսվին՝ Բնական Բաղնիք։ Աղբուրներուն ջուրը մէկտեղ գալով կըլլայ՝ սոսոս, պղտիկ գետ, ետքը՝ լիւրճ կամ գետիկ։ որ է պղտիկ վազուն ջուր։ Երբոր շատ ջրեր մէյտեղ գալով կըվազեն՝ կըսվին գետ։ Կան մէծ՝ կամ սոսի խորհի գետիք. որոնք շատ տեղ կըքալեն, մեծ լայնութիւն ու խորունկութիւն ունին, իրենց մէջը ուրիշ գետեր կառնեն, ու իրենց վրայ նաև կըրնայ քալել։ Կան պղտիկ կամ երկրորդ խորհի գետիք, որոնք մենձ գետերուն մէջը կըմաննեն ու շատ ընդարձակ չեն։ Գետի մը ծովը՝ կամ լիճը մտնելու տեղը կըսվի՝ իր Բերանը։ Գետերուն ան տեղերը՝ ուր ջուրերը շուտով կըվազեն՝ կըսվին՝ սահանք, յորտնք (սահանք). իսկ ուր ջուրերը պտոյտ կընեն՝ կըսվի պտոյտք, յորտնոսք (Լիւրտոյ)։

Լիճ կըսենք ան ջուրին՝ որ մէկ տեղ ժողված կըկենայ, որուն մէջը խոշոր ձուկեր կըլլան։ Թէ որ լիճ մը շատ մեծ ու ընդարձակ է՝ կըսվի Օւսվալ։

20.

Օրով Էնչ Բան է, ու ժանի իր Բանով:

Համարաբ, այսինքն ընդհանուր ծով, կամ ով
 Էնանս կրավի ան մենծ ջրերու ժողովքը, որ բոլոր ցա-
 մայք երկիրը ամէն դիաց կրչըջապատէ: Աս համատարած
 ծովը հինգ գլխաւոր մաս ունի, այսինքն Է. հիւսի-
 սային ստանապար ծով, որ է Ասիային, Աւրոպային ու
 Ամերիգային հիւսիսային ծայրը: Բ. հարաւային ստա-
 նապար ծով, որ է հարաւային բևեռին մօտ: Գ. արե-
 յարեան, կամ Արեւելայի ով Էնանս, նաև Արեւմտեան
 ծով՝ կամ ով Էնանս, որ է Աւրոպային, Ափրիկէին ու
 Ամերիգային մէջ տեղը: Դ. ով Էնանս Հիւսիսայ, որ է
 Ասիայի հարաւային դին ու Ափրիկէի արևելեան դին
 հարաւային սանապատ ծովուն կպած: Ե. հարաւային
 ով Էնանս կամ Խաղաղութան ծով, Ամերիգայի, Տա-
 բոնի ու հարաւային նոր երկրի, կամ կղզիներուն մէջը:
 Ասոնք ալ ունին զանազան պզտիկ մասեր. Տիբեթի ով
 ծով, Իւրիւր ծով. և այլն: Արշակեղազոս կրավի ծ-
 վուն ան մասը՝ ուր շատ կղզիներ ու կղզիներու
 խումբեր կան: Օրովուն դէպ ՚ի ցամաքը ներս մտած
 տեղը կրավի՝ ծովածոց (ժեօրժեղ): Արկու ցամաքի մէջ
 ըլլող ծովուն նեղ տեղը կրավի՝ նեղուց (պոլու):

21.

Օրով Է ջուրին աղէ ըլլալ Էնչ օգոստ ունի, ու արեղ արեղ
 ծովը զանազան գոտիեր ունի նաև իր ըլլալու Էնչ Բանով:

Օրովու ջուրին համը աղի, լեղի ու անախորժ է,
 ու առանց մաքրելու ոչ խմելու կուզայ, ու ոչ ու-
 րիշ բանի գործածելու: Այս իր աղի ըլլալը շատ օգուտ
 ունի, ինչու որ ծանր նաւեր իր վրան կրտանի, ծովու
 քով ըլլող բնակիչներուն աղ կուտայ, անուշ ջուրի պէս
 հեշտ ու շուտ չիսառիր, ու իր ձուկերը աւելի համեղ կրու-
 լան քան թէ անուշ ջուրի ձուկերը: Օրովու ջուրին գոյնը

Հասարակօրէն մութ կապուտակ է . տեղ տեղ նաև կարմիր, կանանչ, սև, պղտոր ու բաց մոխրագոյն (4րդ) : Ըս զանազան գոյներուն պատճառը ծովուն յատակը զանազան գոյն ըլլալէն է :

22.

Օտօլը Էնչ շարժում ունի :

Արբոր ծովուն վրայ սաստիկ քամիներ չեն փչեր՝ իր երեսը հանդարտ ու պարզած է . բայց երբոր քամի կելլէ՝ կըխռովի ու ալիւնէր կըհանէ : Ինչպէս գետերը յորտանք, սահանք ու յորտանաք ունին, նոյնպէս ծովն ալ ունի : Օտօլուն ջուրերը հասարակօրէն արևելքէն դէպ ՚ի արևմուտք կըշարժին . մանաւանդ երկու արևադարձներուն մէջը : Ըսոր մէկ գլխաւոր պատճառը ամէն ատեն փչող արևելեան քամիներն են : Ըսկից ՚ի զատ ունի ծովը ուրիշ շարժում մըն ալ, որ է ամէն օր վեր ելլել ու վար իջնալ, որ ծովու քովերը աղէկ կիմացովի . հասարակօրէն ջուրերը վեց ժամ կամաց կամաց վեր կելլեն . ու աս կըսվի՝ մալընլապոտլիւն . ու վեց ժամ վար կիջնան, ու աս կըսվի՝ արլապոտլիւն : Տեղ տեղ մակընթացութեան ատենը ջուրերը միայն քանի մը ոտք կըբարձրանան, տեղ տեղ ալ 40 ինչուկ 60 ոտնաչափ : Օտօլուն աս տեսակ շարժումին պատճառը լուսինն է :

23.

Բնական իլիւայ իմ բաժինն ո՞րն է :

Արկրիս զանազան դիրքը զանազան տեսակ հանգամանք կամ բնութիւն ունին : Տեղաց մը մասնաւոր բնական հանգամանքը, որ իր մթնոլորտին (4-րդ 24.) կամ օդին (հաճայլն) որպիսութենէն՝ աս ալ երկրին դիրքէն ու հանգամանքէն կըպատճառի, կըսվի բնական (Ֆիզիկական) իլիւայ, կամ բաժին, նաև հասարակ խօսքով՝ Էղանալ : Արկրի շատ տեղերը, այսինքն բարև-

խառն ու ցրտային գօտիններուն մէջը բլլող տեղերը տարին չորս գլխաւոր եղանակ ունին, այսինքն՝ գարուն, առաւ, աշուն ու ձիւն (տէ՛ս 9.) : Արշափ որ տեղ մը բարձր է, այնչափ ցուրտ է իր եղանակը : Անձ անտառներն ալ իրենց մօտիկ երկրին ցուրտին պատճառ են : Օռովեղերեայ ու ջուրի մօտ տեղերը բարեխառն եղանակ ունին : Ճախնային ու շատ լիճեր ունեցող տեղերուն օդը առողջութեան վնասակար է : Բշտաղուտ ու անջուր երկիրներուն եղանակը չոր ու սաստիկ տաք է :

24.

Օրը — Բնութիւնը Էնչ Բան է :

Երկրիս բոլոր գունար ամէն դիպց կը շրջապատէ նուրբ մարմին մը, որ է օդ : Օդին նման է նաև Բնութիւնը, որ ուրիշ բան չէ՝ թէ չէ երկրի ամէն տեսակ մարմիններէն վեր ելլող գոլորշիքներով լցված օդ : Բսիկա երկրիս բոլորտիքը մենձ ոլորտ՝ կամ շրջանակ մը կը ձևացընէ : Իր մէջը զանազան երևոյթներ կը լսան, որոնց կըսենք՝ օդեղէն էրեւոյթ կամ հոսմի բառով՝ Բեւոյթ : Բսոնք ալ երկրի վրայ բլլող մարմիններէն վեր ելած շոգիներ են, որ մթնոլորտին մէջը զանազան ձև կառնեն : Բսանկ են՝ ցօղը, Կոշը, ամպը, անյրեւը, ծէրանի գօտին, էղէմիւր, Երեւը, Խորեւոյթը, Լալաւոյթը, Եղէհոյթը, Գոյլոյթը, Խոյժոյթը, և այլն :

25.

Հոլը Էնչ է Ե Կոյլից Իրպարճառի :

Օդին շարժումը կըսվի Հոլ կամ Կոյլ : Երբոր օդին ծանր կամ խիտ մասերը անոր թեթեւ կամ անօր մասերը կը հրեն ու կը շարժեն՝ ան ատենը քամի կելի : Բս բանիս պատճառը տաքը ու ցուրտն է, զի ցուրտը օդը կը խրտատացընէ, խիկ տաքը կանօրացընէ, կը բարակցընէ : Հոլերը շատ մենձ օգուտ ունին. օդը կը մտքընէ, ամառվան տաքը ու ձմեռվան ցուրտը կը շափաւորեն, մենձ

մենձ նաւեր կը բալեցընեն, ու աղացքներ՝ կամ աղօ-
րիքներ կը դարձընեն: Ա՛նասակար ու մահարեր քամի-
ներ ալ կան, ինչպէս է արապստանի ու ամէմի սու-
էէլն. խաւիսյի շէրօթօն, և այլն:

26.

Երկրէ ընդ Քէրք Կիւն:

Յամար երկիրը ու ջուրը զանազան Քէրքէր ունին
կամ յառաջ կը բերեն. այսինքն՝ Կիւնիւնիւնիւր, Բոյնիւր
ու Կանիւր: Ինչուկ հիմայ ճանչցըված են՝ 20,000 տե-
սակ կենդանիներ, ու 35,000 տեսակ բոյսեր: Ա՛ս բա-
ներուս վրայ կը խօսի բնական պատմութիւնը, կամ բնա-
պատմութիւնը: Ա՛ս ամէն բերքերուն ու բոլոր եր-
կրի վրայ տէր է Գորդը, որն որ ամենակարող արարիչը
ստեղծեց ամէն տեսակ կատարելութիւններով զարգա-
րած, ու տըվաւ իրեն Բնական Կոճէ՛ որ ունի միտք ու
ազատ կամք. ու սքանչելի Գորդն մը՝ որ ամէն տեսակ
կատարելութիւնները ունի: Ա՛մէն մարդիկ իրենց
գլխաւոր մասունքներովը իրարու նման են, բայց իրենց
մարմինին Բնական, Գորդն ու Բնական Կոճէ-
ն զիէն իրարմէ շատ տարբեր են, ինչպէս յայտնի է:
Բոլոր աշխարհիս վրայ ըլլող մարդկան թիւը հա-
ւանական հաշիւով 850 միլիոն 46 հազար կը սեպվի,
որոնցմէ 485 միլիոն Ասիայի մէջ, 213 միլիոն 713 հա-
զար Աւրոպայի մէջ, 109 միլիոն Աֆրիկէի մէջ. 39
միլիոն 333 հազար Ամերիգայի մէջ, ու 3 միլիոն հարա-
ւային նոր երկրի՝ կամ կղզիներու մէջն են *):

Ա՛սոնք են բնական աշխարհագրութեան վրայ գիտ-
նալու հարկաւոր բաները:

*) Բոլոր աշխարհիս Գորդիւնիւնիւն 200 միլիոն բնաբոնեայ
են. 140 միլիոն Գորդիւնիւն, 2,500,000 հրէայ ու
507,546,000 հիւնիւն, անասնոստ ու խոտաբուս:

27.

Իսլաք երկերէ իմ աշխարհը բանի՛ մաս իր քաջանքի :

Իսլոր երկիրը կամ աշխարհը մարդիկ հինգ գլխաւոր մաս բաժնած են. այսինքն՝ Լ, սիւ, Լ, րոպա, Լ, Էրէի, Լ, Էրէի ու Լ, արտաւային նոր երկեր՝ կամ Լ, արտաւային Լ, արտաւային : Սարգիկ երկրին աս հինգ մասանցը զանազան գիւրը շատ ընկերութիւններ ու ժողովներ բաժնած՝ կրճնակին, ու իրենց վրայ ունին մէկ՝ կամ շատ տիրող անձինքներ : Լ, ս զանազան ընկերութիւնները՝ կամ ժողովները կանուանին վէճով, պէտքով, Լ, արտաւային, Լ, արտաւային, Լ, արտաւային, Լ, արտաւային, Լ, արտաւային : Լ, սոնց վրայ ըլլող տէրերը ու կառավարները զանազան անուններ ունին, այսինքն՝ Լ, արտաւային, Լ, արտաւային, Լ, արտաւային, Լ, արտաւային, Լ, արտաւային, Լ, արտաւային, Լ, արտաւային, Լ, արտաւային : Լ, սոնց իշխանութիւնը կամ Լ, արտաւային է և կամ զանազան սահմանադրութիւններով Լ, արտաւային կամ Լ, արտաւային (Լ, արտաւային) : Լ, արտաւային մը տէրութիւններ կրկառավարվին զանազան անձինքներէն իրրև մէկ եղած անձէն . ասոնք կրտվին՝ Լ, արտաւային Լ, արտաւային, կամ Լ, արտաւային : Լ, արտաւային Լ, արտաւային իմ աշխարհի արտաւային հասարակութիւնները, ուր քանի մը երևելի կամ ազնուական տնէ ըլլող անձինքներ բոլոր տէրութիւնը կրկառավարեն : Լ, սկ Ուստի Լ, արտաւային Լ, արտաւային կամ Լ, արտաւային հասարակութիւնները կրտվին ան տէրութիւնը, որուն վրայ շատ քաղաքացիներ մէկանց կառավար կը ըլնան :

28.

Սարգիի ուր իր քաջանքի, ու Լ, արտաւային Լ, արտաւային :

Սարգիկ պինտ առաջ կրճնակէին գեանի տակ, այրերու (Լ, արտաւային) մէջ ու վրաններու (Լ, արտաւային) տակ .

Հիմայ ալ կան քանի մը գեղեցիկ վայրենի ու շատ աղքատ ազգեր . կան նաև լեռնաշղթան (կոլեկտիվ) ու վերնաշրջանի ազգեր : Հասարակօրէն մարդիկ կրնան կին արտադրող, այսինքն՝ փայտէ, աղիսէ, կղմինարէ ու քարէ շինած բնակարաններու մէջ : Աղքատ ու պղտիկ տներու խումբը, որոնց բնակիչքը միայն երկրագործութիւն ու պարտիզպանութիւն կրնեն, կրօվի գեղ : Հատ պղտիկ գեղը, կամ մէկ քանի տներու խումբը կրօվի՝ ագարակ : Սենձ գեղ մը, որ թէպէտ պարիսպ չունի, բայց իր բնակիչներուն մէջը զանազան արհեստաւորներ ու առուտուր բնօրէնք ալ կան կրօվի առան : Աւելի մենձ ու առուտուրով ծաղկած աւանը կրօվի՝ գեղաշրջան, կամ արտադրող : Հատ ու մենձ տներու խումբը, որ հասարակօրէն պարիսպով բոլորած է, ու իր բնակիչները արհեստներ ու առուտուր կրբանեցընեն ու զանազան դատաստանարաններ ու դատաւորներ ունին, կրօվի արտադրող : Ինք ունեցող քաղաքը կրօվի Բերդարտադրող : Տէրութիւնի կամ երկրի մը առջի ու գլխաւոր քաղաքը կրօվի մայրաքաղաք : Թագաւորին՝ կամ՝ երկրին կառավարին նստած քաղաքը կրօվի՝ կայսերանիս, լեռնաշրջանիս, իշխանանիս արտադրող : Բաղքի մը պարիսպէն կամ անոր գլխաւոր տներուն խումբէն դուրս՝ բայց անոր մօտ ըլլող տուններուն խումբը կրօվի արուարձանք (վարդ) :

29.

Սէկ լեռնաշրջանի մէջ իր Բանընդ :

Թագաւորութիւն, կամ տէրութիւն մը, որ աշխարհ ալ կրօվի, կրբաժներով զանազան նահանգ (էյուլիլ), նահանգը կրբաժներով գաւառ՝ վիճակ՝ կամ լեւ, իսկ թեմը կրբաժներով զանազան քաղաքներ, աւաններ ու գեղեր :

Հիմայ սկսինք աշխարհիս զանազան մասանցը, ու անոնց մէջը ըլլող տեղերուն վրայ համառօտիւ խօսիլ :

Մ Ա Ս Ն Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն

Ա Ս Ի Ը :

Պ. Ասիան հարաւէն ունի իրեն սահման հնդկաց ծովը ու հարաւային ովկիանոսը, արեւմուտքէն Աւրուպան, սև ծովը, ու Սուէզի պարանոցը, որով Ափրիկէին հետ կըմիանայ. հիւսիսէն սառուցեալ ծովը ու արևելքէն արևելեան ովկիանոսը. ու կիյնայ 44 ու 208 երկայնութեան, ու 9 հարաւային ու 78 հիւսիսային ըսյնութեան աստիճաններու մէջ : Իր բոլոր ընդարձակութիւնը 700,000 քառակուսի մղոնէն աւելի է :

Բ. Ասիայի երկիրը լեռնային է. ուր են ըստ նոր գննութեանց երկրիս պինտ բարձր լեռերը, մանաւանդ միջին ասիայի մէջը : Գլխաւոր լեռանց գօտին է Հիմալայս՝ կամ Հիմալէ (ըստ հնոց Իմա-ուս) Գլխալեթի մէջը, որուն բարձր մասերէն իրր 20 հատը (ինչպէս՝ Տալալիէրէ՝ կամ Տօլիէր, Խամալըրէ, Աամանդրէ, և այլն) երկրիս պինտ բարձր լեռերն են : Ասոնցմէ ետքն են Սիպրիի ու Սոնկոլի լեռերը, Սինձ ու Պարիս Ալլալայի, Գինիլիան, Սայանեան լեռերը. դարձեալ Հընդիսի լեռերը, և այլն : Շատ բարձր են նաև Արարատի՝ կամ Սասնի լեռը հայաստանին, Կովսոս՝ կամ Ալալուսուսը լեռը վրաստանին, Տարսուս փոքր Ասիայի մէջը ու Ուլիպոս՝ կամ Վիլլըլ քաղցր Պուրսայի մօտը, և այլն :

Գ. Ասիայի ծովերն են՝ հիւսիսային սառնապատ ովկիանոսը, արևելեան կամ խաղաղական ծովը, հընդկային ովկիանոսը, կարմիր, սև, միջերկրական ու աղախու ծովերը : Իր մենծ գետերն են՝ Օղէ, Ահնէսէ, Ինդիլիքոս, Գուլիս ու Լէնոս, որոնք ընդհանուր երկրիս պինտ մենծ գետերն են ու հիւսիսային սառնապատ ծովը կըմտնեն : Գարձեալ Ափրատ ու Տէգրէս, որոնք հայաս-

տանէն կելենն ու պարսից ծովը կամ պարսկային ծոցը կըմտնեն. կոր ու Լըրուի հայաստանէն կելենն ու կասպից ծովը կըմտնեն. Ինքոս, որ հնդկաց ուկրիանոսը կամ ()մանայ ծոցը կըմտնէ. Վանգէս ու Պարէլբու-
 րոր, որոնք Պէնկալայի ծոցը կըմտնեն. Գէղն գէղը կամ շօանիօ (շօան), Կոդաս գէղը՝ կամ Լանդըլէրէանձ (Լէլանձ), ու Լնոթիլը, որոնք խաղաղական ուկրիանոսը կըմտնեն:

Գ. Լսիայի երկիրը շատ բնդարձակ ըլլալուն իր օդը ու եղանակն ալ միօրինակ չէ. հիւսիսային մասը սաստիկ ցուրտ է, մէջի մասը տաք ու զուարճալի է, բայց իր բարձր դրիցը համար աւելի ցրտեկ է քան թէ իրեն հետ հաւասար աշխարհագրական լայնութիւն ունեցող տեղերը. իսկ հարաւային մասը սաստիկ տաք է:

Է. Լս զանազան եղանակներուն պատճառովը Լսիայի ամէն դիերը միօրինակ բերրի չեն կամ նոյնչափ առատ բերք չունին: Տեղ տեղ մշակութեան յարմար ու պտղաբեր չէ, բայց իր մենձ մասը աղէկ բերրի է ու անանկ բերքեր կուտայ, որ Լբոպա ու ուրիշ տեղեր չեն ըլլար, մանաւանդ համեմեր, դեղի նիւթեր, զանազան մենձ ու պղտիկ կենդանիներ ու առատ բոյսեր: Իր հանքերն ալ շատ են, բայց չեն գործըլիր:

Ը. Լքրիս աս մասին բնակիչքը բոլոր աշխարքին պինտ հին ու առջի բնակիչներն են. ինչու որ մարդկան նախահայրը Լդամ Լսիայի մէջ տեղը ունեցաւ իր բնակութիւնը: Լսկից ելան ցրուեցան երկրին ամէն դիերը բնակիչներ: շոս սկսան ջրհեղեղէն ետքը զանազան թագաւորութիւններ ու տէրութիւններ, հայոց, բարեկացոց, եգիպտացոց, չինաց, և այլն: շասարակօրէն հիմակվան Լսիայի բնակչաց թիւը կարծիքով 500 միլիոն կրսեպիլ. որոնց մէջը տեղով, կրօնքով ու սովորութիւններով տարբեր 150 ազգէն աւելի կայ. իսկ լեզուով տարբեր ինչուկ 27 ազգ կըզանըլի: Լսոնցմէ մէկ քանին են, հայ, թիւրք՝ կամ տաճիկ,

կիրճի, չէրքէզ, ապազա, սամոյատացի, հրէայ, պարսիկ, աղուան, հնդիկ, չինմաչինցի, թաթար, պուխարացի, մղուլ, ճարօնցի, և այլն: Ըս աղգերուն մէջը չորս գլխաւոր կրօնք կայ, բրիստոնէական, հրէական, մահմէտական ու հեթանոսական:

Է. Ըսիա՝ իր զանազան տէրութիւններուն նայելով՝ տասը գլխաւոր աշխարհ՝ կամ մաս կրբաժնրվի աս կարգով. Տաճիկ Ըսիա, Ըրադստան, Պուրսիստան, Պէլսիստան, Բապուրստան, Եզրաթ թաթարստան, Ընդիստան, Չինաչին, Ղաթան ու Սիսիսիկ Ըսիա:

Գ Լ Ո Ի Խ Ե Ո Ւ Ե Ջ Ի Ն

Տ Ե Ն Կ Ի Ե Ս Ի Ե:

Թ. Ըսիայի աս մասը, որ Ընստուա ալ կրսվի արևմուտքէն ունի սահման Ստամբուլի նեղուցը (պողաղ իշին) ու միջերկրական ծովը, հարաւէն կարմիր ծովը ու արապստանը, արևելքէն պարսկի երկիրը ու հիւսիսէն մոսկովի երկիրը ու սև ծովը. ու կիյնայ 44 ու 66 երկայնութեան ու 30 ու 42 լայնութեան աստիճաններու մէջ: Իր ընդարձակութիւնը իբր 30,000 քառակուսի մղոն է:

Պ. Երկիրին մենծ մասը լեռնային է, բայց տեղ տեղ ընդարձակ դաշտեր ալ շատ ունի: Իր լեռերուն բունը կամ սկիզբը հիւսիսային արևելեան դին բարձրագլուխ Ըրադստ լեռանը քովերն է: Ըսկից հիւսիսային ու հարաւային դիւրը կերթան Ընստուա ու Տարս լեռերը, ասկից կելլեն Ընստուա, կամ Ընստան լեռերը, որոնց հետ կպած են Ընստան ու Ընստան լեռերը: Ըս բունէն հայաստանի մէջ ալ շատ լեռեր կերթան ինչուկ պարսկի սահմանը: Իր մենծ գետերն են՝ Ըրադս, Տէրէ, Ղարի, Գլուլ, Ըրադ, Կուր. և այլն: Եզանակը շատ տեղ առողջ ու մաքուր է բարձր տեղերուն ձմեռը սաստիկ՝ բայց

կարգաւորեալ է : Ազանակին աղէկութեանը պատ-
ճառովը գետինն ալ աղէկ պտղաբեր է ու ունի ընտիր
բերքեր :

Գ. Հոս կրքնակին շատ ազգեր, տաճիկ, հայ,
հոռոմ, մարոնիթ, կիւրճի, արապ, թիւրքմէն, քիւրտ,
հրէայ, չինկեանէ, ու առուտուրի քաղքըներու մէջ
եւրոպացիներ, կամ ֆոէնկներ : Ասոնց ամէնուն թիւը
հասարակօրէն տասնըմէկ միլիոն կրեսպիլի : Բնգհանուր
ընդուն տաճիկերէնն է, ետքը հոռմերէն ու հայերէն :
Աիւրճերէն ու քիւրտերէն ալ (որ պարսկի ընդունն եւ
լած է) շատ կրխօսպի : Վլխաւոր կրօնքը մահմէտական
աղանգն է : Վրիստոնէական հաւատքը շատ տարածած
է : Հրէայ ալ շատ կայ : Աս բնակչաց մէջը ար-
հեստներու ու ձեռագործներու ետեւէ ըլլող շատ կրգըտ-
նըվի . կան մետաքսեղէն ու բամպակեղէն գործողներ,
գորգ (շալէ), ձիու թամբ, զանազան տեսակ կաշի, ապա-
կի, ու երկրթէ ու անագէ ամաններ շինողներ, ներկա-
րարներ (պոյաճիներ) ու նաւ շինողներ : Առուտուրն ալ
աղէկ է, որ աւելի հայերը, հոռմները, հրէաները ու
եւրոպացիները կրնեն : Հոսկից ուրիշ տեղ զնացող
ապրանքներուն մենծ մասը երկրին բերքերն են : Իսկ
ուրիշ տեղերէն իրեն եկած ապրանքները աւելի եւրո-
պայի արհեստական գործվածքներն են, հինտէն, աճէ-
մէն ու ափրիկէէն ալ ապրանքներ կուգան :

Գ. Ասիային կառավարութիւնը միապետական ու
ըսացարձակ է օսմանցիի թագաւորին տակը, որ ամէն տեղ
իր փաշաները կրխաւրէ : Բոլոր երկիրը հինգ գլխաւոր
մաս կրբաժնըվի . այսինքն, Հայաստան, Գոյը Ասիա,
Ասորի, Սելուգէիս ու Իբրաք արաղէ :

Յօդ. ւն :

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն

ւն. Հայաստան արևելքէն ունի սահման Ասսպից ծովը, կամ պարսկի Մտրպէճան նահանգը ու Շիրվանը, հիւսիսէն վրաստանը, արևմուտքէն փոքր Մսիան ու հարաւէն ասորուց երկիրը: Մտն մը հայոց տակը ըլլող տեղերը մէյտեղ առնելով՝ հայաստանին տարածութիւնը կըլլայ 25,000 քառակուսի մղոնէն աւելի:

Բ. Հայաստանին գլխաւոր գետերն են՝ Արփոս կամ Սարգոս, որ Արղիրումի նահանգէն կելլէ. Տէգրէն կամ Շատ, որուն մէկ սկիզբը Տիարպէքիբի նահանգին մէջն է ու մէկալը Այնայ նահանգին մէջը, Ափրատայ հետ կըմիանայ, ու աս երկուքէն մէկ եղած գետը՝ որ կըսվի Շատ էլ արեւելէ՝ պարսկային ծոցը կըմտնէ. Արփոս, որ Արղիրումի թէման գաւառէն կըբըխէ ու կուր գետին հետ կըմիանայ Ասսպից ծովը կըթափի. Տարսի, կամ Չորսի սոյն, որ Տայբերգի լեռներէն կելլէ ու սև ծովը կըմտնէ. Արփ. որ Վարսի ու Մելիտայի նահանգներէն կելլէ ու Արասին հետ Ասսպից ծովը կըմտնէ: Ալէն, կամ Վաղարշ ընթալ ալ փոքր հայաստանին մենծ գետն է, որ սև ծովը կըմտնէ:

Գ. Աս տեղաց երկիրը կէս մը լեռնային է ու կէս մը շիտակ, բայց գաշտային տեղերն ալ, ինչպէս նաև բոլոր երկիրը բարձր զիրք ունի: Իր մենծ լեռերն են՝ Արփոս, կամ Սախ, Պինիկոլ, Արճիկ, Արարալ րադէ, և այլն: Աղանակը՝ կամ օզը բարակ, չոր, առողջ ու բարեխառն է: Վետինը հարուստ ու բերրի է: Խոտը ու սէզը կենդանի արծելու համար անբաւ են: Իր անհամար տեսակ պտուղներուն մէջը երևելի է ծիրանը, խաղողը, մեղրապտալը, սեխը, և այլն: Իր առատ արմատացը մէջը ցորենը շատ պատուական ու խոշոր է: Ունի պատուական ընդեղէն ու կա-

նանչեղէն, կամ խաւարտ ու բանջարներ, օգտակար ու համեղ արմատներ, խաշնդեղ, անխոն, ծխախոտ, մեղր, մետաքս, բամպակ, զանազան ներկեր, մենծ անտառներ հասարակ ու ազնիւ ծառերու, ազնիւ ու հասարակ հանքեր, աղ, ընտանի ու վայրի կենդանիներ ու թռչուններ, նժոյգ՝ կամ չէ-հէյլան ձի ընտիր, մենծ պօչով ոչխար, և այլն : Աս բերքերէն շատ բան իրրև ապրանք ուրիշ տեղեր ինչուկ Ստամպօլ, Վրըրմ, Իզմիր, Պասրա ու Պաղտատ կրխաւրրվին . ինչպէս, չորցած պտուղներ, մեղր, մեղրխմամ, ծխախոտ, զանազան ներկեր, ցորեն, գարի, դեղի նիւթեր, ոչխար, չէ-հէյլան, աղած ձուկ . և այլն : Ասոնցմով ու քանի մը ուրիշ կտաւեղէն գործվածքներով հայաստան ուրիշ տեղերու հետ աղէկ առուտուր կընէ, որուն մէջը հայերուն յաջողակութիւնը ամէն տեղ հռչակած է :

Գ. Հայաստանու առջի բնակիչքը հայերն են, ետքը քիւրտ, որ աւելի շատ են մեծ հայաստանին մէջը, շատ ցեղեր բաժնած, կէս մը թափառական են ու կէս մը քաղաքաբնակ ու գիւղաբնակ . ասոնցմէ ետքն են՝ տաճիկ, թիւրքմէն, կիւրճի, ասորի ու հոռոմ : Ասոնց ամենուն թիւը ստոյգ չիգիտցիվիր : Հայերէնը, տաճիկերէնը ու քիւրտերէնը գլխաւոր լեզուներն են :

Է. Իուն հայաստանը, որ հնուցմէ ՚ի վեր կրբաժնրվի Տէժ հոյաստան ու Գոսր հոյաստան, հիմայ երկու տէրութեան, այսինքն տաճիկի ու մոսկովի տակ ըլլալուն երկու մաս կրբաժնենք, որ է՝ Տաճիկ հոյաստան, որուն մէջն է մեծ հայաստանին մենծ մասը ու բոլոր փոքր հայաստանը, ու Սոսիոյն հոյաստան :

ՏԱՆՍԻ ՀԱՅԵՍՏԱՆ:

Հայաստանին սա մասը կրբաճնրվի վեց մենձ նա-
հանգ կամ էյալէնէ, սյսինքն՝ Լըրզէրո՛ւմ, Գաբա, Ընլէնա,
Պայազէր, Վան ու Տէրապէ՛տը, որոնց ամէն մէկը տաճ-
կէն դրված իրեք դուզով փաշայի մը տակ է:

ԼԻՐՉ, ԼԻՐՈՒՄ՝ նահանգը հիւսիսային արեւմտեան
դին է լեռերով բոլորած, որոնց գլխաւորներն են
Շողալար, Տէրէ պոյնա, Բալան Գէօրէն, Լըրէրէ, Թօփ
Գաղը, Պլինկէօլ, և այլն: Իր մենձ գետերն են Լըրա,
Լըրասի, Շորոն, ու Սն ընդ, կամ Գաբա սո, որ
Լփրատին մէկ սկիզբն է: Իր եղանակը՝ երկրին բարձր
դրիցը համար՝ ցուրտ է: Գետինը բերրի է. ունի ըն-
տիր ցորեն, ծիրան, կարմիր սալոր, և այլն:

Իր մասերը՝ կամ գաւառները (սանճաթնէրը) են
Լըրզէրո՛ւմ, Խոնոս ու Թէճան, Բասէն, Թարլոն,
Սոլէր, Բայթէր, Տէրճան, Լըրզիայ, Կամաի, Վալ-
ճէլ, Կէղէ, Գոսզէն, Տոճիլ ու Սանդալէր:

Լըրզէրո՛ւմ գաւառը ունի իրեն անուանակից գլխաւոր
քաղաք, որ է հիմակվան հայաստանին առջի քաղաքը,
ըստ հնոց Կաթին, նաև Թէոփոսպօլէս ըսված, որ իրեք
մաս կրբաճնրվի՝ միջնաբերդը, այն է՝ Իջ գալէն, բուն
քաղաքը ու արուարձանը: Վաղաքը երկու պարիսպ
ունի: Վաղքին ու արուարձանին մէջը կան մենձ քա-
րաչէն խանէր կամ իջևաններ, բաղնիքներ, շատ խա-
նութներ, շուկաներ (չարչնէր), մղկիթներ (ճախնէր),
երկու հայու եկեղեցի ու մէկ հոռմի, 27,000 տուն, ու
100,000 բնակիչ, որոնց շատը տաճիկ են: Լըրզերում
հայաստանին առջի առուտուրի քաղաքն է, ուր գրե-
թէ ամէն օր զանազան մենձ քաղքըներէն քէվրաններ
կուգան:

Բայթէր, ցուրտ եղանակով ու լեռնային երկիրով
գաւառ է. իր համանուն գլխաւոր բերդաքաղաքը Լըր-
զերումէն 50 մղոն հեռու է, Շորոն գետը իր մէջէն
կանցնի, ունի 700 տուն. բնակիչքները հայ ու տաճիկ են:

Երբնիւոյ, ըստ հնոց Երեւելոյ, զուարճալի երկիրով գաւառ է, ունի առողջարար ջրեր, ընտիր ու առատ պտուղ, և այլն: Իր մէջը աղբորակ (կէ-հէրընէ) շատ բլլալուն գետնաշարժը յաճախ է: Իր պարսպապատ գլխաւոր քաղաքը Երբնիւոյ գաշտի մը վրայ շինած ու լեռերով բոլորած է. ուր կայ չորս եկեղեցի:

Ատմախ՝ ըստ հնոց Վարանաղէ գաւառը ունի շատ աղի հանք: Իր գլխաւոր պարսպապատ քաղաքը Ատմախ ունի 1000 տունէն աւելի ըստ մեծի մասին տաճիկ բնակիչ:

Ե.Ս.Յ.Ս.Ս. *) նահանգը 1986 մղոն ընդարձակութիւն ունի. չորս գին լեռերով պատած է, արևելեան հիւսիսային գին է Առլուս լեռը, հարաւային գին է Երբառա. հաս է նաև Պարնու լեռը. Շոթն ու Աուր գետերը աս նահանգին մէջէն կանցնին: Կան ուրիշ մանր գետեր ալ: Աղանակը ընդհանրապէս առողջ է, միայն քանի մը գաւառներուն օդը սաստիկ տաքին պատճառով աղէկ չէ: Վետինը աղէկ ու բերրի է:

Բոլոր նահանգը ունի քանրչորս գաւառ, որոնց երևելիներն են՝ Երեւելա, Երբառ, Երբառալա, Երբառնոճ, Երբառան, Երբալէն, Երբառ, Պարնու ու Երբառառալ:

Երեւելա գաւառը մոսկովի ձեռքն է՝ Կուր գետին քովերը. ունի անուանակից բերդաւոր քաղաք 15,000 հայ, տաճիկ ու կիրճի բնակիչով: Հայերը ունին երկու եկեղեցի ու կիրճիները մէկ:

Երբառ ու Երբառալա գաւառներն ալ մոսկովի տակ են, որ ունին համանուն գլխաւոր քաղաքներ:

Երբառան գաւառը երկու կրբաժնրվի մէջ ու պղտիլ, որ ունի համանուն պարսպապատ գլխաւոր բերդաքաղաք Երբառան գետակին քովը:

*) Ես նահանգիին հիւսիսային մասը նորերս մասովէ պէ-րուլէ-տան պովը հարաւ:

Երբ-վն, պողարեր դաւառ է, ունի ընտիր նուռ ու ձիթենիի անտառներ: Իրեն բերդաւոր գիւղաքաղաքը Երբ-վն ունի իրր 2000 տուն բնակիչ, որոնցմէ 500 տունէն աւելի հայ են, ունին իրեք եկեղեցի, որոնց երկուքը ուղղափառ հայոց է:

ՂԵՐՄ, կամ ՂԵՐՄ նահանգը հիւսիսէն սահմանակից է Եփրատին, արեւելքէն մոսկովի հայաստանին, հարաւէն Պայեղիաին ու արեւմուտքէն Լարդիբուսին: Իր մեծութիւնը 4750 մղոն է: Սողանի ու Ելուրդի լեռերը իր սահմանին վրայ են: Իր ջրերուն մէջը երևելի է Երբ-վն չայէ գետը: Օսովակ՝ կամ լիճ մ'ալ ունի Չէնիլէ անունով: Լողանակը առողջ ու զուարճալի է: Գետինը պողարեր է, ունի աղի հանք, մայր ծառի անտառներ, այգիներ, և այլն:

Իր գաւառները վեց են, այսինքն՝ Գարս, Խոս-ճ լուն՝ կամ (մախիլի, Կիլիմ, Գաղիլիմ, Շքիլիլ (Շիբալիման) ու Օսրիլիս:

Գարս գաւառը ունի համանուն գլխաւոր պարսպապատ բերդաքաղաք իրեք արուարձանով, որոնց մէկը հայոց է, ուր շատ խանութներ, սեկի (սահպանի) ու ներկարարի գործարաններ ու 600 տուն կան: Բուն քաղաքը ունի 850 տուն, մղկիթներ, բաղնիքներ, շատ խանութներ ու տաճիկ ու քիւրա բնակիչ: Ետը առուտուրը կիւրճիստանի, պարսկի ու տաճկի հետ շատ աղէկ է: Ես գաւառը իրր 200 գեղեր ունի:

Շքիլիլ գաւառին մէկ մասը մոսկովին տակն է ու մէկ մասը տաճկի տակ: Իր Կոմիլի գեղը մոսկովի նորերս արգելանոց ժանտախտի, կամ լուրդի դրա:

Ես գաւառին մէջն են հին երևելի Ենի Բաղիլի աւերակները:

ՊԵՅԼԻՆՆԱՆ նահանգը արեւելքէն սահմանակից է մոսկովի հայաստանին, հարաւէն Ղանին, արեւմուտքէն Բասենին, ու հիւսիսէն Գարսին ու Լարեանին: Լարկիրը շատ լեռեր ունի, որոնց երևելիներն են՝ Ելու

Գող, ըստ հնոց Օսադլոժ լեռան ու Վեօսէ ցողը, ըստ հնոց Սոխոս : Ունի գետեր ալ, Շէրեմն ու Լփրատ գետին մէկ սկիզբը : Արմտիքը ու վայրի կենդանիները շատ են :

Ունի հինգ գաւառ, որ են Պայեպլի, կամ Պաեապլի, Տեօպլին, Խոմոսը, Վահեա ու Լաշլիերի, ըստ հնոց Բափրեօնի, որոնց բնակիչքը հայ, քիւրտ ու եէզիտի *) են :

Պայեպլի գաւառը ունի համանուն գլխաւոր բերդաքաղաք իրր 8000 տուն բնակիչով, որոնց շատ քիւրտ են :

Լաշլիերի գաւառը լեռերով բոլորած է, ունի իրր 500 գեղ հայերու ու քիւրտերու : Իր գլխաւոր քաղաքը Թօփրափ գաւի՝ ունի բերդ ու 1000 տունէն աւելի քիւրտ ու հայ բնակիչ :

ՍՆՆ նահանգը հիւսիսէն ունի սահման Պայեպլի, արեւելքէն Վարպէճանը, հարաւէն Ղէզիրան, ու արեւմուտքէն Տիարպէքիը : Երկիրը շատ լեռեր ունի, որոնց գլխաւորներն են՝ Սարափ, Սարբ Սահալ, Լըճ Դաճին, Լահաս, Վեթրոլի, Գրգոսը ու Վօսոսը : Տեփրէ գետը իր մէջէն կանցնի, ունի նաև Օսա գետը . և սյն : Անուանի է իր մէնծ լիճը, որ Սանայ կամ Աղլահարայ, նաև Արճիչ ծով, ըստ հնոց ծով Բանահեոյ կրտվի . իր մէջը կան չորս մենծ կղզի՝ Աղլահար մենծ վանքով մը, Ասապի, Արոս վանքով մը, ու Լի վանքով մը : Գետինը աղէկ բերրի ու հարուստ է . ունի արմտիք, մանաւանդ ընտիր ցորեն, առատ բրինձ,

*) Ասոնք առ ասպէս են, որոնցմէ ոմանք վրանաբնալի են : Ոչ բրնաբնալի են ու ոչ ցողի, բայց բրնաբնալի են : Բնաբնալի հայերը իրենքն ու իրենց ելիեղիցին իբրեւն : Օսանալան օգտ կամ դաս բաժնած են, ու առն թի օգտ իր շէյնը, կամ իշխանը ունի, որ է իրենց բահանան :

ծաղիկ, բնտիր պտուղ, առատ խաղող, լիմոն, թուրինջ, գինի, և այլն: Բնակիչքն են հայ, քիւրտ, տաճիկ ու ասորի:

Բոլոր նահանգը ունի աս գաւառները, Ս ան, Խօշապ, Շոռաթեթի, Խլաթ, Լ.բժիէ, Լ.բժիշ, Բեբիթ, Բաղէշ, կամ Պիլիպէ, Խիլան, Օլբրեան, Սնշ, Սառան ու Սոսան: Ըստնց ամենուն մէջը շատ գեղեր կան, որոնց բնակիչքը հայ են:

Ս ան գաւառին գլխաւոր պարսպապատ քաղաքը Ս ան՝ ըստ նախնեաց Շաբրամալէթո ըսված՝ ունի իբր 18,000 տուն բնակիչ, որոնցմէ 2000 հայ են, որ ունին ութը եկեղեցի ու վանքեր. իրենք են հաստեղաց գլխաւոր վաճառականները ու արհեստաւորները, այսինքն սկերիչ ու ջուղայ:

Բաղէշ գաւառը շատ աղէկ ու բերրի գետին ունի: Իր գլխաւոր քաղաքը Բաղէշ ունի քարէ տներ, մեծ մզկիթներ, բաղնիքներ ու չորս հայու եկեղեցի: Բնակչաց մէջը 1500 տուն հայ կայ:

Սնշ գաւառին համանուն բերդաքաղաքը ունի իբր 8000 տուն ըստ մեծի մասին քիւրտ բնակիչ, հայ քիչ կայ, որ ունին չորս թաղ ու եկեղեցի: Գաւառին մէջը Բի-Բի-ն շատ ըլլալուն՝ հոս Բի-Բի-նի առուտուրը շատ ծաղկած է: Սնշի վանքերուն մէջը երեւելի են՝ Սն աւրէ Լաթալաթ, ու սուրէ Արապէթ վանքերը:

ՏԻԼԻՊՈՒԲԻՐ նահանգը արեւելքէն սահմանակից է Ս անայ նահանգին, հիւսիսէն Լըզերումին, արեւմուտքէն Լաիրատ գետին ու հարաւէն միջագետքին: Իր մենծ լեռերն են Գարաթաղ, Սինճար, Շոռաթի, և այլն: Իր մենծ գետն է Տեթրէս, ունի ուրիշ գետեր ու լիճեր ալ: Օդը առողջ է ու գետինը բերրի. ունի բնտիր ցորեն, խաղող ու պատուական սեխ: Բնակիչքն են հայ, քիւրտ, քաղդէացի, որոնց մէջը շատ նաստուրի՝ կամ նեստորական հերետիկոս կայ. դարձեալ՝ քիչ արապ, հուսի, հրէայ ու եզղիտի:

Բոլոր նահանգը ունի շատ գաւառներ, այսինքն՝ Լ.Ֆէլ, Լյիէլ, Ճ'ապղըր, Բալա, Չիլիէթի, Սեւրէի, Սըլբր, Հընիէյֆ, և այլն :

Լ.Ֆէլ, կամ Տեփրդէի, հոստեղաց գլխաւոր գաւառն է, որ ունի պարսպապատ բերդաքաղաք Լ.Ֆէլ՝ ըստ հնոց Տեփրմալէր ըսված՝ 80,000 բնակիչով, որոնց շատը տաճիկ է, ետքը հայ, և այլն : Իր առուտուրը շատ բանուկ է : Ունի սեկի, մետաքսեղէնի ու բամպակեղէնի գործարաններ ու վաճառանոցներ :

Խաբէբը, Տիբուի ու Շիւշ գաւառները (Կիւլէս նախ քան հայաստանին Տիջը Լ.բապղէր ու Լ.ին) մեկանց մատեն էմինիի, այսինքն հանքերու վերակացուի մը տակ են, զի իրենց մէջը շատ ոսկիի ու արծաթի հանք (մաթէն) կայ :

Փոքր հայաստան :

Բոլոր տաճիկի տակ է : արևելքէն սահմանակից է մեծ հայաստանին, հիւսիսէն Գրապղունին ու Լ.մասիային, արևմուտքէն Չանկըրին ու Լ.տանային, ու հարաւէն Հալէպին : Ունի հինգ նահանգ, կամ էյալէթ . Սիվաս, Գայսեբէ, Սեկի, Սալապիէ ու Շապիւ գաւառ հիւսիս : Սիվաս իրեք դուղով փաշայի տակ է, իսկ մեկալնոնք երկու դուղով փաշաներու :

Սիվաս նահանգը արևելքէն սահմանակից է Լըղիբուսին ու Սանին, հիւսիսէն Գրապղունին ու սև ծովին, արևմուտքէն Չանկըրին ու Գայսեբիին, իսկ հարաւէն Սալապիէին : Իր գաւառներն են՝ Սիվաս, Պօղոֆ, Տեվրէի, Լ.բապղէր, Լ.մախ, Ճ'անիլ, ու Չօբուս : Ետքի իրեք գաւառները փոքր հայաստանին երկիրէն դուրս են :

Սիվաս գաւառը, որուն գլխաւոր գետերն են Գլըզը և Լ.մախ, ըստ նախնեաց Լ.լիս, ու Լ.իլըլը և Լ.մախ, ըստ հնոց Իբիս, ունի կէս մը անբեր ու կէս մը բերրի

երկիր : Բնակիչքն են հայ, տաճիկ, թիւրքմէն ու քիչ մ'ալ հոռոմ : Հայերուն շատերը ասոր-
ձող են, որ հոստեղաց գլխաւոր ապրանքն է : Աս
գաւառը ունի շատ թեմեր՝ ըստ տաճկաց գործւոյ,
որոնց ամէն մէկը իրեն համանուն գլխաւոր քաղաք՝
կամ աւան ունի :

Սիլուս, կամ Սիւսսոս, ըստ հնոց Սիւսոսի, գլխա-
ւոր համանուն թեմին բերդաքաղաքն է իրր 10,000
տուն բնակիչով, որոնցմէ իբր 2000 տուն հայ են, որ
ունին երկու ժամ ու քանի մը մատուռներ : Վաղքին
չորս գին հայոց ու տաճկաց գեղեր շատ կան :

Թագաւ լեռներու մէջ Աէշիլ ըրմագ գետին քովը
իրեն համանուն թեմին բերդաքաղաքն է : Ունի 60,000
բնակիչ, որոնցմէ 2500 տուն հայ, 300 տուն հոռոմ
ու մնացածը տաճիկ են . հայերը ունին եօթը եկեղեցի :
Շատ աղէկ է հոստեղաց պղինձէ գործվածքները,
դասման, չէլը, պողտան, գինին, ու կապուտ ու գեղին
սեկը : Առուտուրը շատ ծաղկած է :

Պօպոս, կամ Պօպոսի գաւառին գլխաւոր տեղն է
Աօպոսի աւանը՝ զոր Չափան օղուն շատ շինցուց :

Արթիւր գաւառը ունի անուանակից գիւղաքաղաք
10,000 տաճիկ ու հայ բնակիչով : Հոս է Ան կամ
Անի գիւղաքաղաքը, որուն բնակիչքը են շատ հայ,
ետքը տաճիկ ու հայհոռոմ, որոնք գաւանանքով հո-
ռոմ են, իսկ լեզուով ու ուրիշ ամէն գիաց հայ են :

Արթիւր գաւառին համանուն քաղաքը Աէշիլ ըրմագ
գետին երկու գին շինած է, ունի 35,000 տաճիկ, հայ
ու հոռոմ բնակիչ, որոնք աղէկ չիթ կըգործեն :

Ղանիլ, ըստ հայոց Սիւնի գաւառը սև ծովուն
քովերն է, որ ունի համանուն գլխաւոր քաղաք, որուն
բնակիչքը ըստ եւեջօք մասին տաճիկ են :

ՎԱՅՍԵՐԻՎ : նահանգը, որ ըստ նախնեաց կա-
պոպոսի կըսվի, լեռնային երկիր ունի . իր մենծ լե-
ռերն են Արճիս՝ կամ Արճիս լեռը, ըստ տաճկաց՝ Ար-

լանիլ Գողթի, ու սուրբ Ռաբուէլ, կամ Անի Գողթի: Օղբ
ցուրտ ըլլալուն գետինը շատ պտուղ չունի: Ռոլոր
նահանգը վեց թեմ ունի, այսինքն՝ Գալսեթի, Ինճի-
սու, Գարսնիսարի Գեղի, Եսնիսը, Կիսիկի ու
Իսլամի:

Գալսեթի թեմին պարսպապատ բերդաքաղաքն է
Գալսեթի, ըստ հնոց Սնճու, ետքը՝ Կիսիկի ըսված,
Արճիաս լեռանը տակը. որ ունի հրապարակներ, մենձ
խաներ, շատ մզկիթներ, բաղնիքներ, 2 հայու
եկեղեցի ու երկու հոռմի, որոնց հաստեղաց առաջ-
նորդը երևելի է բոլոր արևելք: Բնակիչքն են տաճիկ,
հայ ու հոռոմ, վարպետ ու արհեստասէր մարդիկ են.
մէջերնին երկաթագործ ու կտաւագործ շատ կայ,
Առուտուրը աղէկ է. իր գլխաւոր ապրանքն են՝ գեղին
սեկ, սաքսու ու ապուխտ: Գալսեթիէն վեց ժամ հեռու
է անուանի վանքը սուրբ Կարաղեթի:

ՆԻԿՏԻ; նահանգը շատ բերրի երկիր ունի, ու
վեց թեմ կրբաժնելի: Իր գլխաւոր թեմը ու քաղաքը
Նիկի՛ է՝ Գրգըլ ըրմաք գետին քովն է հայ, տաճիկ ու
հոռոմ բնակիչով:

ՍՆՆԻԳԻԻ; նահանգը շատաջուր ու պտղաւէտ
երկիր ունի, օղբ ցուրտեկէ է: Կրբաժնելի տասը թեմ,
ուր են Սնուրի ու Սմասթ ըստ հնոց Սմասթի քա-
ղաքները:

ՇԷՊԻՆ ԳԵՐԵ ԷԻՍԵՐ նահանգը ըստ տաճ-
կաց Լըրդիրումի գաւառներուն մէկն է. ունի զանազան
թեմեր: Շաղին Գարսնիսար իր համանուն գիւղաքա-
ղաքով, Եսնիսար, կամ Եսնիս, և այլն:

ՄՈՍԿՈՎԻ ՀԱՅԵՍՏԱՆ:

Ըս մասը բոլոր մեծ հայաստանին մէջն է, որուն սահմաններն են արևելքէն ու հարաւէն պարսկի Լատրպէճան նահանգը ու ուրիշ տեղերը, արևմուտքէն տաճկի հայաստանը ու հիւսիսէն կիւրճիւստանը, ու կիյնայ 38 ու 42 հիւսիսային լայնութեան ու 61 ու 66 երկայնութեան աստիճաններուն մէջը: Երկիրին հիւսիսային արևմտեան ու հարաւային դիերը լեռնային են, իր գլխաւոր լեռն է Երբարա, կամ Սնախ, որուն բարձրութիւնը ըստ նոր զննութեանց 16,200 ոտնաչափ է: Երևելի է նաև Երբարա լեռը: Իր ջրերուն մէջը անուանի են ծովային լճեր, ըստ տաճկաց լճերի լճեր, որ է 80 մղոն երկայնութեամբ ու 50 մղոն լայնութեամբ ծովու նման լիճ. Սնախ կամ Վերաբարա լճեր, ըստ տաճկաց՝ Արաքսէ Կիւրճի լճեր, որ ունի կղզի մը հռչակաւոր վանքով մը: Ըս լճէն կելլէ Օքնի գետակը ու Երասխ կըմտնէ: Կար ու Երասխ գետերն ալ իր սահմանին վրայ են: Երանակը տաճկի հայաստանին չափ ցուրտ է: Վերաբար բերքերն են՝ առատ արմտիք, բրինձ, մետաքս, խաղող ու գինի:

Սոսկովի հայաստանը երկու մաս կըբաժնենք, սյսինքն՝ հարաւային ու հիւսիսային. առջինին մէջն են Երևանն ու Երևանի իրաւաւորութիւնները, որոնք առաջ պարսկի տակ իրաւաւորութիւններ էին, ու մեկանց 400 մղոն ընդարձակութիւն ու 150,000 բնակիչ ունին: Երկրորդին մէջն է լճերի մէջն:

Երևան, երևելի բերդաքաղաք է Երասխ գետին արևելեան դին ու Օքնի գետակին երկու քովերը, ունի աղվոր հրապարակ մը, խաներ, շատ խանութներ, բաղնիքներ, մզկիթներ ու եկեղեցիներ. իր բնակիչքը են իբր 15,000 հայ ու պարսիկ:

Երևանէն օրվան մը ճամբայ հեռու գէպ 'ի հարաւ հին Երբարա քաղաքին տեղն է Երբարա հորը եկե-

զեցւոյ մը մէջ, ուր մեր սուրբ Ղարիբոս լուսաւորիչը 15 տարի կեցաւ :

Եւրոպացիներ, տաճկերէն՝ Իւլ Ֆելսո, Մարատ ու Մարգաթ լեւանցը մէջ դաշտի մը վրայ անուանի վանք է. ուր հայոց կաթողիկոսը կրնաստի: Ունի իրեք մաս. մէկը կաթողիկոսին ու վարդապետներուն բնակարանն է. հոս է նաև Եւրոպացի եկեղեցին՝ Շարիֆի Մարտիրոսի. երկրորդը ուխտաւորներու բնակարանն է, ու երրորդը իբրև վաճառանոց մըն է: Սանքին պարիսպէն դուրս հայաբնակ մենծ գեղ մը կայ Եւրոպացի ըսված հին Սարգսի քաղաքին մօտերը, որուն մօտ իրեք վանք կայ, զանոս սրբուհոյն Ղարիֆի, զանոս սրբուհոյն Շարիֆի ու Շարիֆի զանոս:

Ստեփան, համանուն կուսակալութեան քաղաքն է Ստեփան գետակին քովը, որ առաջ շատ շէն էր ու իբր 30,000 տուն ունէր, բայց հիմայ շատ անշքացած է:

Մարտիրոս, մենծ գեղ է Ստեփանէն իրեք ժամ հեռու:

Մարտիրոս, կամ Հին Մարտիրոս, ատեն մը իբր 4000 տուն բնակիչով մենծ քաղաք էր, բայց հիմայ ինկած է:

Մուսանի են հոս նաև Խոսի գաւառը, որ ունի զանազան գեղեր. Շարիֆ ու Մարտիրոս աւանները, ու Մարտիրոսի, Տալի ու Ուրի գեղերը, որ բոլոր հայաբնակ են:

Մարտիրոս երկրին մէջն է պարսկի Մարտիրոս նահանգին Խոս խանութիւնը, որուն երկրին մէջը 3000 տունի չափ քաղաքացիներ, կամ քրտանիներ Սիւրբ գետէն եկած կրքնակին: Համանուն քաղաքը Մարտիրոսի ծովակին հիւսիսային դին է. իր բնակիչքն են պարսիկ ու հայ որոնք ունին երկու եկեղեցի:

Մարտիրոս, մասնաւոր վիճակ է ընդհանուր կուսակալի կամ կառավարի տակ: Իր համանուն գլխաւոր քաղաքը հայաստանին հիւսիսային ծայրը՝ ու վրաստա-

նին Վարժլ նահանգին հետ կպած է, որ շատ ատեն իրեն մօտ երկիրովը մէյտեղ՝ վրաց, կամ Ախւրճիներուն տակը եղաւ, ուր իրենց թագաւորները կընստէին: Աւուր գետը երկու մաս կը բաժնէ քաղաքը. աջ դին են հին ու նոր քաղաքը ու ձախ դին են Լճաւոր ու Իանէ արուարձանները: Նոր քաղաքին մէջը շատ մենծ տներ ու Խանէր կան, որոնք հայոց մեծերը շինած են: 1825ին բնակչաց թիւը 33,000 էր, որոնց մէջը շատը հայ են, որ ունին երկու դասատուն՝ ուր զանազան լեզուներ կըսորվին, կան հոս ուրիշ դասատուներ, գործարաններ, և այլն: Ուղղափառները ունին եկեղեցի մը քափուչին կրօնաւորներու ձեռք: Թիֆլիզ ամէն օր աշխարհին զանազան դիաց վաճառականներ կուգան ու իր առուտուրը շատ բանուկ է:

Ալէնճէ, ըստ նախնեաց՝ Գանձալ, գաւառ է առատ մետաքսով ունի գլխաւոր բերդաքաղաք Ալէնճէ՝ կամ Եղէսաբէլեոսաբուլէս ըսված իր համանուն գետակին քովը:

Գարապուղ, աղէկ երկիրով գաւառ է, ունի առատ բրինձ ու աղվոր ձի: Իր գլխաւոր քաղաքն է Գարապուղ, կամ Շուշու:

Հոս են Հաղբար ու Սանահին գեղերը, որ ունին մէյմէկ վանք:

Յօդ . ք .
ՓՈՒԲՐ ԵՍԻԸ :

Ըստ տեղս տաճկի Ըսիսային արևմտեան կտորն է , հայաստանին , միջագետքին ու Լափրատ գետին արևմտեան դին , սև ծովուն հարաւային դին , Ըրշիպեղազոսին արևելեան դին ու միջերկրական ծովուն հիւսիսային դին : Իր ընդարձակութիւնը իբր 12,700 քառակուսի մղոն կըսեպփի : Իր մենծ գետերն են՝ Գալգէլ Երմոգ ու Լաշէլ Երմոգ : Լըրկիրը լեռնային է . իր մենծ լեռերը են՝ Տարուս , Ըրճիտս , Ուէ՛յոսս , կամ Վեշէլ Կուլէ , Ըլա Կուլ , Լըլըլը Կուլ , և այլն : Օդը առողջ ու մաքուր է : Գետինը ընդհանրապէս աղէկ բերրի է , բայց աւելի բերրի կը լլար , թէ որ աւելի աղէկ մշակվէր : Ընակիչքն են տաճիկ , քիւրտ , հայ , թիւրքմէն , հոռոմ , հրէայ , որոնց թիւը վեց միլիոն կըսեպփի . որ երկրին մեծութեանը նայելով շատ քիչ է : Հոստեղաց առու տուրը աղէկ է :

Փոքր Ըսիան կըբաժնըվի վեց նահանգ , կամ Էյուլէն . որ են՝ Ընոթուլու մանսուր , Գարտաման , Ըրոման , Սնրուշ . Սէվաս , ու Գարապղան : Ըսոնցմէ 'ի զատ են Ընոթուլուէ կըլէնէրը :

ԸՆԸՏՈՒՆՈՒ ՍԸՍՆԸԻՈՐ փոքր Ըսիսային ցամաք երկրին արևմտեան հիւսիսային ծայրն է . ունի զանազան գաւառներ , կամ սանճախէր . Վօճա էլէ , Խիթուլէնիթուր , Ըյոթլն , Պօլու , Լըլէլէլէր , Գաուրուսիէ , Գարլէսի , Սարուխան և այլն , որոնց անուանի քաղքըներն են :

Իսսիլիթուր , Ստամպուլի արուարձաններուն մէկն է , եօթը ցած բլրակներու վրայ շինած , որ ունի 12 մենծ մզկիթ , մենծ խանէր , «էլէթիէ» գործարաններ , կտաւի պատմախանէ ու 60,000 տաճիկ . հայ ու հոռոմ ընակիչ . հայերը ունին երկու թաղ՝ Սէլուսըլ ու Լըլէնի մահալէ , ու երկու եկեղեցի :

Պատիւ շեօյն պղտիկ քաղաք է հին Վրաստանի քաղաքին տեղը Ստամբուլու դիմացը տաճիկ, հռոմ ու հայ բնակիչով :

Իպնիֆո (Իպնիֆո), ըստ հնոց Վիլիֆո, ատեն մը երևելի քաղաք էր 24 թաղ բաժնած, հիմայ շատ ինկած է, ունի մենծ խան մը :

Իպնիֆ, ըստ հնոց Վիլիֆ, ատեն մը հռոմրներու կայսերանիստ քաղաքն էր. հիմայ 200 տնով գեղ մըն է : Հոս եղաւ առջի ընդհանուր սուրբ ժողովը :

Պոբոս, կամ Պոբոս, բերդաւոր քաղաք է, ունի արուարձաններ, շատ մենծ մկրիթներ, անուանի բաղնիքներ, մետաքսի ու զանազան մետաքսեղէնի, խոբիֆէն, պիբիանձիֆ, գոբանլի գործարաններ, ու 135,000 բնակիչ, որոնց մենծ մասը տաճիկ են, մնացածը հռոմ, հայ ու հրէայ : Սետաքսի առուտուրը երևելի է :

Վիլիֆո, ըստ հայոց կոբիֆո, Մնատուրին գլխաւոր քաղաքն է շեօնի սոյն գետակին մօտ, ուր կրնաստի Մնատուրի պէյլէրպէյին. ունի 10,000 տուն ու 50,000 տաճիկ, հայ ու հռոմ բնակիչ : Առուտուրը բանուկ է :

Իպնիֆո, ըստ հնոց Վիլիֆո, մենծ ու հին առուտուրի քաղաք է. ունի իբր 100,000 բնակիչ, որոնց տասներորդ մասը քրիստոնեայ է, պինտ շատը հայ են, որ ունին եօթը եկեղեցի : Իր մենծ բերքը ու շահը բարակ ու սքանչելի այծի մաղ է. աս տեսակ այծերը հոստեղաց յատուկ են, ուրիշ տեղ իրենց պէս աղէկը չի գտնուիր : Վրաղբրցիներուն գլխաւոր գործքը ու արհեստը աս մաղէն կերպաս, այսինքն ոճ բաներն է :

Իպնիֆ, ըստ հնոց Վիլիֆո, Մնատուրին մենծ ու անուանի առուտուրի քաղաքներուն մէկն է, իր համանուն ծովածոցին մօտ Սէլէս գետին քովը. ունի իբր 100,000 բնակիչ, որոնց շատը տաճիկ են : Առու-

տուրը շատ ծաղկած է, որուն պատճառովը իր նաւահանգիստը ամէն դիաց վաճառականի նաւեր կուգան : Այն հոս ինկիլիզի, ֆուանսըզի, օլանսըզի, շվէտի ու պոսուշի գօնասունէր :

Երևելի են նաև Սփրանկո, Սալալի, կամ Ասթուլի, Սնկուլի, Սնկուս ու Սնկուլ քաղաքները :

ՎԻՆՄԱՆՆԵՐ, նահանգը Վրզըլ բնակ գետէն կըսկսի ու կերթայ ինչուկ միջերկրական ծովը : Վայսիլի ու Վիլիլի գաւառներէն 'ի զատ, որ փոքր հայաստանին մէջը կիյնան, ունի Վանի, կամ Վանի գաւառը, որ ունի համանուն քաղաք, ըստ հնոց Իլիանի ըսված . իբր 15,000 բնակիչով, որ աղէկ սեկ ու գորգ կըգործեն : Առուտուրը բանուկ է Իզմիրի հետ :

Իլիլի, կամ Սալի, Վարամանին մօտ գաւառ է երկու դուղով փաշայի տակ զանազան թեմեր բաժնած : Ալիլի, առջի թեմն է . որ ծովու քով ունի համանուն քաղաք ըստ նախնեաց Ալիլի ըսված :

ԱՍՄԱՆ, նահանգը հին ատենները կըսվէր Ալիլի, ու մեր Ռուբենեան թագաւորներուն տակն էր . հիմայ իրեք դուղով փաշայութիւն է : Իր մէջէն կանցնին Ղիզան ու Չուլի կամ Սիլի գետերը ու միջերկրական ծովը կըմտնեն : Օղը սաստիկ տաք է ու գետինը շատ բերրի : Ունի տասնըմէկ թեմ :

Ասթուլ գլխաւոր թեմն է, որ ունի համանուն բերդաքաղաք Աէհան գետին քովը իբր 30,000 տաճիկ, հայ ու հոռոմ բնակիչով :

Ալի թեմը ունի համանուն բերդաքաղաք 100 տուն տաճիկ ու 60 տուն հայ բնակիչով : Հոս է Ռուբենեան հայ թագաւորներուն պալատը կէս քանդած :

Վարսան թեմը ունի անուանակից քաղաք՝ հին Տարսան քաղաքին աւերակներուն մօտը Վարսան գետակին քովը միջերկրական ծովէն երկու ժամ հեռու 30,000 տաճիկ, հայ ու հոռոմ բնակիչով ու նաւահանգիստով մը :

ՍԵՐՍԵՐ, նահանգը ատեն մը մեր թագաւոր-
ներուն ձեռքը եղաւ ու կըրպէր Լէրբոսայէ, որ Լատա-
նա նահանգին արևելեան դին Լխոր տաղբին քովերն
է երկու դուղով փաշայի տակ : Իր մէջէն կանցնին
Ղընտն, Սէնտն ու Գօշայէ գետերը : Երկիրը շատ
բերրի է, բրինձը շատ ընտիր է, բոլոր նահանգը վեց
գաւառ, կամ սանճաք բաժնած է :

Սորաշ, գլխաւոր գաւառն է, որ ունի համանուն
քաղաք, ըստ հնոց Գեորգիէ ըսված 10,000 տաճիկ ու
հայ բնակիչով :

Լյնէա գաւառը ունի համանուն պարսպապատ
բերդաքաղաք 20,000 բնակիչով, որ են տաճիկ, հայ
ու ինչիւն, որոնք կէս մը քրիստոնեայ են ու կէս մը
տաճիկ :

Սիւլ Լիւ նահանգին վրայ տես հայաստանին մէջը :

ԳԻՐԳՊՕՈՒՆ նահանգը, որ նաև Տրապիզոն ու
Լապիստն կըսվի, սև ծովուն հարաւային արևելեան
դին կկենայ, իր մէկ մասը առաջ մեր իշխանացը ձեռքն
էր : Երկիրը լեռնային է, որուն մեծ լեռերն են՝ Լաւո-
պոն, կամ Խօշոդն ու Լայլա Բաճիպէ : Իրեն սահ-
մանին վրայ է Ղըրբոն գետը : Գետինը շատ բերրի է,
միրգ շատ ունի : Իր բուն բնակիչքն են լաւ, կամ լեւի-
որոնց մէկ մասը հռոմ քրիստոնեայ են, մէկ մասն
ալ տաճիկ քրիստոնէութենէ դարձած : Հայ ու հռոմ
ալ կայ : Բոլոր նահանգը զանազան գաւառ ու վիճակ
բաժնած է, այսինքն՝ Գրապոն, Թրիպոն, Ինչի-
(Ք), Լիւն, Կիւնի, Լիւնի, Լիւնի, Լիւնի :

Գրապոն գաւառը ունի համանուն պարսպապատ
քաղաք իրեք բերդով ու 15,000 բնակիչով (ըստ ոմանց
200,000, գուցէ բոլոր նահանգին մէջը), որոնց շատը
տաճիկ են : Ուղղափառ հայերը ունին եկեղեցի մը, ու
հռոմըները եպիսկոպոս մը : Վաղքին առուտուրը ա-
ղէկ է :

Գրապոնին մօտ է Կիւնի-ճաւնի գաւառը, որ

ունի ոսկիի ու արծաթի հանքեր, որոնք հիմայ շեն գործըվեր, իր գլխաւոր համանուն քաղաքին բնակիչքը հռոմ ու հայ են :

ԵՆԵՏՈՒՍՈՒՄ (փոքր Եսիային) ԿՂՆՕԻՆԵՆԻՐՄՈՒՄ ԾՈՂՆԻ ԵՐԶԷՄԵՆԻՆՈՒՄ ու ՔՂԵՐԿՐՈՒՄ ԾՈՂՆԻ ՄԷՋՆ ԵՆ :

Սմրնարու ծովը սև ծովուն ու Երջիպեղազոսին, կամ Կէլեփոլու փոքրուէն կամ Պոչալ կնսարուէն մէջն է, իր անունը կառնէ իր մէջի մենծ կղզիէն, որ է Սմրնարու, բոլոր լեռերով լեցուն, ուսկից շատ մերմէր քար կելլէ : Ունի 4000 բնակիչ ու պզտիկ քաղաք մը նոյնպէս Սմրնարու ըսված իբր 500 տուն տաճիկ, հռոմ ու հրէայ բնակիչով :

Կան հոս ուրիշ կղզիներ ալ . Գլնուլ, Պոչալ, Էնիլեւէ, Պելլեւէ արու, կամ Իշնուէն կղզի . և այլն :

Երջիպեղազոս, կամ Երջիպեղազեան ծովը մարմարա ծովէն ինչուկ միջերկրական ծովը կերթայ Եսիայի ու Եւրոպայի մէջ երկայն ու ընդարձակ նեղուցի մը նման : Սէջը շատ կղզիներ կան կէս մը Եսիայի գին ու կէս մը Եւրոպայի : Եսիայի գին երեւելի են աս կղզիները :

Պոչճո արու կամ Պոչճո արասը (Գլնեւիս) Կէլիպոլու փոքրազրին մօտ . ունի Քնիլեւէ գինի : Իր հիւսիսային գին ունի համանուն քաղաք 6000 բնակիչով : Քանի մըն ալ գեղեր ունի :

Սիլեւէ կամ Սիլեւէնի (Իլսոս) մենծ կղզի է ունի շատ գեղեր ու 40,000 բնակիչ : Իր գլխաւոր քաղաքը Գոսարձ՝ կամ Սիտիլի՝ ունի երկու նաւահանգիստ ու 8000 բնակիչ, որոնք սապօն ու ձէթ կը շինեն :

Սարդ արասը (Շէօ), մենծ կղզի է, ամէն տարի կուտայ իբր 50,000 ղանդար ծովթ ու 30,000 ղանդար մէտաքս, առատ կիտրոն, ընտիր գինի, և այլն : Իր բնակիչքը քանի մը տարի առաջ 115,000 հռոմ

էին : Համանուն գլխաւոր քաղաքին բնակիչքը (որ ա-
տեն մը 70,000 էին) կը գործեն մետաքս ու մետաք-
սեղէն :

Երևելի են նաև Սոսոմ պատանի (Սոսո) 50,000 հո-
ռոմ բնակիչով : Իսլամիչ (Գ) 10,000 բնակիչով,
Պարսի, ուր սուրբ Յովհաննէս աւետարանիչը իր
յայտնութեան գիրքը գրեց, Իսաբաթ, և այլն :

Սիջերկրական ծովուն (որ է՝ Եգրի) մէջի
կղզիներն են :

Ուրբան (Հոսթոն), մենձ կղզի է 42 քառակուսի
մղոն երկիրով : ունի 20,000 բնակիչ, որոնցմէ 14,000
հոռոմ են, մնացածը տաճիկ : Իր համանուն գլխաւոր
քաղաքը ունի երկու նաւահանգիստ, նաւարան մը ու
10,000 բնակիչ :

Քարաբաղ (Կարաբաղ) պինտ մենձ կղզիներուն մէկն
է 390 մղոն բնագարձակութեամբ, որ ունի լեռնային
երկիր : Օգը այնչափ առողջ չէ. գետինը պտղատու
է : Ունի իրր 84,000 բնակիչ, որոնցմէ 40,000 քրիս-
տոնեայ՝ ըստ մեծի մասին հոռոմ են, բոլոր կղզին ա-
ռաջ 16 թեմ, կամ չորս գաւառ բաժնած էր. հիմայ
13 թեմ կը բաժնուի ու ունի զանազան քաղաքներ ու
աւաններ :

Ինժիգուլ (Ինժիգուլ, կամ Ենժիգուլ) իր գլխաւոր
պարսպապատ քաղաքն է 15,000 աաճիկ. հոռոմ ու
հայ բնակիչով. հայերը ունին եպիսկոպոս մը ու հոռ-
մըները արքեպիսկոպոս մը :

Յօդ. Կ:

Ե Ս Ո Ր Ի Վ:

Է. Լսորիք (Շում, կամ էլ Շում) արևելքէն ունի սահման Լսիրատ գետը ու արապստանը, հիւսիսէն փոքր Լսիան, արևմուտքէն միջերկրական ծովը ու հարաւէն արապստանը, և կէյնայ 52 ու 57 երկայնութեան ու 30 ու 37 լայնութեան աստիճաններուն մէջը: Լսր ընգարձակութիւնը 2300 քառակուսի մղոն է:

Ը. Լսրկրին արևմտեան դիերը լեռնային են, ուր են Լէֆնանիս լեռերը որոնցմէ զանազան գետեր կիջնան, ինչպէս Որոնդէս, կամ Լսի գետը, և սյլն. արևելեան դիերը դաշտային ու քիչ մ'ալ անբերանապատներ են: Լսրանակը տաք ու առողջ է, բայց ժանտամահ յաճախ կը լլայ. երկրին մէջիտեղերը պինդ առողջ եղանակ ունին: Վետինը բերրի է. ունի առատ արմաթք, մանաւանդ դարի ու ցորեն, բամպակ, մետաքս, Լիւֆիան, ձէթ, առատ պտուղ, գոմէշ, ոչխար, սյծ, ուրիշ կենդանիներ, և սյլն:

Թ. Հոստեղաց առջի ու հին բնակիչներն են ասորիները, կամ սորացիք, որ Նոյ նահապետին թոռանցը մէկէն՝ Լսրամէն՝ յառաջ եկած են: Մեկալ բնակիչքն են՝ տաճիկ, արապ, քիւրտ, թիւրքմէն, հրէայ, հայ, հոռոմ, ուղղափառ մարոնիդ, կովապաշտ տիւրզի ու չինկեանէ, մեկանց իբր մէկ միլիոն ու կէս, որոնց հասարակ լեզուն արպերէն ու տաճկերէն է: Լսրուտուրը աւելի հայերը, հոռմըները ու եւրոպացիները կրնեն:

Կ. Լսորիք օսմանցիի թագաւորին ձեռքն է, որուն անմիջական կառավարութիւնը հիմնայ Լսրիպտոսի փոխարքային կամ փաշային տուաւ: Բոլոր երկիրը կրբաժնըվի չորս նահանգ, կամ իրեք դուղով փաշայութիւն, որ են՝ Հալէպ, Ղարտուլուս, Լսրիս, ու Ղարտուսիս, ըստ տաճկաց Շում:

ՀԱՅԿՊ նահանգը վեց գաւառ՝ կամ սանճար կրբաժներովի : Իր պարսպապատ գլխաւոր քաղաքը **Հալեպ**՝ ըստ հնոց **Բեբէ**, որ **Բ**, սիայի երեւելի առու-տուրի քաղաքներուն մէկն է, ունի 12 արուարձանք, շատ գործարաններ բամպակեղէնի ու մետաքսեղէնի, երկու հայու եկեղեցի, իբր 14,000 տուն ու 200,000 բնակիչ :

Բեբէ ըստ հնոց **Բեբէ**, ասորիներուն գլխաւոր թագաւորանիստ քաղաքն էր . հիմայ շատ անշուք է, ունի իբր 18,000 բնակիչ :

Սանդար, ատեն մը անուանի քաղաք էր, հիմայ պղտիկ աւան մըն է, որ իբր **Հալեպ** նահանգիստը կրսեպովի միջերկրական ծովուն մէկ ծոցին քովը :

ԲԱՐԵՊԱՍ նահանգը, որ և **Գարապուս** **Հ** կրսովի, կիյնայ միջերկրական ծովուն քովերը . իր գլխաւոր քաղաքը **Հ** **Գարապուս**՝ կամ **Տրեպուս**՝ լիբանան լեռանց տակը **Ս** **Գարապուս** գետակին երկու դին է 16,000 տաճիկ, արապ, հրէայ ու հռոմ բնակիչով, որոնք չիգործած մետաքսով ու բամպակով առուտուր կրնեն :

Հաստեղաց Ղեպէլ վիճակը կրնակին (100,000) **Տրեպուս** ըսված ուղղափառ քրիստոնէներ :

ԲԱՐԵՊԱՍ նահանգը միջերկրական ծովուն քովը ու **Գարապուս** հարաւային դին է : Իր գլխաւոր պարսպապատ քաղաքը **Բեբէ**՝ կամ **Բեբէ**՝ ըստ հնոց՝ **Պարա-ճայէս**, կարմեղոս լեռան տակն է, որ ունի 16,000 տաճիկ, հայ, հռոմ ու հրէայ բնակիչ, որոնք բամպակով առուտուր կրնեն :

Հաս են Սուր (**Տեբուս**), **Սայրա** (**Սեբուս**) ու **Պեբուս** (**Բեբէ**) քաղաքները, որ հին ատենները անուանի էին : **Հաս են Սուրա** (**Սուրա**) ու **Սանայ** գեղերն ալ :

Բ նահանգին մէջն է **Գեբուս** (**Գեբուս**) անապատ երկիրը լիբանան լեռանց վրայ, որոնց թիւը 40,000, ըստ

ումանց՝ 160,000 կրսեպփի • կրօնքով կովապաշտ են , բայց ճշմարիտ աստուածն ալ կրճանչնան :

Վ. Ը. Ս. Մ. Ս. Կ. Ո. Ս. , ըստ տաճկաց՝ Շ. Մ. Ս. նա-
հանգը ընդարձակ երկիր ունի , որ կրբաժնրփի վեց գ-
ւտտ՝ կամ սոնճաք իրեք գուղով փաշայի տակ , որ կրսփի
Լ. Քիլ էլ հոճէ՝ կամ հիւճաճէ : Իր գլխաւոր քաղաքը
Շ. Մ. Ս. ըստ հնոց՝ Վախտախոս՝ լիբանան լեռան մտա Պարտի
գետին քովը շինած է , որ ունի 200,000 տաճիկ , հրէայ ,
թիւրքմէն , հոռոմ ու հայ բնակիչ : Հոս կրժողփին ամէն
տարի Ս. Է. քրէ ուխտի գնացող տաճկընները իրր 40,000
հոգի :

Հոս լիբանան լեռանց վրայ Վ. Է. իրփան ըսված տե-
ղը կայ երկու վանք Հոռոմայ եկեղեցւոյն հպատակ հայե-
րու , ու կաթողիկոսարան մը , որուն թեմը՝ կամ իշխա-
նու թիւնը կերթայ ինչուկ Պաղտատ ու Լ. գիպտոս :

Ըստ փաշայութեան մէջն է Պարտախոս՝ երկրը , որ
Հ. Է. արտաքս , սո-րէ երկր , ու երկր պարտախոս , ըստ ա-
րեւելեայց՝ Բարաշաճ ալ կրսփի , որ է Ը. սորիքին հարաւ-
ային մասը : Լ. րկիրը լեռնային է , իր բարձր լեռերն են՝
Թափօր , Հ. Է. րան , Սիւն , Լ. Է. րան ու Չիլիլեւոց լեռը :
Ս. էկ հատիկ մենճ գետ ունի , որ է Յորդանան գետը :
Հոս են նաև Բաւալ ծովը , որ է ահագին մենճ լիճ մը ,
ու Վ. Է. նիւսարեւիլ , կամ Տիլիլեւոյլ ծովը՝ կամ լիճը :

Իր գլխաւոր պարսպապատ քաղաքն է Լ. րոստղէճ ,
ըստ տաճկաց՝ Վաւիլի , կամ Վաւիլի շէրէճ , որ ունի
իրր 30,000 տաճիկ , հրէայ , հայ , հոռոմ , կիւրճի ,
խպտի ու հապէշ բնակիչ : Իր երեւելի շէնքն է՝ քրիս-
տոսի սուրբ գերեզմանին եկեղեցին , որուն մէջը ըստին
ուղղափառները , հոռմները ու հայերը իրենց զատ մա-
սերը , կամ խորանները ունին : Լ. րեւելի է նաև սուրբ
Յակոբայ վանքը ու Ժամը հայոց ձեռքը , ուր ամէն
տարի շատ հայ ուխտաւորներ կերթան : Կամ ուրիշ
երեւելի շէնքեր ալ :

Ի. Է. րեւիլի , պզտիկ գեղ մըն է իրր 40 աղքատ

տուներով • իր երեւելի շէնքն է ան եկեղեցին, որ Վրբիս-
տասի տեսան մերոյ ծնած ախոռին տեղը շինած է : Ըսոր
հետ կ'զատ է վանք մը, ուր խաւարացի, հայ ու հոռոմ
արեղաներ կը բնակին :

Հոս են Լաֆա (Յապուէ), Հալէլ, կամ Վրալէլ
(Լափրոն), Բոմլա (Բըէ-Յալէլ), Կապուալ (Սէ-բէ) ու
Բէ-Կիլոա՝ քաղքընները, ու Սոմաբէ, Կիսաբէ, Բէ-Է-
Տաուա, Գապաբէ (Տէ-Է-բէ) ու Վրապա գեղերը :

Յօդ . 7 :

Մ Ի . Գ . Ա . Գ Ե Տ Բ .

III. Ըս երկիրը, որուն տաճկընները Լը ճէ-Կէ-Է կը-
սեն, հիւսիսէն ունի սահման Տիարպէքիրը, արեւելքէն
Տիգրիս գետը, արեւմուտքէն Լափրատը*) ու հարաւէն
Իրազ արապին, ու կլինայ 33 ու 38 լայնութեան ու 55
ու 62 երկայնութեան աստիճաններուն մէջը : Իր մե-
ծութիւնը իբր 2000 քառակուսի մղոն է :

Է. Լը կիրին հիւսիսային դին լեռնային է, ուր են
Ղո-Կի ու Սինճաբ լեռերը : օդը բարեխառն է ու գե-
տինը շատաջուր ու բերրի . իսկ հարաւային դին տեղ
տեղ բերրի ու տեղ տեղ անբերանապատ է : Իր բեր-
քերն են՝ արմտիք, բրինձ, առատ խաղող, ձիթենի,
մեղր, բամպակ, ու քանի մը տեսակ մետաղներ, մա-
նուանդ պղինձ : Իր բնակիչքն են տաճիկ, քիւրտ, հայ,
թիւրքմէն, արապ, ասորի, հրէայ ու թափառական
թաթարներ :

*) Ըս երկու գիւղերուն մէջ Կիլոա լեռնային համար
Էրեւը Էրեւ Սիջապետը :

Գ. Ռուրը միջազեպք մէկանց կը բաժնըվի հիմայ իրեր նահանգ, կամ փաշայութիւն, որ են՝ Ռ-րֆո, կամ Րաֆֆո, Պիլեճիք ու Սնսուլ^{*)} :

ՈՒՐՎԻ, մենձ նահանգ է աղէկ օդով ու հարուստ գետինով, ու կը բաժնըվի եօթը վիճակ, կամ Գապուլուք իրեր գուղով փաշայի մը տակ: Վլխաւոր համանուն վիճակը ունի պարսպապատ բերդաքաղաք Ռ-րֆո, կամ Ռ-րէո, ըստ հնոց Լըրէնիւ ըսված. իր 40,000 բնակչացը մէջը իրր 2000 տուն հայ կան, որոնց մէջը վարպետ ճարտարապետներ, քարակոփներ, կտաւագործներ ու սեկ շինողներ շատ կան:

ՊԻՐՎԻՆՆԻՐ նահանգը երկու գուղով փաշայի տակ է, ու կը բաժնըվի հինգ թեմ, որոնց գլխաւորը նոյնպէս Պիլեճիք ըսված՝ ունի համանուն պարսպապատ բերդաքաղաք իրր 2000 տուն տաճիկ բնակիչով:

Րոմ Գալէ, ըստ նախնեաց շատնկա թեմը ունի ամուր բերդ, ուր էր հին ատենները հայոց կամօղիկոսներուն բնակարանը:

Շոս է Ղեղէրէ գաւառը, որ ունի համանուն բերդաքաղաք Տիգրիս գետին քովը քիւրա ու ասորի նեստորական բնակիչներով:

ՍՈՒՍՈՒՎ, պղտիկ նահանգ է. որուն գլխաւոր պարսպապատ բերդաքաղաքը Սնսուլ, կամ Սնսուլ Տիգրիս գետին քովը հին Վինուէ քաղքին տեղը՝ կամ մօտերը շինած է, ունի գորգի, չուխայի, մետաքսեղէնի ու փէլուկեփի գործարաններ ու 75,000 տաճիկ ու նեստորական բնակիչ: Մուսուրն ալ շատ աղէկ է:

*) Սիլուֆէփա աստաջ իսլամիւնը Երեւո հաս, այսինքն՝ Միջազեպք հայոց, որ է հիւսիսային հասը ու շատ ասիւն հայոց յեւոքը Եզաւ. ու Միջազեպք ասորոց, որ է հարստային հասը ու շատ ասիւն ասորիներուն յեւոքը Եզաւ:

Հոս է ՍԶԲԷՆ, ըստ տաճկաց Նեփոլէն թեմը, որ ունէր անուանակից քաղաք, որ հիմնոյ պղտիկ գեղ մի է քիւրտ բնակիչներով : Ասոր եպիսկոպոսն էր սուրբ Յակոբ, անոր համար կրավի՛ մԶԲնացէ :

Յօդ. Ե :

ԻՐԸԳ ԵՐԸՊԻ :

Է. Աս երկիրը Վաղարշապատի էրկեր ու Ասորեստան ալ կրավի, և ունի սահման արևմուտքէն արապիստանը ու միջագետքը, հիւսիսէն Տիարպեքիրը, արևելքէն պարսկաստանը, ու հարաւէն պարսկային ծոցը, ու կկլնայ 30 ու 38 լայնութեան ու 58 ու 68 երկայնութեան սահմաններուն մէջը :

Ը. Երկիրին արևելեան ու հիւսիսային դին լեռնային է, իսկ արևմտեան ու հարաւային դին մենձ դաշտ է, ուսկից կանցնին Լաիրատ ու Տիգրիս, որոնք հոս իրարու հետ կրմիանան : Գետինին մենձ մասը բերրի է : Անապատներու մէջ ունի առիւծ, վարաղ, ինձ, ջայլամ, փասիան, և այլն : Իր բնակիչքն են թափառական արապ, տաճիկ, հայ, և այլն :

Թ. Իրագ արապին կրբաժնըվի իրեք նահանգ, կամ փաշայութիւն, այսինքն՝ Պաղպոտ, Պասրա ու Շէրէշ :

ՊԸՂՏԸՏ նահանգը ունի զանազան գաւառներ, կամ սանձաքներ : Իր գլխաւոր համանուն գաւառը ունի պարսպապատ փաշայ նստող բերդաքաղաք նոյնպէս Պաղպոտ ըսված, որ ունի շատ հրապարակներ, վաճառանոց, մետաքսեղէնի ու բամպակեղէնի գործարաններ, իբր 20,000 տուն ու 80,000 բնակիչ, որ են տաճիկ, հրէայ, հայ, նեստորական ու յակոբիտեան հերետի-

կոսներ : Առուտուրը շատ բանուկ է, մանաւանդ Հին-
տի հետ :

Պաղտատի մօտ Հելլո քաղքին հիւսիսային դին
են հին Բաբելոն քաղքին աւերակները :

Սէրաբի, Պաղտատի փաշային գաւառներուն մէկն
է, որ հին ատենները հայոց ձեռքն էր. ունի համա-
նուն բերդաքաղաք իբր 12,000 բնակիչով, որ են հայ,
տաճիկ, քիւրտ, արապ, քլտանի (տղլաճաւա քաղքէացի),
ասորի՝ կամ յակորիտեան հերետիկոսներ ու շէխէ՝ կամ
արեւապաշտներ :

ՊԱՍՐԱ նահանգը Ափրատէն ու Տիգրիսէն մէկ
եղած գետին, որ կըսվի՝ Շաբ իւլ արապ արեւմտեան
դին է. ունի զանազան գաւառներ, որոնց գլխաւորը
Պասրա՝ ունի համանուն պարսպապատ փաշայանիսա
քաղաք վերը ըսած գետին քովը՝ իբր 80,000 տաճիկ,
արապ ու հերետիկոս քրիստոնեայ բնակիչով : Առու-
տուրը շատ բանուկ է, մանաւանդ արապիստանի ու հին-
տի ապրանքներով :

ՇԱՀՐԱՅՈՒՄ նահանգը տաճիկասիային արեւ-
լեան ծայրն է պարսկի սահմանին վրայ, որ ունի եր-
սունի չափ գաւառներ, որոնց գլխաւորը Շէհրէլուր ու-
նի համանուն քաղաք, որ առաջ շատ մենծ էր, բայց
հիմայ ինկած է :

ԳԼՆԻՆ

ԸՆԴՈՒՄՆԵՐ

Թ. Ընդհանուր, կամ Ընդհանուր, որուն արապները ճիշդից ել շարժ կըսեն, արևելքէն ունի սահման Իրագ արապին, պարսկացին ծոցը ու Որմոսի (կամ Նիլոս) նեղուցը, հիւսիսէն ասորիքը, արևմուտքէն կարմիր ծովը (որ է՝ Սուեյի խառնուրդ) ու Լագիպտոսը, ու հարաւէն Պապիւլմանտէպի նեղուցը ու կիլիսայ 50 ու 78 երկայնութեան ու 11 ու 33 լայնութեան աստիճաններուն մէջը: Իր մեծութիւնը 46,700 քառակուսի մղոն կըսեպփի:

Ք. Երկիրին մեկ քանի դիերը լեռնային են, ուրկան մենծ լեռեր, որոնց մէջը անուանի է Սին Լեռը. բայց մենծ մասը աւազուտ անապատներ են:

Սենծ գետեր չունի. հիւսիսային արևելեան սահմանին վրայ է Եփրատ գետը: Հիւսիսային դիերուն եղանակը շատ տաք է, իսկ հարաւային դին քիչ մը բարեխառն է:

Գետինը ընդհանրապէս բերրի է. ունի հասարակ բերքերէն՝ ի զատ արմախք, բրինձ, ցեղ ցեղ պտուղներ, մանաւանդ խաղող, առատ արմաւ, նուշ ու մաննա՝ կամ գաղպէ. պալսամի ծառ, ընտիր խէժ, շաքարի եղէգ, բամպակ ու խահլէ. խոշոր ու մանր ընտանի ու վայրենի կենդանիներ ու թռչուններ: Ընտանի են իր պարսկաբնիկը, հալուէ, զմուռս, խունկ, հինտի ընկոյզ ու լեղակ (չիլի): Ունի նաև ոսկի, կապար, պղինձ, աղ, աղնիւ քարեր ու մարգրիտ:

Ըս բերքերով արապիստան աղէկ առուտուր կըլլայ, մանաւանդ հոն եկող գացող տաճիկ ուխտաւորներուն պատճառովը, որոնք աւելի առուտուրի ետեւ կըլլան: Նաւահանգիստները առուտուրի նաւեր շատ կուգան:

Գ. Աստեղաց առջի բնակիչները արապներն են, որոնց սկիզբը Այ նահապետին Յեկտան թոռնէն է: Ասոնք հիմայ չորս կարգ կրբաժներովն, այսինքն՝ Պէրուլէ՛ կամ Պէրուլին, որ վրանարնակ են, Սէրի, որ թափառական հովիւներ են, Քիւլուհ, որ երկրագործութիւն կրնն, ու շէրի, որ քաղաքարնակ են. ամէնն ալ մահաճտական աղանդը ունին ու կրխօսին արպեղէն. որ շատ հին ու հարուստ լեզուներուն մէկն է: Սէկալ բնակիչներն են՝ տաճիկ, հայ, հրէայ, թիւրքմէն, պարսիկ, ֆարսի՝ որ են կռապաշտ կամ կրակապաշտ պարսիկ, հապէշ, նեստորական ու ուրիշ հերետիկոս քրիստոնեաներ. նաև պանիստի ըսված կռապաշտ հետաւորներ, որոնք հոստեղաց գլխաւոր վաճառականներն են: Բոլոր աս բնակչաց թիւը 12 միլիոն կրսեպի:

Գ. Արկրին զանազան դիերը զանազան կառավարներ ունին: Արապներուն ամէն մէկ ցեղը իր զատ կառավարը ունի: Ամէնէն հզօր տէրութիւնը Սահապի-նի-րու է, որոնք ունին երկու գլուխ՝ աշխարհական ու հոգևոր: Շատ տեղեր կան իմամներ: Թափառական արապները իրենց զատ էմիրները ունին: Արապիստանի վրայ տաճիկի թագաւորն ալ իշխանութիւն ունի:

Բ. Արապիստան կրբաժներով իրեք մաս, որ են՝ Աստորա արաբի, Արաբաժ արաբի, ու Արքանի՛ արաբի, կամ Արքան:

ԱՆՆՊՈՒՏ ԵՐ ԵՐՈՒՄ, կամ Չիւլ արապիստանը ունի աս մասերը: ա. Աստորա աստորայ, որ է անապատ տեղեր, ուր է անուանի քաղաքը Թափառ, ըստ հնոց փառքի, որ հիմայ շատ անշուք է: Բ. Աստորա էլ ճիւղայ, որ առաջինին արևելեան դին կէնայ, ուր է Աստ քաղաքը Պաղտատի փաշային տակը: Գ. Աստորա էրաբի, որ կիյնայ Արաբա գետին արևմտեան դին: Դ. Աստոր կամ Աստ, որ պարսկային ծոյին արևմտեան դին է, ուր ծովէն շատ մարգրիտ

կըհանվի : Ըստ քաղքըներն են Լահաս՝ Լիթան գե-
տին քովը, ու Հոմեթ :

Ըս գաւառին մէջը կիյնայ Պաւլիէյն ըսված կղզի-
ներուն խումբը պարսկային ծոցին մէջը, որոնցմէ մար-
գրիա կորսացվի : Երենց մէջը մենծը կըսվի Պաւլիէյն,
որուն գլխաւոր քաղաքն է Պէնէյն : Է. Եւճէթ գա-
ւառը վահագլխներուն ձեռքն է, որոնց գլուխ՝ կամ էմի-
րը առ տեղաց գլխաւոր քաղաքը Տէրբէէ, կամ Տրէհէէ
կընստի, ուր կան 20,000 բնակիչ :

ԵՊԸՈՒԸԺ ԵՐԸՆԻԸՆ *) արապտանի պղտիկ՝
բայց գլխաւոր մասն է կարմիր ծովուն քովը, որ հիւ-
սիսէն կերթայ ինչուկ Ըստրիք : Երկիրը քիչ մը լեռ-
նային, քիչ մը անապատ ու քիչ մ'ալ բերրի տեղեր է :
Երկու մաս ունի. Ընապար Սինայ լէրին, ու Հեճաս :

Ընջինին մէջն են Սինա, արպերէն շէպէլ եւ Բօբ
լեռը՝ բարձր ու սրածայր, իր տակը անուանի հոռմի
վանք մը կայ սրբոյն Կատարինէի. թօք, կամ Ել Բօբ
պղտիկ քաղաքը կարմիր ծովուն քովը հոռոմ ու արապ
բնակիչներով ու Ըթթէ նաւահանգիստը կարմիր ծո-
վուն քովը :

Հեճաս, կամ Հըճը գաւառը վահագլխներուն
ձեռքն է, որուն քաղքըներն են՝ Ղէթթէ, իրը 5000 բնա-
կիչով, որ աղէկ առուտուր կընեն. Սէթէ 18,000 (ա-
տեն մը 100,000) բնակիչով, որ աղէկ առուտուր կը-
նեն : Հոս ծնաւ (570ին) Սէհմէտ, ուր ամէն տարի
շատ տաճիկ ուխտաւորներ կուգան. ուր է նաև իրենց
Բեթլէմ, որ քաղքին հրապարակին մէջը պղտիկ տաճար

*) Հոս է Պէտրա, իմ Փէզրա սրտապանի առ մասին
հայրաքաղաքին աւերակները, որուն անուանով առ Գէզը
Փէզրայեան արաբիա ըսվեցաւ, որուն մէն ապէ իբ
լէդոսովը ապառաժ արաբիա իւրէ, զէ Փէզրա, բար
լին շանին :

մըն է : Սիւրբնի քաղաքը իբր 6000 բնակիչով երևելի է տաճկաց մէջը , ուր է Սէհմէտին գերեզմանը :

ԵՐԹՆԻԿ ԵՒ ԵՐԵՎԱՆ , ըստ տաճկաց Երեւան՝ բոլոր արապստանի հարաւային մասն է . տեղ տեղ ունի աւազուտ ու անբեր գետին , բայց իր մէջ տեղերը շատ բերրի են : Գլխաւոր նահանգն է Երեւան , որ Պապէլմանտէպայ նեղուցէն կերթայ ինչուկ ապստափ արաբիա , արևելեան դին ունի շատ լեռեր ու գետեր : Գետինը շատ պտղաբեր է . ունի ցորեն , խաղող , լէւ-
լէւն ու բնտիր խահիլէ : Բոլոր երկիրը իմամի մը տակ է , և ունի իբր իրեք միլիոն բնակիչ :

Սահա , կամ Շահա , Երեւանի մայրաքաղաքն է 20,000 բնակիչով , որոնք աղէկ առուտուր կընեն : Սահա , կամ Սահա , նաւահանգիստ ու պարսպապատ քաղաք է կարմիր ծովուն մօտ . ունի 18,000 արապ , տաճիկ , հրէայ , հապէշ ու հայ բնակիչ : Հայերը ունին եկեղեցի մը : Նաւահանգիստը ամէն դիաց առուտուրի նաւեր կուգան .

Հոս են նաև Երեւան , Սարսափօլ , Շահաբ ու Սահաբ գաւառները , որոնք ունին առուտուրի քաղքրներ :

() Ինն , պարսկային ծոցին մօտ նահանգ է , որուն վրայ կիշխէ իմամ մը , որ շատ հզօր է , շատ զինուոր ու պատերազմի նաւեր ունի , ու կընստի աս տեղաց գլխաւոր քաղաքը Սահաբ , կամ Սահաբ , ուր կան 12,000 բնակիչ ու նաւահանգիստ :

Եսոր տակն է Սահաբ-որս կղզին Պապէլմանտէպայ նեղուցէն դուրս Երեւանէի մօտ , որուն գլխաւոր քաղաքն է (մահաբէն) կամ (մահաբէ-որս) :

ԳՎ: Գ:

ՊԼՐՍԿԵՍՏԵՐՆ՝

Է. Պարսկաստան, որ Պարս, Աճիֆստան ու Ղլլ-
 Կլլ Կալ ալ կըսվի, ունի սահման արևմուտքէն մոս-
 կովի ու տաճկի ասիան, հարաւէն պարսկային ծոցը ու
 հնդկաց ծովը, հիւսիսէն մոսկովի ասիան ու արևելքէն
 քապուլիստանը ու պէլուճիստանը, ու կիյնայ 24 ու 40
 լայնութեան, ու 61 ու 82 երկայնութեան աստիճան-
 ներու մէջ: Իր տարածութիւնը 25,000 քառակուսի
 մղոն կըսեպի:

Ը. Պարսկաստանի երկիրը բարձր դիրք ունի. հիւ-
 սիսային սահմանին վրայ է Արարատ լեռը. երևելի են
 նաև ()րնիդէս, Ալուր ու Տարսաձէնիս լեռերը: Ունի
 մենծ դաշտեր ալ աղով ծածկած:

Սենծ գետերը քիչ են. Արասի գետը հիւսի-
 սային սահմանին վրայ է: Չարհոն՝ կամ Գլէհոն գետն
 ալ մենծ է:

Բարձր տեղերուն եղանակը աղէկ է, բայց ուրիշ
 տեղերը տաք ու չոր օդ ունի:

Գետինը բերրի է. իր բերքերն են ցորեն, գարի,
 բրինձ, տեսակ տեսակ ընդեղէն ու կանանչեղէն, գրե-
 թէ ամէն տեսակ ազնիւ ու հասարակ միրգ, ձիթենի,
 լի-լի-ն, սուսամ, քրքում, մեկոն (խաշխաշ), ուսկից
 Կլլիկի կըշինվի, շաքար, բամպակ, զանազան դեղե-
 րու նիւթեր ու արմատներ, ազնիւ ու հասարակ ծա-
 ուեր, և այլն: Հասարակ ընտանի ու վայրենի կենդա-
 նիները ու թռչունները շատ է, մանաւանդ աղվոր ձի,
 ոչխար ու ուղտ: Հանքերը քիչ են. եղածն ալ աղէկ
 չէ. աղը առատ է. ունի փէրու-վէ, որ է պատուական
 ճիւղակի քար:

Գ. Հոստեղաց գլխաւոր բնակիչներն են պարսի,
 կամ Կալ, կամ Կլլ Կալ աղգը, որ Աղամէն՝ Այ
 նահապետին թոռնէն սերած են, ուստի սուրբ գիրքին

մէջը Էդուարդի ալ կրավին, խորումանկ, գոռոզ, շահախնդիր ու ուսումնասէր են: Իրենց մէջը կըզտնրվին վարպետ ներկարարներ, կաշի շինող, օսկեգործ, ակնագործ (ճէլաշէլաճէ) օսկեթել կերպասներ (տոմաշ), մետաքսեղէն ու բամպակեղէն գործողներ ու ապակի ու հայլի շինողներ: Արխօսին պարսկերէն, որ է հին մայր լեզուներուն մէկը: Տաճկերէն, արաբերէն ու հայերէն ալ կրխօսվն:

Հին պարսիկները կրակը ու արեգակը աստուծոյ տեղ կըպաշտէին, հիմայ մահմէտական են. Սէհմէտին փեսին իմամ Մըլին կըհետեին: Ան կրակապաշտներ ալ, որ կրավին Ֆարսի (կամ Էդրէ ու Էրազը): Մտնցմէ 'ի զատ կան հոս շատ հայ, տաճիկ, թիւրքմէն, քիւրտ, արապ, հնդիկ ու շինկեանէ: Մտնց ամէնուն թիւր ստոյգ չիգիտցըվիր, բայց 10 միլիոնը չանցնիր:

Գ. Մէմի առուտուրը աղէկ է ցամաքէն հինտի, տաճկի ու արապստանի հետ. ծովի առուտուրը հիմակ աղէկ չէ. միայն մոսկովի հետ կըլայ, ու շահը աւելի մոսկովը կընէ: Մուտուրը ընողները աւելի հայերն են, քիչ մըն ալ եւրոպացիները: Մարանքները քիչ մը երկրին բերքերն են. քիչ մ'ալ ուրիշ տեղերէն եկածները:

Ը. Պարսկի կառավարութիւնը բացարձակ ու միապետական է. թագաւորը կրավի շահ, կամ շահնշահ, որուն տէրութիւնը կերթայ զաւկէ զաւակ: Մէն մէկ նահանգի վրայ կայ մենծ իշխան, կամ խան մը իբր թագաւորին տեղակալը: Բոլոր թագաւորութիւնը զանազան նահանգներ կըբաժնըվի:

ԻՐԱՆԻ ԵՆՂՍՒՆԻ նահանգը հին Սէդէայի կամ Սիւրայ մէկ մասն է աճէմի երկրին մէջ տեղը: Հոս է Գէհէրան, կամ Գէհերան պարսկի հիմակման թագաւորանիստ մայրաքաղաքը Ելպուր լեռանց տակը գէրէչ գետին մօտ: Չմեռը ունի իբր 300,000 բնակիչ, իսկ ամառը շատ քիչ, զի օդը գէշ ըլլալուն ամէն մարդ քաղ-

քէն դուրս վրաններու տակ կրբնակի: Վաղքէն մղոն մը հետու թագաւորին ամարանոցը կայ շահրէ: Գալար ըսված:

Սաահան՝ կամ Իսֆիհան, պարսկի հին թագաւորանիստ մայրաքաղաքն էր զէնքէրոս գետին քովը, հիմայ շատ ինկած է, միայն 100,000 բնակիչ ունի:

Սաահան, կամ նոր Սաահան. Սպահանին զիմացը հայոց քաղաքն է, որն որ իրենք շինեցին ու շէնցուցին: Հիմայ ունի 6000 հայ բնակիչ:

Սահահան, ըստ նախնեաց Երեւան, հին ատենները աճէմի թագաւորներուն ամառական բնակելու քաղաքն էր:

Երեւելի են հոս նաև Սահահանի, Վահ, Վաշան ու Վահաշէն քաղաքները:

ԵՏՐՊՈՆԻՆ, ըստ հնոց Երեւանի նահանգը մեծ հայաստանին արեւելեան զին է, որուն մէկ մասը հին հայաստանին քանի մը գաւառներն են, մէկ մասն ալ հին Սարաց երկիրն է ու ատեն մը հայոց տակը եղաւ:

Թիւրքի, ըստ հնոց Վահաշէն, ասնահանգին պարսպապատ մայրաքաղաքն է. յառաջ շատ բնակիչ ունէր, բայց հիմայ 150,000 (ըստ ոմանց 50,000) աճէմ ու հայ բնակիչ ունի, որոնք աղէկ կտաւ ու կերպաս կը գործեն: Երեւանը աղէկ է:

Երեւելի՝ կամ Երեւելի 4000 բնակիչով քաղաք է, ուր հայ ալ կայ:

Խոյ խանութեան վրայ տես մոսկովի հայաստանին մէջը:

ԿԻՎԻՆ, նահանգը կասպից ծովուն հարաւային արեւմտեան զին ու Երեւանի արեւելեան զին է, իր գլխաւոր քաղաքն է Իւշի կասպից ծովէն իրր երկու ժամ հետու, որ ունի 3000 տուն ու մետաքսի գործարաններ: Երեւանը ծաղկած է, որուն համար հայ վաճառականներ կան հոս:

Ինքնուրույն, Պոստին, Լուսինյան ու Լեւոնյանի աս նա-
հանգին մէջը պզտիկ քաղաքներ են:

ՄԱՐԿՆԻՆՍԿԻՆ, կամ Սարգսիսյան նա-
հանգը, որ հին Սարգսիս կամ Լեւոնյան նահանգին մէկ
մասն է, կիլիսայ կասպից ծովուն հարաւային ճօթը,
ունի շատ գետեր: Սարը, Լուսին, Կոստան, Պոստը, և
այլն: Երկիրը բերրի է՝ ունի երկաթի հանք, որ ինչուկ
Պաղտատ, Սոսուլ ու Շամ կրխրկրվին: Լուսուտը
աղէկ է. բնակիչքը իբր 150,000 տուն կըսեպվին:

Գլխաւոր քաղաքը Պոստըն ունի իբր 25,000
բնակիչ, որոնց մէջը հայ ալ կայ:

Լուսուտ, կամ Լուսուտ, մենծ վիճակ է,
որուն բնակչաց շատը, իբր 16,000 տուն, Գաճարէ
ըստած աճէմի ցեղ մըն է, որոնցմէ է հիմակվան պարս-
կի թագաւորին տունը:

Ետը համանուն քաղաքը աղէկ առուտուր կըլայ:

ԹԵՊՐԻՍԿԻՆ (Եղր, Եղր) նահանգը Իրագ
աճէմիին հիւսիսային արևելեան դին ու Սէղէնտէրէ-
նին հարաւային դին է: Իր գլխաւոր քաղաքը Տէմէլան
կամ Տէմէլան շինած է Տէմէվանտ լեռանը տակը, և
ունի 1000 տուն:

ԲՈՒՐՎԻՍԿԻՆ, նահանգը արևմուտքէն սահ-
մանակից է տաճկի ասիային, հիւսիսէն Ետրպէճանին
ու Իւրմիա ծովակին ու արևելքէն Իրագ աճէմիին:
Արևմուտքին դիաց լեռերով պատած է, որ են Տարոս
լեռանց շղթան ու կըսվին Լուսին: Իր բնակչացը շատը
քիւրտ են: Իր գլխաւոր քաղաքը Գարմանշահ շինած է
Գարմ սո գետին քովը, ու ունի 10,000 բնակիչ:

ԽՈՒՃԻՍԿԻՆ, նահանգը արևմուտքէն սահմա-
նակից է տաճկի ասիային մէկ մասին ու հարաւէն
կերթայ ինչուկ պարսկային ծոցը: Իր գլխաւոր քա-
ղաքն է Շուշուր՝ կամ Թոսալէր՝ Գարման գետին քո-
վը, որ ունի իբր 15,000 բնակիչ, որոնք աղէկ առու-

տուր կընեն: Ըսոր արեմտեան զին է հին Շը՝ կամ
Շը՝ շա՞ն քաղքին աւերակները:

ՖԵՐՍԻՍՏԻՆՆԵՆ, կամ Ֆարս նահանգն է բուն
հին պարսկաստանը, որ հարաւէն ու արեմուտքէն սահ-
մանակից է պարսկային ծոցին ու հիւսիսէն Իրազ ածէ-
մին: Իր գլխաւոր քաղաքը Շէրապ հին ու երեւելի
է Բոնոպոպ գետին քովը, որ ունի գործարաններ
ապակիի, զէնքի, մետաքսի, բամպակի, և այլն, ու
52,000 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կընեն: Ըսոր
մտտերն է անուանի Պէրսէպոլէս քաղքին աւերակները:

Եւպո ու Եպոնէր՝ կամ Պէնոպէրպոնէր երեւելի
առուտուրի քաղքընեն:

Որնոս, կամ շէրօն, անուանի կղզի է պարս-
կային ծոցին բերանը, որ ունի բերդաքաղաք, ուր աղէկ
առուտուր կը լսայ: Ըս կղզիին անուանովը հնդկային
ծովը պարսկային ծոցին հետ միացընող նեղուցը կըսվի
Որնոնի նեղուց:

ԿԻՍՄՆԵՆ, կամ Վէրնան նահանգը ունի գլխա-
ւոր քաղաք Կրման՝ կամ Սիւրճան ըսված 30,000 ածէմ,
կրակապաշտ պարսիկ, կամ ֆարսի, հայ, հնդիկ ու
հրէայ բնակիչով:

ԻՍՐԱՍՏԻՆՆԵՆ, նահանգը պարսկային ծոցին քովն
է, որ ունի շատ մետաքս: Գլխաւոր քաղաքն է Լսր
(Լսր), ուր կան գործարաններ գորգի, խաբէֆէի, և
այլն, ու 12,000 բնակիչ:

Պէնոպէրպոնոս, կամ Կոնքոն, հիւրմիւսի նեղուցին
քովը առուտուրի քաղաք է աղէկ նաւահանգիստով:

ԻՍՐԱՍՏԻՆՆԵՆ, հին ու անուանի նահանգ է, ու
բուն միայն հիւսիսային մասը հիմնայ ածէմի տակն է, իսկ
մնացած կտորը Վրաստանի մէջը կիյնայ: Իր
գլխաւոր քաղաքն է Սէշապոն՝ կամ Սէշապոն, ըստ
նախնեաց Սէշապոնէ:

Երեւելի է նաև Սէշապոն, կամ Սշապոն քաղաքը
40,000 բնակիչով, որոնք ընտիր խաբէֆէ կը գործեն:

ԳԼ Գ.

ՊԵՂՈՒՆՆԵՐԻՆ

Թ. Ըստ տեղի առաջ աշխարհագիրները պարսկի երկրին հետ մեկ կրդնեին, բայց զատ տերութիւն է. արեւմուտքէն ունի սահման պարսկաստանը, հարաւէն հնդկաց ծովը, արեւելքէն հնդաստանը ու հիւսիսէն քապուխտանը, ու կիյնայ 76 ու 90 երկայնութեան՝ ու 24 ու 31 լայնութեան աստիճաններու մէջը: Իր ընդարձակութիւնը 9554. քառակուսի մղոն կրսեպիլ:

Բ. Երկրին մենծ մասը լեռնային է: Սենծ մենծ անապատներ ալ ունի, ինչպէս՝ Պէլուճիստանի անապատը, ու Պոնդուրի անապատը:

Իր մէջ տեղերը մենծ գետեր չունի. Ինդոս՝ կամ Սինդ գետը հարաւային դիէն կանցնի:

Եղանակը բարեխառն է. անապատ տեղերը սաստիկ տաք կը լայ:

Տղու եղած տեղերը գետինը աղէկ պտղատու է:

Գ. Հոստեղաց բուն բնակիչքը երկու ցեղ կը բաժնըվին, սյոինքն՝ Պէլուճի ու պրահ, որոնց շատը թափառական են. Սէհմէտի աղանդը ունին աճէմներուն նման: Պէլուճիներուն լեզուն աճէմի լեզուն է, իսկ պրահները զատ լեզու ունին: Կան պարսիկ, հնդիկ, նաև մեր ազգէն ալ: Ըմէնուն մէկանց թիւը իր իրեք միլիոն կրսեպիլ, որոնց վրայ թէպէտ ընդհանուր իշխան՝ կամ մենծ իսն մը կայ, բայց ամէն մեկ ցեղ իր զատ գլուխը ունի:

Դ. Պէլուճիստանը երկու կրբաժնըվի՝ Պէլուճիստան խանուսը, ու Սընդ գաւառ:

ՊԵՂՈՒՆՆԵՐԻՆ, նահանգը ունի աս գաւառները. Սարաւան, Լոս, Գոս խանութան, Հորբոնիստան, Բահիստան, Իհալուան, ու Սըբրան:

Սարգսի գաւառին մայրաքաղաքն է Վիլնէ՛ կամ
Խելնէ՛, որ ունի 20,000 բնակիչ, որոնք աղէկ առու-
տուր կրնեն: Հոս կրնասի խանը:

Սըբրան՝ կամ Սըբրան գաւառին գլխաւոր քաղաքն
է Գիւլէ՛ 3000 տուն բնակիչով: Ես գաւառին մէջն է
պէլուծիստանի անապատը:

Սիւնճ նահանգը՝ կամ գաւառը, որ Գապրա՛ ալ
կրսովի՛ յատկապէս հնդոստանի մէջն է Ինդոս գետին հընդ-
կային ծովը մտնելու տեղը: Բնակիչքը քիչ մը հնդիկ
են՝ քիչ մ՛ ալ թափառական վայրենի, մէկանց իբր
մէկ միլիոն: Ես տեղս պէլուծիներուն գալէ՛սը՛նց ցեղին
Ուիլիսը՛ բոված ձիւղը կրկառաւարէ:

Հէյպէրոպապ, հիմակվան հոստեղաց բերդաւոր
մայրաքաղաքն է Ինդոս գետին մէկ կողմին վրայ 15,000
բնակիչով:

Գապրա՛ կամ Սընդ, հոստեղաց հին մայրաքա-
ղաքն է 20,000 բնակիչով, որոնք աղէկ առուտուր կը-
նեն: Գապրա՛ձէ՛ հնդկաց ծովուն քովը առուտուրի քա-
ղաք ու նաւահանգիստ է:

ԳԼԵԿ.

ՎԵՊՈՒԼԻՍՏԵՆ:

III. Ես տէրութիւնը շատ ատեն չէ պարսկաստա-
նէն բաժնըվեցաւ. իր սահմաններն են՝ հարաւէն պէ-
լուծիստանը ու հինտիստանը, արևելքէն չինը ու հին-
տիստանը, հիւսիսէն թաթարստանը ու չինը ու արև-
մուտքէն պարսկաստանը, ու կկյնայ 27 ու 37 հիւսի-
սային լայնութեան ու 76 ու 94 երկայնութեան աստի-
ճաններու մէջը: Իր ընդարձակութիւնը 16,540 քառա-
կուսի մղոն կրսեպով:

Է. Երկիրը աւելի լեռնային է քան թէ շիտակ,
հիւսիսային դին են Հիմալէ՛ կամ Իմալա՛ս լեռերը, դէպ

Դի արևմուտք կերթայ Հինգուստոս լեռը, դարձեալ լէրինս՝ Սողոմոնի ու ճէրմաի լէաւը:

Սենձ գետերը քիչ են. Սինդ՝ կամ Ինդոս իր մէջէն կանցնի: Վաղուս ու Վէնասպ ալ իր մենձ գետերն են: Երևելի է իր Օպրէհ լիճը:

Եղանակը ընդհանրապէս տաք է:

Վետինին մենձ մասը աղէկ պտղաբեր է. ունի արմաիք, բրինձ, մարիցորեն, առատ միրգ, կանանչեղէն, շաքար, սուսամ, արմաւ, Լի-Լի-ն, մետաքս, բամբակ, լեղակ (չէ՛վէր), առատ աղ ու ուրիշ հանքեր ու հասարակ կենդանիներ:

Գ. Հոստեղաց բնակչաց թիւը ինչուկ 12 միլիոն կրսեպիլի, որ են աղուանք, տաճիկ, հնդիկ ու թաթար: Եղուանք՝ կամ Եղլիանները պինտ առջի ու գլխաւոր բնակիչքն են, անոր համար քապուլիստանը կրսվի նաև աղուանք՝ կամ աղլանիստան (զատ մէկալ աղուանքէն որ հիմայ կրսվի (Շէրլան): Եղուանները կոպկասու լերանց, ըստ ոմանց՝ հայաստանէն հոս եկած են: Ունին զատ լեղու, աղանդնին մահմէտական է պարսիկներու նման: Եղէկ երկրագործութիւն կրնեն. ունին քանի մը արհեստներ ալ: Եռուտուրնին աճէմի, հինտի ու թաթարստանի հետ է: Իրենք զանազան ցեղեր բաժնած են, ու ամէն մէկ ցեղ իր զատ գլուխը՝ կամ իշխանը ունի, ու ամէնը մէկանց ընդհանուր իշխանի մը տակ են, որ կրսվի՝ քապուլիստանի շահ՝ կամ խան:

Գ. Բոլոր երկիրը վեց նահանգ բաժնած է, որոնք մէկանց քսանըվեց գաւառ ունին:

ՎԵՐՊՈՒՎՍՏԵՆ ՍԵՄԵՆՏՈՐ, առջի նահանգն է, որ ունի աս գաւառները, Վաղուս, Լաղման, Զօլ, Հալաբէ, Վաղմա, Սէլէ, Շէրաբէոս, Պոսրթահ կամ Պարթոս, Շէլուպոս, Փիշոր ու Խանդահառ:

Վաղուս գաւառը ունի համանուն գլխաւոր բերդաքաղաք Բաղուս գետին քովը, որ է Վապուլիստանի

մայրաքաղաքը 80,000 բնակիչով, որոնք աղէկ առուտուր կընեն :

Խոնհոտհոտ գաւառը ունի անուանակից գլխաւոր քաղաք 100,000 բնակիչով, որ ատեն մը աղուանենբուն մայրաքաղաքն էր : Իր մենծ առուտորին պատճառովը կան հոս շատ հետստանցիներ, թաթարներ ու հայեր :

ՍԻՍՎԻԼ՝Ս, կամ Սիվիսիոն նահանգը ունի գլխաւոր քաղաք Տիլլուտոպո՝ կամ Տուշո՝ ըսված 2000 տուն բնակիչով :

ԻԼՆԻՆ, կամ Իւնի (ըստ հնոց՝ Իւիպրիո) նահանգը առաջ Պուխարային մէկ մասն էր. իր բնակիչքն են ուղղէ՝ ազգէն : Իր գլխաւոր քաղաքը Իւնի հիմայ անշուք է, ըսյց բնակիչքը աղէկ առուտուր կընեն :

ԽՈՐԷՍՆ՝Ս, նահանգին միայն հարաւային արևելեան մասը, կամ Նիւրի, Սիւհոտոն ու Պախան գաւառները քաղաքիստանի մէջը կկնան : Իր գլխաւոր քաղաքն է Նիւրի՝ կամ Իւրի համանուն գաւառին մէջը, որ ունի զանազան գործարաններ բամպակի, մետաքսի, գորգի, կաշիի, շուէ, և այլն, ու 100,000 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կընեն :

ՎԵՆԵՍՆ՝Ս նահանգը հինտիստանին հիւսիսային գին է, որուն բնակիչքը շատ վարդի եղ կըհանեն ու ընտիր շու կըգործեն : Իր գլխաւոր քաղաքը Վուսի կամ Վիշի (նաև՝ Սիւիսիոն կամ Շիսիլի), ունի 200,000 բնակիչ, որոնց մէջը արհեստները ու առուտուրը շատ ծաղկած է : Շուէ համար 16,000 գործարան (Էլիլիս) կայ : Իուրդը Գիպէթէն կուգայ :

ՍՄԻԼԻՎԻՆ՝Ս, նահանգը հինտիստանէն առնրված է. որուն համանուն պարսպապատ բերդաքաղաքը ունի գործարաններ մետաքսի, գորգի ու շիլի, ու 30,000 բնակիչ :

ԹՎԹՎՐՍՏԵՆՆԵՐ

Թ. ԹՎՐՍՏԵՆՆԵՐ՝ կամ ուրիշ ԹՎՐՍՏԵՆՆԵՐ՝ ունի սահման արևելքէն չինը, հարաւէն Ղաթաղէթը, հինարը, պէլուճիստանը ու պարսկաստանը, արևմուտքէն կասպից ծովը, ու հիւսիսէն մոսկովի ասիան. ու կիցնայ 67 ու 91 երկայնութեան ու 36 ու 52 լայնութեան աստիճաններու մէջը: Իր ընդարձակութիւնը 32,000 քառակուսի մղոն կըսեպի:

Բ. Երկիրը բարձր ու լեռնային է. հարաւային դիերն է Պէլուստի Կարաբաղը, որ է Սոսի Կարաբաղի մէկ մասը. բարձր են նաև Փամբուր ու Հիւսիսային լեռերը: Հիւսիսային ու արևմտեան դիերը ընդարձակ անապատներ են:

Իր ջրերն են Կասպից ծովէն ու Երազայ լէճէն 'ի զատ ջրհոսն՝ կամ Սիւնիսն՝ նաև Ղաթաղալուս (Լճոս) Կարաբաղ (Սոսի) գետերը, որոնք Երազայ լիճը կըմանեն:

Երկրին մեծութեանը պատճառով եղանակը միօրինակ չէ, տեղ տեղ չափաւոր տաք է:

Վետինին հիւսիսային դիերը անբեր են, իսկ հարաւային դիերը աղէկ բերրի են: Վախաւոր բերքերն են արմախք, բրինձ, գինի, սուսամ, քրքում, մէկոն (Խաչիւր), որ ափիոնի համար կըգործածվի, լիւսիւս, միրգ, ընդեղէն, բամբակ, բամպակ, մետաքս, զանազան հանքեր, ոսկի, արծաթ, աղ, ընտանի ու վայրենի կենդանիներ ու թռչուններ:

Գ. Հոստեղաց առջի բնակիչքն են Լաւաբիւրը, որոնք Սագոգէն Ղոյ նահապետին հարէթ որդւոյն ցեղէն յառաջ եկած են, ծուլ, բարբարոս ու պատերազմասէր մարդիկ են: Օսնաղան ցեղեր բաժնած են, որոնք կէս մը թափառական են, ու կէս մը քաղաքաբնակ:

Լեզունին տաճկի լեզունն նման է : Ոմանք ՍԿՏ-մէտի աղանդը ունին , ոմանք ալ կապալաշտ են , Գիւպէթի Լ^{ու} չաստուածը կրպաշտեն :

Ս'նացած բնակիչքն են պարսիկ, հնդիկ, հրէայ, չինկեանէ, թիւրքմէն ու պուխարացի . մէկանց իբր հինգ միլիոն : Պուխարացիները հոստեղաց արհեստները կը բանեցընեն, աղէկ բամպակեղէն ու մետաքսեղէն կը գործեն ու կընրկեն . բարակ թուղթ, երկաթէ, պղինձէ ու արծաթէ ամաններ , ու զէնք կը շինեն : Ըս գործուածքներով ու երկրին քանի մը բերքերովը հոս առուտուր կը լայ մոսկովի , չինի ու հինաի հետ , որ հայերը ու պուխարացիները կընեն :

Գ. Թաթարստան տեղ տեղ սուլթանի տակ է , տեղ տեղ ալ խաներու տակ . թափառական թաթարները կը կառավարվին իրենց ծերերէն :

Ի՞նչը երկիրը կը բաժնրվի հինգ նահանգ , որ են՝ Կիլիկիա , Թուրքաստան , Գորիսնի՝ կամ Խորասըն և կամ Գորիսիլէ , Կիլիկիա , ու Լոպտէս՝ կամ Տեթ Պուխարս :

ԿԻՎՄՆ նահանգը ունի իբր 300,000 բնակիչ , որոնց մէջը կան պուխարացիներ , գորսգորսէս ըսված ցեղէն՝ որ թափառական են , թիւրքմէն ու էօզպէք , որոնք մէկ խանի տակ են : Իր համանուն գլխաւոր քաղաքը ունի իբր 3000 աղիւսաչէն տներ ու 10,000 բնակիչ :

ԹՈՒՐԿԱՍՏԱՆ նահանգը տաճկաց հայրենիքն է , որուն գլխաւոր քաղաքը Թուրքանոյ՝ կամ Թուշկէնի՝ ունի զանազան գործարաններ , 10,000 տուն ու 40,000 բնակիչ , որոնք աղէկ առուտուր կընեն :

ԳՈՐԿԱՆԿ կամ Խորասըն նահանգը՝ որ առաջ Ֆելթանոս կըսվէր՝ ինքնազուլա խանի մը տակ է . իր բնակիչքն են էօզպէք , պուխարացի , թիւրքմէն , գիրկիդ , կամ ճիրճիդ , որ թափառական են ու հրէայ : Իր գլխաւոր քաղաքը Գորիսնի՝ կամ Գորիսիլէ՝ մարգաշատ է , ունի շատ գործարաններ ու աղէկ առուտուր կընէ :

ԳՒԻԲԿԻՕ, նահանգը Արալ լիճին հիսիսային ու արևելեան գիերն է. իր բնակիչքն են թափառական գիրկիչներ զանազան օրթաներ կամ ժողովուրդներ բաժնած, մեծ օրթաները զատ խանի մը տակ են, իսկ ստորին օրթաները մոսկովի պաշտպանութեան տակն են :

ԼՅՕՕՊԻՎ, կամ ՍՆՆՕ ՊՈՒԽԵՐՆ նահանգը թուրքաստանի, քապուլի, դիպեթի ու մղուլի մէջ տեղն է. ունի իբր երկուք ու կէս միլիոն բնակիչ, որ են էօզպէք, թաթար, պուխարացի, թիւրքմէն, աճէմ, արապ, զալմուխ, հրէայ, ապազա ու չինկեանէ, որոնց ամէնուն վրայ կիշխէ խան մը : Իր մէնծ քաղքը ներուն մէջը երևելի է Պուխարա, որ ունի 14 իջևան (խան), 360 մղկիթ ու իբր 200,000 (ըստ ոմանց միայն 70,000) բնակիչ : Աս տեղս է միջին ասիայի պինտ մէնծ ու անուանի առուտուրի քաղաքը :

Արևելի առուտուրի քաղաք է նաև Սամարխանդ (Վիհան գետին քովը 150,000 բնակիչով *) :

*) Աս քաղաքը երբեք ազադ իտին ճանաչուի լաւարարան էլ մէջն, ինչու որ իան լաւարարանն որիչ հասէր ալ, ինչպէս Խրէմ, Աթալերխան, Սելեբրէա ու Խապան, որոնք հինայ մոսկովի քովն են : Այս նախ չինի լաւարարան : Պար Պուխարան ու Վիպէլնն ալ, որ ոմանք լաւարարանն հէր ճաջած իւրննն, հինայ չինի քաղաքներն քովն է :

ԳԼ Է .

ՀՆԳԿԵԾՏԵՆ :

Ա. Աս մենձ երկիրը ըսվեցաւ Հնդկաստան, Հնդկաստան, Հնդկի, կամ Հնդկ՝ իր Ինդոս՝ կամ Հնդոս մենձ գետէն : Հիմայ Սըուլ, կամ Սըուլ ալ կըսվի : Արևելքէն ունի սահման չինը ու պէնկալայի ծոցը, հարաւէն հնդկաց ծովը, արևմուտքէն արաբիոյ ծովը ու հիւսիսէն Գիպէթը ու մեծ Պուխարան . ու կկոնայ 1 ու 32 հիւսիսային լայնութեան ու 84 ու 127 երկայնութեան աստիճաններուն մէջը : Իր բոլոր տարածութիւնը 110,000 քառակուսի մղոն կըսեպվի :

Բ. Հինտի երկիրը շատ մենձ լեռեր ունի հնդկաց Էրիմի, ըսված, որոնց մէջը պինտ բարձրն է Հիմալէ՝ ըստ հնոց Ինոոսս լեռը :

Ասոնցմէ շատ մենձ գետեր կըբխեն, որոնց մէջը անուանի են Ինդոս՝ կամ Հնդկի՝ նաև Սինդ, որ հիւսիսին դիաց կուգայ ու հնդկաց ծովը կըթափի, Գանգէս՝ կամ Կընի, որ 300 մղոն տեղ քալելէն ետքը պէնկալայի ծովը կըթափի, ու Պոտոմոլոսլէր՝ կամ Պոտոմոլոսլի, որ ասիայի խիստ մենձ գետերուն մէկն է ու պէնկալայի ծոցը կըմտնէ :

Աղանակը ընդհանրապէս առողջ է, հիւսիսային դիերուն օդը բարեխառն է, իսկ հարաւային դիերունը սաստիկ տաք : Աստեղաց ձմեռը ուրիշ բան չէ՝ թէ չէ քանի մը ամիս անձրևներ :

Գետինը՝ քանի մը անապատ տեղերէն ՚ի զատ՝ շատ բերրի է . իր բերքերը անբաւ անթուելի են : Ասարակ բոյսերէն ու կենդանիներէն ՚ի զատ ունի առատ բրինձ, շաքար, պղպեղ, կոճապղպեղ, կասիա, մեկոն, խաշնդեղ, սուսամ, բամպակ, լեղակ, բրբուճ, ապա-

նող, քօքօի ծառ, խունկ, հալուէ, ուէտին, հինտի ընկոյզ, խէժ (զածի), մետաքս, հասարակ հանքեր, առատ ոսկի, ազնիւ քարեր ու մարգարիտ: Ղարձեալ՝ փիղ, ընկեղջիւր, միսքի կատու, զանազան տեսակ կապիկներ, կոկորդիլոս, սիրամարդ, փասիան, քառսուն տեսակէն աւելի թուժակ, և այլն:

Շ. Հինտիստանի բուն գլխաւոր բնակիչքը հռիփփէրն են, որոնք Աոյ նահապետին Սէմ որդւոյն Աղամ զաւկէն առաջ եկած են: Ասոնք հիմնոյ չորս կարգ կրբաժնւրվին, այսինքն՝ պրաման, որոնք հինտիստանի քուրմերը՝ կամ քահանաներն են, զինուորներ, երկրագործներ ու արհեստաւորներ: Հետը մ'ալ կայ Պալիէ ըսված, որոնք իրենց ճգնաւորներն են: Ասն ուրիշ քանի մը ցեղեր ալ, որոնք իրարմէ զատ են, իրարու հետ ամենեկն չեն խառնւրվիր ու ոչ կերակուր կուտեն: Ասոնք հասարակօրէն կռապաշտ են, ունին շինծու չաստուածներ՝ կամ կուռքեր, որոնց գլխաւորը կրավի ճննկաւոր: Արպաշտն նաև զանազան կենդանիներ, երկնից լուսաւորները, ծառեր, բոյսեր, և այլն: Սահմէտական հնդիկներ ալ շատ կան: Իրենց լեզուն սոնդիպիան բարբառ կրավի, որ ուրիշ լեզուներէն տարբեր է: Արխօսվին հոս եւրոպայի զանազան լեզուները ու պարսկերէն ալ: Թէպէտ հնդիկները այնչափ արհեստներու ետեւ չեն, բայց կրգործեն աղէկ կերպաներ, փէժի, փէլլէնի, ընտիր շալ, և այլն. կը շինեն նաև զանազան ամաններ սատափէն ու կրիպի խեցիէն: Իսկ գիտութիւններու մէջ շատ տկար են. պրամիները ունին քանի մը անկատար գիտութիւններ՝ աստղաբաշխութիւն, երկրաչափութիւն, պատմութիւն, և այլն:

Հինտիստան կան նաև պարսիկ, Փարսի՝ կամ կրակապաշտ պարսիկ, արապ, հրէայ, տիրիկեցի, հայ, շատ ինկիլիզ, փօրթուկէզ, օլանտրզ, Փռանտրզ, սպանեօլ, չիւտ, տանիմարբացի, քիչ նեմցէ, իդալիան, հիւսիսային ամերիկացիներ ու թափառական շինկեանէ:

Ըստնց ամէնուն թիւը (Տինտի կղզիներուն բնակիչքը մէջը չառնելով) 166 միլիոն կրսեպիլ:

Գ. Տինտի առուտուրը, շատ երևելի է, որ կրելայ աճէմի, արպի, տիրիկէի ու եւրոպայի հետ. ասիկա կրբանեցրնեն հիմնց ամէնէն աւելի ինկիլիզները, մանաւանդ իրենց արևելեան հնդկային առուտուրի ընկերութիւնը, ետքը օլանտրզները, ֆռանսրզները, տանիմարքէզները, շվէտները, սպանեօլները, փօրթուկէզները, հիւսիսային ամերիկացիները ու հայերը: Այլերը ամէնէն առաջ սկսան ու հիմնեցին հաստեղաց առուտուրը: Գլխաւոր ապրանքն են մետաքս, բամպակ, տեսակ տեսակ բամպակեղէն ու մետաքսեղէն կտաւներ, շալ, սեկ, գորգ, զանազան համեմներ (պուշուրնիք), և այլն: Ինքը ուրիշ տեղերէն քիչ ապրանք կառնէ, առածը չինէն ու եւրոպայէն է:

Է. Բոլոր Տինտիստան երկու մենծ մաս կրբաժներվի, որ են՝ ցամախիլլէ Գանգէսի աստիլլ գլին՝ կամ Տըժան, ու ցամախիլլէ Գանգէսին անգլիլլ գլին: Ըս երկու մասերը ուրիշ զանազան մասեր բաժնած են զանազան տէրութիւններու ու կառավարներու տակ. ինչպէս հոս կրգրենք:

Յօր. ւ :

Յառաջիկայի Գանգէլի սահմաններին :

Ը. Ընդհանուր սահմանադրութիւններ :

Ա. Սեյիտի կամ Շէյխի սահմաններին : Ըստնք արեւելեան հաստատանին հիւսիսային արեւմտեան գիծն են, հիւսիսէն ու արեւմուտքէն սահմանակից են քաղաքի սահմանին ու արեւելքէն Գիպէթին : Ըստեղաց զանազան մասերն են՝ Լահուտ՝ կամ Բահիայ (Բահիմայ) Սուլթանին՝ կամ Սուլթանին, Տըլէ ու Էլիս՝ կամ Էլ-Բարաքաթ գաւառներուն մասերը, ու հարաւային գիծու Ուէճիսիան ըսված աւազուտը : Ըստնք վրայ կիշխեն զանազան ինքնիշխան հնգիկներ, որոնք կըսվին Սուլթանի կամ Ուալու : Երեւելի տեղերն են

Լահուտ, իր համանուն գաւառին մէջը անուանի քաղաք է, ունի 100,000 հնգիկ բնակիչ, որոնք առուտուր կընեն ու զանազան գործուածքներ ու շէն կըբանին :

Է. Էլ-Բարաքաթ, սեյիքներուն սրբազան քաղաքն է :

Բ. Էլ-Բարաքաթ, կամ Էլ-Բարաքաթ համանգ. Գիպէթին, Պուլթանին ու ինկիլիզի հաստատանին մէջն է. հիւսիսին գիծն ունի սահման Տուլէի՝ կամ Տուլուլիէի լեռը, որ հիմայ ընդհանուր երկրիս պինտ բարձր լեռը կըսեպվի : Բոլոր երկիրը Ուալու ըսված իշխաններուն մէկուն տակն է՝ ու ունի իր բերկու միլիոն բնակիչ : Գլխաւոր քաղաքն է Գալիմիսի, որ ունի 50,000 բնակիչ ու շատ կուստուներ :

Գ. Սուլթանի սահմաններին : Ըստնք շատ տարածած ցեղ մըն են հնգիկաց, որոնք առաջ շատ հզօր էին, բայց հիմայ տկարացած են : Իրենց երկիրը կըսարու-

նակէ Սնորձ, Լիբերտոպոս ու Գանաբէշ գաւառներուն մասերը իբր 1860 քառակուսի մղոն տեղ չորս միլիոն բնակիչով : Գլխաւոր քաղաքն է Սիւճէն՝ կամ ()ժայն Սնորձա գաւառին մէջը, որ ունի 150,000 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կրննն :

Բ. Եւրոպէական արհարհ-լիւննէր :

ա. Ինկիլիզի արհարհ : Հնտատանի մէջը քանի մը տեղերուն վրայ ինկիլիզները անմիջապէս արհարհ կամ էշէան էն ու քանի մը տեղերուն վրայ ալ միջնորդական արհարհ : Լոնտոն մասը ունի իբր 25,726 քառակուսի մղոն մեծութիւն ու 83 միլիոն բնակիչ . ու ետքի մասը ունի 25,580 քառակուսի մղոն երկիր ու 40 միլիոն բնակիչ : Լոնտոն մասը կրբաժնւրվի իրեք կուսակալութիւն, որ են՝ Պէն-կալ, Սոսոս ու Պոլոպոյն . որոնց ամէն մէկը մէյմէկ ժողով՝ կամ ատեան ու նախագահ ունի, ու մէկանց բնդհանուր կառավարի մը տակ են որ Վալքուլթա քաղաքը կրնատի :

Պիլիպինէս կուսակալութիւնը ունի ինը նահանգ :

Պէնկալ նահանգը ունի 25 միլիոնէն աւելի բնակիչ . իր գլխաւոր բերդաքաղաքն է Վալքուլթա՝ կամ Կալքուլթա, որ ինկիլիզի հինտիտանին մայրաքաղաքն է Գանգէս գետին մէկ թեւին վրայ շինած, ունի զանազան ուսումնական տեղեր, շատ գործարաններ բամպակեղէնի ու մետաքսեղէնի, և այլն . մենձ բնակարաններ վաճառականաց, իբր 90,000 տուն ու 800,000 բնակիչ, որոնց մէջը մեր ազգէն ալ կան, որ ունին եկեղեցի մը : Լոնտոնները շատ ծաղկած են, իսկ առուտուրը շատ մենձ՝ անուանի ու բանուկ է :

Երեւելի է նաև Տագա՝ քաղաքը 200,000 բնակիչով :

Պալոպոլ կամ Փոպոնո նահանգը ունի իբր 11 միլիոն բնակիչ : Իր մայրաքաղաքն է Փոպոնո Գանգէս

գետին քովը 312,000 բնակիչով, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն:

(Օրիս նահանգը ըստ մասին պզտիկ իշխաններու տակ է, իր գլխաւոր քաղաքը Վոնդոն, կամ Վոնդոն, ծովու մօտ է. ու ունի 100,000 բնակիչ:

Ըս իրեք նահանգները մեկանց կըսվին Կոնգոն արեւելեան մասը:

Կոնգոն նահանգը (Օրիսային արեւմտեան դին է. ու ունի գլխաւոր քաղաք Լոնդոնը ըսված:

Իլլոնոյս նահանգը ունի իրր 7 միլիոն բնակիչ ու գլխաւոր քաղաք Իլլոնոյս, կամ Էլլոնոն անուանով: Իր Պիտերս քաղաքն ալ հինտի մենծ քաղաքներուն մէկը է ու հնդկաց ուխտատեղի է, ուր կըլլայ մենծ առուտուր, ունի 580,000 բնակիչ, ու շատ գործարաններ, մանաւանդ, շուէ:

Ելլոն կամ Էլլոնոյս ու Տրէն նահանգներուն մենծ մասը ինկիլիզի հարկատու հնդիկ իշխաններու տակ է: Ետքինը ունի համանուն գլխաւոր քաղաք՝ Տրէն կամ Ելլոն գետին քովը, ուր կան զանազան գործարաններ ու 460,000 բնակիչ:

Կոնգոն նահանգը ինկիլիզի հետտանին ետքի հիւսիսային ծայրն է ու բոլոր հինտին պինտ բարձր մասն է, որուն մենծ մասին վըս կիշխեն ինկիլիզի հարկատու հնդիկ իշխաններ: Գլխաւոր քաղաքն է Սեբեմոն:

Ելլոն նահանգին միայն մէկ պզտիկ մասը 700,000 բնակիչով ինկիլիզի անմիջական իշխանութեանը տակն է, իսկ մենծ մասը հնդիկ նապապի տակ է:

ՄԱՏՐԱ կուսակալութիւնը ունի 7251 քառակուսի մղոն երկիր ու իրր 15 միլիոն բնակիչ: Իր նահանգները ութը հատ են:

Գոնդարի նահանգը պէնկալայի ծոցին ու հնդկաց ծովուն քովն է հինգ միլիոն բնակիչով: Գլխաւոր քաղաքն է Սոմարս մենծ առուտուրով ու 300,000 բնա-

կիւնով, որոնց մէջը հայեր ալ կան, որ ունին պղտիկ ժամ մը :

Երօք բերդաքաղաքը առաջ հոստեղաց հնգիկ նապաստիկ բնակութեան տեղն էր :

Սալապար նահանգին մէկ մասը ինկիլիզի հարկատու իշխանաց տակ է : Իր գլխաւոր քաղաքը Վալէֆուք ծովու քով, ինչպէս նաև Վալէն ու Վարաձանօք քաղաքները ատեն մը պղտիկ թագաւորութիւններ էին :

Սնացած նահանգներն են Վառնապարտուր, Սալէմ, Սնյասուր, որուն գլխաւոր քաղաքն է Շէրնիլուքուր, Վանապարտ, որուն գլխաւոր քաղաքն է Սնիլուք, Պալուկուր ու հիւսիսային Չիբաք, որուն գլխաւոր քաղաքն է Սնասուլէքուր :

ՊՕՍՊՄՆՅԻ կուսակալութիւնը պղտիկ է և ունի մինակ երկուք ու կէս միլիոն բնակիչ, ու Արաբասուր ու Վալուք, որ ինկիլիզի հարկատու իշխաններու տակ են, Վանապէշ, Ուլաձանկուր ու Պէյապար նահանգները կամ գաւառները : Արաբասուր նահանգին գլխաւոր քաղաքն է Սուրապ երեւելի առուտուրով ու 450,000 բնակիչով :

Ես կուսակալութեան մէջն են նաև Պոմպոյն ու Սալուպէ կղզիները : Եսջինը ունի համանուն քաղաք՝ որ հոստեղաց գլխաւոր քաղաքն է 162,000 բնակիչով, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն :

Ինկիլիզի Ֆլանդրիայի հիւսիսային տակը ըլլող տեղերուն մէջը երեւելի են

Եսուրի թագաւորութիւնը, որ ունի 3 միլիոն բնակիչ ու մայրաքաղաք Լաւաձ 300,000 բնակիչով, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն, ուր կրնատի հնգիկ իշխանը :

Պարսկուր ու Տուրքուր վիճակները Եկրա նահանգին մէջը, Ուսարապար, Արաբասուր, Շուքուր, Սալուքուր, Սալուքուր, Սնյասուր, ու Վարաձանօք վիճակները ու տերութիւնները, ինչպէս նաև Շայապարապարի իշխանին վիճակները, որոնք մենծ ու մարդաշատ առուտուրի քաղքներն են :

Թ. Պատանույնի Կեդիքը: Ըստնց մէկ մասը Պէնկալայի սահմանին մէջն է, ու մէկ մասը Վորոմանտէի ու Սալապարի ծովեզերեայ տեղերուն մէջը. մէկանց իրր 29 քառակուսի մղոն երկիրով ու 207,250 բնակիչով: Լըրեւի է Փոնդիլէքի ծովեզերեայ քաղաքը, որ է Ֆռանսրզի Հինտիստանին գլխաւոր տեղը զանազան գործարաններով բամպակեղէնի, և սյլն, բանուկ առուտուրով ու 25,000 բնակիչով:

Վարէ՛թու քաղաքը ունի բամպակեղէնի գործարաններ: Սնհէ անուանի առուտուրի քաղաք է:

Ժ. Փորլու-Կուլի Կեդիքը: Ըստնք արեւելեան Հինտիստանին արեւմտեան ծովեզերեայ գիերն են իրր 33 քառակուսի մղոն երկիրով ու 90,000 բնակիչով: Լըրեւի է Աօս, փորթուկէզներուն գլխաւոր քաղաքը 4000 բնակիչով, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն: Հոս կրնաստի ուղղափառ արքեպիսկոպոս մը, որ է Հինտի առաջնորդը:

Կ. Տանիմուրայի Կեդիքը: Ըստնք Վառնագիկ նահանգին Վանճուոր (Վանթօր) վիճակին մէկ մասն են իրր մէկ ու կէս քառակուսի մղոն երկիրով ու 20,000 բնակիչով: Վլխաւոր տեղն է Վրանօլեպար գղեկաւոր քաղաքը, որ ունի նաւահանգիստ, բամպակեղէնի գործարաններ ու 15,000 բնակիչ:

Յօդ . Ի :

Յամայտիզդէ Վանգէս գէպին ոնգիէ պին :

Նինտիստանի աս կտորը մէկալ կտորէն կըզատէ Վանգէս գետը . և է երկայն ցամաքակղզի մը , որ արևմուտքէն ունի սահման Վանգէս գետը , հիւսիսէն չինը ու մէկալ գիւրէն չինի ու հնդկաց ծովը : Իր մեծութիւնը իրր 40,000 քառակուսի մղոն է 3/4 ինչուկ 36 միլիոն բնակիչով : Իր մէջը կան զանազան նահանգներ ու միապետական թագաւորութիւններ :

Է . Լճամ՝ կամ Լճասմ նահանգը կարրու լեռով պէնկալայէն կըզատվի , ունի իրր 2800 քառակուսի մղոն երկիր , ուր է պոսամփուղրա գետը , ու մէկուկէս միլիոն բնակիչ : Իր վրայ կիշխէ ինկիլիզե հարկատու Ուաչայ՝ կամ թագաւոր մը : Իր մայրաքաղաքն է Լօրիօն :

Ը . Ինկիլիզեիբոն փեղէրը , որ են Լճագան ու Սանփոլայ նահանգը ու Վէփոփո ու Ուամբէ կղզիները . որոնց երկիրը կերթայ ինչուկ Պէնկալայի ծովածոցին արևելեան գին ու բոլոր ծովեզերեայ տեղեր են՝ երկու միլիոնի չափ կապաշտ , հնդիկ , հրէայ , հայ ու եւրոպացի բնակիչով . հայերը ու եւրոպացիները առուտուրի ետէ են : Վլխաւոր տեղը Լճագան մենծ բերգաքաղաքն է , որ ունի նաւահանգիստ :

Նորերս ինկիլիզները պիրմաններէն առին նաև Սորփոպան , Լիյ կամ Ղէյ ու Սէրիփ՝ կամ Գէնտոնիբի նահանգները :

Գ . Պրամանէան , կամ պիրմանէան փերոնիփն , որ են զանազան հին թագաւորութիւններ , այսինքն՝ շաւա , Իէկու , Վասէ ու Շիամին մէկ մասը , իրր 12,000 քառակուսի մղոն տեղ , ուր կըտիրէ հնդիկ թագաւոր

մը իրենց լեզուով լոս՝ այսինքն Կայսր ըսված, որ ինքն-
 իշխան ու բացարձակ տէր է. ունի ինչուկ 12 միլիոն
 մարդ: Բոլոր տէրութիւնը զանազան գաւառներ բաժ-
 նած է:

Հոս՝ Հիմակվան Թագաւորանիստ մայրաքաղաքն
 է, ուր կան հայեր ալ, որ ունին եկեղեցի:

Մեծբաղնա՝ կամ Սեբասթիա, առջի մայրա-
 քաղաքն է. ունի 100,000 բնակիչ, որոնք չինի հետ
 առուտուր կրնեն:

Բեիս՝ մենծ ու նոր քաղաք է:

Սըբընի՝ կամ Սիբի կղզի ու նաւահանգիստ է Բե-
 կուի, ուր հիմայ քիչ հայ ալ կայ:

Գ. Շիւս՝ կամ Սիւս, Թագաւորութիւն է, ինքն-
 իշխան Թագաւորի տակ իբր 4000 (ըստ ոմանց՝ 12,000
 կամ 9000) քառակուսի մղոն երկիրով ու երկու մի-
 լիոն ու կէսէն աւելի բնակիչով, որոնց մէջը շատ չին-
 մաչինցի կայ, ու իրենց ձեռքն է բոլոր առուտուրը:
 Գլխաւոր քաղաքն է Շիւսով՝ կամ Կոնսթանտնու-
 Շիւս 119,000 բնակիչով, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն:

Պանթալիս՝ կամ Պանթալիս աստեղաց Հիմակվան մայ-
 րաքաղաքն է, որ ունի նաւահանգիստ Սեբասթիան գետին
 քովը:

Է. Միս, կայսերութիւն է շիամի, չինի՝ ու չինի
 ծովուն սահմանակից 6000 քառակուսի մղոն երկիրով
 որ երկու կրբաժնըվի, այսինքն՝ հիւսիսային Միս որ
 Գոնիսի կամ Գոնիսի ալ կրսվի, ու հարսուային Միս,
 որ Գոնիսի կամ Գոնիսի ալ կրսվի: Իրեն կրվե-
 րաբերի նախ Բասիլիս, Լուս և ուրիշ տեղեր. մե-
 կանց 10 միլիոն հնդիկ բնակիչով, որոնց 300,000 հոգի
 ատեն ատեն քրիստոնեայ եղան: Արկրին տէրը կայսր՝
 կամ Թագաւոր կրսվի՝ ու իր պաշտօնատէրները հանրա-
 յան, կամ հոն, որ ունի բերդ ու 60,000 բնակիչ:

Ը. Սիւսիս, երկայնաձև ցամաքակղզի է անտառ-

ներով լեցուն, իբր 2700 քառակուսի մղոն երկիրով . որուն մէկ պզտիկ մասը հիմայ ինկիլիզի տակ է, իսկ մնացածը զանազան տեղացի իշխաններու տակ է, որոնք շիամի Թագաւորին հպատակ են : Բնակիչքը՝ կամ Խալապի՛ անհանգիստ ու կատաղի մարդիկ են :

Սուլալա՛ ինկիլիզին հոստեղաց՝ գլխաւոր քաղաքն է, ուր աղէկ առուտուր կը լլայ : Սուլե՛նօր, Փուհան՛, Ղաուհարա, Բեբա, Ղարնիմո, Լօհօր, իշխանանիստ քաղաքներ են :

Վիսիսարանն Երեւելէ Իլլինիլը :

Չէյլեն կամ Եյլան՝ իբր 1000 քառակուսի մղոն մեծութեամբ կղզի է ինկիլիզներու տակ 806,000 բնակիչով, որոնց մէջը 6000 հոգի ճերմակ են : Ղլխաւոր բերդաքաղաքը Վօլօհօ ունի 30,000 բնակիչ, ուր կընստի երկրին կառավարը :

Սուսարանն Բե՛ձ Իլլինիլը, որ են

Սուսարա, 6500 քառակուսի մղոն երկիրով կղզի է մալազայի նեղուցով ցամաք երկիրէն զտուած զանազան իշխաններու տակ . օլանտրզները՝ կամ ֆիլէմէնկներն ալ ունին քանի մը տեղեր : Արևելի բերքերն են պղպեղ, ու սկիլ : Բնակիչքն են զանազան ցեղ հընդիկ, որոնց մէջը լեռնաբնակ ու մարդակեր մարդիկ ալ կան :

Ղիւլա կամ Ալա, 2400 քառակուսի մղոն երկիրով կղզի է, ունի չորս միլիոնէն աւելի բնակիչ, որոնց շատը օլանտրզի տակ են, իսկ մնացածը բուն տեղացի իշխաներու : Ղլխաւոր քաղաքը Պապուլա օլանտրզի երևելի տեղն էր . հիմայ քիչ բնակիչ ունի գէշ եղանակին համար :

Պուսնիլ, վերի՛ կամ հին աշխարքին պինտ մենծ կղզին է Սուսարային արևելեան դին իբր 11,300 քառակուսի մղոն երկիրով, որուն իրեք մասին մէկը հիմայ

օլանտրզին ձեռքն է, որոնք կը հանեն անդամանդի ու ոսկիի հանքեր : Կղզիին մնացած մասը զանազան տէրութիւններ բաժնած է : (Օլանտրզի տակը կան իբր 400,000 բնակիչ, որոնց մէջը շատ չինացի կայ :

Չէլէուէան, Պօնէոլին արևելեան դին 4270 քառակուսի մղոն երկիրով կղզի է, ուր ոսկիի, պղինձի ու անագի հանք, ու բամպակ շատ կը լսայ, քիչ մը օլանտրզի՝ ու քիչ մ'ալ բուն տեղացի իշխաններու տակ է : Ունի իբր իրեք միլիոն զանազան ցեղ հնդիկ բնակիչ : (Օլանտրզին գլխաւոր տեղն է Սոթոտոթ քաղաքը ծովու քով, ուր աղէկ առուտուր կը լսայ :

Սոնաթեան պարթիկ իշխանները՝ մեծ սունտեան կղզիներուն բոլորտիքն են. որ են՝ Պալէ, Լոյոս, Փլուրէս, Սոնաթեալոշ, Սոլորալո, Սուր, և այլն :

Սոլուրալո կամ Լոյոսի իշխանները՝ քանի մը մենծ ու պղտիկ կղզիներ են Չէլէպեան կղզիին ու Կոր կուինէսյին մէջ տեղը, որոնց վրայ զանազան սուլթաններ կը տիրեն, բայց ամէնքն ալ օլանտրզի հպատակ են, որ է աս կղզիներուն տէրը : Բնակիչքն են հարաժօրաս ըսված ցեղ մը, որ շատ խաղաղասէր են ու երկրագործութեան ետեւէ կը լսան : Կան փօրթուկէզներ ալ : Երևելի կղզիներն են՝ Ղիլու, Լոյոս, ուսկից ամէն տարի 7000 կենդինար գործիքէլ կեւէ, Չէլոմ, Գեանաթէ, և այլն :

Լոյոսի իշխան իշխանները՝ Սալապարին արևմտեան դին 19 հատ պղտիկ մարգարնակ կղզիներ են :

Սոլուրալո իշխանները՝ լաբէտիվեան կղզիներուն հարաւային դին 12,000 մանր կղզիներ են 17 խումբ բաժնած, որոնց տէրը մահմետական սուլթան մըն է, որ կընստի Սոլուր կղզին :

Սոլուր, կամ Սուր իշխանները՝ Պօնէոլին արևելեան հիւսիսային դին մեծ խումբ մըն է շատ մանր կղզիներու իբր 150,000 բնակիչով, որոնց վրայ կիշխէ սուլթան մը, որ է նաև Բարաթոս մենծ կղզիին տէրը Պօնէոլին հիւսիսային դին :

Ս Էնփանտով՝ կամ Սանկիփանտով կղզին չէլէպեան ու փիլիպեան կղզիներուն մէջ տեղն է համանուն մայրաքաղաքով :

Փիլէպէան՝ կամ Սանկիփան կղզիները հինտի արևելեան զին են իբր 3650 քառակուսի մղոն երկիրով ու իրեք միլիոն բնակիչով, որոնց վրայ կիշխեն սպանեօլները . բայց բնակչաց շատը իրենց ցեղապետներուն տակն են : Ըս կղզիներուն գլխաւորն է Սանկիլ՝ կամ Լուսոն, որուն գլխաւոր քաղաքը Սանկիլ իր արուարձաններովը մէկտեղ ունի 140,000 սպանեացի, չինմաչին ու հնդիկ բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն :

Ըսոնցմէ՝ ՚ի զատ հինտիստան ունի ուրիշ շատ մենծ ու պզտիկ կղզիներ :

ԳԼ Բ.

ՉԻՆՄԱՆՆԵՐ

III. Չինմաչինը մոսկովի տերութենէ ետքը պինտ մենծ տերութիւնն է. որ հիմայ իրեն տակը բլլող ամէն տեղերը մէյտեղ առնելով ունի սահման արևելքէն արևելեան ովկիանոսը՝ կամ չինաց ծովը, հարաւէն նոյն ծովը ու հինտիստանը, արևմուտքէն հինտիստանը, քապուլիստանը ու ազատ թաթարստանը ու հիւսիսէն մոսկովի ասիան : Հիւսիսի դիաց կրգատովի բուն չինմաչինը չինի թաթարստանէն՝ այսինքն՝ փոքր պուխարայէն, մոլուլքէն ու թունկուզէն իրեն անուանի մեծ պարխպովը *) : Բոլոր տերութեան երկիրը կլնայ

*) Ըս պարխպը՝ իմ տհագին Ռեմ պարս աշխարհն հրաշալի շէնթերուն Ռեմ է. երկու հազար քարէ իայ որ շէնթած է հըւլնիբէն աստահով բլլալուն համար : Երկայնութիւնը 300 մղոն է, ու բուն շէնթը երկու իարօ է Ռեմ պեղք հողով ու մոլոզով լեցած . Բարձրութիւնը 26 սպանալով է ու վերէ գլէն լայնու .

88 ու 140 երկայնութեան՝ ու 20 ու 57 լայնութեան աստիճաններուն մէջը: Իր մեծութիւնը 248,000 քառակուսի մղոնէն աւելի կրտսեպի:

Է. Չինի երկիրը լեռնային է, ունի անթիւ մենծ լեռեր, որոնց մէջը շատը հրաբուխ են: Ըստնցմէ կինջնան շատ գետեր, իրր 200 հատ, որոնց շատը երկրին երկու մենծ գետերուն մէջը կրմտնեն, որ են՝ Հօմնիօ (Հօմաօ) այսինքն Գեղէն գետ, որ մղուլքէն կուգայ ու 400 մղոնէն աւելի տեղ քալելէն ետքը արևելեան ովկիանոսը կրմտնէ, ու Եստիլէտնի՝ (Վեանի, Վեանի) այսինքն Կոլոմ գետ, որ Վիպէթէն կուգայ ու նոյն ծովը կրմտնէ: Կան շատ լիճեր ալ: Պրանցքներուն մէջը երևելի է Կոլոմիտն ջրանցքը, որ 300 մղոն տեղ կերթայ Փէքինէն ինչուկ Վանթիօն:

Վրեւելեան ու հիւսիսային տեղերուն եղանակը ցուրտկեկ է. հարաւային դիերուն ամառը սաստիկ տաք է, ձմեռը շատ անձրև ու քամիներ կը լլան:

Վեախինն մէջի ու հարաւային դիերը աղէկ բերրի են. բայց հիւսիսային դիերը այնչափ չէ: Հասարակ բերքերէն՝ ի զատ ունի առատ բրինձ, բամպակ, շատ մետաքս, տեսակ տեսակ համեմներ, դարսին, պղպեղ, կոճապղպեղ, զեղի նիւթեր, առատ լեւոյ՝ կամ չոյ, որ հոստեղաց յատուկ բերքն է. պտուղս ըսված եղէգ, որուն կեղևէն թուղթ ու ուրիշ բաներ կը շինվի, ամէն տեսակ հանքեր ու կենդանիներ, ընդհանրապէս, մուշկի (Ռոսի) կատու, ոսկեգոյն փասիան, ծովային ագռաւ, որ ձուկ որսալ կը սորվի, բնտիր ձուկ, և այլն:

Ը. Ըստեղաց առջի ու գլխաւոր բնակիչքն են Վեախիքը, որոնց սկիզբը չեղիացրվիր: Բոլոր բնակչաց թիւը

Թիւնը 14 սոմալափ: Ա ըսն ամէն թի 100 յայլն թի աշտարակ իւր, որոնց թիւը պահապաններ իսլանան: Ըստ երկայն ըլլալուն Բարբը լեռերուն՝ Խորանի հովիտներու ու խամբներով գետերու լրաց շինած է:

234, ըստ նորոց 155 միլիոն է: Իրենց լեզուին ամենեին ուրիշ լեզուի մը նման չէ, որ զանազան գաւառներու մէջ շատ զանազան կերպ կրիստոսվի: Սասնաւոր գիր չունին, միայն 80,000 նշաններ ունին գիրի տեղ: Վանի մը գիրին գիտութիւններու սկզբունքներ ունին, ինչպէս՝ երկրաչափութիւնի, թուարանութիւնի, աստղաբաշխութիւնի, և այլն: Սէկ քանի ալ յարակարճեալներ ունին, բամպակէ կտաւներ, մետաքսեղէններ գործել, ու յախճապակիէ (Ֆուֆուրէ) ամաններ շինել. քիչ մը նկարչութիւն ալ գիտեն:

Չինները ըստ մեծի մասին կուսակալն են, ունին Գօ անունով չաստուած՝ կամ կուռք: Կրճեաւին իրենց Կոնֆուկիոս ու Լաօքունկ իմաստասէրներուն ալ, որոնք բարոյական խրատներ ու օրէնքներ գրած են: Վրիստոնէութիւնը մտած է մէջերնին. կան նեստորական ու ուղղափառ քրիստոնեաներ: Իրենց վրայ կիշխէ կայսր մը որուն իշխանութիւնը միապետական բացարձակ ու անկոպար է ու որդւոց որդի կերթայ:

Գ. Նոստեղաց ապրանքն են իր երևելի բերքերը, տեսակ տեսակ ֆուֆուրէ ամաններ, բամպակէ ու մետաքսէ կտաւներ, պէրլէնի, էլէլէլէ, և այլն: Ըստնցմով չիններ իրենց զանազան գաւառներուն՝ ու ուրիշ տեղերու՝ ինչպէս թաթարսանի, պուխարայի ու մոսկովի հետ ցամաքէն առուտուր կընեն: Իրենց ապրանքին դէմ մոսկովէն ուրիշ ապրանք կանեն: Օսովի վրայի առուտուրը շատ մենծ է, որ կընեն ինկիլիզի, սպաննայի, ֆոանսրզի, փօրթուկալի ու շվետի հետ:

Է. Չինմաչինի տէրութիւնը կրբաժներվի՝ բուն Չին, փոքր Պուխարա, Սնկու ու Շինկքինկ՝ կամ արևմտեան ու արևելեան մոնկոլք:

Ը. Իուն չինը կրբաժներվի հիմայ տասներութր նահանգներ. որ են՝ Փէլլէլէ, Չանլունի, Վեանխի, Սեանհէոյ, Չէնան, Վեանխի, Սոթիէն, Վոսսիլուն կամ

Վրանիւն, Վրանսի, Լիւննան, Վրանէյլ, շոնան, շոնէլ կամ շոնվան, շոնան կամ Օնան, Չլանսի, Չլանսի, Վրանսո, ու Սոնչոն :

Լոջի նահանգին մէջն է Փէլիւն՝ կամ Չոնիլիւն-Ֆոն՝ կայսրութեան մայրաքաղաքը բարձր պարիսպով պատած, որ աշխարքին մէջը պինտ մենծ քաղաքն է, իր բոլորաիքը առանց իր 12 արուարձաններուն՝ չորս միլոնէն աւելի է : Ունի 16 դուռ, շատ ազվոր հրապարակներ, լայն ճամբաներ, կոոց տաճարներ, վեց թէաւորոն, քանի մը ուսումնական տեղեր, երկու հատ ուղղափառաց վանք ու եկեղեցի ու մէկ մոսկովի վանք ու ժամ, բաղնիքներ, իբր 10,000 պալատներ ու երկու միլիոն բնակիչ : շոս կրնստի կայսրը կէս միլոն մենու թեամբ պալատի մէջ :

Մանիւն՝ կամ Վլանիւն, Փէքինէն ետքը չինին պինտ մենծ քաղաքն է Վեանկսի նահանգին մէջը՝ շատ մետաքսի ու բամպակի գործարաններով : Հառաջ չինի կայսրը հոս կրնստէր : շոս կար ատեն մը ուղղափառ լատին եպիսկոպոս : Վաղքէն դուրս ութանկիւնի ֆարֆուրիէ աշտարակ մը կայ 200 ոտք բարձր՝ ինը դասիկոնով (խալով) ու 884 աստիճանով :

Սոնչոն-Ֆոն, չինի մենծ ու անուանի քաղաքներուն մէկն է, ուր կան մետաքսի ու բամպակի գործարաններ ու շատ հարուստ վաճառականներ :

Վեանսի նահանգին Մանչոն ու Վիլիլիւնի քաղաքները ունին շատ յախճապակիի ու մետաքսի գործարաններ :

Վրանիւն նահանգին համանուն քաղաքը անուանակից ծովածոցին մօտ՝ երևելի է իր մենծ առուտուրին համար, մանաւանդ եւրոպացոց հետ, ուր կան ասոնց վաճառանոցները :

Լոս նահանգին մէջն է Սոսո փորթուկէզներուն կղզին Վրանիւն ծովածոցին մօտ, որ ունի համանուն քաղաք :

Բուն չինմաչինի կրվերաբերին աս կղզիներն ալ ,
 Հայասն , 35 մղոն երկայն ու 15 մղոն լայն , որուն
 մէջի լեռնային տեղերը ազատ ժողովուրդի մը տակ է :
 Իր Հովհաննէ քաղաքը աղէկ առուտուր կըլլայ :

Թայոյժան , ըստ եւրոպացոց Փորնօյա՝ սյսինքն
 Վիպէթին , իբր 1000 քառակուսի մղոն մեծ կղզի է ,
 որուն արևելեան գին ազատ ժողովուրդի տակ է : Ըրև-
 մտեան գին է Թայոյժան քաղաքը :

Փօնթօ , Չէժան ու Սանշեմ ալ մենծկակ կղզի-
 ներ են :

Է . Փոքր Պոնտարա , ըստ չինաց՝ Թայօյժան Հիւսի-
 սէն ու արևելքէն սահմանակից է Սնկոլին , հարաւէն
 Վիպէթին ու արևմուտքէն ազատ Թաթարստանին ,
 27,000 , ըստ ոմանց 10,500 քառակուսի մղոն երկի-
 րով , որ բարձր է ու ըստ աւելի մասին անապատ ,
 բայց բերրի տեղեր ալ կան : Հանքերը շատ է :
 Բնակիչքը Թաթար են իբր մէկ միլիոն , որոնք առու-
 տուր կընեն :

Փոքր Պոնտարայի մասերն են՝ Հաթի ու Թայօյժան
 նահանգները ու Շաղին անապատը : Վլխաւոր քաղաքն
 է Լէրսէն 12,000 բնակիչով , որ է Հիւսիսային ասիային ,
 Հինտին ու չինին առուտուրին միջակէտը :

Վաշլար ու Լաւա-աղէկ առուտուրի քաղաքներն են :

Է . Սնկոլ , կամ Սնկոլ , նաև արևմտեան Սնկ-
 օլ , հարաւէն ունի սահման բուն չինը ու Վիպէթը ,
 արևմուտքէն ազատ Թաթարստանը , հիւսիսէն Վիպիրը
 ու արևելքէն փոքր Պոնտարան : Սննձ բայց անձանօթ
 երկիր ունի , որուն մենծ մասը անապատ է , ինչպէս է
 Վաշլար կամ Շաթո անապատը : Իր բարձր լեռն է Լե-
 լալ : Հարաւային գիւրը բերրի երկիր ունի : Բնա-
 կիչքը , որ իրեք միլիոնի չափ են , կըսվին Տնկօլացի ,
 կամ Տողուլ , Թափառական ու կոսպաշտ են՝ Պօ չաս-
 տուածը կըպաշտեն ու չինի կայսեր հպատակ իշխաններ
 ու տակ են : Բոլոր աս երկիրը 26 այճա , սյսինքն իշխա-

նութիւններ կամ կուսակալութիւններ բաժնած է: Պինտ մենծ կուսակալութիւնն է Վալա, որ ունի գլխաւոր քաղաք Ուրէմ ըսված, որուն բնակարանները ըստ մեծի մասին թաղիքէ (շէլէէ) վրաններ են:

Սոյնուէն քաղաքն ալ սահմանադրուի է մոսկովի երկրին վրայ, ուր չինները մոսկովի հետ առուտուր կրնեն:

Գ. Շինիւնի, որ Սննչուրիս, (ժոռնիւն-դէս, արեւելէան Սննչուր ու արեւելէան լաւարստան չինաց ալ կըսվի, արեւմտեան Սննկոլքին, Սիպիրին, Ղիաբօնի ծովուն ու Վորէպին մէջ տեղը 34,000 քառակուսի մղոն ընդարձակութեամբ ու 1,700,000 բնակչութիւն կրկիր է չինի կայսեր տակը, ու կըբաժնրվի գանազան մասեր՝ կամ նահանգներ, Լեյօն-նի, Չէ-չէսար, Վէրլի, Նիւնի-տա, Սոթի-ն, և այլն, որոնք ունին զանազան քաղքերներ:

Չինի կայսեր տակ են իրեք երեւելի հարկատու երկիրներ ալ, այսինքն՝ Վօրէս ցամախիւն, Ղիպիլն ու Լեյօն-նի-տա իզլի-նի-բը:

Վօրէս ցամախիւն միայն հիւսիսային դիաց ցամաքի հետ կպած է, ունի 7000 քառակուսի մղոն լեռնային երկիր ու իբր 8 միլիոն բնակիչ, որ են չինաց հետ խառնրված մանչու ու թունկուղ, որոնք Քօ կուռքը կըպաշտեն, ու կըգործեն մետաքսէ ու բամպակէ կտաւ ու թուղթ. ունին թագաւոր չինի կայսեր հպատակ, որ անոր ու Ղեաբօնի կայսեր հարկ կուտայ: Իոլոր ցամաքակղզին ութը գաւառ բաժնած է, ուր կան 360 քաղաք, ու թագաւորանիստ մայրաքաղաքն է Վիւնի-տա, ուր կայ թագաւորական գրքատուն մը:

Ղիպիլն արեւելքէն ունի սահման բուն չինը, հարաւէն հինտիստանը, արեւմուտքէն մեծ Պուխարան ու հիւսիսէն փոքր Պուխարան ու Սննկոլք: Երկիրը ունի իբր 35,000 քառակուսի մղոն ընդարձակութիւն բարձր լեռներով լեցուն, որոնց մէջը Տօլլի-կամ Տալլալի-բէ

ու Առաքելիք երկրիս պինտ բարձր լեռերն են: Աստու-
ային ասիայի խիստ մենձ գետերը, Ինդոս, կամ Սինդ,
Ղանգէս, Աստու-ձանկոտբոս, Պատմադո-բոս, Սոյ-
սոնի, Իրաւոտբոս, Լո-բոն, ու Աստիլ-բոնի, հոս
կրբխեն:

Աշանակը՝ ցուրտ, բայց գետինը բերրի է: Բնա-
կիւքը՝ որոնց թիւը 33 միլիոն կրսեպփի, կուսպաշտ են,
կըհաւտան առաջին էակի մը, որ Լո՝ նաև Բոս-
կրսփի, որուն քրմապետը Տաւայէ լամ, այսինքն՝ Լո
չաստու-ձին մենձ բո-բո կրսփի: Լեզունին չինի լե-
զուէն զատ է: Բոյոր Ղիպէթ չինի կայսեր պաշտպա-
նութեանը տակն է ու կրբաճնրփի իրեք մաս, որ են
Բոն՝ կամ մենձ Բիպէթ, որ է հիւսիսային դին, Լոս-
կամ Բոսթր Ղիպէթ, որ է արեւմտեան դին, ու Պո-լոն,
որ է հարաւային դին, որոնք մէկանց 11 դաւառ կր-
բաճնրփին: Ղլխաւոր քաղաքն է Լոսսո, ուր Ղիպէթի
մենձ առուտուրը կրլայ:

Լո-բոն-եան՝ կամ Լեզունեան կղզիները, Ղեղե-
ցիկ կղզիին ու Տեարոնի մեջ տեղը 36 հատ պտղաբեր
գետինով ու աղէկ եղանակով կղզիներ են, որոնց մոայ
կիշխէ՝ չինի կայսեր հպատակ թագաւոր մը: Բնակիչ-
քը ճեարոնացիներէն ու քորէացիներէն առաջ եկած
են, բարի բնութիւն ունին, ու ասիայի կրթած ազգե-
րուն մեջը կրսեպփին՝ կուսպաշտ են, Պո կուսքը կրպաշ-
տեն: Կրգործեն մետաքսեղէն ու ոսկիէ ու արծրթէ
ձեռագործներ:

Ղլխաւոր կղզին է Լո-բոն՝ կամ Լեզուն, որուն
թագաւորանիստ մայրաքաղաքն է Բիլիլինի:

Ն Ե Լ Ի Օ Կ

Է. Ներսիս կամ Յարօն քաղաքի կղզիներ է իրեն համանուն ծովուն մէջը չինի տէրութեան արևելեան դին ու կիցնայ 145 ու 166 երկայնութեան ու 30 ու 47 լայնութեան աստիճաններու մէջ : Իր մեծութիւնը 8600 (ըստ այլոց 12,500) քառակուսի մղոն կը սեպուի :

Ը. Ըստ կղզիներուն երկիրը լեռնային ու ապառաժուտ է, ունի բարձր լեռեր որոնց գլուխը ամէն իժիր ձիւն կը կենայ : Ըրարուխ լեռեր ալ կան : Իր չորս դիւ ծովուն մէջը եղած ժայռերուն համար նաեւ լը վտանգաւոր է : Ունի պղտիկ գետեր, որոնց մէջը մենծը Լեւոնիս կամ Լեւոնիս կըլլէ հոստեղաց Ուլիս կամ Ուլի մենծ լիճէն ու ծովը կը մտնէ . Ուլիս կամ Ուլի, Գլուխիս, Ըստմուս, ալ պղտիկ գետեր են :

Լըղանակը առողջ է. ձմեռը սաստիկ է ու ամառը աղէկ տաք կը լլայ :

Գետիներ թէպէտ քարուտ ու անբեր է, բայց բնակիչքը աշխատասէր ըլլանուն անիկա աղէկ կը գործեն, որով շատ բերքեր կուտայ, որ են արմտիքի բրինձ, տեսակ տեսակ պտուղներ, լիմոն, փորթուղալ, թուրինջ, ընկոյզ, թութի ծառ, ուսկից ապրշումի որդ ու մետաքս կը լլայ, Էմֆիլի, թէյ, բամպակ. թուղթի, նոճի ու քօքօի ծառ, և այլն : Ոսկիի հանքը շատ է, իր արծաթին նման ուրիշ տեղ չիկայ. պղինձն ալ շատ մաքուր՝ ընտիր ու առատ է, ունի նաև անդամանդ, ընտիր յախճապակիի հող, աղնիւ քարեր ու ուրիշ հանքեր : Ըստարակ ու վայրենի կենդանիները թռչունները ու ձուկն շատ է :

Գ. Ղեարօնացիները, կամ Ղեարօնի բնակիչքը իրենց մօտիկ եղած աղգերէն՝ զատ ժողովուրդ են, որոնց սկիզբը չի գիտցումք: Իրենց թիւը ոմանք 15, իսկ նորերը 30 միլիոն կըսեպեն: Վաղաքավար, մաքրասէր ու կարգ պահող մարդիկ են, բայց քրիստոնէից հետ աղէկ չեն. իրենք կուսապաշտ են, զանազան ազանդներ ունին, Աոնփուկիոսին կրօնքը ու խրատներն ալ կը բռնեն, մանաւանդ իրենց ուսումնականները: Վրիստոնէութիւն ալ մտաւ մէջերնին: Աւնին մասնաւոր լեզու, որ չինի՝ կամ թաթարի լեզուէն ելած է կըսվի: Արհեստներու գիաց չիներէն վեր են, կրգործեն բամպակէ ու մետաքսէ կտաններ, բարակ ֆաբրիկէ, երկաթէ ու անագէ ամաններ ու թուղթ, փայտէ գործածքներու մէջ շատ վարպետ են: Երկրագործութեան, որսորդութեան ու առջի ըսած արհեստներուն մէջը եւրոպացոցմէ վար չեն մնար: Վանի մը ստորին գիտութիւններ ալ ունին, ինչպէս՝ բժշկութիւն, բանաստեղծութիւն, պատմութիւն, թուաբանութիւն, չափաբերութիւն, և այլն: Վասատուններ ու գրքատուններ ալ ունին:

Դ. Հաստեղաց ապրանքն են ոսկի, արծաթ, պղինձ, շէմֆէրէ, եղջիւրներ, մորթ, ազնիւ քարեր, վերնիճ, ֆաբրիկէ, և այլն: Առուտուրը բուն երկրի բնակիչքը կրնեն իրենց մէջը: Առաջ դուրսերը եւրոպացոց հետ ալ կընէին, բայց հիմայ մինակ օլանտըզներուն, մոսկովներուն ու չիններուն հետ կընեն, ու մինակ ասոնք կրնան առուտուրի համար աստեղաց Վան կաղաքի նաւահանգիստը գալ՝ ան ալ շատ դժուարութիւնով:

Ե. Աստեղս կըտիրէ աշխարհական իշխան՝ կամ կայսր մը, որ կըսվի Վաւո Սօմ, որուն իշխանութիւնը միապետական բացարձակ ու անկոպար է ու որդւոց որդի կերթայ: Եկեղեցական՝ կամ հոգևոր իշխան մըն ալ կայ, որ Տալէրէ Սօմ, կամ Լաւ կըսվի

որուն իշխանութիւնը առաջ մենձ էր, բայց հիւսիս շատ
ինկած է: Իբր 200 ստորին իշխաններ՝ կամ կուսակալ-
ներ կան երկրին զանազան մասերուն վրայ դրված,
ուր իբր ինքնագլուխ կիշխեն:

Վ. Բարոր տերութիւնը՝ ինչպէս ըսինք՝ կղզիներ
են, որոնց գլխաւորներն են՝ Ալեօն, Վալուսիոս, Սիօֆ
ու Լեօս, որոնց ամենուն մէջը՝ կրօնի թէ՛ 13,000 քա-
ղաք ու 900,000 գեղ կայ:

Վալուսիոս, Յարօնի պինտ մենձ կղզին է 51 գաւառ
բաժնած, որուն գլխաւոր կայսերանիստ քաղաքն է
Լեօս մէկ միլիոն բնակիչով, ուր կան շատ արհես-
տաւորներ ու վաճառականներ:

Սիօս՝ կամ Վալուսիոս, Տայիրի լամային քաղաքն է
իբր մէկ միլիոն բնակիչով, ուր ճեարօնցոց ուսմունքը
ու առուտուրը շատ ծաղկած է: Վործարաններ ալ
շատ կան:

Վալուսիոս՝ կամ Վալուսիոս կղզին՝ Ալիօնէն նեղուցով
մը կը զատուի: Իր երեւելի տեղերն են՝ Սանիս մենձ ու
մարդաշատ քաղաքը, ուր աղէկ ֆորժարէ կը գործըվի.
Սանիսպալէ, որ տերութեան երեւելի ու մարդաշատ
առուտուրի քաղաքներուն մէկն է, որուն հետ կամուր-
ջով մը միացած է Տեօնիս պղտիկ կղզին, ուր միայն
կրնան գալ ու իրենց ապրանքը բերել օլանաբլները,
ու չինները, ինչպէս նաև 1792 էն ետքը մոսկովներն ալ:

Սիօֆ՝ կամ Վալուսիոս կղզին՝ Ալիօնին հարաւային
արևմտեան դին է, ուսկից նեղուցով մը կը բաժնուի, ու
գրեթէ բոլոր անձանթ է: Իր իշխանանիստ քաղաքն
է Լուսպալէ:

Լեօս՝ կամ Սանիսայէ կղզին հիւսիսէն դէպ ՚ի
հարաւ 64 մղոն ու արևելքէն դէպ արևմուտք 62 մղոն
մենձութիւն ունի. իր ներսի գիւրը անբնակ են. իսկ
ծովեզերեայ տեղերը կրբնակին ճեարօնացիներ, ու
բոլորէլ ազգը, որ ըստ ոմանց դամբարներէն առաջ
եկած են: Վալուսիոս բերդաքաղաքը Սանիսայէ ունի
50,000 բնակիչ:

ԳԼ Ժ.

Մ Ո Ս Կ Ո Վ Ի Ը Ս Ի Ը :

Է. Լ՛սիային գրեթէ իրերք մասին մէկ մասը մոսկովի տակ է, որ ունի սահման հիւսիսէն սառուցեալ ծովը, արեւելքէն արեւելեան ովկիանոսը, հարաւէն չինի մէկ մասը, մոնկոլը, թաթարստանը, պարսկաստանը, և այլն, ու արեւմուտքէն տաճկի ասիան, սև ծովը ու մոսկովի եւրոպան. ու կիյնայ 61 ու 208 երկայնութեան՝ ու 39 ու 76 լայնութեան աստիճաններու մէջը : Իր բոլոր ընդարձակութիւնը 277,400 քառակուսի մղոնէն աւելի կրսեպվի :

Ը. Մոսկովի ասիային շատ տեղերը լեռնային են, որոնք ունին ահագին բարձր լեռեր ձիւնով ծածկած, որոնց գլխաւորներն են Կալէսա, կամ Եւալուսը սաբրստ տաճկաց Վաճ քաղը լեռերը, որոնց պինտ բարձր կտորը Լյւպոբուս լեռն է, նաև Շուր քաղը ըսված մասին գլուխը ամպերէն վեր է : Եւրոպայ լեռը երկրիս պինտ բարձր լեռերուն մէկն է մոսկովի հայաստանին մէջը : Սառսը, ըստ հնոց Լեւոպուս լեռերը ինչուկ սառնապատ ծովը կերթան : Եւլայի լեռները ապառաժներով լեցուն են. Սայանի լեռները մոնկոլի սահմանին վրայ են, ուր են նաև Պայուս լեռները. Եւոյսի լեռնային լեռները Սիպիրի արեւելեան գիերն են. Կասպիան լեռերը Կամիեաք ցամաքակղզիին վրայ են :

Թ. Լ՛ստեղաց ծովերն են՝ հիւսիսային սառնապատ ծովը, արեւելեան ովկիանոսը, սև ծովը, կասպից ծովը ու ազախու ծովը : Իր մենծ գետերն են՝ Եւրիսիէյի, որ մոսկովի ասիային պինտ մենծ գետն է ու կրմանէ սառնապատ ծովը, Տոն՝ կամ Տոնուս, որ 200 մղոն տեղ կը քայլէ ու ազախու ծովը կրմանէ. Սլոն՝ կամ Լեւի, որ աշխարհիս մենծ գետերուն մէկն է, անբաւ

ձուկ ունի, 500 մղոն տեղ կը բայէ ու սև ծովը կը մտնէ . Ուրալ, որ իր համանուն լեռներէն կիջնայ 400 մղոն տեղ կը բայէ ու կասպից ծովը կը մտնէ . Վոսպան, լէնո, Մոսկով ու () ալ մենծ գետեր են : Իր մենծ լիճերն են՝ Մոսկովի լէճը, Պայաուսկի լէճը, և այլն :

Գ. Լատիզաց հարաւային դիերու եղանակը բարեխառն է ու երկիրը աւելի դաշտային է քան թէ լեռնային, շատ անջուր ու անբեր անապատներ ալ ունի, բայց հիմայ քիչ մը աւելի մշակած են : Հիւսիսային դիերուն եղանակը շատ ցուրտ բայց առողջ է : Սէջի դիերը աղէկ երկիր ունին ու մշակած են : Տարտեղերուն երկիրը ունի ամէն տեսակ կանաչեղէն, արմաթք ու պտուղներ : Սիպերիայի մէջ ալ տեղ տեղ զանազան բերքեր ու արմաթք առաջ կուգան, բայց մենծ մասը անգործ ու անտառներ են, ուստի ունի առատ փայտ, տեսակ տեսակ մայրենի կենդանիներ, որոնց մորթերէն ընտիր մուշտակ (սիւր) կը լայ : Լեռանց վրայ կան շատ հանքեր ու մետաղներ, ոսկի, արծաթ, փոփոխ, արծաթի նման ճերմակ բայց անկից ազնիւ հանք է, պղինձ, երկաթ, աղ, և այլն :

Է. Սոսկովի ասիան շատ մենծ ըլլալուն իր մէջը շատ ազգեր կը գտնուին, որ են՝ մոսկով, կիւրճի ու հայ : Գարձեալ Խոզուն, որոնք լեզուով ու կրօնքով մոսկովի հետ նոյն են, գրեթէ բոլոր զինուոր են ու երկու ճիւղ բաժնած են Եւրոպական ու ասիական, զանազան ցեղ թաթարներ, ինչպէս՝ նոյայեան, որոնցմէ ոմանք մահմետական են ու ոմանք հոռմի դաւանանքով, չեքիսեան, չուլուս ու լուպտ, որոնցմէ ոմանք մահմետական են, ոմանք կապաշտ ու ոմանք հոռմի դաւանանքով . կան ուրիշ ցեղ թաթարներ ալ : Սիպերիա կան զանազան կապաշտ ազգեր, ինչպէս՝ մոսկովցիք, սամյէտացիք, դունկուսք, պուրատցիք, եսքութք, չիքսքիք, և այլն, որոնք կամաց կամաց մոսկովի դաւանանքին կը դառնան, կան նաև զանազան տեղ մոսկովներ

մետաքսեղէնի , բամպակեղէնի ու կաշիի , սապօնի , և այլն , ներկարաններ , ու 7000 (ըստ նորոց՝ 37,800) բնակիչ , որոնց մէջը 3000 տունէն աւելի մեր ազգէն են , ըստ մեծի մասին ուղղափառ , որ իրենց դատաստանը՝ կամ ատեսանը՝ իրեք եկեղեցի , խան մը ու վաճառանոց մը ունին :

Գ . ՍՄԻՐՆԱԹԻՍԻՆ կուսակալութիւնը Վճտէրխանին , Որէնպուրկին ու Սիմպիրոքքային մէջը կիլնայ , որ ունի իրր մէկ միլիոն բնակիչ , որ են մոսկով , նեմյէ , լեհ , թաթար , չինկեանէ , չէրքէզ ու զալմուխ : Իր գլխաւոր քաղաքն է Սարմաթիա՝ Լաթիլ գետին քովը , որ ունի մետաքսեղէնի բամպակեղէնի գործարաններ՝ ու ըստ ոմանց 26,000 բնակիչ : Իր բոլորտիքը նեմյէի գեղեր կան :

Գ . ՈՐՎԻՆԳՈՐԻԱ կուսակալութիւնը կասպից ծովուն քովն է , որուն մէջն են ուսուլ լեռները . ունի մէկ միլիոնէն աւելի բնակիչ : Իր հիմակվան գլխաւոր քաղաքն է Ուֆա , որ ունի ուսուլնարան մը ու 5500 բնակիչ :

Որէնպուրի քաղաքն ալ 21,000 բնակիչ ունի : Իր առուտուրը պուխարացւոց ձեռքն է , որոնք կրբերեն հոս բամպակէ ու մետաքսէ կտաններ ու զանազան հինափ ապրանքներ :

Ե . ԿՈՐԿՆԱԹԻՍԻՆ կուսակալութիւնը , որ Կէրմէնի ալ կըսվի , ու 1822էն ետքը միայն դաւառ մը եղաւ , կովկաս լեռանց մօտերը՝ Վճտէրխանին , ազախու ծովուն , սև ծովուն , կիրճիստանին ու տաղիստանին՝ կամ կովկասեան գաւառներուն մէջն է : Ունի իրր 123,000 բնակիչ , որ են մոսկով , հայ , խաղախ , թաթար , հնդիկ , չէրքէզ , որ են կուսպաշտ , թիւրքմէն , զալմուխ , և այլն : Իր առուտուրը՝ մանաւանդ կասպից ծովուն վրայ՝ աղէկ է : Իր գլխաւոր քաղաքն է Սարմաթիա : Սէկալ քաղաքներն են Սարմաթ , Խաղախ , Կէրմէնպուրի , Կէրմէնի , և այլն :

Օ. ԿՈՎԿԱՍԻԱՆԻ ԳՆԵՒՆՆԵՐԻՆ ևն կովկաս լեռանց հիւսիսային ու հարաւային դին՝ սև ծովուն ու կասպից ծովուն մէջ տեղը ու քովերը եղած տեղերը, այսինքն Չերէկէ երկրը, ուր է նաև Ռժոփոս Բապարոսն, Լոպան, Տաղեսարոսը ու (Շերվան*) : Հոստեղերը կրճնակին ծառապաշտ ապազաներ անկրօն ու անէրրդապաշտ շէրքէզ, Թաթար, կիւրճի, պարսիկ, նաև հայ ու հրէայ :

Չերէկէ երկրը զանազան մոսկովի հպատակ իշխաններու տակ է, ուր կան միայն աւաններ ու գեղեր :

Լոպան կովկասու լեռանց հիւսիսային արևմտեան դին ու սև ծովուն քովերն է, հարաւէն սահմանակից է Սնկոէլին : Իր բնակիչքն ևն ապազա ազգը, որոնք հոս ու կովկասու ուրիշ դիւրն ալ կրճնակին : Իրենց գլխաւոր տեղն է Սօխոմ, կամ Սօխոմ Ժուլէ, որ ունի սև ծովուն քովը նաւահանգիստ, ուր առուտուր ալ կը լայ :

Լսկից անդին է դէպ ՚ի հիւսիս սև ծովուն քովը Լնաթ տեղը, որ է երևելի ամրոց : Իր բնակիչքն ևն տաճիկ, ապազա ու հայ վաճառականներ, ուր աղէկ առուտուր կը լայ :

Տաղեսարոս, կովկաս լեռանց մինչուկ կասպից ծովուն քովերը եղած արևելեան զառիվայրին անունն է, ուր հիմայ Թաթարներ կրճնակին : Իր երևելի տեղերն ևն՝ Թարխոս քաղաք, Ղենդուսայի ու Պաշի : Լեռանց վրայ կրճնակին լեզկիներ, որոնց գլխաւոր տեղն է Լաւ 1000 բնակիչով, որոնք կրդործեն շալ ու ուրիշ կտաւներ :

Շերվան. ըստ հնոց Լոլանս, կասպից ծովուն արևմտեան դին գաւառ է տաղիստանի սահմանակից,

*) Սնկոէլն ու պարսիկ Ռժ 1819ին խաղաղութեան պայմանով եղան, որով պարսիկ շահը որոշեալ մասովէն Տաղեսարոսը, Բապարոսն, Շերվանը ու անոր սահմանակից գեղերը :

որուն հիմնական գլխաւոր քաղաքն է Պառու կասպից ծովուն քովը պարսիկ, տաճիկ ու հայ բնակիչով, ուր աղէկ առուտուր կըլլայ: Հին ու նոր Շէրուին հիմայ փլիկած քաղաք է: Տէրդէնո, կասպից ծովուն քովը ամուր բերդաքաղաք է, պարսիկ, տաճիկ, հայ ու հրէայ բնակիչով, որոնք բամպակէ կտաւ կըգործեն:

Շիրվան ատեն մը հայոց տակն էր:

Լ. ԽՆՕՄՆ, կուսակալութիւնը հին ատենները թագաւորութիւն մըն էր, որուն մէջն էին Խազան, Բէնզա, Սիմպիրսք, Վըսյէդքա ու Բերմ կուսակալութիւնները: Խազան Որէնպուրկի սահմանակից է, ունի 1,049,000 բնակիչ, որ են մոսկով, թաթար, և այլն: Իր գլխաւոր քաղաքը Խապան ունի 979 ճամբայ, գործարաններ չուխայի, կաշիի, սապօնի, և այլն. համալսարան մը, կղերիկոսաց ուսումնարան մը, զանազան դասատուներ, շատ եկեղեցիներ, 10 մզկիթ ու 50,000 բնակիչ: Ըռուտուրը շատ ծաղկած է:

Բ. ԲՆՆՕՄ, կուսակալութիւնը Սարաթովին ու Սիմպիրսքին մէջն է, ունի իբր մէկ միլիոն բնակիչ, որոնք կըշինեն կաշի, սապօն, ցքի, ապակի, և այլն: Իր գլխաւոր քաղաքը Բէնպա ունի գործարաններ, ուսումնարան մը կղերիկոսաց, ու 10,000 բնակիչ:

Թ. ՍԻՍՊԻՐՍԻՔ, կուսակալութիւնը Խազանին, Որէնպուրկին ու Սարաթովին մէջն է, ունի շատ պարարտ գետին ու 1,100,000 բնակիչ, որ են թաթար, զալմուխ, աճէմ, և այլն: Իր գլխաւոր քաղաքը Սիմպիրսք Վըլկա գետին քովն է, ունի 14 եկեղեցի, ուսումնարան մը, գործարաններ ու 13,310 բնակիչ:

Ժ. ՎԻԼԻՔՐԵ, կամ Վըսյէդքա կուսակալութիւնը Որէնպուրկին, Խազանին ու Բերմին մէջն է. ունի անտառային երկիր ու 1,120,000 բնակիչ: Իր համանուն գլխաւոր քաղաքը ունի 12,000 բնակիչ,

որոնք աղէկ առուտուր կընեն Պէտրոպուրկին, Լժ-
տէրխանին ու Լըխանկէլսքին հետ :

ԺԼ. ԲԵՐՄ կուսակալութիւնը մոսկովի երկրին
հիւսիսային գին է Արէնպուրկին, Ս կէդքային ու Սի-
պիրին սահմանակից . իր մէջն են Ուրալ լեռները, ուս-
տի ունի առատ ոսկի, պղինձ, երկաթ, աղ, քլորիւն
ու անտառներ : Բնակչաց մենձ մասը մետաղներ հա-
նելու ու հալեցընելու ետեւ են : Իրենց թիւը 1,140,000
կըսեպփի : Գլխաւոր քաղաքն է Բեթ 8000 բնակիչով :
Լեւոնիւնիւնիւն, կամ Կոպուրնիւնիւն նոր քաղաքը
ունի 15,000 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կընեն :
Շոս կայ փողերանոց, ու զանազան մետաղներու բովեր
(օճախնէր), և սյլն :

ՍԻՊԵՐԻՒԼ ահագին մենձ 212,000 քառակու-
սի մղոն ընդարձակութեամբ երկիր է հիւսիսէն սառնա-
պատ ծովուն՝ արեւելքէն արեւելեան ուկրաինոսին, հա-
րաւէն չինի տէրութեան ու արեմուտքէն Արէնպուրկի,
Բերմի ու Լըխանկէլի սահմանակից : Իր հիւսիսային
մասը անտանելի ցուրտին պատճառովը անբեր անբնակ
անապատ է սառուցով ծածկած . բայց հարաւային մասը
մենձ մենձ անտառներէն 'ի զատ բերրի տեղեր ու շատ
վայրի կենդանիներ ունի : Բնակիչքը մինակ 1,600,000
հոգի են : Բոլոր երկիրը երկու ընդհանուր կուսակա-
լութիւն կըբաժնրփի, այսինքն՝ արեմալեան՝ ու արեւ-
լեան : Լըջինին մասերն են՝ Թոպուր ու Թօմս կուսա-
կալութիւնները, ու ()նս գաւառք . իսկ երկրորդին
մասերն են Իրլոնս ու Լեւիլեւիս կուսակալութիւնները
ու Լոպոնս, ()նոս ու Գամելեա գաւառները :

ԺԻ. ԹՈՊՈՍԻՐ կուսակալութիւնը Բերմի ու
սառնապատ ծովուն սահմանակից է : Ունի համանուն
գլխաւոր քաղաք իրը 17,000 բնակիչով, ուր աղէկ
առուտուր կըլայ :

Աս կուսակալութեան մէջն է Օխո գաւառը, որուն համանուն քաղաքը հիմնյ բոլոր արևմտեան Աիպիրի գլխաւոր քաղաքն է, ուր կրնաստի անոր ընդհանուր կառավարը:

ԺՎ. ԹՈՍՄԻՐ կուսակալութիւնը Թոպուլքին արևելեան դին է չինի տէրութեան սահմանակից, որուն համանուն գլխաւոր քաղաքը աղէկ առուտուր կրլայ մօտիկ ղալմուխներուն, մոնկոլներուն ու պուխարացիներուն հետ:

ԺՎ. ԻՐԿՈՒՅԻՐ կուսակալութիւնը չինի տէրութեան սահմանակից է, իր երկիրը շատ ցուրտ է, միայն առատ հանք ու շատ կենդանիներ ունի, որոնց կաշիովը, կամ մուշտակովը աղէկ առուտուր կրնէ մանաւանդ չինի հետ: Ունի գլխաւոր քաղաք Իրլոյց 11,000 բնակիչով:

ԺԼ. ԵՆԵՒՍՆԻՍԻՐ կուսակալութիւնը սահմանակից է սառնապատ ծովուն, Թոպուլքի ու չինի տէրութեան: Իր գլխաւոր քաղաքն է Վասանոյուս, ուր աղէկ առուտուր կրլայ:

Լաֆոուց ու Օնոց գաւառները ունին համանուն քաղքրներ:

Ղամչուս, կամ Ղամչուրս գաւառը մենծ ցամաքակղզի մըն է 4014 քառակուսի մղոն մեծութեամբ, որուն երկիրը լեռնային ու եղանակը ցուրտ է, բայց գետինը տեղ տեղ մշակելու յարմար է: Ունի առատ փայտ, մայրի կենդանիներ մուշտակի համար, թռչուն ու ձուկ: Իր բնակիչքը շատ քիչ են, այսինքն՝ մինակ 4518 մոսկով, գամչատայը ու գօրեէք, որ հիմնյ գիւղաբնակ են: Իր գլխաւոր տեղն է Փիլուսֆուլուսայ, այսինքն՝ Պիլուս Պօլուսէ նաւահանգիստը, ուր կրնաստի գաւառին կառավարը:

Սոսկովի ասիային կրվերարերին քանի մը կղզիներ ալ, ինչպէս սառնապատ ծովուն մէջը Լէնա ու Լանա

գետերուն բերնին քովը բլուղ կղզիները՝ Սլուլուձայն,
 Գաօնե՛նայն, Ֆոսֆորե՛նայն, և այլն, ու արևելեան ու-
 կիանոսի մէջը՝ Սեփակէ (Գարեհֆէլէ), Սորբ Լորեհն-
 արեան՝ կամ Սեփակէան, Սորբ Սեփակէան, Բա՛նդե՛ն-
 ձեան, Լալայե՛ն ու Գաֆե՛նե՛ն կղզիները:

Մ Ա Ս Ն Ե Ր Կ Ր Ո Ր Դ Ե Ի Ր Ո Պ Ա :

Թ. Արոպա աշխարքիս պինտ պղտիկ բայց պինտ աղէկ մշակած ու մարդաշատ մասն է. արևելքէն ունի սահման միջերկրական ծովը, արշիպեղազոսը, մարմարա ծովը, սև ծովը, ազախու ծովը, Ուրալ լեռները, և այլն. հարաւէն ադլանդեան, միջերկրական ու սև ծովը, արևմուտքէն ադլանդեան ծովը, ու հիւսիսէն հիւսիսային սառնապատ ծովը: Այս պէտք ու Իսլանդիա կղզիներն ալ մէյտեղ առնելով կկենայ Արոպա 353, կամ 7 արևմտեան ու 85 արևելեան երկայնութեան ու 35 ու 72 լայնութեան աստիճաններուն մէջը: Իր բոլոր ընդարձակութիւնը իր կղզիներն ալ մէյտեղ առնելով 170,000 քառակուսի մղոնէն աւելի կը սեպուի:

Բ. Արոպայի հարաւային դիերը աւելի լեռնային է, իսկ հիւսիսային դիերը աւելի շիտակ: Անուանի մենծ լեռներն են՝ Բլեքնիւն լեռնաշխարհի ու ֆոանսայի մէջ, զվիցցէոի, կամ հելվետիայի ու աւստրիայի Ալպիան լեռերը. որոնց մէկ ճիւղն է Ալպիան լեռը, որ իտալիայի մէջ կը տարածի: Այլ լեռները շատ բարձր են: Արևելեան երոպայի մէջ Վարչուան լեռերը շատ բարձր են, որոնք Սուրբ Ելիան ու տաճկի շիւրա կամ Պարան լեռանցը հետ կպած են: Պինտ բարձր լեռն է Սոնալի Սալոյայի մէջը: Հարաւս լեռերն են Ալպիան, Սուրբ Ելիան ու շիւրա:

Գ. Արոպայի սահմանակից են սա ծովերը՝ հիւսիսային սառնապատ ծովը, որ Պերսիական նեղուցով հարաւային ովկիանոսին հետ կը միանայ. հիւսիսային ովկիանոսը (որուն մասերն են Արմենիայի ու Բաղդադիայի ծովերը ու Գլեբմանայի կամ հիւսիսային ու արեւելեան)

կամ պատիւի ծովերը), ազլանդեան ծովը (որուն մասերն են՝ Իսլանդիայի ծովը, Ֆրանսայի ու Ինկիլթէտայի մէջի նեղ ծովը ու Լանդիայի ծովը), ու Քլէրիկոսիան ծովը, (որուն մասերն են՝ արբիկոսիան ծովը, արշիպէղագոսը, Խարխարա ծովը, սև ծովը ու ալախոս ծովը):

Արևելի նեղուցներն են Ալիպոսլեարի՝ կամ Ալիպոսլեի նեղուցը, որ միջերկրական ծովը ազլանդեան ծովուն հետ կը միացընէ. Սառիսը, Բենի ու պարիլի Պիլլը, որոնք Պալէլէիալէի ծովածոցը պալզիկ ծովուն հետ կը միացընեն, Բալէիայ նեղուցը, որ ազլանդեան ծովը հիւսիսային ծովուն հետ կը միացընէ, Էլէնսպոնոսը (Ալէլիպոսու պոլպալէն), որ արշիպէղագոսը մարմարա ծովուն հետ կը միացընէ, Սառիսի նեղուցը, որ մարմարա ծովը սև ծովուն հետ կը միացընէ, ու Վիսոպոլայի՝ կամ Բիլիսի նեղուցը, որ սև ծովը ազլանդեան ծովուն հետ կը միացընէ:

Գ. Արևելի գետերն են՝ Լապոս՝ Սոնը Լանո ու Տիբեիս, որոնք միջերկրական ծովը կը մտնեն. Փո ու Լը ազրիական ծովը կը մտնեն. Գանոս՝ կամ Գանոս, Տիբեիսը՝ ըստ տաճկաց թուրքու, Տիբեիսը՝ ըստ տաճկաց Բիբոսն սոյն ու Պոն սև ծովը կը մտնեն. Տոն ըստ տաճկաց թուրքու ազլանդեան ծովը կը մտնէ, Ալիպոս կամ Ալիլէ կասպից ծովը կը մտնէ. Ալիսը, Ալիսը, Ալիսը, Ալիսը, ու թուրքու հիւսիսային ծովը կը մտնեն, Ալիսը, Տոն ու թուրքու ազլանդեան ծովը կը մտնեն:

Արևելի լիճերն են Ալիպոս, որ Երոպայի պինտ մենի լիճն է. Ալիսը, Բալիսը, մոսկովի երկիրը. Ալիսը, Ալիսը ու Ալիսը շիկտի երկիրը. Ալիսը, Գոս ու Ալիս մաճճիսի իտալիայի մէջ, Ալիսի՝ կամ Ալիսի լիճը, Պոսիսի, ու Ալիսի լիճերը Էլիպոսի մէջը, և այլն:

Գ. Բոլոր Ալիպոս բարեխառն դատիին մէջն է, իր հարաւային մասին եղանակը աւելի տաք է. միջին մասին եղանակը բարեխառն է, ուր արմախք աղէկ

կըհասնի. իսկ հիւսիսային մասին եղանակը ցուրտ է, ուր ծառեր չեն հասնիր:

Աւրոպա իր աւելի ընտիր բերքերը երկրիս ուրիշ մասերէն առած ու իր մէջը ընտանեցուցած է: Ինքը ունի արմտիք, բրինձ, մսրիցորեն, կորեկ, առատ կանաչեղէն, գետնախնձոր, զանազան հասարակ պտուղներ, դինի՝ աւելի հարաւային կտորին մէջը. Լէ-Լէ-ն, բամպակ, քթան, կանեփ, շաքարի եղէգ, և այլն: Հասարակ ընտանի ու վայրենի կենդանիներ, ձուկ, ապրըշուսի թրթուր, տեղ տեղ մարգրիտ ալ: Ոսկի, արծաթ, ուրիշ հասարակ մետաղներ, հանքեր ու քարեր, աղ, ազնիւ քարեր, սաթ (սէ-կրի-լոս), և այլն:

Է. Աւրոպայի բնակչաց թիւը 210 ինչուկ 215 միլիոն կըսեպիլի, որոնց շատը աշխրբիս պինտ աղէկ կըթրված ու բանիրուն մարդիկն են: Ասոնք իրարմէ շատ տարբեր ազգեր են իրենց սկիզբին ու լեզուներուն գիաց: Աս ազգերուն մէջը 12 գլխաւոր լեզուներ կըխօսվին, որոնց շատը աս իրեք լեզուներէն ելած է, այսինքն լատիներէնէն (իտալերէնը, ֆռանսրզերէնը, սպանեօլերէնը, ուլահերէնը, և այլն), նեմցէերէնէն (ինկիլիզերէնը, օլանտրզերէնը, տանիմարքայի, շվետի լեզուն, և այլն) ու սլավօներէնէն (մոսկօվերէնը, լեհերէնը, խովաթերէնը, բոյեմերէնը, և այլն): Ասոնցմէ զատ են նոր հոռմերէնը, տաճկերէնի հետ խառնած թաթարերէնը, տաճկերէնը, և այլն: Աս բնակչաց մէջը կան իբր 120,000 հայ, երկու միլիոն հրէայ, ու 500,000 չինկեանէ, որոնք իրենց յատուկ լեզուն ունին:

Աս ամէն բնակչաց մեծ մասը քրիստոնեայ են, բայց իրենցմէ ոմանք ուղղափառ են, ինչպէս՝ սպանեօլները, փօրթուկէզները, իդալիանները, ֆռանսրզները, և այլն. ոմանք հերետիկոս (լուտերական, կալվինական, և այլն) ինչպէս՝ ինկիլիզները, պուուչները, շվետները, և այլն, ու ոմանք հերձուածող: Ասոնցմէ ետքը

են մահամատականները ու ետքը հրէաները: Հիւսիսային մոսկովի ու Նորվեկիայի մէջ քիչ հեթանոսներ ալ կան:

Է. Եւրոպա իր բնական հանգամանացը համաձայն կրթամիջին՝ արեւոյնն ու արեւելնն. առջինին մէջն են՝ փորթուկալ, սպանիա, ֆրանսա, իտալիա, հելլենտիա, գերմանիա՝ կամ նեմցեստան, օլանտա, բեղգիա (ֆինանտրա), ինկիլիզի տէրութիւնը, տանիմարքա, պուռչ, նորվեկիա ու շվեա. իսկ երկրորդին մէջն են մոսկովստան, լեհաստան, մաճառստան, տաճկաստան ու յունաստան: Իսկ իրեն զանազան տէրութիւններուն համաձայն ունի

Ը. Իրեք Կայսրոս-լէնն, Էւստրիա, Սոսկով ու Օսմանցի:

Թ. Տասնըհինգ Լեզուորոս-լէնն, փորթուկալ, Սպանիա, ֆրանսա, Ինկիլիզ, Օլանտա, Ինդոսիա՝ կամ Պելճիա (ֆինանտրա), Տանիմարքա, Շվեա, Նարոլի, Սարտենիա, Սարսոնիա, Սիսթէմպէռկ, Պափիէռա, Պուռչ ու Յունաստան:

Հին առննվան Բոյեմիայի, Սնճառի, Կալիցիայի ու Լոտովերիայի, Իլլիրիայի, Գաղմատիայի ու Լոմպարտեան Սենտիկի թագաւորութիւնները հիմայ աւստրիայի կայսրութեան մասերն են. Լեհաստանի թագաւորութիւնը մոսկովի տակ է ու Հանովէռի թագաւորութիւնը ինկիլիզի տակ է:

Գ. Սէկ միացած Էլլեղլեցոյնն ու աշխարհոյնն էլլեանն-լէնն՝ կամ արեւոս-լէնն, որ է սրբազան պապինը:

Դ. Եօթը Բեթ Գոսոս-լէնն, Թոսկանա, Պատէն, Հեսսէն Տառնիթատթ, Սէքլէնպուռկ Շվեռին ու Սէքլէնպուռկ Շոռէլից ու Սայմառ ու Օլտէնպուռկ:

Ե. Տասնըմէկ Գոսոս-լէնն, Էլթէնպուռկ, Սնյունունկէն, Գոսպուռկ ու Կօթա, Նասսաւ, Պաւանշիպիկ Սլոֆէնպիւթթէլ, Էնհայթի իրեք դքսութիւնները, Բառմա ու Բիալէնցա, Սօտէնա, Ուէճճիօ ու Սիռանտօլա մէկանց, ու Լուքա:

Օ. Ինք էշխանութիւնն , Շ վառցարուակ , Ուայս , Սալտեք , Ի իրբէ Տէրմօլտ , Ի իրբէ Շ առւմպուակ , շօհէնցօլէռնն , Ի իսթէնշթայն , շէսսէն շօմպուակ (որ է յատկապէս կոմսութիւն կամ լանկրավութիւն) , ու Սնսսա , Վառռառա , Վօվէլլառա ու Վօռռէճիօ մէկանց :

Լ. Սէկ Էայսըննարտիան արբութիւնն , որ է՝ շէսսէն Վասսէլ :

Բ. Երկու հասարակագլխութիւնն , շէլվետիա ու Սուրբ Սնոհնոս :

Թ. Սէկ պաշտպանեալ արբութիւնն , որ է Շոնիական կղզիք :

Ժ. շինգ ազաթ թաղանէք , Վրազաւ , Վրանքֆուռդ , Պռէմէն շամպուակ ու Իլլապէք :

ԺԲ. Սէկ Բաբանեալ վէճալ , կամ Վերմանտիան արշակալութիւնն , որուն մէջն են Եւստրիայի տէրութեան մէկ մասը՝ այսինքն՝ Թիրօլ , Սթրիա , Իլլիռիա , Բոյեմիա , Սորավիա ու Սիլեզիա , Պռուշի տէրութեան մէնծ մասը՝ որ է Բոմէռանիա , Պրանտէպուակ , Սիլեզիա , Սաքսոնիա , Սէսզֆալիա , Վլէվէպուակ ու Ստորին Ուէնոս . () լանտայի տէրութեան Լուքսէնպուակ մեծ դքսութիւնը , Տանիմաոքայի տէրութեան շօլթայն ու Լաւէնպուակ դքսութիւնները . դարձեալ՝ շանօվէռ , Սաքսոնիա , Սիսթէմպէակ , Պապիէռա , Թօսկանայէն ՚ի զատ ամէն մեծ դքսութիւնները , Իտալիայի դքսութիւններէն ՚ի զատ ամէն գերմանիայի դքսութիւնները , Սնսսա ու Վառռառայէն ՚ի զատ ամէն իշխանութիւնները ու Վրազաւէն ՚ի զատ չորս ազատ քաղաքները :

ԳԼ Ե.

Փ Օ Ր Թ Ո Ւ Կ Ե Ա :

Յ. Փօսթընոյն, ըստ հնոց՝ Լեւոնոսի հարաւէն ու արեւմուտքէն ունի սահման աղլանդեան ծովը, իսկ հիւսիսէն ու արեւելքէն սպանիան ու կիլիկիայ 8 ու 11 աստիճանի ու 20 վայրկենի երկայնութեան ու 37 ու 42 աստիճանի ու 7 վայրկենի լայնութեան մէջը : Իր մեծութիւնը 1933 քառակուսի մղոն է :

Զ. Երկրին մէջ տեղերը աւելի լեռնային են, ծովեզերեայ տեղերը շիտակ են, մանաւանդ Լադոնէ մատուռա ու Լաւնթէյո գաւառները : Ինչպէս լեռերուն ճիւղերը սպանիայէն հոս կուգան : Ունի նաև ուրիշ երկու բարձր լեռեր՝ Սիլեթոս րէ Լադոնէն ու Կիլիկիա :

Երեւելի գետերն են (Թայո, կամ Թիւն, Տոնոս, Սիլեթո՝ կամ Սիլեթո, Կոստանոս, և այլն, որոնք սպանիայէն հոս կուգան ու աղլանդեան ծովը կը մտնեն :

Իր եղանակը ամէն դի առողջ ու զուարճալի է, սպրը նեղացուցիչ չէ, ձիւն քիչ կուգայ :

Գետինը շատ բերրի է բայց աղէկ գործըմած չէ . ունի բրինձ, գինի, հասարակ ու աղնիւ միրգ, շագանակ, ձիթենի, արմաւ, անիսոն, աղտոր (սոնոս), շիւն պոյնոս, բամպակ, հալուէ, նոճի, բլեկնի (Ենթեմեթիէն ծառ), և այլն . ընտանի ու վայրենի կենդանիներ ու թռչուններ ու առատ ձուկ . քիչ ոսկի ու արծաթ, շատ երկաթ, բարակ յախճապակիի հող, ուրիշ հանքեր, հանքային ջրեր ու ջուրի աղ :

Է. Հոստեղաց գլխաւոր բնակիչքն են փօսթընոյն րէն, որոնց ազգը յառաջ եկած է գերմանացիներէն, մաւրիտանացիներէն ու հրէաներէն ու ուրիշ քանի մը ազգերէն : Երզունին սպանիայի լեզուն շատ նման է :

Սիայն քրիստոնէական ուղղափառ հաւատքն է հոստեղաց կրօնքը, անանկ որ հրէաներն ալ դրսանց եկեղեցական կարգերուն պիտի համաձայնին: Բոլոր աս բնակչաց թիւը 3,173,000 կրսեպիլի, որոնց վրայ կրտիրէ թագաւոր մը, որուն իշխանութիւնը միապետական ու բացարձակ է ու կերթայ որդւոց որդի մանչ ու աղջիկ զաւկրներուն մէջը:

Փօրթուկէզները գիտութիւններու՝ ու ալ աւելի արհեստներու մէջ շատ ետք մնացած են: Առուտուրն ալ շատ մենծ չէ, զի երկիրը շատ ապրանք չունի. եղածն ալ աւելի ինկիլիզի հետ է, որ հոս շատ ապրանք կրխաւրէ:

Է. Փօրթուկալ կրբաժնրվի երկու մաս, այսինքն՝ Լեւոնոսորո-Լեւնի Փօրթուկալ, ու Լեւոնոսորո-Լեւնի Ալթարվեայի: Առջինը կրբաժնրվի հինգ նահանգ, Ասգու-Լեւոնոսորո, Պէլեւոս՝ կամ Սիւս, Անդրէ Գու-Լեւոնոսորո, Գուսուս օս Գու-Լեւոնոսորո ու Ալթարվեայի:

Ասգու-Լեւոնոսորո նահանգին գլխաւոր քաղաքն է Ալթարվեայ՝ կամ Ալթարվեայ, որ տէրութեան թագաւորանիստ մայրաքաղաքն է աղլանդեան ծովուն մէկ ծոցին քովը թէչօ գետին բերանը բլուրներու վրայ շինած: Ունի քանի մը ամուր բերդեր, 12 հրապարակ, 351 ճամբայ, 300 փողոց, 40 ժողովրդապետական եկեղեցի, 300 ուրիշ ժամեր ու մատուռներ, 50 վանք 5 թէատրոն, զանազան ուսումնական տեղեր ու գրատուններ, գործարաններ մետաքսեղէնի բամպակեղէնի, առագաստի, թթախտի, և այլն, նաւարան, 44,000 տուն ու 308,000 (240,000) բնակիչ, որոնց մէջը ափրիկեցի սևեր ալ կան: Առուտուրը շատ բանուկ է:

Արևելի է Գոյլեւոնոս, կամ Գուսուս քաղաքը Պէլեւոս նահանգին մէջը, ուր կայ համալսարան մը, որ բոլոր տէրութեան մէջը մէկ հատիկ է:

(Գ) Գուսուս, կամ Գուսուս քաղաքը Ալթարվեայէն ետքը առաջի մեծ ու երևելի առուտուրի քաղաքն է, որ

Բոլոր երկիրը ունի 155 հատ մենծ ու պղտիկ գետեր. երևելի են՝ Թաւօ, Տոտո, Սիւհօ, Աոտաթիւան, Լյոտո, որ միջերկրական ծովը կրմտնեն, Աոտաթաւ գոտիէլ, որ ազլանդեան ծովը կրմտնէ. Թիւնլօ (նիւլիմօ), որ դեղին գոյն ունի, ամէն բանը կը քարացընէ. Օթիւլ, որ Թինթօին հետ կը միանայ՝ Հոլլա գետը դուրս կը հանէ ու ազլանդեան ծովը կը մտնէ. Սիւտոտ, Վոտաթ, կամ Չոտաթ, Աոտաթաւիլաու ու Լյոտաիլիլ, որոնք միջերկրական ծովը կը մտնեն: Երևելի են իր իսյալիսիան ու Վոտաթիլիլայի ջրանցքները:

Եղանակը հիւսիսային դիերը զով ու խոնաւ է, մէջ տեղերը տաք ու չոր ու հարաւային դիերը սաստիկ տաք ու խոնաւ:

Վետինը ըստ աւելի մասին աղէկ բերրի է ու Թէպէտ շատ տեղ չի գործըլած ձգած է, բայց ինքը ունի առատ բերքեր: Վլիսաուրներն են քիչ արմտիք, մրսրիցորեն, բրինձ, սքանչելի ու առատ գինի, ամէն տեսակ հասարակ ու ազնիւ միրգ, արմաւ, ձիթենի, փրստուղ, բէշէ պոյնպոյ, մաղտաքէ, շաքարի եղէգ, մատուտակ, սոմո, անիսոն, լիլիան, քրքում, քանի մը ամերիգայի բոյսեր, և այլն: Հասարակ կենդանիներուն մէջը անուանի են ընտիր ձի, բարակ ու ազնիւ բուրգով ոչխար, մետաքսի Թրթուր, որոնցմէ՝ աղէկ եղած տարին՝ մէկ միլիոն օխայէն աւելի մետաքս կելլէ: Ունի վայրենի կենդանիներ ու Թոչուններ, նաև առատ ձուկ ու սիւրի: Հանքերէն քիչ մը ոսկիէն ու արծաթէն ՚ի զատ ունի առատ երկաթ ու պղինձ, կապար, անագ, սնտիկ, ծծումբ, աղբորակ, պաղլեղ, աքջասպ, ազնիւ քարեր, մարմոր, ալապասդր, 1000էն աւելի աղի հանքեր ու 1500էն աւելի հանքային ջրեր, և այլն:

Գ. Ետեղաց առջի ու գլխաւոր բնակիչքն են սոմալիները, որոնց մէկ մասը գերմանացի՝ կամ նեմցէ ազգերէն առաջ եկած է, մէկ մասն ալ զանազան ազգերէն, մանաւանդ մաւրիտանիացիներէն ու հրէաներէն:

Հիւսիսային զիւերու, ու Կապարրայի ու Ըրակոնիայի բնակիչքը գոթացիներէն առաջ եկած են : Բուն սպանեօլներուն լեզուն զանազան լեզուներէն խառնուածք մըն է : Տիրող կրօնքը քրիստոնէական ուղղափառ հաւատքն է, ու կան հոս ութը արքեպիսկոպոս ու 51 եպիսկոպոս, որոնց մէջէն լատինոսի արքեպիսկոպոսը տէրութեան պատրիարզն է : Բոլոր բնակչաց թիւը 14,032,000 կը սեպվի : Սպանեօլները արհեստներու ու գիտութիւններու մէջ այնչափ յառաջացած չեն, գլխաւոր վարպետ արհեստաւորները օտարականներ են, այսինքն՝ Ֆռանսրդ, Ինկիլիզ, Իդալիան, հելվետացի ու նեմցէ : Իրենց կաշիի, սեկի, Լի-Լի-նի, բամպակի, մետաքսի, կտաւի, գորգի, թուղթի, ապակիի, հսպլիի, սապօնի ու երկաթեղէնի գործարանները աղէկ գործածքներ կը հանեն՝ բայց քիչ են :

Մուսուրը երեւի չէ, եղածն ալ աւելի ուրիշ ազգաց ձեռքն է :

Բոլոր երկրին վրայ կը տիրէ թագաւոր մը, որուն իշխանութիւնը միապետական բացարձակ անկոպար է ու որդւոց որդի կերթայ մանչ ու աղջիկ զաւկըներուն մէջը :

Ք. Բոլոր սպանիա կը բաժնրվի 17 նահանգ, որոնք թագաւորութիւն, իշխանութիւն ու տէրութիւն կը սվին ու մէկանց 30 գաւառ կը բաժնրվին, որոնց ամենուն մէջը 144 քաղաք, 4351 աւան ու 12,549 գեղ կայ :

ՆՈՐ ԿԵՍՏԻՒՂԵ, թագաւորութիւնը ունի հինգ գաւառ, Սոբրիթ, Թուլթո, Արատալալաբա, Գուէնսա ու Լա Սանչա :

Սոբրիթ գաւառը ունի համանուն քաղաք, որ է տէրութեան թագաւորանիստ մայրաքաղաքը 15 թեմ բաժնած, ունի 42 մենծ հրապարակ, 77 ժամ, 72 վանք, 19 հիւանդանոց, 5 թէատրոն, շատ ուսումնական տեղեր, գրատուններ, մեծ գործարաններ գոր-

դի, յախճապակիի, և այլն, իբր 9000 տուն ու 114,000 բնակիչ :

ԹՎՈՒՆԻՊՈՆ քաղաքը ունի 17 հիւանդանոց շատ գործարաններ ու 25,000 (ատեն մը 200,000) բնակիչ :

ՀՒՆ ԿԵՍՏԻՒԼԵ Թագաւորութիւնը ունի չորս գաւառ, Պոստիոս, Սօնիս, Սէլօլիս ու Էլիս :

Սէլօլիս գաւառին մէջը անուանի է Սուրբ Իլիէֆոնտոս աւանը, ուր կայ մեծ հայլիի գործարան մը ու Թագաւորական պալատ մը, ուր Թագաւորը ամառը կը բնակի :

Երևելի է նաև Էլ Էստրիս աւանը իր մօտը ըլլող հերոնիմոսեանց մենծ վանքին պատճառովը, որուն շէնքը կարգէ գուրս սքանչելի ու վարպետական է, ունի 890 դուռ, 1000 սիւն ու 5000 պատուհան : Հոս է սպանիայի Թագաւորներուն ու Թագուհիներուն գերեզմանները :

ԷՍՕՆ Թագաւորութիւնը ունի վեց գաւառ, Վիլլաֆոնտիս կամ Էլօն, Փալէնիս, Թոսո, Վալլապոն, Օլաֆոս ու Սալամոնիս, որոնք իրենց համանուն գլխաւոր քաղաքները ունին :

ԷՍԳՈՒՈՒԼԵ իշխանութիւնին գլխաւոր քաղաքն է Օլիէթո, որ ունի նաւահանգիստ մը համալսարան մը, հարուստ օտարանոց՝ կամ իջեւան մը ու 6000 բնակիչ :

ԿԵՒԵՅԵ Թագաւորութիւնին գլխաւոր քաղաքն է Վոստանիս, որ ունի աղէկ նաւահանգիստ մը ու 11,000 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր ու ձկնորսութիւն կը բնեն :

Երևելի է հոս Սոն Էսիօ րէ Բոլիսոսիլ քաղաքը 25,000 բնակիչով, ուր է սքանչելի ու հարուստ մայր եկեղեցիին մէջը սուրբ Հակոբոս առաքեալին մարմինը, որ է սպանիայի պաշտպանը :

ԷՍԳՈՒՍԵՍՈՒԼԵ նահանգին գլխաւոր քաղաքն է Պոստիոս փօրթուկալի սահմանին վրայ 14,500 բնակիչով :

ՍԼԻԿԻՆ Թագաւորութիւնին համանուն գլխաւոր քաղաքը սպանիայի պինտ մենծ քաղաքն է, որ ունի 12 դուռ, 19 եկեղեցի, 32 վանք, 24 հիւանդանոց ու անկեղանոց, համալսարան մը ու 100,000 (առնն մը 400,000) բնակիչ :

ԿԵՂԵՆ իր համանուն նեղուցին քովը 16,000 բնակիչով բերդաքաղաք է ինկիլիզներուն իշխանութեանը տակ :

ԿԵՂԵՆ, սպանիայի պինտ անուանի քաղաքներուն մէկն է Լէօն կղզիին վրայ, ունի անուանի նաւահանգիստ ու 70,000 բնակիչ : Լուստուրը շատ ծաղկած է :

ԿՈՐԻՆԹՈՍ Թագաւորութիւնին համանուն գլխաւոր քաղաքը ունի 30,000 (առնն մը 300,000) բնակիչ, որուն մայր եկեղեցին որ առնն մը մզկիթ էր, ունի 16 աշտարակ, 16 դուռ, 100 մատուռ ու 1000էն աւելի սիւներ :

ԿՈՐԹՆ Թագաւորութիւնը ունի 206,000 բնակիչ, ու համանուն գլխաւոր քաղաք :

ԿՈՐԹՆ Թագաւորութիւնը, որ կըսվի նաև **ԿՈՐԹՆ** Թագաւորութիւնը, ունի իբր 700,000 բնակիչ ու համանուն գլխաւոր քաղաք :

ՍՈՒՍՍՈՒՍ Թագաւորութիւնին համանուն գլխաւոր քաղաքը ունի 34,000 բնակիչ, որոնք մենծ առուտուր կընեն մետաքսով :

ԿՈՐԹՆ քաղաքն ալ անուանի է իր մեծ ծովային առուտուրին համար :

ՍՈՒՍՍՈՒՍ Թագաւորութիւնին անուանակից գլխաւոր քաղաքը ունի գլխակ մը, 73 եկեղեցի, 41 վանք, շատ գործարաններ մետաքսի ու 100,000 բնակիչ, որոնք շատ աղէկ առուտուր կընեն :

ՍՈՒՍՍՈՒՍ իշխանութիւնին գլխաւոր բերդաքաղաքը **ՍՈՒՍՍՈՒՍ** սպանիայի խիստ մենծ ու ամուր քաղաքներուն մէկն է ծովու քով, ունի 30 հրապարակ, 300 փողոց, 82 եկեղեցի, շատ գործարաններ ու 140,000 բնակիչ : Լուստուրը շատ բանուկ է :

ԵՌԵԿՕՆԻԸ թագաւորութիւնին գլխաւոր քաղաքն է Սասնիս 55,000 բնակիչով :

ՆԸՍԸՐԸ թագաւորութիւնին գլխաւոր քաղաքն է Փակէլն բիրենեան լեռանց տակը, որ ունի գլխակ մը ու 14,000 բնակիչ :

ՊԻՍԻԸՅԸ նահանգը ունի իրեք գաւառ Սիւսայս, Կոնիսիսայս, ու Ըլուլու : Ըս նահանգին մէջն է աս գաւառներէն գուրս Ընիկիսայս ազատ քաղաքը 14,000 բնակիչով :

ՍԸՅՕՈՒՐԸ, կամ Սիւսայս թագաւորութիւնը սպանիային արեւելեան զին միջերկրական ծովուն մէջը զանազան կղզիներ է 185,000 բնակիչով : Երևելին Սիւսայս կղզին 140,000 բնակիչով, որուն գլխաւոր քաղաքը Փակէլն ունի համալսարան մը ու 30,000 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն : Սիւսայս կղզին 30,000 բնակիչով, որուն գլխաւոր քաղաքը Փակէլն ունի նաւարան մը ու 6000 բնակիչ : Ըս կղզիները կրտսին Փակէլնիսայս իրենից :

Ըսոնց մօտ են Իվիս ու Սիւսայս կղզիները, որոնք կրտսին Փակէլնիսայս իրենից :

Սպանեօլները եւրոպայէն գուրս Ըսիսայի, Ըսիսիկիի, Ըսիսիսայի ու հարաւային նոր երկրի մէջ ալ ունին զանազան երկիրներ ու քաղաքներ հիմայ մինակ իբր չորս միլիոն բնակիչով : Տես իրենց տեղը :

ԳԼ Գ.

Գ Ե Գ, Գ, Ի Ե.

Ա. Գաղղիւս՝ կամ Գոանսա արևելքէն ունի սահման նեմցէստանը, հելլեաթիան ու սարտենիան, հարաւէն միջերկրական ծովը ու սպանիան՝ կամ բիրենեան լեռները, արեմուտքէն ազլանդեան ծովը, որ հոս Գոնիսանէն ծով կըսվի, ուր է նաև Կասիոնի ծովածոցը, ու հիւսիսէն՝ Գալէի անցքը՝ կամ նեղուցը, Սանշ ջրանցքը, նեմցէստանը ու պելկիան ու կիյնայ 13 ու 26 երկայնութեան ու 42 ու կէս ու 51 լայնութեան աստիճաններուն մէջը: Իր մեծութիւնը իբր 10,050 քառակուսի մղոն է:

Բ. Գոանսայի երկրին հարաւային ու արևելեան զին լեռնային է՝ իսկ հիւսիսային զին աւելի գաշտային է: Գլխաւոր լեռերն են հարաւային սահմանին վրայ Բիբլիանիւն լեռերը, որոնց պինտ բարձր մասը հոս Սալապիլիս լեռն է. ասոնցմէ ետքն է Իօլիս, որուն հիւսիսային արեմտեան ճիւղերն են Օլիմպիս լեռերը ու հիւսիսային արևելեանը Սելիմիս լեռերը, ու ասոնց արևելեան զին են Կիլիկիան լեռանց ճիւղերը: Հարաւային զիերն են Կոնստանտինոպոլիս լեռները:

Գոանսա ունի իբր 6000 գետեր, առուններ ու ջրեր, որոնց 160 հատը նաւելի գետեր են: Կրեւելի են՝ Կարօն 90 մղոն ընթացքով, Կոնստանտինոպոլ 120 մղոն ընթացքով ու Սելիմիս 96 մղոն ընթացքով, որոնք ազլանդեան ծովը կըմտնեն, Սանշ որ հելլեաթիայէն կուգայ ու միջերկրական ծովը կըմտնէ. Սելիս, որ նոյնպէս հելլեաթիայէն կուգայ. Սոս (Սոսոս՝ կամ Սիօս) ու Ելիս՝ կամ Սալապիս նաև Կոնստանտինոպոլ, որ հոսկից կըլին ու պելլիս կըմտնեն:

Չ քանցքներ ալ շատ կան, բայց մենծ լիճեր չիկան:

Եղանակը շատ աղէկ առողջ ու բարեխառն է, մանաւանդ մէջ տեղերը. հիւսիսային զիւերը քիչ մը ցուրտ է, բայց սառոյց շատ չըլլար :

Վետինին մենձ մասը աղէկ պտղաբեր ու աղէկ գործըված է, քիչ մը տեղ միայն քարուտ, անբեր ու անգործ է: Վլխաւոր բերքերն են՝ առատ արմախք, մսրիցորեն, գետնիխնձոր, հասարակ ու ընտիր պտուղներ, շագանակի, նուշի, սունկի (հանլարի) անտառներ, ձիթենի, աղտոր, անխոն, գինձ (սիշնիշ), կապպար, մանանուխ, մատուտակ, քթան, կանեփ, լիլիան, գխտոր, տորոն ու ուրիշ ներկի նիւթեր, ու ամենէն աւելի տեսակ տեսակ ընտիր գինի (պոտոլոնի, շահմանի, ֆալեթի, և այլն) : Ունի հասարակ կենդանիներ ու թռչուններ, մեղու, մետաքսի թրթուր, առատ ձուկ, ոստրէ ու բուստ (ճրճէան), լերանց վոսյ վայրի կենդանիներ, բայց որսի համար քիչ : Վարձեալ քիչ ոսկի ու արծաթ, առատ երկաթ, քիչ պղինձ ու կապար, առատ հանքի ածուխ, ուրիշ մետաղներ, քարեր ու հասարակ հանքեր, ջրի աղ, հանքային ջրեր իբր 600 տեղ, և այլն :

Է. Հոստեղաց գլխաւոր բուն բնակիչքն են ֆռանսրզները, որոնք հին ֆրանքներէն առաջ կուգան, ասոնցմէ ՚ի զատ կան նեմցէ, իգալիան, քիչ հրէայ, չինկեանէ սպանիայի սահմանին մօտ, Գիւրացի ժողովուրդը Պուէթաներ գաւառին մէջը, որ զատ լեզու կրխօսին, պոս ժողովուրդը բիրենեան լերանց տակը, որ նոյնպէս զատ լեզու կրխօսին, ու Գիւր ըսված անմիտ ժողովուրդ մը բիրենեան լերանց մօտերը : Ըսոնց ամէնուն թիւը հիմայ (1832ին) 3/4 միլիոն կրսեսպի : Վլխաւոր լեզուն ֆռանսրզերէնն է. տեղ տեղ իտալերէն (Վորսիքայի մէջ) ու նեմցէերէն ալ կրխօսի : Վլխաւոր տիրող կրօնքը քրիստոնէական ուղղափառ հաւատքն է. բայց ուրիշ կրօններ ունեցողներն ալ աղատ են :

Պռանսրզները գիտութիւններու ու արհեստներու մէջ շատ անուանի ու յառաջացած են: Արբանեցընեն անբաւ գործարաններ, մանտաւանդ բուրդի, որ է չուխայի՝ և այլն, մետաքսի, բամպակի, կտաւի, ճաշողանի, կաշիի, սապօնի, շաքարի, Լի-Լի-նի, ապակիի, հայլիի, Ֆարֆուրի, թուղթի, ժամացուցի, մետաղներու, զէնքի ու ուրիշ անբաւ բարակ գործւածքներու, ձուլարաններ թնդանօթի, և այլն, ու ներկարաններ: Իրենց առուտուրը՝ մանաւանդ ծովու վրայ շատ ծաղկած է, ու աշխրբիս ամէն դիերուն հետ առուտուր կրնեն:

Ի՛տոր երկրին վրայ կըտիրէ թագաւոր մը, որուն իշխանութիւնը միապետական ու տէրութեան երկու գլխաւոր ժողովներովը (որ են՝ մենծ իշխաններու ու գաւառաց երեսփոխաններու ժողովները) կոպարաւորած է, ու կերթայ որդւոց որդի միայն մանչ զակրներուն մէջը:

Գ. Ի՛տոր երկիրը 86 գաւառ կրբաժնրվի, որոնց շատը իրենց անունը իրենց մէջի մենծ գետերէն ու լեռներէն կանեն, ինչպէս Սէյնը, Օու, Լոու, Սօնը, Ելու, Ելու, և այլն: Ի՛ս գաւառները կրբաժնրվին 363 թեմ, որոնց ամէնուն մէջը կան 1620 քաղաք, 1452 աւան, և այլն:

Փարիզ, տէրութեան պարսպապատ թագաւորանիստ մայրաքաղաքը ու աշխրբիս պինտ մենծ ու անուանի քաղքըներուն մէկն է Սէյնը գետին երկու գին, որուն բոլորտիքը 5 մղոն է, և ունի 10 արուարձան, 9 դուռ, 1111 ճամբայ, 127 պղտիկ փողոց, 75 հրապարակ, 22 վաճառանոց, 11 շուք, 84 զինուորանոց, 86 շատրուան, 16 կամուրջ, 14 ժողովրդապետական, ու 27 հասարակ եկեղեցի, 102 մատուռ, 38 մայրապետի վանք ու օգտակար ժողովարաններ, 11 անկերանոց, կամ աղքատանոց, 11 հիւանդանոց, 24 մենծ ու պղտիկ թէատրոն, անհամար գործարաններ գորգի, հայլի,

մետաքսեղէնի, բամպակեղէնի, և այլն, 80 տպարան, 23 ուսումնական ընկերութիւններ ու կրթարաններ, համալսարան մը, զանազան դասատուներ ու ուսումնարաններ, 15 հրատարակական գրքատուն, 30,000 տուն ու օտարականներով մէյտեղ 890,500 բնակիչ : Ընթաւ սքանչելի շէնքերուն մէջը երևելի են՝ թագաւորական պալատը Լուվրէնի բոված, որ է Լաբրոպայի պինտ մենծ ու աղփոր շէնքերուն մէկը, որուն հետ կպած է ուրիշ թագաւորական պալատ մը Լոնլոն բոված, ուր է աղատական արհեստներու ու գիտութիւններու տեղը : Վալլէ Կոմպլէ պալատն ալ քաղաքի մը կրնմանի ընդարձակ պարտէզներով բոլորած, որուն կամարներուն տակը, կամ բակերուն մէջը կան 200 խանութներ բարակ ու հօրոյն ապրանքներով, Խուլլէ Խոնէնէր, և այլն : Հիմայ թագաւորը հոս կը բնակի : Երևելի է նաև արքեպիսկոպոսական մայր եկեղեցին :

Փարիզ բոլոր ֆռանսայի գիտութիւններուն ու արհեստներուն ծաղկած քաղաքն է :

Սեն Տէնի (Սուրբ Գլենէնի) քաղաքը ունի աղփոր եկեղեցի, որուն տակը ինչուկ հիմայ ֆռանսայի թագաւորները կը թաղվէին :

Սէրուալ աղփոր քաղաք է 29,700 բնակիչով, ուր թագաւորը ատեն ատեն կը բնակի :

Սեն Գլո աւանին մէջը շատ ատեն նաբւէոնը կը բնակէր :

Ֆոնլէնէպլո քաղաքը ունի 7400 բնակիչ, թագաւորական ամարանոց ու ֆուֆուրիէ գործարան :

Սէյն (Սուրբ) քաղաքին մայր եկեղեցւոյն մէջը առաջ ֆռանսայի թագաւորները կ'օծվէին, որուն արքեպիսկոպոսը ֆռանսայի պատրիարքը՝ կամ առաջնորդն է :

Լիօն (Լուգլոն), Ուօնը գաւառին մէջը փարիզէն ետքը ֆրանսային երկրորդ գլխաւոր ու երևելի քաղաքն է, որ ունի շատ հրատարակներ, շատ ուսումնա-

կան տեղեր, 8000 տուն ու 145,000 բնակիչ, որոնց գործքը մետաքսեղէն բանիլ է, որուն համար հոս շատ գործարաններ կան: Առուտուն ալ շատ ծաղկած է:

Սոսոսիլ (Սորսիլ) ֆռանսրզի երևելի քաղքը ներուն մէկն է միջերկրական ծովուն մէկ ծոցին վրայ, ունի աղէկ նաւահանգիստ, ուր շատ առուտուրի նաւեր կուգան, շատ ուսումնարաններ ու 115,950 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն արևելքի, իդալիայի, սպանիայի ու հիւսիսային ամբիկէի հետ:

Թոստոն, միջերկրական ծովուն քովը ամուր ու անուանի առուտուրի քաղաք է, ունի ամուր նաւահանգիստ, ուր կրկննան ֆռանսայի պատերազմական նաւերը, որուն մօտն են մեծ շտեմարաններ ու ամէն տեսակ արհեստաւորներու խանութներ, ուր պատերազմական նաւերու հարկաւոր բաները կրգտնրվին: Վարձեալ ունի ծովային զինուորաց ուսումնարան ու 30,170 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն:

Թոստոն, կարօն գետին քովը առուտուրի քաղաք է, որ ունի շատ գործարաններ չուխայի, լէն-լէնի, և այլն, ու 69,700 բնակիչ:

Վանլէն, ֆռանսայի պինտ երևելի քաղքը ներուն մէկն է Առաւ գետին քովը, որ ունի մեծ արուարձաններ նաւահանգիստ, շատ գործարաններ բամպակի, կաշիի, և այլն, ու 75,700 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն Աւրոպայի, Ամբիկէի, արևելեան հինտի ու Ամբիգայի հետ:

Պոսոսիլ քաղաքը Վանթէսէն ետքը ֆռանսայի Ամբիգայի հետ ըրած առուտուրին երևելի տեղն է:

Շիւսսայի (Սիւսսայի) հին Ալսաս, կամ Ալսասիա նահանգին մէջը ֆռանսայի ամուր բերդաքաղաքներուն մէկն է Ալ գետին քովը Ալէնոսէն կէս ժամ հեռու, ունի ամուր գղեակ մը, երևելի շէնքեր, (ինչպէս է մայր եկեղեցին, լոթրաններուն ժամը), զանազան դասատուններ, կղերիկոսաց ուսումնարան, գոր-

ծարաններ Լի-Լի-նի, բամպակի, առադաստի, և այլն, ու 49,500 բնակիչ, որոնք մենձ առուտուր կրնեն :

Լնուանի են նաև աս քաղքրները, Լճան, Հաճ, որուն բերդին մէջը տէրութեան մենձ յանցաւորները կը դրվին . Լաս, Գալէյ, որ ունի նաւահանգիստ, ուսկից շատ մօտ է ինկիլթէռա . Գլէրօն, Կուհուպ, Ալի, որուն մօտերը Փանսայի պինտ աղէկ գինին կը լայ . Ալուս, ուր մեռաւ Պիոս Օ, սրբազան պապը . Լիլի, ուր նստան ատեն մը սրբազան պապերը . Լիս, Լուս, Սոփիէյլէ, ուր կայ գեղի խոտերու պարտէզ մը՝ բոլոր Եւրոպայի մէջ երևելի . Թուս, որուն քովի դաշտը իր աղվորութեանը համար կը սվի՛ Կրտիս ֆրանսայի, Երպոս, Լիլի, որ է Փանսայի ամուր բերդաքաղաքներուն մէկը, Պլիսուս, Գլի-նի, Լանս, Ալի, Պաս լէ Կիս, և այլն :

Կուսիս կըլին Փանսային ցամաք երկիրէն զատ (ութսունըվեցերորդ) գաւառ է միջերկրական ծովուն մէջը, որն որ Անիփակիոսի նեղուցը Սարտենիա կղզիէն կը զատէ, ունի 178 (160) քառակուսի մղոն երկիր ու 185,000 բնակիչ, որոնց հասարակ լեզուն իտալերէն է : () դը աղէկ է ու գետինը բերրի : Լասոյո՝ կամ Լասոյ, կղզիին գլխաւոր քաղաքն է ուր ծնաւ Լաբոլէոն Պոնաբաութէն, ունի նաւահանգիստ ու 7650 բնակիչ :

Կան հոս ուրիշ քաղքրներ ալ :

Փանսալները Եւրոպայէն դուրս ունին Լսիայի, Լփրիկէի ու Լմերիգայի մէջ զանազան քաղքրներ ու կղզիներ՝ մէկանց իբր 850 քառակուսի մղոն տեղ 560,000 բնակիչով, թող ճէզէյիլը իր քովի քանի մը տեղերովը :

ՀԵՂՈՒԹՅՈՒՆ :

Թ . Հելլենիս, որ Օլիցցիէն, Շ լայց ու Սուիլ ալ կրսովի, ունի սահման արևմուտքէն Փռանսան, հարաւէն իդալիան, ու արևելքէն ու հիւսիսէն նեմցէտտանը, ու կիյնայ գրեթէ 23 ու կէս ու 28 երկայնութեան աստիճաններու ու 46 ու 48 լայնութեան աստիճաններու մէջը : Իր մեծութիւնը 880 (696) քառակուսի մղոն կրսեպովի :

Ք . Հելլենտիա եւրոպայի պինտ բարձր մասն է ու բոլոր երկիրը լեռնային է, մանաւանդ հարաւային դին, ուր են բարձր լեռնային լեռերը, որոնց երևելի բարձր մասերն են՝ Սուրբ Բեռնարդոս, Սենթուսուս ու Սուրբ Ալեքսանդր, դարձեալ՝ Լաուս, կամ Լիպլէն լեռը, Սիլվիոն, Սուրբ Էմիլիոն, Սիլիստրիա, Լալիս, Շ շուրիստիս և այլն, մէկանց իրր 400 հատ, որոնց շատ ամէն ատեն սառցոյցով ու ձիւնով ծածկած են, ու իրենց մէջերը կան ահաբիւսանդունդներ, կապաններ ու նեղ հովիտներ :

Երկիրը շատաջուր է . իր մենծ գետերն են Ուլնոս, որ աստեղաց Առաւպիւնտդէն գաւառին մէջը իրեք սկիզբէն կելլէ ու գէպ 'ի հիւսիս կերթայ . Ուսն, որ հոսկից կելլէ Փռանսա կրմտնէ . Ինն, Լաուս, Սիլիստրիա՝ կամ Սիլիստրիա, Լաուս, որ Ուլնոսին հետ կրմտանայ . Սասնէ, Լալիս, Սիլիստրիա ու Լաուս, որոնք Լաուսին մէջը կրմտնեն : Ունի շատ մենծ լիճեր ալ, Միլիստրիա լիճը, որուն մէջէն կանցնի Ուսն գետը, Պոսիլիստրիա (Պոսիլիստրիա՝ Յիլլէ) լիճը, որուն մէջէն կանցնի Ուլնոսը, Լաուսնի, Լալիստրիա, Յիլլիստրիա լիճերը, և այլն :

Երկրանալը լեռանց ու բարձր տեղերուն վրայ ցուրտ ու սուր է, իսկ շիտակ ու ցած տեղերը տաք : () դր մաքուր ու առողջ է :

Վերտինը ընծային ու ապառաժ տեղերէն 'ի զատ ունի պտղաբեր տեղեր: Իր բերքերն են քիչ արմատիք ու անտառներ՝ կամ փայտ, շատ գետնիխնձոր, զանազան պտուղներ, նաև շագանակ ու թուղ, կանաչեղէն, բոլոր ամառը աղէկ խոտ կենդանեաց համար, գինին քիչ է, բայց տանձէն ու խնձորէն գինի կը շինվի, քթան, կանեփ, Լի-Լի-ն, քրքում: Հասարակ կենդանիներ, շատ արջառ ու կով, որուն կաթէն տեսակ տեսակ ընտիր պանիր կը շինեն հոս, ուժով ձի, այծ, խաղ, վայրի այծ, զանազան վայրենի ու որսի կենդանիներ ու թռչուններ, մեղու, առատ ձուկ ու գարաձիկ: Հանքերէն ունի երկաթ, պղինձ, կապար, ծծումբ, աղվոր մերմեր, հանքի ածուխ, հանքային ջրեր, քիչ ոսկի ու արծաթ, և այլն:

Գ. Մտեղաց բնակիչքն են զվիցցեալները, կամ հելվետիացիները, որոնց սկիզբը նեմցէներէն ու գաղղիացի (հին ֆուանսըզ) ազգերէն եղած է. բայց իրենց մենծ մասը նեմցէ է. մէկանց իբր 2,036,630 հոգի են, որոնց մէջը 1900 հրէայ կայ: Մտեղ բոլոր առողջ ու ուժով մարդիկ են, բնութեամբ հաւատարիմ ու անկեղծ, որոնք կը խօսին գլխաւորապէս նեմցէերէն, նաև ֆուանսըզերէն ու իտալերէն. բայց ամէնն ալ շատ տարբեր կերպով: Իրենցմէ ոմանք (իբր 821,770) ուղղափառ են. իսկ մնացածը նորաղանդ կամ կալվինական հերետիկոս: Իրենց մէջը արհեստները ծաղկած է. ունին գործարաններ հասարակ չուխայի, ընտիր բամպակեղէնի, մետաքսեղէնի, ուրիշ կտաւներու, ճաշապահի, թուղթի, ժամացուցի, արծաթ ու ոսկի գործւածքներու, և այլն: Մտ գործւածքներով, ինչպէս նաև պանիրով ու կենդանիներով աղէկ առուտուր կը նեն: Վիտութիւններու մէջ ալ ետք չեն մնացած:

Դ. Հելվետիա հասարակապետութիւն մըն է, որ կը սովորէ Լի-Լի-նի գաղութային-Լի-ն, զի երկրին 22 գաւառները իրարու մէջ հաւասար իրաւունք ունին ու

տարսեղէն ու բամպակեղէն կրքանին ու աղէկ առու-
տուր կրնեն :

Շաֆհապէն քաղաքէն քիչ մը հեռու Ուէնոս գե-
տին ջուրը 60 ինչուկ 80 ոտք բարձր տեղէն վար կը-
թափի :

Պապէլ (Բասիլիա), հելվետիայի մենծ քաղաքը-
ներուն մէկը է ու անոր գլխաւոր առուտուրի տեղն է
Ուէնոս գետին քովը, ունի համալսարան մը, ուրիշ գա-
սատուններ, ընկերութիւն մը ամէն աղէկ ու օգտակար
բաները ու ուսումները յառաջ տանելու, շատ գործա-
բաններ ու 18,000 բնակիչ :

Պլեյն քաղաքը ունի ուսումնական տեղեր ու ըն-
կերութիւններ, գործարաններ ու 17,500 բնակիչ :

Լիւնֆ կամ Նիւէվա, հելվետիայի պինտ մենծ
քաղաքն է Ուօն գետին քովերը, որ ունի համալսարան
մը ու շատ ուսումնական տեղեր ու ընկերութիւններ,
յիմարանոց մը, խուլերու ու միջնակարգ կրթարան մը, գոր-
ծարաններ ժամացուցի, չուխայի, կաշիի, և այլն, ու
28,000 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն : Իբր
3000 հոգի ժամացոյց շինող են ու տարին իբր 70,000
հատ ժամացոյց կը շինեն :

Նայէնպոլ կամ Նեօֆշտէլ քաղաքը ունի
գղեակ մը ու 4700 բնակիչ : Նսիկա իրեն համանուն
իշխանութեան ու դաւառին գլխաւոր քաղաքն է, որուն
(ինչպէս նաև աստեղաց Ուլիշտէլ կոմսութեան) վրայ
տէր է պառլի թագաւորը, բայց իր կառավարու-
թիւնը հասարակապետական է հաստեղաց ուրիշ գա-
ւառներուն նման :

ԳԼ Ե .

Ի Տ Ե Լ Ի Ե :

Թ . Ըս մենձ ցամաքակղզին ունի սահման հիւսիսէն հելվետիան ու թիրօլը , արևելքէն իլլիռիան ու ադրիական ծովը , հարաւէն ու արևմուտքէն միջերկրական ծովը ու Ֆռանսան , ու կիյնայ գրեթէ 23 ու կէս ու 36 աստիճաններու երկայնութեան ու 36 ու 46 աստիճաններու ու 40 վայրկենի լայնութեան մէջը : Իր մեծութիւնը՝ իր կղզիներն ալ մէյտեղ առնելով՝ 5600 քառակուսի մղոն է :

Ք . Իգալիայի երկիրը կէս մը լեռնային է ու կէս մը դաշտային , գլխաւոր լեռերն են հիւսիսային դին բարձր ալպէան լեռերը , որ են Ֆռանսայի ու հելվետիայի դիւր սահմաններու վրայ , որոնց մասերն են Ղլէնէս՝ կամ Սլէնէ , Սձեպլան , որ Լաբոպայի պինտ բարձր լեռն է , Սձեպլէ ապա , և այլն : Լըրկրի դէպ 'ի մէջերը հիւսիսային արևմտեան դիաց դէպ 'ի հարաւային արևելեան դին կերթան Ըբէնիան լեռերը , որոնց պինտ բարձր մասերն են Սձեպլէ օրօլ ու Սլէլէնօ : Սիկիլիայի մէջ է Լըլէնս՝ կամ Սձեպլէ ճիպլէլա հրաբուխ լեռը :

Իգալիայի մենձ գետերն են Փօ , որ Ֆռանսայի սահմանին մօտ Սիլո լեռնէն կելէ , 80 մղոն տեղ կը քայլէ ու վննետիկի ծոցը կըմտնէ , ու Լըլէ՝ կամ Ըրիձէ , որ թիւօլէն հոս կուգայ ու նոյն ծոցը կըմտնէ : Սէկալ գետերը , ինչպէս՝ Պալէնէն , Փլէմալէ , Սալէն , Քէնէն , Ըրիս , Տլէլէրիս , Սիլասիս , Սլէպլէ , Ըրիս , Օլէն , Սլէնէն , Սիլաս , և այլն , պզտիկ են : Ունի մենձ լիճեր աւելի հիւսիսային դին , ուր են Լալէն մեծ ճիւղէ՝ կամ Լէճ Քէպլէնիս (Լէճ Քէպլէնիանիս) , Լալէնիս , Գալէն , Իպլէն , Կապլէն , և այլն :

Լըլանակը քանի մը լեռնային ու ճախնային տեղերէն 'ի զատ՝ շատ զուարճալի է :

Վետինը շատ բերրի ու հարուստ է լեցուն ընտիր բերքերով, որոնց երևելիներն են, առատ արմավիք, մանանակ՝ սքանչելի ցորեն, մարիցորեն, որ հացի համար շատ կրգործածվի, բրինձ, ընդեղեն, գետնախնձոր, կանանչեղեն, ընտիր գինի, առատ ու ազնիւ պտուղներ, նուշ, շագանակ, թուզ, ձիթենի, կիտրոն, լեմոն, թուրինջ, նուռ, արմաւ, շէշէ պոյնուպոյ, փստուղ, անանաս, դարնի, բամպակ, քթան, կանեփ, մատուտակ, քրքում, շաքարի եղէգ, լի-լիան, գազպէ, կապպար, հալուէ, ընտիր ծառերու (կաղնիի, մայրի, և այլն) անտառներ: Աղվոր ձի, ջորի, էշ, տեղ տեղ ընտիր արջառ, գոմէշ, բարակ բուրդով ոչխար, շատ այծ, խոզ, վայրենի ու որսի կենդանիներ, ամէն տեսակ հաւեղեն ու թռչուններ, մետաքսի թրթուր, մեղու, ընտիր ձուկ՝ թունինա, սարտէլա, և այլն, բուստ, ու ոստոէ: Հանքերէն ունի արծաթ, կապար, պղինձ, շատ երկաթ, մետիկ, ծարիր (բասարէ լաշէ), հանքային ածուխ, ընտիր պաղլեղ, բորակ, աղ, ծծումբ, զանազան տեսակ քարեր, և այլն:

Գ. Ատեղաց գլխաւոր բնակիչքն են խալիանները, որոնք զանազան ազգերէն հին հռովմայեցիներէն, հին ֆռանսրղներէն, գոթացիներէն, լոնգորատացիներէն, նորմանտիացիներէն ու նեմցէներէն յառաջ եկած են: Կան նաև հերձուածող ու ուղղափառ հռոմ, ասորի, հայ, լուտերական ու կալփինական, հրէսյ, տաճիկ, և այլն, որոնց ամէնուն թիւը 21,100,000 է: Իտալերենէն ՚ի զատ (որ շատ կերպ կերպ կրխօսվի) կրխօսվի նաև ֆռանսրղերէն, քիչ մ'ալ հռոմերէն տեսակ մը նեմցէներէն, և այլն: Տիրող կրօնքը միայն քրիստոնէական ուղղափառ հաւատքն է:

Դ. Իտալիայի մէջ զանազան տերութիւններ կան, որ են, Սարաբենիա, Լոմպարդիան վենետիկ, Ռաբատ, Լոմբարդ, Սօփիան, թուրքիան, Համայնութիւնը, Սարբի Սանիտո, Ասթուի, Սուլուս ու Հոնիտան իղլիներ:

Ս Ե Ր Տ Ե Ն Ի Ե :

Թ. Ե. Ես թագաւորութիւնը՝ որուն մէկ մասն է Սարգիսիան իրան, ունի սահման հիւսիսէն հելլենտիան, արեւմուտքէն ֆրանսան, հարաւէն միջերկրական ծովը ու արեւելքէն վենետիկի երկիրը, Սասան ու Բաւման : Իր մեծութիւնը 1330 քառակուսի մղոն է :

Թ. Ե. Երկիրը ըստ մեծի մասին լեռնային է, պինտ բարձր լեռն է Սասան, ետքը Սասիլ լեռն : Սիայն իր մէջի ու արեւելեան դիերը քանի մը շիտակ դաշտեր կան :

Իր գետերն են Փո, որուն մէջը կրմտնեն՝ Տոմ, Սասիլ, Սասան, Սասան, և այլն . դարձեալ Սասան, Սասան, որ միջերկրական ծովը կրմտնէ, Եր, Եր, Եր, և Եր, որ Սասան գետը կրմտնէ : Իր լիճերն են Ղարաբաղի լիճը ու Եր խաճճի լիճերուն մէկ մասը, Եր ու Եր լիճերը :

Երանակը իր մէկ մասին (Սասիլային)՝ մէջը աղէկ է, բայց ուրիշ տեղերը բարեխառն ու զուարճալի է :

Վետիներն բնակչաց ժիր ըլլալուն համար՝ աղէկ բերրի է, ունի արմտիք, շատ բրինձ, կանաչեղէն, գետնիկնձոր, ընդեղէն, հասարակ ու ազնիւ միրգ, շագանակ, ձիթենի, գինի, անտառներ, քրքում, քիթան, կանեփ, աղէկ կով ու եղ, ու ուրիշ հասարակ ընտանի ու որսի՝ նաև վայրի կենդանիներ ու թռչուններ, ձուկ, մեղու և մետաքսի թրթուր, արծաթ, կապար, պղինձ, երկաթ, մէրմէր, աղ, և այլն :

Թ. Ե. Բնակչէքն են բոլոր ուղղափառ քրիստոնեայ իդալիան, և այլն, իբր 4,165,300 հոգի, որոնց հասարակ լեզուն իտալերէն է . ու կրքանեցրնեն շատ դորձարաններ մետաքսի, կոթիճի, նաև թուղթի ու սա-

պօնի, որոնցմով ինչպէս նաև երկրին բերքերովը առուտուր կընեն :

Բոլոր երկրին վրայ կիշխէ թագաւոր մը, որուն իշխանութիւնը միապետական բացարձակ ու անկոպար է (Ճէնօվայէն դուրս), ու կերթայ որդւոց որդի միայն մանչ զաւկըններուն մէջը :

Դ. Սարտենիա ունի աս մասերը, Սալոյա, Բիլե-Տօնդ, Ն'էնօլա, Նիցցա ու Սարալեմիս իրէն :

ՍԱՍՍՍՍ, գ.քսութիւն է հեղվետիայի ու Փոանսայի սահմանակից 501,160 բնակիչով, ու կըբաժնըվի վեց գաւառ : Գլխաւոր քաղաքն է Շամպէն, որ ունի բերդ, մետաքսեղենի գործարաններ ու 12,000 բնակիչ :

ԲԻԼԻՍՕՆԳ, իշխանութիւն է հեղվետիայի, վենետիկի, Փոանսայի ու սալոյայի մէջ տեղը 2,386,400 բնակիչով, որուն մետաքսը բոլոր Աւրոպայի պինտընտիր մետաքսն է : Կըբաժնըվի հինգ գաւառ :

ԳՆՆՆՆ (Տորլիօն), բիէմօնդին ու բոլոր տէրութեան թագաւորանիստ մայրաքաղաքն է. փօ գետին քովը, ունի ամուր գղեակ, 43 եկեղեցի, 67 մատուռ համալսարան մը, ուրիշ ուսումնական տեղեր, գործարաններ մետաքսեղենի, չուխայի, Լի-Լի-նի, յախճապակիի, և այլն ու 121,780 բնակիչ :

Բիէմօնդին հետ միացած է Սիլան (զատ աւստրիայի Սիլանէն) ու Սօնդֆելդուր գ.քսութիւնը, ուր է Լիլիստիլի գլխաւոր քաղաքը 30,000 բնակիչով ու աղէկ առուտուրով :

ԼՆՆՆ քաղաքը սուրբ Կառոլոս պօռօմէանին ծնընդեան տեղն է :

ՆԻՅՅՅԼ, կոմսութիւն է միջերկրական ծովուն քովը 204,540 բնակիչով, որուն գլխաւոր քաղաքը Նիցցա կամ Նիլա (Նիլա) միջերկրական ծովուն քովն է, ու ունի նաւահանգիստ ու 19,600 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կընեն մետաքսով, գինիով, ու ձէթով :

Հոս է Սճնոյս իշխանութիւնը, որուն իշխանը սարտենիսյի թագաւորին պաշտպանութեանը տակն է, և ունի անուանակից քաղաք:

ՂՂՆՆՆՆՆՆ զքսութիւն է միջերկրական ծովուն քովը իբր 100 քառակուսի մղոն երկիրով ու 583,230 (Ճինիվիզ) բնակչով: Ատեն մը ազատ հասարակապետութիւն էր: Իր գլխաւոր քաղաքը ՂՂՂՂՂՂ կամ ՂՂՂՂՂՂ իր համանուն ծովածոցին քովն է, որ իր սքանչելի աղվորութեանը համար գէրապանք կրսվի, և ունի բերդ մը, նաւահանգիստ, կրթարան նաւավարաց համալսարան, դասատուներ ազատական արհեստներու, պատկերահաններու, և այլն, խուլերու ու մեծներու վարժարան, գործարաններ արհեստական ծաղկի, վարդի եղի, մշրճանի, մետաքսի, խոփիճի, և այլն, ու 80,000 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր ու նաւարկութիւն կրնեն, բայց հին ատենվան պէս չէ:

ՍՍՍՍՍՍՍՍ կղզին, ուսկից աս թագաւորութիւնը իր անունը կառնէ, միջերկրական ծովուն մէջը Ղոսսիքա կղզիին հարաւային դին է՝ անկից իբր երկու մղոն հեռու. և ունի 430 քառակուսի մղոն երկիր, ու 490,050 ուղղափառ բնակիչ: Բոլոր կղզին բաժնած է 10 գաւառ ու 52 թեմ: Ղլխաւոր քաղաքն է ՂՂՂՂՂ իր համանուն ծովածոցին քովը 27,400 բնակչով, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն:

Երեւելի է նաև ՍՍՍՍՍՍՍՍ քաղաքը համալսարանով մը ու 19,370 բնակչով:

Աս կղզիին բոլորաբար կան 44 հատ մանր կղզիներ, որոնցմէ մինակ ութը հատը բնակիչ ունի, որ են ՍՍՍ Փիլիպոս, Ալէնասոս, և այլն:

Յօդ. ք:

ԼՍՄՊԸՐՏԵԼՆ ՍԼԵՆՏԻԿ:

Ըս թագաւորութեան վրայ տես աւստրիայի երկիրներուն մէջը:

Յօդ. ք:

Բ Ե Ր Մ Ը:

Ըս երկիրը, որուն մէջն են Բարձայի, Բիւլէնցայի ու Կոստայայի դքսութիւնները, կլինայ հիւսիսէն վենետիկի, արեւելքէն մօտէնայի, հարաւէն ու արեւմուտքէն թօսկանայի ու սարտենիայի մէջը, ու ունի 102 քառակուսի մղոն ըստ աւելի մասին դաշտային երկիր. հարաւային սահմանին վրայ են Բիւլէնցայի լեռները:

Իր գետերն են Փօ, Թիւրքիս, Սիւրս, Թիւս, ու Լիւնցա:

Իր բերքերն են արմտիք, բրինձ, ընտիր պտուղ, շագանակ, գինի, ձէթ, բուրդ, մետաքս, արջառ, ոչխար, երկաթ, պղինձ, բիւրեղ (պիւլօր), արջասպ, գաճ (սլէս), աղ, և այլն: Բնակչիքն են 460,000 ուղղափառ իդալիան: Երկրին կառավարը՝ կամ դքսութիւն աւստրիայի կայսեր մենձ գուստրը ու Կարօլէոնին որբեարի կինը Սարիամ Լուիզին է, որուն մեռնելէն ետքը իշխանութիւնը Լուքայի դքսութիւն՝ կամ անոր զաւկըներուն պիտի անցնի:

Բարձա, աստեղաց մայրաքաղաքն է աղվոր շէնքերով, ունի դղեակ մը, աղվոր եկեղեցիներ, համալսարան, ուրիշ ուսումնարաններ, գործարաններ մետաքսի, կտաւի, մեղրիմովի, ապակիի, և այլն, 4000 տուն ու 30,000 բնակիչ: Հաստեղացի թէատրոնը Լարոպայի

պինտ մենծ թէատրոնն է : Տպարան մ' ալ կայ՝ որուն մէջը 200 ու ալ աւելի լեզուններու գիրեր կան : Հոս կընստի դ. քսուհին :

Ինչպէս, մենծ քաղաք է, բայց մինակ 15,000 բնակիչով . որուն գլխկին մէջը աւատրիան պահապան զօրք պահելու իրաւունք ունի :

Կոստանտնուպոլիս, պզտիկ քաղաք է 5000 բնակիչով :

Յօդ. 7 :

Լ Ո Ի Վ Ի Բ Ե :

Սասսայի, Սօտէնայի ու թօսկանայի մէջը ու միջերկրական ծովուն քովը՝ 20 քառակուսի մղոն՝ քիչ մը խոնաւ քիչ մը պտղաւէտ ու քիչ մը լեռնային երկիր է : Իր գլխաւոր գետն է Սիլիո : Իր բերքերն են իտալիայի հասարակ բերքերը : Ինչպէս, են իր 150,000 հոգի, որ շատ ժիր մարդիկ են, ինչուկ լեռանց գլուխները սյգիներ ու պտղոյ ծառեր տնկած են : Երկրին տէրը դուքս (պրինցիպալ) մըն է, որուն ցեղը լիննալէն ետքը՝ աս դ. քսութիւնը թօսկանայի մեծ դուքսին պիտի լինայ :

Ինչպէս, աստեղաց մայրաքաղաքն է, որ ունի զանազան դասատուններ, 22 եկեղեցի, գործարաններ մետաքսի, չուխայի, բամպակի, և սյլն, ու 17,700 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կընեն :

Յօդ. 8 :

Մ Օ Տ Լ Ն Ե :

Ես տէրութիւնը, որ է Սօլիմա, Սիլիոն, ու Սիլիոնի գ. քսութիւնները, ու Սիլիոն, Սիլիոն, Սիլիոն ու Սիլիոն իշխանութիւնները, ունի սահման հարաւէն լուքքան ու թօսկանան, արեւմուտքէն ճէնովան ու բարման, հիւսիսէն կուաստալան

ու վննետիկը ու արևելքէն պապին երկիրը : Իր մեծութիւնը 98 քառակուսի մղոն է : Արկիրին հարաւային զին լեռնային է , ուր են աբէնիտի լեռներուն ճիւղերը , որոնց պինտ բարձր մասն է Սօնդէ Ղիճնի : Ըստ են նաև աբոտնիտի լեռնէրը :

Իր մենծ գետերն են Սիբիլա , Փանտոս , և այլն . հիւսիսային սահմանին վրայ է Փո :

Վետինը շատ աղէկ մշակած ու բերրի է . իր բերքերն են խալիայի հասարակ բերքերը . բակլան շատ տեսակ ու ընտիր է . հանքերէն ունի առատ ու ընտիր ձերմակ մէրմէր , որ ուրիշ տեղեր ալ կրտրկրվի :

Բնակիչքն են 380,000 ուղղափառ իդալիան , որոնց վրայ կիշխէ դուքս մը :

Սայրաքաղաքն է Սօպլեմա աղվոր շէնքերով ու ճամբաներով , ուր կրնստի դուքսը , ունի դղեակ մը , համալսարան մը , ու 23,000 բնակիչ , որոնց մէջը 1400 հրէսց կայ ,

Սէկալ քաղքրներն են Սիճճիօ , 18,000 բնակիչով , որոնք մետաքսով ու կենդանիներով առուտուր կրնեն , Սիտանփօլա , Վոտտիճճիօ , Սոսսո 10,000 բնակիչով , ու Վոտտոտոտ , որուն բնակչացը շատը մէրմէր գործող են , որ կըլլայ քաղքին քովը :

Յօդ . 5 :

Թ . Օ Ս Կ Ե Ն Ե :

Սեն գ. քսութիւն է , որ ունի սահման հիւսիսէն մօտէնան , լուքքան ու հոռմայու երկիրը , արևմուտքէն ու հարաւէն միջերկրական ծովը (որ հոս կըսվի ԺՊՏ Գոսիլիոյ՝ կամ Ապրոտիոյ) , ու արևելքէն հոռմայու երկիրը : Իր մեծութիւնը իբր 400 քառակուսի մղոն է :

Արկիրին իբր իրեք մասին մէկը լեռնային է , հիւ-

սիսային ու արևմտեան գիերն են թէ՛նիան լեռները . մնացած մասը դաշտային է :

Իր մենծ գետերն են Ա.նո, որ հոս Գալզէոնա լեռան վրայ կրբխէ . Գ.նո ու Օ.նոնէ, որոնք միջերկրական ծովը կրմոնեն . Տէ՛բէրէ գետն ալ ասոր սահմանին վրայ կրբխէ : Շատ լիճեր ալ ունի :

Ծովեզերքին եղանակը առողջ չէ . մնացած տեղերունը աղէկ ու զուարճալի է :

Գետինին գրեթէ կէսը ծովէն սկսած թաց ու անբեր է . բայց մնացած մասը շատ աղէկ ու բերրի է : Ունի ընտիր ցորեն, առատ գինի ու ձէթ, շատ ձուկ, հասարակ հանքեր, աղնիւ քարեր, և այլն :

Բնակիչքն են 1,400,000 հոգի, որոնցմէ մինակ 10,000 ուղղափառ չեն, անոնց ալ շատը հրէայ են : Ասոնք արհեստներու մէջ իդալիսայի ամէն բնակիչներէն աւելի վարպետ են . ունին շատ գործարաններ, մանաւանդ մետաքսեղէնի : Առուտունն ալ շատ բանուկ է :

Երկրին տէրը մենծ դուքս (Կոնոս Գոնոս) մըն է աւստրիայի կայսերական տնէն :

Բոլոր երկիրը կրբաժնրվի իրեք վիճակ Գիօրէնցոս, Բիլլոս ու Սիլլոս :

Գիօրէնցայի վիճակին մէջն է Գիօրէնցոս (Գիօրէնոս) տէրութեան մայրաքաղաքը Անո գետին երկու դին, որ ունի երկու գղեակ, 172 եկեղեցի, համալսարան մը, ուրիշ ուսումնարաններ, թանգարաններ կամ պահաւարաններ մանաւանդ ընտիր ու վարպետ նկարներու, 8 թէատրոն, գործարաններ մետաքսի, խոփիֆէի, ընտիր կնքամոմի, և այլն, ներկարաններ ու 78,000 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն : Հոս կրնստի արհիւ պիակոպոս մը ու մեծ դուքսը, որուն պալատը 900 խուց ունի :

Սիլլալ երեւելի քաղքըներն են՝ Փոնո, Փիլոնոս, Ա.էյյո, և այլն :

Վիդայի վիճակին համանուն գլխաւոր քաղաքը ծովէն մէկ մղոն հեռու է, ու ունի համալսարան մը : Վործարաններ մետաքսի, բամպակի, արջասպի, և այլն, 252 ոտք բարձր ու ծուռ աշտարակ մը, ու 29,000 (ատեն մը 150,000) բնակիչ : Հոս ալ կընստի արքեպիսկոպոս մը :

Իլլոնո՝ կամ Լուիսիանա, միջերկրական ծովուն քովը անուանի բերդաքաղաք է, որ ունի ազատ նաւահանգիստ, լուսորէլ, աղի, ձէթի ու լիւլիւնի պահարաններ, 7 մենծ եկեղեցի, 8 վանք, ու 50,600 բնակիչ, որոնց մէջը կան հայ, հոռոմ, տաճիկ, որ ունին մղկիթ մը, ու իբր 15,000 հրէայ, որոնք մենծ ու աղվոր սինօվա մը ունին : Լուուտուրը շատ ծագկած է՝ մանաւանդ արևելքի հետ, ուր կուգան տաճկաստանէն շատ վաճառականներ : Հոս է Եւրոպայի ու արևելքի գրամափոխի (փոլիցայի) գլխաւոր տեղը :

Լյուա, թօսկանայի ցամաքին մօտ 7 քառակուսի մղոն երկիրով կղզի է, որ իր քովի քանի մը մանր կղզիներովը մէյտեղ ունի 14,000 բնակիչ : Իր գլխաւոր քաղաքն է Փօուրօ Ֆլուորայօ երկու դղեկով, ուր քշվեցաւ Եարօլէոն 1814ին :

Լա կղզիին մէկ մասը ու Փիօմլինօ քաղաքը բիդայի վիճակին մէջը զատ իշխանի մը տակ է, որ է հոստեղաց մեծ դուքսին հարկատու :

Սիէնայի վիճակը ունի համանուն մենծ քաղաք մենծ շէնքերով, որոնց մէջը անուանի է արքեպիսկոպոսական մայր եկեղեցին : Լսկից ՚ի զատ ունի քաղաքը 23 մեծ եկեղեցի, 30 վանք, համալսարան մը, բրդեղէնի գործարաններ ու 24,000 բնակիչ :

Վէլա Վէրլա, Վիւսուճիւ, Սիօլէլո, Ղաւթըլիո, Սն-
 շիւսիւ, Վիւսիւ, Մարտի, Միսոն, Սիւսիւ, Վի-
 շիւսիւ, Վիւսիւ, Սիւսիւ, Վիւսիւ, Վիւսիւ ու
 Վիւսիւ Վիւսիւ, որոնց ամէն մէկը իր համանուն գլխաւոր
 քաղաքը ունի:

Մտնցմէ դուրս է շոտմայու վիճակը, ուր է
 շոտմայու աշխարհիս պինտ երևելի քաղքընքերուն մէկը
 12 բլուրներու վրայ Տիրերիս գետին երկու դին շի-
 նած ու 14 թաղ բաժնած. բոլորտիքը իրեք նեմցէի
 մղոն է, բայց մէջը ընդարձակ դաշտեր, արտեր ու
 այգիներ ալ կան: Ունի դղեակ մը, շատ մենծ հրա-
 պարակներ, համալսարան մը, շատ ուսումնարաններ,
 դասատուներ ազատական արհեստներու, ուսումնա-
 կան ու օգտակար ընկերութիւններ, դպրոց մը օտար
 ազգաց տղոցը համար ու ուղղափառ հաւատքը տարա-
 ծելու համար, 328 եկեղեցի, 186 վանք, անթիւ ե-
 րևելի շէնքեր, արհեստական ու հին տեսնելու արժա-
 նի բաներու թանգարաններ, գործարաններ չուխայի,
 մետաքսի, կաշիի, և այլն, աղքատանոց, հիւանդանոց,
 ու իր 147,300 բնակիչ, որոնց մէջը (ուսանողներով
 մէյտեղ) 5000էն աւելի եկեղեցական անձինք կան,
 9000 ալ հրէայ կայ: Մերաւ սքանչելի շէնքերուն
 մէջը յիշելու արժանի են՝ Սիւսի Վիւսիւ եկեղեցին,
 որ աշխարհիս մէջը պինտ մենծ ու ազվոր ժամն է, եր-
 կայնութիւնը 575 ոտք է, ու բարձրութիւնը մին-
 չուկ իր գմբէթին խաչին ծայրը 170 ոտք, ունի 29
 խորան, իր առջևի հրապարակին մէջ տեղն է եգիպ-
 տոսէն եկած 124 ոտք բարձր կոթողը: Սիւսի Յովն
 լաւութիւնն էկեղեցին, ըստ կարգի՝ շոտմայու առջի
 եկեղեցին է. Սիւսի կամ Վիւսիւ ըստ եկեղե-
 ցին, որ հին ատենները կոոց տաճար էր. Սիւսի
 պալատը, որ 1080 ոտք երկայն ու 720 ոտք լայն է,
 ունի 11,000 խուց, մեծ գրքատուն մը, շատ արձան-
 ներ, և այլն. Ղաւթըլիւ պալատը, ուր կրքնակի սրը-

բազանք: Պատուհանին պալատն ալ շատ մենձ է, ունի 4000 խուց:

Հոովմայու վիճակին մէջն են Պատաստի, ըստ հնոց թիւարկումով, ու թիւովէ քաղաքները:

Սէկալ թեմերուն մէջը երեւելի են սա քաղաքները, Սէկալ, ունի ծծմբային տաք ջրեր ու 12,600 բնակիչ. Չիլի, միջերկրական ծովուն քովն է, ուր աղէկ առուտուր կը լայ. Փիլի, ունի համալսարան մը ու 20,000 բնակիչ. Լսուի, սուրբ Պրանչիսկոս աստիգեանին ծննդեան քաղաքն է, ուր իր գերեզմանին շատ ուխտաւորներ կուգան. Լըրի (Լուրի), միջերկրական ծովը պզտիկ քաղաք է, ուր է սուրբ Լստուածածնայ տունը, որուն շատ ուխտաւորներ կուգան: Լնի, ամուր ու աղէկ առուտուրի քաղաք է ազրիական ծովուն քովը, ունի նաւահանգիստ, լաւարի, գործարաններ կաշիի, մեղրիմամի, գլխարկի, և այլն, ու 29,000 բնակիչ, որոնց մէջը 5000 հրէայ կայ: Ուիլի, ազրիական ծովուն մօտ է 36,800 բնակիչով. Պայի, 26,000 բնակիչով, որոնք աղէկ ու ընտիր հողէ ամաններ կը շինեն. Պուլի, մենձ քաղաք է Սէն ու Սալէնա գետերուն մէջ տեղը, ունի շատ պալատներ, եկեղեցիներ ու վանքեր, համալսարան մը, մենձ գրքատուն մը, գործարաններ ու 64,000 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կը շինեն: Պիլ, ունի գղեակ մը, ուր աւստրիան պահապան զօրք պահելու իրաւունք ունի, համալսարան մը, ուրիշ դասատուներ ու 24,000 բնակիչ:

Պիլի, իր անուանակից հին դքսութեան գրախաւոր քաղաքն է 14,000 բնակիչով, որոնք աղէկ առուտուր կը շինեն: Լըրի են նաև թիւարկումով, Փիլի, Լսուի, Սէկալ, Չիլի, Փիլի, Չիլի, և այլն:

Յօդ. 2:

ՍՈՒՐԻ ՍՆՐԻՆՈՍ:

Պղտիկ հասարակապետութիւն մըն է սրբազան պապին պաշտպանութեանը տակը անոր Ուոպինօ ու ֆէզանօ թեմերուն սահմանին մէջը մէկ ու կէս մղոն երկիրով ու 7000 բնակչով. որոնցմէ 300 ծերեր (անցիւնն) օրէնք կրգնեն ու 60 հոգի, այսինքն 20 պատրիկ, 20 քաղաքացի ու 20 գեղացի ան օրէնքին գործադրութեանը ետեւէ կը լլան ու հասարակապետութիւնը կրկառավարեն, երկու հոգի ալ իբր մասնաւոր իշխան (կոմֆուլնիւն), որ իրեք տարին մէյ մը կը փոխվին, ասոնց նախագահ կը լլան: Իրոր երկրին մէջը կայ մէկ քաղաք ու չորս գեղ:

Սուրէ Սնրինոս (Սան Սնրինօ) քաղաքը բարձր լեռան մը վրան է, որ ունի երկու դղեակ, մէկ արուարձան, 5 եկեղեցի, 3 վանք ու 6000 բնակիչ:

Յօդ. 3:

ՆՆՐՈՒՒ:

III. Ըստ տերութիւնը, որ կը սփի լեռագոտի-լեռն էրիւ-Սնրինայէ, այսինքն՝ Արաբիի ցամաք երկրին ու Սիկիլիա կղզիին, ունի սահման հիւսիսային արեւմտեան դիէն՝ հոռոմայու երկիրը, իսկ մէկալ դիէրէն միջերկրական ու ադրիական ծովէն բոլորած է: Իր բոլոր մեծութիւնը 1985 քառակուսի մղոն է:

IV. Համաք երկիրը՝ կամ՝ Արաբիին ալեւիան լեռնէրէն ի զատ, որ երկրին մէջը կը տարածին, ունի նաև քանի մը բարձր լեռեր, Սնրէ Վօրձօ (որ հոս Ասան սասոս ու՝ իրալեա, Ռեմ թար իրալեայի՝ իրալէ), Սնրէլա, Սնրէնօ, Ասանիանօ, որ ազվոր անտառներ ունի, ու

Սկսուի, որ է հրաբուխ լեռ, ատեն ատեն կրակ կը-
ցաթկեցընէ: Սիկիլիա կղզին գլխաւոր լեռն է Ելնոս,
կամ Սնորէ Ղիլիւ, որ նոյնպէս հրաբուխ է: Երևե-
լի են նաև Էթիոպիոս ու Եթիոպիոս լեռները:

Հատ մենծ գետեր չիկան հոս: Աստիլնոս, Ալ-
լուսոս, որ միջերկրական ծովը կըմտնեն, ()Ֆանիլո,
Փիւստոս, որ ադրիական ծովը կըմտնեն, Պալիլնո,
ու Պապուս, որ Վարէնդոյի ծովածոցը կըմտնեն, ցամաք
երկրին մենծ գետերն են. իսկ Սալո, Վանիլոս,
Ղիլիւ, Եթիոպիոս, Եթիո, Փիլիլնո, Պիլիլնո, և այլն, Սի-
կիլիա կղզին գետերն են:

Երկրի շատ տաք է, տեղ տեղ առողջ չէ, ու
շատ գետնաշարժները ու հրաբուխ լեռերը գետնին
շատ զէն կուտան:

Վետինը շատ բերրի է, ունի ընտիր ցորեն, բրինձ,
աղնիւ պտուղներ, ընտիր գինի (մանաւանդ սպարտանոս
սրէսպոսի ըսված տեսակ մը), շաքարի եղէգ, ընտիր ձէթ,
հալուէ, բամպակ, Էթիոպիոս, և այլն. ընտիր ձի, ուրիշ
հասարակ ու որսի կենդանիներ ու թռչուններ, աղնիւ
ու հասարակ հանքեր, և այլն.

Գ. Ինակիւքն են իրը 7,446,000 ըստ մեծի մա-
սին ուղղափառ իդալիան, միայն 80,000 ուղղափառ
հոռոմ ու 2000 հրէսյ կայ:

Երհեստները այնչափ ծաղկած չեն. բարակ գործ-
ւածքներ ուրիշ տեղերէն կուգան հոս: Երևելի ար-
հեստաւորները միայն մայրաքաղքին մէջն են: Երու-
տուրն ալ երևելի չէ:

Երկրին վրայ կիչխէ թագաւոր մը, որուն իշխա-
նութիւնը միապետական ու բացարձակ է ու կերթայ
որդւոց որդի մանչ ու աղջիկ զաւկրներու մէջը:

Գ. Իտլոր տէրութիւնը երկու մաս կըբաժնըրի,
այսինքն՝ Եթիոպիոս Եթիոս, ու Սիլիլնո Եթիլնո,
որոնք իրարմէ կըզատվին Սիլիլնոյի նեղուցովը: Եթ-
իլնը կըբաժնըրի չորս նահանգ, որ են՝ Եթիլնո Գործոյ,

Թատանլո՝ կամ Թարեհլ, Պաննոբլ, Սեճճիօ, և այլն: Հոս է Սնլե Վասսինօ լեռը, ուր սուրբ Ռենգիկոսս իր կարգին առջին վանքը դրաւ: Հոս են նաև Կաէթայի ծովածոցին մօտը Փնլեհեան իղլեհե-րը, որոնց գլխաւորն է Փօնցա:

ՍԻԿԻԻԼԻԿ կղզին կամ Սիկիլայի Լագոսորո-լեհնը, միջերկրական ծովուն պինտ մենծ կղզին է 495 քառակուսի մղոն շատ բերրի երկիրով. որ կրբաժնը վի եօթը թեմ, որոնց մէջը կան 44 մենծ ու 250 պղտիկ քաղքըներ, 172 գեղ, ու իր մօտերը 13 մանր մար-դաբնակ կղզիներ: Բնակիչքը 1,735,700 հոգի են:

Փալէօ, կղզիին գլխաւոր քաղաքն է, որ ունի նաւահանգիստ, երկու գղեակ, համալսարան մը, զա-նաղան դասատուններ, մետաքսի գործարաններ, 61 ե-կեղեցի, 71 վանք. 8 արքայարան ու 171,750 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն:

Սեկալ երևելի քաղքըներն են՝ Սնդուհալէ, Թեմիլի, Թատլանի, Լեփօ, Սոցյասա, Ղեճեհլէ, Սեթիօսա (Սերիօսա), Վալեանիա ու Սեասինա, և այլն:

Վարօլի տակ են Սիկիլիայի հիւսիսային դին Լեթուրեան՝ ըստ հնոց՝ Լյօլեան իղլեհե-րը, որոնք 11 հատ են, ունին հրաբուխ երկիր ու իրք 20,000 բնակիչ: Պինտ մենծ կղզին է Լեթուրէ:

Յօդ. Ժ :

Մ Ե Լ, Թ Ե :

Սալեմ, Կոչյո ու Գօֆնօ կղզիները միջերկրական ծովուն մէջը Սիկիլիայի ու ասիլիկէի մէջ տեղն են 8 քառակուսի մղոն երկիրով, որ աղէկ մշակած ըլլալուն շատ բերրի է : Ունին 99,500 ուղղափառ իդալիան բնակիչ, որ շատ ժիր են, ու աղէկ առուտուր կրնեն : Եւ կղզիներուն տէրն էին առաջ Սալթայի կարգին ասպետները, բայց հիմայ ինկիլիզներուն տակն են :

Սալթա կղզիին գլխաւոր քաղաքն է Լա Սալթա, որ ունի աղվոր շէնքեր, նաւահանգիստ, լաւաբէն, դասատուններ ու 50,000 բնակիչ :

Յօդ. Ժ Կ :

ՅՈՒՆԻԵԿԵՆ ԿՂԶՈՒՆԵՐ :

Ըստնք միջերկրական ծովուն (որ հասյունիական ծով կրսովի) մէջը Ըլպանիային, կամ Ըրնալուալուգին, Լպիոսսին (Ըլվատիային) ու Սոուային, կամ նոր յունաստանին արեւմտեան դին եօթը հատ մենծ ու քանի մը պզտիկ կղզիներ են, իբր 46 քառակուսի մղոն երկիրով : Ըղանակը բարեխառն է ու գետինը բերրի : Ընակիչն են 175,400 հոռոմ, ինկիլիզ, ուղղափառ իդալիան ու հրէայ, որոնք հոռմերէն ու իտալերէն կրխօսին ու աղէկ առուտուր կրնեն : Ըւ կղզիները ունին ազատ տէրութիւն՝ որ է հասարակապետութիւն ինկիլիզի պաշտպանութեանը տակ, որ հոս կրնայ պահապան զօրք ու զինուորաց զօրապետներ գնել :

Ըթը մենծ կղզիներն են, Գօրֆո (Ըրէօրֆէլ), որ ունի համանուն քաղաք, ուր կայ ազատ նաւահան-

գիտտ, Համալսարան մը, գրքատուն մը, ու 15,000 ըստ աւելի մասին հոռոմ բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն:

Փոքո, ունի 6000 բնակիչ:

Լյո՛ւ կամ Սոնլե՛ւ Սո՛ւտ, ունի գլխաւոր քաղաք Լյո՛ւսի՛ն կամ Լյո՛ւսո՛ւն, որ 1825ին մեծ շարժէ գրեթէ բոլոր կործանեցաւ:

Չէֆուլե՛ն, աս կղզիներուն պինտ մենծն է իբր 43,850 բնակիչով, որ ժիր ու ծովու վրայ քաջ են: Գլխաւոր քաղաքն է Լյո՛ւսլե՛ն:

Թիւո՛ւ կամ Իլե՛ւո՛ւ նաև ողջի՛ն Չէֆուլե՛ն (Չիւ՛ն) ըսված, ունի 8200 բնակիչ:

Օլիլե՛ւ (Օլիլե՛ւո՛ւ), ունի 40,000 բնակիչ, որոնցմէ 2000 հրէայ են՝ մնացածը հոռոմ: Իր համանուն քաղաքը ունի նաւահանգիստ, գործարաններ, և 19,000 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն:

Չիւ՛ն (տաճկերէն՝ Չիւ՛ն արաբի) կղզին ունի համանուն քաղաք, 40 գեղ ու 8150 բնակիչ: Լյո՛ւ կից ութը մղոն հեռու է Չիւ՛ն արաբի կղզին, ուր նաւերը կրկենան նոր պաշար առնելու համար:

Գ Ե Ր Մ Ե Ն Ի Ե:

III. Գլխաւորի, որուն ռամկօրէն Գլխաւորի ու Լեւոնի երկր ալ կրսենք, ունի սահման հարաւէն ազրիական ծովը, իտալիան ու հելլենիան, արևմուտքէն ֆռանսան, պելճիան ու օլանտան, հիւսիսէն հիւսիսային ծովը, տանիմարքան ու արևելեան՝ կամ պալղիկ ծովը, իսկ արևելքէն պոուշի, լեհի, մաճառի ու խովաթի երկրին մասերը, ու կլյնայ 22 ու կէս ու 37 երկայնութեան ու 45 ու 54 ու կէս լայնութեան աստիճաններու մէջը: Իր բոլոր տարածութիւնը 11,600 քառակուսի մղոն է:

Բ. Արկրին հարաւային գիերը լեռնային է, մէջի գիերը շիտակ՝ բայց բարձր է, իսկ հիւսիսային գիերը ցած ու դաշտային է: Իր գլխաւոր լեռերն են արեւմտեան լեռերը, որոնք հոս զանազան անուաներ ունին, արեւմտեան կամ Բելլուէն, նորբելման, գոտեման ու յուլեման, որոնց մասերն են ()-Բելլու, որ նեմցէստանի պինտ բարձր լեռն է (12,059 ոտք), Կոսիլուէն, Զօնհոն, Փլու-Բայէ Բօլէլ, ու թեմուլու: Սէկալ բարձր լեռներն են Զոտայ, որուն մասն է Պոօլէն, Ելոտայլու, որուն մասն է Պիլուպիլու, Պիլիլէլ լեռանց գօտին, որ են Ելիլիլու, Բալիլու, և այլն, Սոթիլէն լեռերը, Բալիլու լեռանց մէկ մասը, և այլն:

Գ. Անցէստանն ունի իբր 500 մենծ ու պզտիկ գետեր, որոնցմէ երևելիներն են՝ Ղանուէ՛ կամ Ղանու, որ Պատէնի մենծ դքսութեան մէջը կրթիտ, ու հոս շատ գետեր (Ալուի, Իլ, Ելիլու, Իլու, Ինն, Ինն, և այլն) մէջը առնելէն ետե՛ սև ծովը կրմտնէ. Սիլու, որ հելլետիայի մէջ կրթիտ, Ալիլու, որ Ալիլու ու Պոլու գետերէն միացած է, Ելու, որ Բոլիմիա կրթիտ ու հիւսիսային ծովը կրմտնէ, ()-ու, որ Սորալիա կրթիտ ու պալլիկ ծովը կրթիտ, Ալիլու, Սիլու, Սիլու, Ելիլու, և այլն: Ունի քանի մը մենծ լիճեր ալ, ինչպէս՝ Պոօլէն՝ կամ Պոլիլու, որ նեմցէստանի պինտ մենծ լիճն է, Իսիլու, Տիլու, թեմուլու, թեմուլու լիճերը, և այլն:

Աղանակը՝ հիւսիսային գիերը խոնաւ ու ցուրտկեկ է, իսկ հարաւային գին չոր ու տաքկեկ, ընդհանրապէս բարեխառն օդ ունի:

Ղետինը աղէկ բերրի է, ինչպէս ամէն մէկ մասին մէջը պիտի գրենք:

Դ. Անցէստանի բնակչաց թիւը 34,600,000 կրսեպիլի, որոնց մենծ մասը ուղղափառ ու մնացածը լուտերական ու կալվինական նեմցէ են. կան նաև (իբր 290,000) հրէայ, նաև քիչ հոռոմ, հայ ու քանի մը

ուրիշ ազգեր: Վլխաւոր լեզուն նեմցէերէն ու զանազան կերպ սլաւոններէն է, տեղ տեղ (լիւրիկէի ու թիրօլի մէջ) իտալերէն ալ կրիսօսվի:

Մըհեստները ու գիտութիւնները նեմցէստանի մէջ շատ ծաղկած են ու օրէ օր ալ կը ծաղկին: Մըհեստներու համար կան անհամար գործարաններ կտաւի, բուրդի, չուխայի, բամպակեղէնի, մետաքսեղէնի, կաշիի, երկաթի, պղինձի, ու ուրիշ մետաղներու, յախճապակիի, ջննի, ապակիի, ոսկի ու արծաթ գործածքներու, մեղրամօմի, լի-լի-նի, թղթի, ժամացուցի, մուշապաղի, զանազան զարդերու, խմելիքի (ցքիի ու զօլօյի), և այլն:

Վիտութեանց համար կան 20 համալսարան, 361 մենձ ուսումնարաններ, ուրիշ շատ դասատուներ ու 100 հատէն աւելի հրապարակական գրքատուներ:

Մուսուլմաններն ալ ծովու ու ցամաքի վրայ շատ ծաղկած է:

Է. Նեմցէստանի մէջ զանազան թագաւորութիւններ ու տէրութիւններ կան, որոնք 1815էն 'ի վեր կը կազմեն Գերմանիան Ռուսիան-Սիբիրը՝ կամ Գալչիստի-Սիբիրը, որուն վախճանն է ընդհանուր նեմցէստանի խաղաղութեան ու ապահովութեան վրայ հսկել ու իր մէջի ամէն մէկ տէրութիւնին ազատութեանը ու անվասութեանը պաշտպան ըլլալ: Մս պատճառով ունի աս միաբանութիւնը Մայն գետին քովի Ֆրանքֆուրտ քաղաքը ժողով մը, ուր կը ժողովին իր ամէն տէրութիւններուն կամ դաշնակիցներուն երեսփոխանները ու հասարակաց գործքերը կը հոգան:

Մս գերմանական միաբանութեան զանազան մասերուն վրայ տես վերը Մարոպայի ընդհանուր ծանօթութիւններուն մէջը (Հմ. Է. Ժ. Լ.), որոնք հոս տեղը կը ստորագրենք:

ԳԼՈՒԹՅՈՒՆ

ԼԻՍՏՐԻԼՅՈՒՆ ԿԸՅՍՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ:

Ա. Ըստ մենձ տէրութիւնը իր մէջը կառնէ բոլոր ան երկիրները ու տէրութիւնները, որ աւստրիայի կայսեր տակն են, որոնք ունին սահման հարաւէն հելվէտիայի ու սարտենիայի մէկ մասը, բարման, մատէնան, պապին երկիրը, ադրիական ծովը ու տաճկի եւրոպան, արեւելքէն տաճկի ու մոսկովի տէրութիւնը, հիւսիսէն մոսկովի լեհը, սիլեզիան ու սաքսոնիան, ու արեւմուտքէն պապիէնան, հելվէտիան ու սաքսոնիան ու կիլիսայ 26 $\frac{1}{2}$ ու 44 $\frac{1}{2}$ երկայնութեան ու 42 $\frac{1}{2}$ ու 51 լայնութեան աստիճաններուն մէջը: Բոլոր երկրին ընդարձակութիւնը 12,153 քառակուսի մղոն է:

Բ. Բոլոր կայսրութեան մասերը, կամ երկիրները ասոնք են՝ Աստուրիայի արհիէպիսոպօսիսը, Սաբաթի, Բալեարիայի, Կաթլոնիայի ու Լոպոնիայի (լեհի), Սալեմանիայի, Խաթալոնի, Գաղաթիայի, Լեւոնի (եւլեթիայի) ու Լոպոնիայի մէկ մասը, Սիլեզիայի մէկ մասը, Սիլեզիայի արհիէպիսոպօսիսը, Սիլեզիայի մէկ մասը, Սիլեզիայի արհիէպիսոպօսիսը (Սիլեզիայի մէկ մասը), ու Սիլեզիայի արհիէպիսոպօսիսը:

Յօդ. ւ :

Ա Ի Ս Տ Ր Ի Ա :

Պ. Աստորիայի արհիդքսութեան երկիրը, կամ Սպարէն Ասպրէան սահմանակից է հարաւէն սթիրիայի, լիւրիկէի ու թիրօլի, արևելքէն մաճառին, հիւսիսէն բոյեմիայի ու մօրաւիայի ու արևմուտքէն թիրօլի ու պաւիէրայի : Իր մեծութիւնը 709 քառակուսի մղոն է :

Բ. Երկիրը հիւսիսային ու հարաւային դին լեռնային է : Պինտ բարձր լեռնային երկիրն է հարաւային արևմտեան դիերը : Հարաւային դին են ալբեան լեռանց նորէն ըսված ձիւղը : Պինտ բարձր լեռերն են Շնէկդէն (ձիւնի լեռ), որուն հիւսիսային դին ամէն ժամանակ ձիւն կայ, Քալէնդէն, որուն պինտ դուրս ելած մասը Ղանուր գետին մօտ է Լեօփօլտսդէն, Կոսիլթիլ, Զօլթաուդսգէլ, Սայսդալտիլ, Զօլտհոմ, Սէմլիլ, Լյօլ, Պիլ, և այլն : Ասկից 'ի շատ երկրին մենժ մասը ընդարձակ հովիտ մըն է : Իր գլխաւոր գետն է Ղանուր, որուն մէջը կը մտնեն հոս Լան, որ բոլոր ստորին աւտորիան երկու մաս կը բաժնէ, (Դաուս ու Սոուի) : Արևմտեան սահմանին վրայ են Լան ու Սալա :

Լան գետին վարի դիու երկրին եղանակը շատ առողջ ու բարեխառն է. իսկ անոր վերի դիու երկրինը սուր ու ցուրտ է :

Գետինը աղէկ գործըված ու բերրի է, ունի ամէն տեսակ արմտիք, ընդեղէն, կանաչեղէն, զանազան տեսակ հասարակ պտուղներ, մանաւանդ խնձոր, տանձ ու սալոր, առատ ու ընտիր դինի (Լանի վարի դիու երկիրը) . շատ անտառներ, մանանուխ, դեղի խոտեր, քրքում, քթան, կանեփ, հասարակ տան ու որսի

կենդանիներ, մանաւանդ խող, ձի, նապաստակ, և սյլն, թռչուններ, շատ ձուկ, հանքերէն ունի զանազան տեսակ ընտիր քարեր, աղ, և սյլն:

Գ. Աւստրիայի բնակիչքը բոլոր նեմօն (ալաման) են. մինակ մաճառի ու մօրավիսայի սահմանին մօտ կան քիչ մը սլավոններ: Վրչ մ'ալ հոռոմ ու հրէայ կան, որոնց ամէնուն թիւը 1,956,000 է: Ինդհանուր լեզուն նեմօնէրէնն է:

Տիրող կրօնքը ուղղափառ հաւատքն է:

Արհեստները 50 տարի կայ որ շատ ծաղկած են ու կրծաղկին: Գիտութիւնները շատ յառաջացած են ու կրյառաջանան. պղտիկ տղոց գիտնալու բաներէն սկսած ինչուկ պինտ բարձր գիտութիւններու համար դասատուներ ու ուսումնարաններ կան ամէն դի:

Առուտուրը թէ իր մէջը ու թէ ուրիշ տեղերու հետ շատ բանուկ է:

Բոլոր երկրին վրայ կիշխէ կայսր մը, որ առաջ Հռոմայոս Իւյսը կրսվէր, բայց 1806էն ետքը կրսվի Իւյսը մարբէլայէ: Իր իշխանութիւնը միապետական բացարձակ անկոպար (միայն մաճառի ու աւտեալի մէջ քիչ մը չափաւորած) է, ու կերթայ որդւոց որդի մանչ ու աղջիկ զուկրներուն մէջը:

Գ. Աւստրիայի արհիդքսութիւնը՝ կամ ստորին աւստրիան կրբաժնըվի Վերէ՝ կամ սարբին մարբէլա ու վերէ մարբէլա, կամ Ինս գեորին Վերէ Գեորէ երկրը ու վերէ Գեորէ երկրը: Ինսի վարի դիու երկիրը կամ ստորին աւստրիայի կուսակալութիւնը կրբաժնըվի չորս վիճակ (Փլուրլ). որ են ք վիճակ վինէոլալտէն (Վ են նայի անտառէն) վար, Բ վիճակ Վ ինէոլալտէն վեր, Գ վիճակ Սանհաութայէոկէն վար, ու Դ վիճակ Սանհաութայէոկէն վեր: Ասոնց մէջը կան 35 քաղաք, 238 աւան ու 4293 գեղեր:

Առջի վիճակին մէջն է Վ Ինս (Պլուրլ) բոլոր տեւութեան կայսերանիստ մայրաքաղաքը Վալէնպէոկ լե-

ուանը մօտ իր համանուն գետակին ու Ղանուբ գետին քովը. բոլորտիքը իրեք ու կէս նեմցէի մղոն է. ունի 34 մենձ արուարձաններ, 12 դուռ, 110 ճամբայ, 18 հրապարակ, 123 մենձ պալատներ, որոնց մէկն է կայսեր պալատը, 20 եկեղեցի ու 7 վանք քաղքին մէջը ու 30 եկեղեցի ու 9 վանք արուարձաններուն մէջը, 2 չարափառ հոսմըներու ժամ քաղքին մէջը, ու մէկ հայոց՝ միսիթարեան միաբանից վանք ու ժամ (Գլուց արուարձանին մէջը): Արքեպիսկոպոսանիստ Սնյր եկեղեցին նքանչելի հին շէնքով է. ունի 38 խորան ու 434 ոտք բարձր զանգակատուն, ուր կայ ահագին մենձ զանգակ մը: Ասոնցմէ ՚ի զատ կան համալսարան մը, ամէն տեսակ ազատական արհեստներու ու գիտութիւններու ուսումնարաններ, կայսերական մեծ գրքատուն մը 350,000 հատորէն աւելի զբքով, ուրիշ մենձ գրքատուններ, թանգարաններ, կամ ժողովարաններ կենդանիներու, թռչուններու, մետաղներու, պատկերներու, նկարներու, և այլն, կրթարաններ կուրերու, խուլերու ու մունչերու, հիւանդանոցներ, աղքատանոցներ, որբանոց, և այլն, գործարաններ մետաքսեղէնի, խոփիճի, բամպակեղէնի, ոսկեթել ու արծաթի ճոշադանի, գորգի, շէրիփի ու խոփիլայի, պողպատէ գործւածքներու, զէնքի, և այլն. 28 գրքի տպարաններ, որոնց ամէնուն մէջը 80,000 հոգի կը գործեն, 7467 տուն ու օտարականներով ու զինուորներով մէյտեղ իբր 300,000 բնակիչ: Այլ կեննա՝ բոլոր տէրութեան գլխաւոր առուտուրի քաղաքն է, ուր ամէն աղգաց վաճառականները կուգան, ու ամէն տեղերու հետ առուտուր կը լլայ:

Ենդուան գեղը վեննայի մօտ ու Այսուհուտի աւանը կան կայսերական պալատներ մենձ պարտեղներով:

Բլապէտայուտի քաղաքը Ղանուբ գետին քովը ունի քիմիական գործարան մը, ու 3100 բնակիչ, ուր

է օգոստինեան կանոնիկոս վարդապետներուն անուանի վանքը ու մեր մխիթարեանց նորաշէն վանքը ու եկեղեցին (սուրբ Հակոբ) :

Նայտոմի քաղաքը մենծ գործարան մը կայ Քիւնի, որ բոլոր տէրութեան մէջը երևելի է :

Պարիզի քաղաքը անուանի է իր առողջարար տարջրերուն համար, ուր ամէն տարի շատ մարդիկ կուգան լուսացվելու համար :

Սուրբ քաղաք է շնէկպէոկ լեռանը մօտ, ուր կան շատ գործարաններ, զինուորական դասատուն, ու իր արուարձաններովը մէյտեղ 10,700 բնակիչ :

Սանթի փէլիէն, վինէովալտէն վերի վիճակին մէջը աղվոր քաղաք է 4300 բնակիչով, ուր կրնստի եպիսկոպոս մը :

Վան, մանհաղսպէոկէն վերի վիճակին մէջը աղվոր քաղաք է մանհաղսպէոկ լեռանը տակը, որ ունի զանազան դասատուններ, գործարաններ ու 3600 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն :

Սանթի փէլիէն, Վանուր գետին մօտ լեռան մը վրայ երևելի ուխտատեղի է, ուր ամէն տարի իբր 100,000 ուխտաւորներ կուգան սուրբ Մատուածամօրը պատկերին :

Վերի աւստրիայի կուսակալութիւնը, կամ Վնս գետին վերի գիւղ երկիրը կրբաժնովի հինգ վիճակ, որ են՝ Սիւլ Նոստոմ, Թոսան, Լան ու Սուլստոմ, որոնց ամէնուն մէջը կան 17 քաղաք, 111 աւան ու 6832 գեղ :

Վլխաւոր քաղաքն, է Վնս Վանուր գետին քովը, որ ունի մենծ արուարձաններ, հրապարակներ, թէատրոն, գործարաններ բուրգի (որուն մէջը ատեն մը 25,000 գործաւորներ կային) բամպակեղէնի, մանաւանդ Կոստի, և սյլն, դասատուններ, դպրատուն կղերիկոսներու, ու իբր 20,000 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն կաշիով, և սյլն : Նոս կրնստի եպիսկոպոս մը :

աւելի ունի շատ հանքեր, արծաթ, պղինձ, շատ երկաթ ու աղ, կապար, շատ տեսակ քարեր, և այլն:

Գ. Հոստեղաց բնակիչքը կէս մը նեմցէ են, որոնք նեմցէերէն կրխօսին, կէս մըն ալ սլավօներէն առաջ եկած, որոնք կրխօսին վինաի լեզուով, որ սլավօնի լեզուն մէկ տեսակն է: Մէնուն թիւը 829,700 է: Մսոնք ըստ մեծի մասին ուղղափառ են. բայց լուտերական ալ կայ. բոլոր ժիր ու չափէ դուրս աշխատասէր են, մետաղներ գործելու մէջ շատ վարպետ են, որոնց գործւածքները ինչուկ տաճկաստան ու արևելեան հինտիստան կերթան:

Մ. Լոսարիայի կայսրը հոստեղաց դուքսն է:

Զ. Շ թայէոմառք կրբաժնրվի քէրէ ու լարէ, ու երկուքը մէկանց հինգ գաւառ (սոյալ, որ է՝ շրջանակ), որ են՝ Պոռոյ, Եոռալիպոռոյ, Կոռոյ, Սոռոյ ու Յիլլէ, որոնք ունին իրենց համանուն գլխաւոր քաղաքները, ու ամէնուն մէջը կան 20 քաղաք, 96 աւան ու 3539 գեղ:

Կոռոյ, երկրին մայրաքաղաքն է Սոռ գետին քովը, ունի 3 արուարձան, 22 եկեղեցի, 7 վանք, 70 հրապարակ ու ճամբայ, համարարան մը, դանազան դասատուններ, դատաստանարաններ, գործարաններ ու 34,000 բնակիչ: Հոս կընստի եպիսկոպոս մը:

Մ. Յիլլէ ու Սոռալիպոռոյ, անուանի երկաթի հանքերու տեղեր են:

Սոռալիպոռոյ, անուանի ուխտատեղի է վերի սթիրիայի մէջ, ուր սուրբ Մստուածամօրը պատկերին անհամար ուխտաւորներ կուգան:

Լ Ի Ի Բ Ի Կ Լ :

Ա. Լեւրէիէ կամ Իւլէրէա, որ շատ ատեն չէ (1816ին) Լեւոնապոլսի ըսկիւ սկսաւ, ունի սահման հիւսիսէն աւստրիան ու սթիրիան, հիւսիսային արեւելեան դիէն սթիրիայի ու խովաթի երկիրը, հարաւէն ադրիական ծովը ու արեւմուտքէն վենետիկը ու թիրոյը: Իր մեծութիւնը 520 քառակուսի մղոն է:

Բ. Երկիրը ըստ աւելի մասին լեռնային է, որուն մէջէն կանցնին արեւան լեռներուն ճիւղերը: Իր պինտ բարձր լեռերն են, Թեւոթլու, Լեւոնալէ, Տօրալու, և այլն: Նոյն գերեայ տեղերուն գլխաւոր լեռերն են Գաւաթ լեռերը:

Իր գլխաւոր գետերն են Տաւա, Սալէ ու Իւլուցո, որ ադրիական ծովը կը մտնէ. Սէլ, Կայլ, Լայպոն, Գաւաթ, և այլն: Սենձ լեռերն են՝ Սեւա ու Չիւնից:

Եղանակը բարեխառն է բայց այնչափ առողջ չէ:

Գետինին լեռնային տեղերը մշակութեան յարմար ու բերրի չեն, բայց դաշտային տեղերը բերրի են, ունի արմտիք, բրինձ, ընդեղէն, զանազան բանջարներ, շատ մարիցորեն, միրգ, գինի ու ձէթ, քթան ու անտառներ, հասարակ ու որսի կենդանիներ ու թռչուններ, ու ընտիր ձուկ (սարսիլու, Էսկիլիլու, Լեւոնիլու): Նախքերէն ունի զանազան ներկի հողեր, քարեր, առատ կապար ու երկաթ, սնտիկ ու ծծումբ:

Գ. Բնակիչքն են քիչ մը նեմցէ, քիչ մը սլաւոն (գոանեօլ, և այլն), ու քիչ մը իդալիան: Նասարակ խօսված լեզուներն են նեմցէերէն, սլաւոներէն (գոանեօլերէն) ու իտալերէն: Գրեթէ ամէնն ալ ուղղափառ են, տեղ տեղ լուսերական ու հռոմ ալ կայ, որոնց ամէնուն թիւը 1,124,200 է:

Լուստրիայի կայսրը ստտեղաց թագաւորն է:

Գ. Իւրիկէի թագաւորութեանը մէջն են Վառանիւնիայի ու Վառանիայի կամ Վառանիօլէ Կասալի-նի-ը, ասորիայի Վալօլէ, Նիւիլ-սառնի ծովէ-ը, ու Տուրան ու Սոմարանի իրաւութիւնները, որոնք մէկանց կը բաժնորդին երկու կուսակալութիւն (փաշայութիւն), Լուրիանո կամ Լայպալի ու Թրիկ-սա: Լուրիներ ունի Տինգ գաւառ (սոսյալ) որ են Լայպալի (ձեւի Վառանի), Նայլ-ը-Կալ (ձեւի Վառանի), Լուրի-ը-Կալ (ձեւի Վառանի), Վալի-ը-Կալ (ձեւի Վառանի) ու Սոմարանի (ձեւի Վառանի): Լորիորդը ունի երկու գաւառ Թրիկ-սա ու Կիօր, որոնք ունին իրենց համանուն գլխաւոր քաղաքները, ու ամենուն մէջը կան 54 քաղաք, 57 աւան, ու 6848 դեղ:

Լուրիանո՝ կամ Լայպալի, համանուն կուսակալութեան ու գաւառին գլխաւոր քաղաքն է Լայպալի գետին երկու դին. ունի զղեակ մը, 5 արուարձան, 12 եկեղեցի, 2 վանք, եպիսկոպոսական ուսումնարան ու զանազան դասատուներ, մետաքսի գործարաններ ու 11,280 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կրնն եկող գացող ապրանքներով: Հոս կրնստի եպիսկոպոս մը:

Վալի-ը-Կալ, առուտուրի քաղաք է, որ ունի գարոցներ, գործարաններ չուխայի, մետաքսի, և այլն: Հոս կրնստի Կուրքի եպիսկոպոսը:

Թրիկ-սա, անուանակից կուսակալութեան ու գաւառին գլխաւոր քաղաքն է իր համանուն ծովածոցին քովը աղվոր դիրքով ու շէնքով, ունի ազատ նաւահանդիստ, երկու լուրի-ը, 217 ճամբայ, զանազան մենծ ու աղվոր շէնքեր, մէկ թէատրոն, մէկ ժողովարան վաճառականաց, զանազան դասատուներ, գործարաններ շաքարի, խալի-ը-Կալ, կաշիի, սապօնի, ասորի, և այլն, նաւարան ու 43,600 բնակիչ, որոնց մէջը կան լուտերական, հոռոմ, հայ, հրէայ և այլն: Հոս կրնստի եպիսկոպոս մը: Թրիկ-սա բոլոր տէրութեան գլխաւոր ծովեզերեայ առուտուրի քաղաքն է,

ազնիւ պտղոյ ծառերուն զէն կուտայ: Վլխաւոր բերքն է մետաքս:

Գ. Լատերաց բնակիչքը զանազան աղգերէն (Տին Տոսովմայեցիներէն, գաղղխացիներէն, լոնգորարտացիներէն ու նեմցէներէն) խառնած իդալիաններ են, կըխօսին իտալերէն, ու բոլոր ուղղափառ են: Իրենց թիւը 4,237,300 է: Լատնց մէջը կան իբր 500 հայ:

Լատարիայի կայսրը, որ է հաստերաց բացարձակ թագաւորը, ունի հոս իրեն փոխարքան, որ Սիլան կընստի:

Գ. Բոլոր թագաւորութիւնը երկու կուսակալութիւն բաժնած է. այսինքն՝ Սիլան ու Սիլանի: Լատնցներ ունի ինը գաւառ, որ են, Սիլան, Սիլանուս, Պիլիպի, Վալիսի, Պիլիպի, Վալիսի, Սիլանուս, Բալիսի, ու Լոսի: Իսկ երկրորդը ունի ութը գաւառ, որ են, Սիլանի, Բալիսուս, Սիլանուս, Սիլանուս, Սիլանուս, Սիլանուս, Սիլանուս, Սիլանուս, որոնց ամէն մէկը իրեն անուանակից քաղաքը ունի, ու ամէնուն մէկանց մէջը կան 42 քաղաք, 281 աւան ու 5401 գեղ:

Սիլան (Սիլանուս, Սիլանուս), իր համանուն կուսակալութեան ու բոլոր թագաւորութեան մայրաքաղաքն է (Սիլան գետին քովը. ունի շատ մենծ ու աղվոր պալատներ, երեւելի ուսումնական տեղեր, դասատուններ, մենծ գրքատուններ, շատ գործարաններ մետաքսի, Խալիֆի, շուխայի, Բիլիլի, ապակիի, սկիւռու արծրթէ գործածքներու, և այլն, 53 եկեղեցի (որոնց մէջը մայր եկեղեցին շատ մենծ ու սքանչելի շէնքով է ու ներսէն 4400 արձաններով զարդարած է. նոյնպէս մենծ է ամբրոսիոսեան եկեղեցին), 7 թէաարոն, մենծ հիւանդանոց, աղքատանոց, որբանոց ու 124,650 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կընեն իրենց ձեռագործներովը, բրինձով, մետաքսով, և այլն: Հոս կընստի փոխարքան, կուսակալը ու արքեպիսկոպոս մը, որ է բոլոր կուսակալութեան առաջնորդը:

Մանրոտ մենծ լճի մը մէջ ամուր քաղաք է, ունի դղեակ մը, դասատուններ ու 23,350 բնակիչ :

Պլեշէտ առուտուրի քաղաք է :

Ղաշէճոտ քաղաքը ունի շատ գործատուններ :

Լօթի քաղաքը ունի 14,890 բնակիչ, որոնք կը շինեն պատուական Բոսնիական պանիր, ու անով աղէկ առուտուր կընեն :

Պլեշէտ, երևելի քաղաք է շատ գործարաններով ու աղէկ մետաքսի ու երկաթի առուտուրով :

Սլեշէտի, իր համանուն կուսակալութեան (ատեն մը անուանի հասարակապետութեան) մայրաքաղաքը՝ ու հին երևելի քաղաքներուն մէկն է ադրիական ծովուն (վենետիկի) ծոցին մէջը 72 մենծ ու պզտիկ կղզիներու վրայ շինած, որոնք իբր 450 կամուրջներով իրարու հետ միացած են, ճամբաներու տեղ 134 ջրանցներ ունի, որոնց վրայ նաւակներով (որ կըսվին ֆոթուլ) կերթըցվի : Վաղաքը եօթը թաղ բաժնած է, որոնք մէկանց ունին 23 հիւանդանոց, աղքատանոցներ, որբանոց՝ կամ անծանօթ ծնողաց տղոց տուն, շատ դասատուններ ազատական արհեստներու ու զանազան գիտութիւններու, շատ գործարաններ մետաղներու, չուխայի, ապակիի, սապօնի, և այլն, 30 լատինի եկեղեցի, 12 արքայարան, 40 օգտակար եղբայրութիւններ իրենց մատուռներովը, 7 սինակոկայ, մէկ հայոց, մէկ հռոմէներու ու մէկ լուտերականներու եկեղեցի, զանազան երևելի մենծ շէնքեր (սուրբ Սարկոս եկեղեցին իր 334 ոտք բարձր աշտարակովը, անուանի թէատրոն, զինատուն, և այլն), 15,000 տուն փայտէ նեցուկներու վրայ շինած, ու իբր 113,300 բնակիչ, որոնց մէջը 2500 հրէայ ու 20,000 մուրացկան կայ : Հայեր ալ կան՝ բայց հիմայ քիչ : Բոուտուրը թէպէտ մենծ է, բայց առջինին չափ ծաղկած չէ : Հոս կընստի կուսակալը ու արքեպիսկոպոս՝ կամ պատրիարք մը, որ է բոլոր կուսակալութեան առաջնորդը : Բ.ս քաղաքը հիմայ

ազատ նաւահանգիստ եղաւ, ուր կան երկու լապարէլ-
ու լէլերսիտանէ մը:

Ս Ենեւտիկի չորս դին կան մանր կղզիներ, որոնց
մէջը 100 տարիէն աւելի է որ շատ անուանի եղաւ
Ս Երէ Պ Կարու կղզին միսիթարեան միարանից վան-
քին պատճառովը, որ հիմնեց մեր աստուածաշնորհ
հայրը Սիսիթար սերաստացի 1718ին, ուր իր մարմինն
ալ թաղված է:

Լարուս (Պարուս), անուանի հին քաղաք է, որ
ունի շատ մենծ շէնքեր, համալսարան մը, ուսումնա-
րաններ, գործարաններ կաշիի, մետաքսի, չուխսյի, և
այլն, 96 եկեղեցի ու մատուռ, 16 հիւանդանոց ու
33,730 բնակիչ:

Ս Էլէնց, մենծ քաղաք է 24,000 բնակիչով:

Ս Էստիս իրեք գղեկով ու 52,400 բնակիչով մենծ
առուտուրի քաղաք է, որուն մենծ թէւարունին մէջը
22,000 մարդ կրմունէ:

Յօդ. Ե:

Թ Ի Ր Օ Լ:

Մ. Մսիկա կոմսութիւն, կամ իշխանական կոմսու-
թիւն է, որ ասեն մը աստուածաբան՝ կամ աստուած-
աստուած, նոն մէրին՝ կամ Էրէր ուստուած ալ կրսովէր,
իր սահմաններն են հարաւէն լոմպարտեան վենեաի-
կը, արեւմուտքէն հեղեթեան ու Պօտէնի լիծը, հիւսի-
սէն պալարիան, արեւելքէն լիւրիկէն, աւստրիան ու
իդալիան: Իր մեծութիւնը 516 քառակուսի մղոն է:

Է. Արկիրը հեղվեախայի պէս բարձր ու լեռնային
է, որուն լեռները հեղվեախայի լեռներուն շարքն են:
Մտեղաց (Պարուս) լեռը նեմցէստանի պինտ բարձր
լեռն է: Մէկալ բարձր լեռներն են Պարուսի, Չի-
պարուս, և այլն, որոնց շատին վրայ ամէն իժիր ձիւն
ու սառոյց կը լսայ:

Իր գետերն են Ինն, որ հերլեախայի մէջ կելլէ ու Ղանուր գետը կըմանէ . Եջ (Միւլճէ) ու Մյուս, որ հոս կըբխեն ու ադրիական ծովը կըմանեն . Իւսու, Տուս, Իլէ, Իլլէ, Պուլէ, և այլն, որոնք հոս կըբխեն: Արեւմտեան սահմանին վրայ է Ուլէնու:

Օդը մաքուր է, եղանակը իտալիայի եղանակին նման է, բայց հովիտները սաստիկ տաք կըլլայ:

Ղետինն բարձր լեռնային տեղերը անբեր են, բայց ցած լեռերը ու հովիտները բերրի են. երևելի բերքերն են զանազան պտուղներ ու գինի: Ունի շատ արջառ, սյծ, վայրի կենդանիներ, ձուկ ու մետաքսի թրթուր: Հանքերէն ունի շատ առատ աղ, զանազան աղնիւ քարեր, մէրմէր, ալպաստր, մագնիս, ոսկի, արծաթ, հանքի ածուխ ու ջրեր:

Գ. Հոստեղաց բնակիչքը՝ թիրօլցիները՝ մեկանց 766,750 հոգի՝ ըստ մեծի մասին նեմցէներէն յառաջ եկած են, միայն 160,000 իդալիան կայ մէջերնին, բոլոր ուղղափառ են, հասարակօրէն նեմցէներէն կըխօսին, իսկ իտալիայի մօտերը իտալիերէն: Հատ ժիր մարդիկ են, երկրագործութեան մէջը շատ անուանի են: Աւհեստներու մէջ ալ քաջ են, կըբանին աղէկ բամպակեղէն, մետաքսեղէն, չուխայ, գորգ, երկաթեղէն, և այլն: Առուտուրի մէջ նոյնպէս աղէկ են, տարին իբր 40,000 հոգի ուրիշ տեղեր կերթան իրենց ապրանքներովը առուտուրի համար:

Արկիրին տէրը, որ է Աւստրիայի կայսրը, կըսվի Էլէանապուսն (Էլէանապուս) կոմս:

Գ. Բոլոր երկիրը եօթը գաւառ (սուսյալ) բաժնած է, այսինքն, Վուրէ հովիտ Իննի, Վլլէ հովիտ Իննի, Փուսլէ հովիտ, Պոյլէն, Տրէսիւս, Ուսլէնուս ու Պուլէնուս. որոնց մէջը կան 21 քաղաք, 32 աւան ու 1558 գեղ:

Իննուսուս, տերութեան մայրաքաղաքն է բարձր լեռանց մէջ տեղը Ինն գետին մօտ, որ ունի աղվոր

արուարձաններ, համալսարան մը, զանազան դասատուներ, գործարաններ չուխայի, մետաքսի, և այլն, ու 10,760 բնակիչ :

Թուրքիոյ կամ Տրեքիոյ քաղաքը 1 ջը գետին քովը 11,750 բնակիչով, անուանի է ետքի ընդհանուր ժողովին պատճառով, որ 1545էն ինչուկ 1563 աստեղաց սուրը Լստուածամօրը ժամուն մէջը եղաւ :

Պուսիկի քաղաքը կայ աստուածարանութեան դասատուն, կղերիկոսարան ու 3000 բնակիչ :

Պուսիկից վիճակին մէջն են Վոստուքի քաղաքը, կալուածները, այսինքն՝ Վելուքի կամ Սոնդուք, Պուսիկից, շօհիկի, շօհիկի, Փլուսիկից, Սոնդուքի ու Սոնդուքի :

Յօդ. Ժ.

Մ Ե Ն՝ Ե Ռ Ս Ե Ն :

Է. Սոնդուքի, որ է Սոնդուքի, կամ Սոնդուք, ըստ հնոց Բաննուքի, իր մասերովը (սլավոնիայի ու խուլաթի երկիրներովը) մէյտեղ ունի սահման արեւմուտքէն սթիրիան, աւստրիան ու մօրաւիան, հիւսիսէն մօրաւիան, սիլեզիան ու կալիցիան, արեւելքէն ուլահի երկիրը ու աւստրալ ու հարաւէն ուլահի ու զինուորական սահմաններուն երկիրը : Իր մեծութիւնը (սլավոնի ու խուլաթի երկիրներով) իրը 4532 քառակուսի մղոն է :

Ը. Երկիրը աւելի լեռնային է քան թէ դաշտային : Վիսաւոր լեռերն են հարաւային դին Վարկուք լեռանց գօտին, որոնց բարձր մասերն են Լճիկ, Վրիլան ու Վիսաւոր : Լեռնաձաւան դիաց երկրին մէջը կըտարածին սթիրիայի ալեւան լեռանց ճիւղերը :

Իր գլխաւոր գետն է Վանուք, որուն մէջը կըմըտնեն՝ Փօփէր՝ կամ Փօփուք ու Տոնուքը գետերէն ՚ի

զատ՝ հոստեղաց ամէն մենծ ու պղտիկ գետերը, որ են իրր 160 հատ, սյսինքն՝ Ուսո՛ կամ Մուսո՛, Տուսո՛, թիւսո՛ (թուսո՛) կամ թիւլիւսո՛, որ Աւրոպայի պինտ շատ ձուկ ունեցող գետն է, Սուսո՛, թիւլիւսո՛, Սուլ, Սուս, Սուսո՛, և այլն: Արեւելի են իր Պարսկաստանի, Փարսիէ ու Վիւսթիէ՛ կամ Վոսթիսթիէ՛ նաև Ռեյսոնիտն լիճերը: Ունի շատ ձախիններ ալ:

Ազանակը՝ հիւսիսային դիերը ցուրտ ու սուր է, իսկ ուրիշ դիերը տաք է: Ղախնային տեղերուն օղբ առողջ չէ:

Վետինը ընդհանուր երկրիս պինտ բերրի տեղերուն մէկն է: Հարաւային դին հարուստ է զանազան բոյսերով ու բերքերով, իսկ հիւսիսային դին անբաւ հանքերով: Ունի առատ արմտիք մանաւանդ ցորենն, ընդեղէն, շատ մարիցորեն, քիչ բրինձ, կանաչեղէն, ամէն տեսակ միրգ, մանաւանդ սալոր՝ ուսկից ցբի կը շինվի, առատ ու ընտիր դինի, որ իր երեւելի բերքն է, քթան, կանեփ, բամբակ, մետաքս, մեղր, քրքում, առատ լիւլիւն, անչափ հասարակ կենդանիներ, մանաւանդ եղ, կով, խոզ, ոչխար ու գոմէշ ու անհամար ընտանի սագ, որսի կենդանիներ, մանաւանդ եղջերու, ու թռչուններ, շատ տեսակ առատ ու ընտիր ձուկ: Հանքերուն դիաց մաճառօտանի պէս հարուստ երկիր հիմնյ քիչ կայ, ունի ոսկի, արծաթ, առատ պղինձ, անհատանելի երկաթ, անչափ աղ, որ բոլոր Աւրոպայի կրնայ օգտել, քիչ սնտիկ, զանազան տեսակ քարեր, նաև աղնիւ քարեր, հանքային հողեր, յաթճապակիի, կնքամամի, և այլն, ծծումբ, պողլեղ, բորակ, հանքային ածուխ, շատ տեղ հանքային ջրեր, և այլն:

Գ. Հոս կրքնակին զանազան ազգեր, որոնց գլխաւորներն են իսթուաները, ետքը զանազան սլավոնի ցեղեր կամ ազգեր, սյսինքն՝ սլոուս, իսլաւ, լանսու, սլոն՝ կամ ուսոյ, ուսլիւն՝ կամ ուսուսիւս, լիւրիւլիւցի:

և այլն . դարձեալ նեմցէ՝ աւելի սարսոնիացի , ուլահ , հայ իրր (1100) , հրէայ , քիչ հոռոմ , իղալիան , ֆոանսրդ ու (30,000) չինկեանէ , որոնց ամէնուն՝ թիւը 12,701,800 կըսեպփի : Ատքի նոր հիւանդութենէ կամ ժանտամահէն իրր 200,000 մարդ մեռաւ : Գլխաւոր լեզուներն են մաճառերէն սլավոներէն նեմցէերէն ու վալախերէն : Ատիններէն ալ շատ բանուկ է : Տիրող կրօնքը ուղղափառ հաւատքն է , որ ունի 3 արքեպիսկոպոս ու 15 եպիսկոպոս , որոնց մէջը Առանի՝ կամ Աթոնի կոնիայի եպիսկոպոսը բոլոր երկրին առաջնորդն է : Ատտերական ու կալփինական շատ կայ : Ուլահները հերձուածող են : Հայերը բոլոր ուղղափառ են :

Մաճառները արհեստներու ու երկրագործութեան մէջը այնչափ ժիր չեն :

Ատտրիայի կայսրը հոստեղաց թագաւորն է , որուն իշխանութիւնը հոս չափաւորած է , ու շատ բան միայն ազգային ժողովին հաւանութեամբը կրնայ սահմանել : Ունի հոս իր տեղակալը՝ կամ փոխարքան , որ կըսվի Բուլգարինոս :

Գ . Իուն մաճառստան (առանց սլավոնի ու խրովաթի երկրին) կըբաժնըվի շարի ու վերի մաճառստան : Առջինը երկու գաւառ (սոսյակ՝ որ է՝ շրջանակ) ունի , որ է գաւառ Գանու-Էի ոջ գին , ու գաւառ Գանու-Էի յան գին : Արկորդն ալ ունի երկու գաւառ , որ է գաւառ Թինու գին ոջ գին , ու գաւառ Թինու գին յան գին : Ասոնք ալ կըբաժնըվին 46 թեմ կամ կոմսութիւն ու քանի մը վիճակներ , որոնց ամէնուն մէջը (սլավոնիան ու խովաթն ալ մէյտեղ) 62 քաղաք , 644 աւան ու 11,635 գեղ կայ :

Արի մաճառստանի մէջն է Պոսթի (Պոստ , ()Ֆէն) , բոլոր տէրութեան մայրաքաղաքը , ուր կընտրի փոխարքան ու ուլահի եպիսկոպոս մը . ունի մենծ շէնքեր , դասատուններ , աստղաբաշխական դիտանոց , գործարաններ Էլ-Էլ-Էնի , մետաքսի , թնդանօթ թա-

փեղու, և այլն, ու 28,500 բնակիչ : Վաղաբին քովը կան տար ջրեր, ու ընտիր կարմիր գինի :

Փէշէ, կամ Փէշէ, մաճառի պինտ մենծ ու աղվոր քաղաքն է Ղանուբ գետին քովը Պուտիմին դիմացը, որուն հետ նաւերէ շինած մենծ կամուրջով մը միացած է, ունի չորս արուարձան, 12 հրապարակ, 13 եկեղեցի, համալսարան մը, զանազան դասատուններ, կրթարաններ, գործարաններ չուխայի, Լի-Լի-նի, կաշիի, և այլն, թէատրոն, ու իբր 75,000 բնակիչ : Ըս է մաճառքի գլխաւոր առուտուրի տեղը, ուր ամէն տարի իր չորս տօնաւաճառներուն ամէն դիաց շատ վաճառականներ կուգան :

Բոնոն (Բոնոն), հին ատենվան մաճառի թագաւորանիստ մայրաքաղաքն էր Ղանուբ գետին ձախ գին, ուր հիմայ աւստրիայի կայսրները մաճառի թագաւոր կրպակվին, ունի շատ արուարձաններ, ուսումնարաններ ուղղափառներու ու լուտերականներու, շատ աղքատանոցներ ու հիւանդանոցներ, գործարաններ ու 29,000 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն գինիով :

Ղանուբ (Ղանուբ), աղէկ առուտուրի քաղաք է, ուր մենծ տակառ մը կայ, որ մէջը 21,100 օխայ գինի կառնէ :

Ղոյոց (Ղոյոց, Ղոյոց, Ղոյոց), Ղանուբ գետին քովը Փէթուօվարատինին դիմացը քաղաք է, ուր կայ ուսումնարան ու եպիսկոպոս հերձուածող սրբփի, 2 եկեղեցի նեմցէի, 5 եկեղեցի սրբփի ու մէկ եկեղեցի ուղղափառ հայոց, որուն ժողովրդապետը վննետիկի միսիթարեան միաբաններէն է, 25 00 տուն ու 20,000 բնակիչ, որոնց շատը սրբփ են, ու աղէկ առուտուր կրնեն : Մեր ազգէն ալ կան քանի մը տուն, որոնք առաջ իբր 100 տուն էին :

Ըս մասին մէկալ երեւելի տեղերն են՝ Ղոյոց՝ կամ Ղոյոց, Ղանուբ, որուն քովը կան ոսկիի ու արծրթի հանքեր, Ըննից, Կոսն՝ կամ Սննիկոն (Սննիկոն) :

ուր կրնաստի բոլոր մաճառքին առջի արքեպիսկոպոսը նախագահը, Սառա՛ կամ Ալուր (ըստ տաճկաց Լաճնի), Գոմոն, Մեղիշայեհնայուսի (Մեղիշայեհնայուսի), Բեշ, Գինֆիլիպի (Մեղիշայեհնայուսի), և այլն :

Գեղեղեղեղ, բոլոր մաճառքի մէջ պինտ մենծ աւանն է, 31,300 բնակիչով :

Սերի Սաճառստանի մէջ է Տեղեղեղեղ, որ բոլոր մաճառքին պինտ մենծ քաղաքն է 39,000 բնակիչով, որոնց մէջը շատ կան արջառի, կամ եղի վաճառականներ :

Օսթի (Օսթի, Ասթի, Սթի Սթի), մենծ եպիսկոպոսանիստ քաղաք է Գեղեղեղ գետին քովը, ուր աղէկ առուտուր կը լայ :

Սեղեղեղ մենծ բերդաքաղաք է Սթի գետին քովը աղէկ առուտուրով :

Գեղեղեղ մաճառքի պոստը ըստ կտորին գլխաւոր եպիսկոպոսանիստ քաղաքն է :

Լեղեղ, Լեղեղ՝ կամ Լեղեղ, արքեպիսկոպոսանիստ քաղաք է :

Գաղա, վերի մաճառստանի եպիսկոպոսանիստ գլխաւոր քաղաքն է :

Սեղեղեղ աւանը ունի ամուր բերդ, երկաթի հանք, բորակի գործարան, և այլն :

Թոսթի աւանին քովը կը լայ մաճառքի պինտ ընտիր գինին :

Լոսիլ Լեղեղ Լեղեղ, որ ատեն մը թագաւորութիւն էր, կիյնայ բուն մաճառստանի, աղբիական ծովուն, լիւրիկէի ու սթիրիայի մէջը ու հիմայ բուն մաճառքի հետ միացած է, ուր է նաև մաճառքի ծովեղեղը ու լիւրիկէի մէկ մասը : Ունի իրեք թեմ : Իր գլխաւոր քաղաքն է Օսթի՛ կամ Լեղեղ, Սթի գետին քովը, ուր կրնաստի խալաթի ու սլաւոնիայի կառավարը կամ փոխարքան, որ կըսվի Պոն. ունի 17,000 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կընեն :

Պիտե, ազրիական ծովուն քովը քաղաք է ազատ նաւահանգիստով ու մենծ առուտուրով :

ՍԼՄ (ՆԵՄ), որ առաջ թագաւորութիւն էր, կիյնայ բուն մաճառստանի ու զինուորական սահմանագլուխ երկիրներուն մէջը, որուն գետնին իրեք մասին երկուքը անտառներ է : Իր արևելեան կտորը Հին Սիւր-Տիւյէ տէրութիւնն է բերրի երկիրով : Գլխաւոր քաղաքն է Լյուսէ (Լյուսէ) Տաւա գետին քովը ունի շատ ամուր բերդ մը, 9200 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն :

Յօդ . Է :

Ե Ռ Տ Ե Ե Լ :

Մ . Լյուսէ կամ Լյուսէ, նաև Գլխանախանիս ու Սիւր-Տիւյէ, որ մեծ կամ աւագ իշխանութիւն է, ու Հին Գաւկիայի մէկ մասն է, ունի սահման Հիւսիսէն մաճառքը ու Պուքովինան, արևելքէն ու հարաւէն տաճկաստանը՝ կամ ուլահ պուղտանը ու արևմուտքէն մաճառքը ու զինուորական սահմանագլուխ երկիրները : Իր մեծութիւնը 843 քառակուսի մղոն է :

Է . Լրկիրը ամէն զիաց բարձր լեռներով բոլորած է, որ են Վարէ-Կ լեռանց ճիւղերը : Պինտ բարձր լեռն է Պուլէշ, ետքը Ուլէլէշ, Սուսու, ու Պուսիսուլ հարաւային գին :

Իր գետերն են Սուսու, Սուսու, որոնք լիսա գետը կրմունեն, Լուսու, որ Գանուր գետը կրմունէ, (Սուսու, և այլն, որոնք բոլոր հոստեղս կրբխեն : Լիճեր ալ ունի :

Լղանակը առողջ ու բարեխառն է :

Գետինը շատ բերրի է . իր բերքերը բոլոր մաճառի բերքերուն պէս է, ու անոր նման շատ առատ հանքեր ունի : Իր արևմտեան զիու լեռները Լարոպայի

պինտ շատ ոսկի ունեցող լեռերն են : Վետերու մէջ ալ ունի ոսկիի փոշի, կամ փշուրք : Հանքային առողջարար ջրերն ալ շատ են :

Գ. Առտեալի բնակիչքը՝ մէկանց իբր 1,843,600 հոգի տասուերկու ազգ են, որոնցմէ իրեքը գլխաւոր ազգերն են, այսինքն՝ մաճառ, սիբուլացի՝ կամ սէքէլ՝ որ սահմանապահ ազգ են, ու սաս՝ կամ սաքսոնացի՝ որ են հին նեմցէներ. իսկ մէկալ ազգերն են՝ հայ (իբր 6, ինչուկ 10,000), ուլահ, ռաց՝ կամ սրրֆ, մորալիացի, լեհ, մոսկով, հոուոմ, հրէայ ու չինկեանէ : Հասարակ լեզուն մաճառերէն է : Հայերը կրիստոսին հայերէն՝ բայց շատ խանգարած : Տիրող կրօնքը ուղղափառ հաւատքն է, բայց լուտերական ու կալվինական աղանդն ալ նոյնպէս տարածած է : Հայերը բոլոր ուղղափառ են :

Աւստրիայի կայսրը աստեղաց մեծ իշխանն է, բայց մաճառքի պէս չափաւորած իշխանութիւնով :

Դ. Բոլոր առտեալ իրեք մաս կը բաժնրվի, որ են, երկիր մաճառներու ու ուլահներու, երկիր սէքէլներու, ու երկիր սաքսոնացիներու, որոնց ամէնուն մէջը կան 13 քաղաք, 59 աւան ու 2500 գեղ :

Առջի մասին մէջն է Վլու-ժ (Վլու-պէնդոու-ժ, Կլու-դիո-ու-ու-լու) առտեալի մայրաքաղաքը Սամօշ գետին քովը, որ ունի մենծ շէնքեր, ուսումնարաններ, քանի մը գործարաններ ու 15,000 բնակիչ, որոնց մէջը քանի մը տուն հայ կայ : Հոս կընստի երկրին կուսակալը ու ատեն ատեն առտեալի եպիսկոպոսը :

Պէլլիբուր (Վաու-լուդոու-ժ, կամ Ալու-Լո-լու), երեւելի բերդ ու քաղաք է բարձր դիրքով, ուր կընստի առտեալի եպիսկոպոսը :

Կէ-ուա (Շօն-շո-յու-լու, Հայա-տու-լու) Սամօշ գետին քովը կանոնաւոր շէնքով ազատ քաղաք է հայոց, ուր կայ աղվոր եկեղեցի հայոց, կաշիի գործարաններ, հայու տղոց դասատուն, հայոց դատաստան, 500 տուն ու 3200 գրեթէ բոլոր հայ բնակիչ, որոնք առուտուր կընեն :

Պաշտուծ (Սպիտակ, Լիպսի-Բեյ-Մուսլիմ), աղվոր քաղաք է հայոց, որ ունի իրենք եկեղեցի, որոնց երկուքը հայոց է, ու 4000 բնակիչ, որոնց շատը հայ են, որ հոս ալ ունին իրենց զատ դատաստանարանը:

Երրորդ մասին ճիւրճով վիճակին մէջը երևելի է Սէն-Սիւրճ աւանը, 5070 բնակիչով, որոնց մէջը 1300 հոգի հայ են, որ ունին եկեղեցի, ու զատ դատաստան՝ կամ ատեան:

Երրորդ մասին մէջն է Սիւլին (Հիւսիսային) անուանի քաղաքը համանուն գետին քովը, որ ունի զանազան ուղղափառի ու լուտերականաց ուսումնարաններ, հերձուածող հոռմի եպիսկոպոսարան, չուխայի ու պղինձի գործարաններ ու 16,000 բնակիչ:

Պաշտուծ (Սպիտակ), առտեալի պինտ մենծ ու առջի առուտուրի քաղաքն է, որ ունի գործարաններ չուխայի, կաշիի, և սլին, ներկարաններ, ու 30,000 բնակիչ, որոնց մէջը հայեր ալ կան: Ըս երկու քաղաքը ուլահի երկրին սահմանին մօտ են, որոնց մօտերը կան երկու լուպսի:

Պիտակ, պզտիկ քաղաք է իր համանուն գետին քովը:

Յօդ. ք:

ԳԻՆՈՒՈՐԵԿԵՆ ՍԵՆՍԵՆԵԳՈՒՍԵՆԻ:

Ըս անունը կը տրվի իբր 863 (881) քառակուսի մղոն նեղ երկիրին, որ տաճկաստանի սահմանին վրայ ազրիական ծովէն սկսած ինչուկ Վարբադ լեռերը իբր 227 մղոն երկայնութեամբ կերթայ, առտեալին արևելեան ու հարաւային դին, մաճառի, խոլաթի ու սլավոնիայի հարաւային դին ու գաղմատիայի ու տաճկի երոպային մէկ մասին հիւսիսային դին: Իր մենծ մասը բուն մաճառի երկրին կտորն է, իսկ պզտիկ մասը առտեալին:

Արկրին մենձ մասը լեռնային է ու գետինը բեր-
րի: Իր գլխաւոր գետերն են՝ Վանուք, [ժիւս ու Սալա:

Բնակիչքն են զանազան ազգեր, իբր 1,064,000
Հոգի, որոնց շատերն են սլաւոն, ետքը ուլաճ՝ կամ
վալախ, մաճառ, սէքլէռ, նեմցէ, ցեղ մը առնա-
վուտ, քիչ հոռոմ, հրէայ ու չինկեանէ: Ըսոնց մենձ
մասը ուղղափառ հոռմի դաւանանք ունին, իսկ մե-
կայնոնք հերձուածող հոռմի ու լուտերականի աղանդը,
և այլն: Ըմէնքն ալ իրենց ծննդենէ՝ ՚ի վեր զինուոր
են, ու պարտական են իբրև պահապան զինուոր զա-
նազան զօրապետներու տակ տաճկի սահմանին վրայ
պահպանութիւն ընել: Պատերազմի յարմար կան իբր
100,000 հոգի, 18 գունդ բաժնած հինգ ընդհանուր
հրամանատարներու տակ, որոնք խաղաղութեան ատենը
տէրութենէ թողակ չեն առներ:

Բոլոր երկիրը կրբաժնրվի խալալէ, սլալոնի, պա-
նարի՝ կամ մաճառի ու սարալալէ զինուորական սահմանա-
գլուխիէր, որոնց ամէնուն մէջը կան 12 քաղաք, 13
աւան ու 1715 գեղ:

Սլաւոնիայի սահմանին մէջն է Փիլիսոփարարին
ամուր բերդաքաղաքը՝ Ասյսաց քաղաքին դիմացը՝ Վա-
նուր գետին քովը 3800 բնակիչով, որոնց մէջը մեր
ազգէն ալ կան:

Սէնլէն, Վանուր գետին քովը տաճկի սահմանին
վրայ՝ Պէլլըրատին դիմացը երևելի քաղաք ու աւստրիայի
տաճկի հետ առուտուրին պորտն է, ուր կայ լալարէլ:

Վասալլէց քաղաքը կրնատի հերձուածող հոռմը-
ներուն կամ սլաւներուն արքեպիսկոպոսը, որուն տակն
են աւստրիայի տէրութեան մէջի ամէն հերձուածող
հոռոմ եպիսկոպոսները:

Իռավաթի սահմանին մէջն են Յէնի՝ կամ Սէնի-
աւանը ու Վասալլէի քաղաքը ծովու քով, որ ունին
նաւահանգիստ:

Գ. Կաթնախնայի քաղաքը Ուննա գետին քովը տաճկի սահմանին վրայ ունի լուսարեւի :

Ըստեալի սահմանին մէջն են՝ Ուօլէնիւն, Ալուսի, Թիւրք, ու ուրիշ քանի մը լուսարեւի տեղեր :

Յօդ. Թ :

Գ Ե Գ Ս Ե Տ Ի Ե :

Ա. Ըստ թագաւորութիւնը, որ վննետիկի դաղմատիայէն ու ալպանիայէն՝ կամ առնալուտլուքէն, Ուսկուղայի հասարակապետութենէն ու խել մը կղզիներէն մէկ եղած է, ու տաճկի ու խուլաթի սահմանակից է ադրիական ծովուն քովը, ունի 274 քառակուսի մղոն երկիր, որ աւելի լեռնային է քան թէ շիտակ, մանաւանդ դէպ ՚ի տաճկի ու խուլաթի սահմանները, ուր են Տիւրքիւն լեռանց ճիւղերը :

Իր գետերն են Գիւնգա, Չիւրլիւն, Կաթնիւն ու Չիւնիւն, որոնք ադրիական ծովը կը մտնեն :

Երանակը տեղ տեղ՝ արեւմտեան ու հարաւային գիւրը՝ բարեխառն է, իսկ մեկալ գիւրը քիչ մը ցուրտ է :

Գետինին շատ տեղերը աւազուտ, չոր ու անբեր են, բայց պտղաբեր տեղեր ալ ունի, ուր կը լնան զանազան բերքեր, առատ գինի, ազնիւ միրգ, ձէթ, աղէկ նաւի փայտ, և սյւն :

Բնակիչքն են իբր 334,000 հոգի, որոնք սլավոններէն առաջ եկած են, կը խօսին սլավոններէն ու իտալերէն ու ըստ մեծի մասին ուղղափառ են : Կան հոստեղաց ծովեզերքը ու լեռանց վրայ Սուլա՝ ըսված աղբ մը, որ ըստ ոմանց թաթարներէն յառաջ եկած են : Կայ նաև Սիւրէնիւնի՝ կամ Սիւրէնի ըսված ժողովուրդ մը, որ քաջ բայց կոպիտ մարդիկ են :

Ըստրիայի կայսրը աստեղաց թագաւորն է :

Է. Ղաղմատիա կրբաժնըվի չորս վիճակ, որ են Յոսոս, Սբառապետ, Ուսուցում կամ Տօլբախէնէքի ու Ղապտոսոս, ըստ տաճկաց Ղաւթուր, որոնք ունին համանուն գլխաւոր քաղաքներ, ու ամենուն մէջը կայ 9 քաղաք, 14 աւան ու 988 գեղ:

Յոսոս, երկրին մայրաքաղաքն է ծովու քով, որ ունի 4860 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն:

Սբառապետ, երկրին պինտ մենծ քաղաքն է աղէկ առուտուրով:

Ուսուցում, (Տօլբախէչ, Տօլբա Ս Էնէքի), իր համանուն հին հասարակապետութեան մէջը ծովեզերեայ քաղաք է շատ գործարաններով ու աղէկ առուտուրով: Ըս իրեք քաղաքները ունին մէյ մէկ արքեպիսկոպոս:

Ղապտոսոս քաղաքին նաւահանգիստը ազրիական ծովուն քովը պինտ մենծ նաւահանգիստն է:

Ղաղմատիայի կըվերաբերին ազրիական ծովուն մէջը խել մը կղզիներ ալ, Ըտղոս, Բալո, Իպուս Կոսոս, Պոս, Պոսոցոս, կամ Պէրաճ, Լէպէնս՝ կամ Լոզէնէ, Ղապոցու, Սէլէքս՝ կամ Սէլէլ, և այլն:

Յօդ. Ժ:

Ի Ո Յ Ե Մ Ի Ը:

ա. շին ատենները զատ թագաւորութիւն էր: Իր սահմաններն են հարաւէն աւստրիան, արեմուտքէն պավիէռան, հիւսիսէն սաքսոնիան ու հիւսիսային արեւելեան գիէն պուոչի սիլէզիան: Իր մեծութիւնը 953 քառակուսի մղոն է:

Է. Երկիրը չորս դիաց լեռներով պատած է, որ են Լոպ (որուն պինտ բարձր մասն է Սոննէնշլոպէլ) Գիէլէլ, Ուլէլ (որուն պինտ բարձր մասն է Շէնէլ-բոբէլ) ու Պէլեւալպ լեռները:

Իր գլխաւոր գետն է Լյւպա, որ Ուիդէն լեռանց վրայ կրթեւե ու իր մէջը կառնէ աստեղաց Սնլուլ ու Լյէն գետերը:

Իր ներսի դիերը բարեխառն եղանակ ունին. իսկ Տիւսիսային դիերուն եղանակը ցուրտ՝ բայց առողջ է:

Վետինը ընդհանրապէս շատ բերրի է. ունի ամէն տեսակ արմտիք, շատ քթան, առատ միրգ, աղէկ բայց քիչ գինի, շատ փայտ, ընտանի ու վայրի կամ որսի կենդանիներ ու թռչուններ (փասիան, ագաղաղ անտառաց, վայրի բադ), նաև ձուկ: Հանքերէն ունի զանազան աղնիւ քարեր, արծաթ, կլայեկ, կապար, երկաթ, ապակի, հանքային (տաք, թթու ու լեղի) ջրեր, և այլն:

Գ. Գլխաւոր բնակիչքը կամ բոյեմիացիները երկու կարգ կրբաժներվին, որ է՝ Բուն Բոյեմացի՝ կամ չլէն, որոնք սլավոններէն առաջ եկած են, կրխօսին տեսակ մը սլավոններէն ու երկրին մէջերը կրբնակին, ու Նիցիչ Բոյեմացի, որոնք նեմցէներէն առաջ եկած են, կրխօսին նեմցէներէն ու երկրին դրսի սահմանները կրբնակին: Տիրող կրօնքը ուղղափառ հաւատքն է, բայց լծթրաններ, ուրիշ աղանդաւորներ ու (իրր 52,000) հրէայ ալ կայ: Ըստնց ամէնուն թիւը (1831ին) 3,888,830 է: Բոյեմիացիք երկրագործութեան ու զանազան արհեստներու, չուխայ գործելու, ապակիէ ամաններ շինելու ու երաժշտութեան մէջը քաջ են:

Ըստօրիսյի կայսրը աստեղաց բացարձակ թագաւորն է:

Գ. Բոյեմիա կրբաժներվի տասներվեց գաւառ, որ են՝ Պոնոյլա, Պիլչով, Վէնիլլուէյ, Լուսաբէյ, Ջլասլա, Թապա, Պոսպոլայա, Լաուիլին, Վլադրաւ, Լիլէզլէն, Լյւպովէն, Սայ, Լայդաւիլայ, Ուսթօնէյ, Վասապէյ ու Պլաուան, որոնց ամէնուն մէջը կայ 287 քաղաք, 278 աւան, ու 11,979 գեղ:

Ըս գաւառներէն դուրս է Լաուիա բոլոր տէրութեան մայրաքաղաքը Սնլաւ գետին երկու դին, որ

ունի 263 ճամբայ ու հրապարակ, 46 եկեղեցի ու մատուռ, 19 վանք, 9 սինակոկայ, 168 պալատ, համալսարան մը, զանազան ուսումնարաններ կրթարաններ խուլերու, մունչերու, կուրերու, և այլն, գրատուններ, աստղաբաշխական դիտանոց, ուսումնական ու օգտակար ընկերութիւններ, գործարաններ կտաւեղէնի, մետաքսի, կաշիի, ապակիի, արծաթի, և այլն . ու 107,500 բնակիչ, որոնց մէջը 7400 հրէայ կայ: Հոս կընստի երկրին կուսակալը ու արքեպիսկոպոս մը . ուր է նաև բոլոր երկրին գլխաւոր առուտուրի տեղը:

Պոլսի վայելչ, Լոյսի մէջ ու Ղազարի մէջ եպիսկոպոսանիստ քաղաքները ունին չուխայի գործարաններ, առջինին առուտուրը երևելի է, ետքինը ունի բերդ:

Ղազարի մէջ (Կազարի քաղաք), Լոյսի մէջ գաւառին մէջը քաղաք է անուանի առողջարար տաք ջրերով, ուր ամէն տարի շատ օտարականներ կուգան:

Թիբլիսի քաղաքն ալ ունի տաք ջրեր:

Լոյսի քաղաքն ունի չուխայի ու ապակիի գործարաններ, ներկարաններ, ու իր մօտերը թիթու ջրեր:

Ստամբուլի քաղաքը ունի գործարաններ չուխայի, կտաւի, և այլն, ու 3250 բնակիչ, որոնք առուտուր կընեն իրենց գործւածքներովը սպանիայի, Ֆրանսայի, Ինկիլիզի, մոսկովի, տաճկի ու ուրիշ տեղերու հետ:

Ստամբուլի քաղաքն է, որուն տէրն էր Աբազէնին որդին:

Մ Օ Ր Ե Վ Ի Ե:

Ա. Ատեն մը ինքնիշխան մարկրավութիւն՝ կամ պէյուութիւն էր. որ ունի սահման հիւսիսէն բոյեմիան ու սիլեզիան, արեւելքէն մաճառքը, հարաւէն աւստրիան ու արեւմուտքէն բոյեմիան: Իր մեծութիւնը 400 քառակուսի մղոն է:

Բ. Արկիրը իրեք դիաց լեռներով պատած է, մինակ հարաւային դին շիտակ է: Հիւսիսային դին են Շլէզիակ (Յիւնուլեան) լեռները, որոնց պինտ բարձր մասն է Բլեխիլց:

Իր գլխաւոր գետն է Սըրաւա՝ կամ Սարբ, ուսկից բոլոր երկիրը իր անունը կառնէ, որ Բլեխիլց լեռան վրայ կրթիւն, երկրին մեջէն կանցնի ու Վանուբ գետը կը մտնէ: Սէկալ գետերն են Օրբ, որ հոս կրթիւն ու պալդիկ ծովը կը մտնէ, լուայա, Իլլաւա, ու Նանա, որոնք Սըրավա գետը կը մտնեն:

Աղանակը ընդհանրապէս աղէկ առողջ է:

Վետինը շատ բերրի հարուստ է. ունի առատ արմտիք՝ մանաւանդ ցորեն, բրինձ, ընդեղէն, առատ պտուղ, մանաւանդ տեսակ մը սալոր, որ բնակիչքը կը շորցընեն ու ուրիշ տեղեր կը խաւրեն, քիչ գինի, ընտիր քթան, քրքում, առատ փսյտ: Հասարակ ընտանի ու վայրի կենդանիներ ու թռչուններ, մանաւանդ ընտանի սագ, փասիան, և այլն: Հանքերէն ունի քանի մը տեսակ աղնիւ քարեր, սաթ (հէրիպար), կապար, երկաթ, քիչ արծաթ, ծծումբ, պաղլեղ, հանքային ջրեր, և այլն:

Գ. Ինակիչքը կէս մը նեմցէներէն յառաջ եկած են ու կը խօսին նեմցէերէն, ու կէս մը սլավոններէն կամ շլաններէն, որ են հանաք, սլովաք ու բոյեմիացի՝ կամ չէխ, որոնք տեսակ մը սլավոններէն, կամ մորա-

վերէն կրխօսին : Հանաքները Հաննա գետին քովերը կրննակին , ու հագուստով ու սովորութիւններով մէկալ բնակիչներէն տարբեր են : Վլխաւոր կրօնքը ուղղափառ հաւատքն է , բայց լոթրան ու կարվինական , նաև 30,000 հրէայ կայ : Ըսոնց ամենուն թիւը 1,575,500 է , որոնց գլխաւոր արհեստն է չուխայագործութիւն :

Ըստրիայի կայսրը աստեղաց հարկուիք (իրր ուէյն) է : Դ . Իոլոր երկիրը վեց գաւառ կրբաժնրվի , որ են՝ () Էլեյ , Պլուին , Իսիուս , Հուսիլ , Իլլուս ու Յնայի՛ , որոնք իրենց համանուն գլխաւոր քաղքրները ունին :

Պլուին , մորավիայի մայրաքաղաքն է կէս մը լեռան վրայ , ունի 10 արուարձան , որոնք բուն քաղքէն մենծ են , զանազան ուսումնարաններ , մենծ գործարաններ չուխայի , հարկիլի , մետաքսեղէնի , և այլն , ու 33,300 բնակիչ , որոնք աղէկ առուտուր կրնեն : Հոս կրնստի եպիսկոպոս մը : Սօտը լեռան վրայ կայ բերդ Լիլլիլիլիլիլ ըսված , ուր մենծ յանցաւորները կրղրվին :

() Էլեյ կամ Հօլմայ , երևելի արքեպիսկոպոսանիստ ամուր քաղաք է Սորավա գետին քովը , ունի 5 արուարձան , 13 եկեղեցի , ուսումնարաններ , գործարաններ ու 13,500 բնակիչ , որոնք աղէկ առուտուր կրնեն : Ընուանի է աստեղաց եզի տօնավաճառը : Սօտը կայ մենծ հիւանդանոց մը զինուորաց , որ առաջ վանք էր : Յնայի՛ քաղքին մօտ կայ մենծ գործարան մը Լիլլիլիլիլիլ :

Իլլուս քաղաքը ունի շատ ու անուանի գործարաններ չուխայի :

Վայլիչայն , հարուստ քաղաք է բռէռաւ գաւառին մէջը իրր 8000 բնակիչով , որոնց մէջը իրր 700 չուխայագործներու վարպետներ կամ գործարանապետներ կան :

Սէկալ երևելի քաղքրներն են Վիլօլադուիլ , Ըսուիլուլեյ , Սլայիլիլիլիլիլ , Իուսիլեյ , և այլն :

Ս Ի 1, 1; Բ, Ի Ը:

ա. Սիւնիակի կամ Շիւնի գրքութիւնն է մորավիայի հետ միացած, որ կիյնայ մաճառքի, մորավիայի, պոռուշի սիւնիակիին ու կալիցիայի մէջը: Իր մեծութիւնը իբր 90 քառակուսի մղոն է:

Երկիրը մորավիայի ու մաճառի մօտ լեռներով պատած է, որ են Վարբադ լեռները, որոնք հոս կրսւնն պէտքիսն:

Իր գլխաւոր գետերն են Սիւնիակի կամ Սիւնիակի, որ հոս Վարբադ լեռանց վրայ իրեք սկիզբէն կելլէ, որոնք Սիւնիակի գետին քովը կրմիանան, ուսկից աս գետը իր անունը կառնէ, (Սիւնիակի, որուն մէջը կրմիանան հոս Սիւնիակի ու Սիւնիակի գետերը, ու Սիւնիակի, որ շիւնիակի կալիցիայէն կը զատէ:

Երկրակը ցած տեղերուն մէջ բարեխառն է, իսկ լեռնային տեղերը ցուրտ է:

Վտօնը մորավիայի պէս բերրի է, բայց անոր պէս աղէկ գործըված չէ: Իր քիմիանը շատ յարգի է, եղը ու կոփն ալ աղէկ է: Զանգերէն ունի քիչ մը արծաթ, ոսկիի փոշի, երկաթ, պղինձ ու շատ հանքային ջրեր:

Բնակիչքը, իբր 392,900 հոգի, ըստ մասին սլաւոններէն առաջ եկած են ու կրիստին մորավերէն ու լեհերէն, ու ըստ մասին նեմցէներէն, որոնք կրիստին նեմցէներէն: Ըստ մեծի մասին ուղղափառ են, բայց լուստերական ու կալիցիական ալ շատ կայ:

Բ. Ըստ տեղս, որուն դուքսը աւստրիայի կայսրն է, մասնաւոր կառավար չունի, հապա մորավիայի կառավարին տակն է, ու կը բաժնըվի երկու գաւառ, Սիւնիակի ու Սիւնիակի: Ընդինը ունի անուանակից գրեթե խաւոր քաղաք պարսպապատ, ուր կան դասատուներ,

գործարաններ չուխայի, կտաւի ու աղէկ սապօնի ու 9000 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կընեն:

Թէւե՛ր, Վարրադ լեռանց տակը ու Լչլա գետին քովը առուտուրի քաղաք է զանազան գործարաններով:

Պէլէյ, նոր քաղաք է Պիալա գետին քովը 5000 բնակիչով, որոնք չուխայ կըգործեն ու պռուշի հետ առուտուր կընեն:

Լէլէնիօմօն ու Պոնիօն քաղաքները ունին շատ չուխայի գործարաններ:

Լապլոնիօն քաղաքը մաճառի սահմանին վրայ է, ուր կան շատ կտաւագործներ:

Կայ Պոնշէ Սէլէպէտ ալ, որուն վրայ տես վարը:

Յօդ. ԺԳ:

Կ Ա Լ Ի Յ Ի Ա

Խ. Լին լեհի թագաւորութեան մէկ մասն է, որ ունի սահման արեւմուտքէն սիլէզիան, հարաւէն մաճառքը ու առտեալը, արեւելքէն պուղտանը, կամ պուգովնան ու մոսկովի երկիրը ու հիւսիսէն լեհաստանը: Իր մեծութիւնը (պուգովնան մէջը չառնելով) 1364 քառակուսի մղօն է:

Բ. Լրկիրը աւելի շիտակ է քան թէ լեռնային: Պինտ բարձր ու լեռնային մասն է հարաւային դին, որուն մօտն են Վարբուր լեռերը: Լրկիրին ներսերը կան ընդարձակ բլուրներ:

Իր գլխաւոր գետերն են Սայսիլէ՛ կամ Սիստուլո, որ իր մէջը կառնէ աստեղաց Տոնայէյ, Սիստուլո, Սան, ու Պոնի պղտիկ գետերը, Տիւսիլէր, կամ Վոստուլո, որ հոս կըբխէ ու սեճովը կըմտնէ, Բրուր, որ հոս կըբլխէ, իր մէջը կառնէ աստեղաց Չէրէնուշ գետը ու Վանուր գետը կըմտնէ: Պղտիկ լիճեր ալ շատ կան:

Եղանակը սուր ու ցուրտ է, նաև իրեն հաւատար բարձրութիւն ունեցող տեղերէն ալ աւելի, ինչու որ երկիրը դէպ ՚ի հիւսիս ու արեւելք բաց է, ուսկից ցուրտ քամիները ազատ կըբանին իր մէջը: Հարաւային դիերն ալ լեռնային ըլլալնուն ցուրտ եղանակ ունին:

Վետինին մենձ մասը աւազուտ ու բերրի է. ունի ամէն տեսակ առատ արմտիք, կանաչեղէն, ընդեղէն, շատ քթան, կանեփ, լի-լի-ն ու մենձ անտառներ, միրգը քիչ է, գինի չունի: Մտանի կենդանիները շատ են, որ են արջառ, մանր ձի, ոչխար ու սյձ, վայրի ու որսի կենդանիներ ալ կան, ձուկը ու մեղուն ալ շատ է: Իր գլխաւոր ու երեւելի հանքը աղ է, ունի քիչ երկաթ, կիր ու հանքային ձիւթ (պէճիլ) ալ:

Գ. Կալիցիայի գլխաւոր բնակիչքն են, լէհ, որ սլավոնի ազգէն առաջ եկած են, ետքը ռուսներն կամ ռուսներն, որ նոյնպէս սլավոններէն առաջ եկած են ու շատ ատեն չէ որ ուղղափառ եղան, ուստի ռուսացի հոգի ալ կըսվին, զի հոռմի ծէսով են: Սէկալ ազգերն են ուղղափառ հայ (իրր 4000), նեմցէ, ու շատ հրէայ, մէկանց իրր 4,200,000 հոգի: Ետքի մենձ հիւանդութենէն 90,000 հոգի մարդէն աւելի մեռան: Վըլխաւոր լեզուն է լեհերէն, ետքը ռուսներէն, որոնք սլավոնի լեզուն են ելած են, նեմցէերէն, .և այլն: Տիրող կրօնքը ուղղափառ հաւատքն է: Ըստրիայի կայսրը աստեղաց բացարձակ թագաւորն է:

Գ. Իտլոր կալիցիա 18 գաւառ կըբաժնըվի, որ են՝ Իւլլօլ, Օլօլ, Եստրիէլ, Փլէմիսլ, Ելէլ, Թաուշու, Պօնիս, Սառալի կամ Սիւլէնից, Սանթիլ, Լաուլլ, Սանթ, Սալոու, Պլէթանի, Զօուպօլ, Թաուսօլ, Սլոու, Սլոու, Սլոանիկաու ու Վալուս, որոնց ամէն մէկը իր անուանակից գլխաւոր քաղաքը ունի, ու ամէնուն մէջը կան 92 քաղաք, 191 աւան ու 6728 գեղ:

Իւլլօլ (Իլլօլ, Իլօպօլ, Իլօպօլ), երկրին մայ-

բաքաղաքն է Փէլզէվ գետին՝ քովը . որ ունի չորս արուարձան , 29 եկեղեցի , որոնց մէկը Հայոց ու 7 Հատը ու թէնի է , 9 վանք , որոնց մէկը Հայ կուսանքներու է , 4 մենձ մատուռ , Համալսարան մը , Ճեմարան մը , զանազան ուսումնարաններ , մենձ գրատուն , կրթարան մը լատին կղերիկոսներու , ու կրթարան մը ու թէն կղերիկոսներու , ատեն մը Հայոց ալ կար , 5 Հիւանդանոց , զանազան գործարաններ չուխայի , կաշիի , կտաւի , և այլն . 2600 տուն ու 55,460 բնակիչ , որ են լեհ , ու թէն , նեմցէ , մոսկով , Հայ ու իբր 18,600 հրէայ : Ըստ կրնստի բոլոր երկրին կառավարը , ու իրեք արքեպիսկոպոս , լատինի՝ կամ լեհի , որ է բոլոր աեբութեան առաջնորդը , ու թէնի ու Հայու : Պօստիէն ետքը Եւզով կալիցիայի առջի առուտուրի քաղաքն է :

Ս Էնիէի , աւան է Եւզովի մօտ , ուր կայ մենձ գործարան մը Էի-Էի-նի , որուն մէջը ամէն տարի 70,000 շէնթինար , կամ 53,000 զանգար Էի-Էի-ն կը գործըվի :

Պօստի , զուջով գաւառին մէջը կալիցիայի պինտ անուանի առուտուրի քաղաքն է , որուն կէսը աւտորիպի տակ է ու կէսը մոսկովի . ունի 18,000 բնակիչ , որոնց մէջը 16,300 հրէայ կայ :

Փշէ-Էիլ ու իւստանով քաղաքները իրենց Համանուն գաւառներուն մէջը՝ ունին լատինի եպիսկոպոս , առջինը ունի ու թէնի եպիսկոպոս ալ ու ուսումնարաններ :

Պօստի Համանուն գաւառին զլիսաւոր քաղաքն է , որուն քովերը կան երեւելի աղի Հանքեր , ուսկից ամէն տարի 250,000 շէնթինար աղ կելլէ :

Ս Էլէչու , անուանի քաղաք է իր անհատանելի աղի Հանքերուն Համար , որ բոլոր աշխրբիս վրայ պինտ մենձ աղահանքն է . տարին ինչուկ 800,000 շէնթինար աղ քար (քայա թուղու) կուտայ : 1809ին 1,700,000 շէնթինար աղ ելած է : Ըստ աղահանքները բոլոր քաղաքին տակն են 3600 ոտք լայնութեամբ , 7200 ոտք երկայ-

նութեամբ ու 1200 ոտք խորունկութեամբ: Կայ հոս աղի մէջ փորած մատուռ մը սուրբ Լնտոնի, որուն խորանը, արձանը, աշտանակները, ամպիոնը, և այլն, աղէ են:

Պէլաւա քաղաքը վատովից գաւառին մէջը ու համանուն գետին քովը ունի չուխայի ու կտաւի գործարաններ: Վետը կը զատէ ասիկա սիլեղիայի Պէլեց քաղաքէն:

Պէլեթանը համանուն գաւառին գլխաւոր քաղաքն է 5300 բնակիչով, որոնց մէջը հայ ալ կան (իրը 20 տուն), որ ունին եկեղեցի:

Թուանոթօլ, համանուն գաւառին գլխաւոր քաղաքն է Սերէթ գետին քովը, ուր կայ յիսուսեանց կամ Ճիզիթներու վանք ու ուսումնարան մը, հրէից դասատուն մը, կաշիագործներ, ու 10,380 բնակիչ, որոնց մէջը կան 4720 հրէայ:

Սրանիզլա, անուանի քաղաք է, համանուն գաւառին մէջը, որն որ Սրանիզլաուս անունով լեհի իշխան մը հայոց համար շինած է, ունի արուարձաններ, փիլիսոփայութեան դասատուն, 5 եկեղեցի, որոնց մէկը հայոց է աղվոր շէնքով, ու 8460 բնակիչ, որոնց մէջը 430 հայ կայ: Լուսուորը շատ աղէկ է:

Վեանից, պղտիկ քաղաք է Բուուզ գետին քովը, որուն բնակիչքը աւելի հրէայ են. մեր աղգէն ալ կան՝ հիմայ մինակ իրը 30 տուն, որ ունին եկեղեցի:

Լեչո, կամ Լեչից, պղտիկ քաղաք է աղվոր գիրքով, որուն բնակիչքն են լեհ, ուսթէն ու հայ, որ մինակ մէկ եկեղեցի ունին ու քահանանին հայ է:

Նալէ, յառաջ կալիցիայի թագաւորութեան մայրաքաղաքն էր, ուր կը նստէր արքեպիսկոպոս մը, հիմայ կը նստի սթոի գաւառին մէջը, և ունի միայն 4000 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կընեն: Լս քաղքին անունովը աս թագաւորութիւնը ըսկեցաւ Նալէնա, ետքէն՝ Կալեյիս:

Թ. Երկիրը լեռնային է, մանաւանդ հարաւային ու արեւմտեան դիերը, ուր են Գաւրբագ լեռերը, որոնց բարձր մասերն են հոս՝ Ղաթալէն, Օլուշոյ, Օւլուշ, Լուշն, և այլն: Գաշտային տեղեր ալ շատ ունի:

Իր մենծ գետերն են՝ Բրուգ, Սերէլ, Սուշալ, որ մաճառքէն հոս կուգայ ու Սերէթ գետը կը մտնէ, Սուշալ, որ հոս կը բխէ ու աստեղաց Սուշալէց գետին հետ կը միանայ ու կը մտնէ Սերէթ, Պիտրէց, որ առտեայէն հոս կուգայ ու Սերէթ կը մտնէ. իր աւազին մէջը շատ ոսկիի փշուրք կայ: Ուրիշ պղտիկ գետեր ու առուներ ալ կան: Սենծ լիճեր չունի:

Եղանակը ցուրտ ու անհաստատ է. ձմեռը սաստիկ սառոյց կը լայ. լեռնային տեղերը երբեմն յուլիսի մէջ ալ ձիւն կուգայ:

Գետինը շատ հարուստ ու բերրի է, ունի արմտիք, մարիցորեն՝ մանաւանդ հիւսիսային դիերը, գետնիխնձոր, առատ կանաչեղէն (կաղամբ, գարնապուր, ծնեբեկ, և այլն) ստեպղին, վարունկ, մեկոն, ուսկից եղ կելէ, առատ պտուղ, մանաւանդ տեսակ տեսակ խնձոր, տանձ, սալոր, բալ, ընկոյզ, վայրի կաղին, խոշոր ու մանր ելակ, անբաւ հաղիք (Ֆլորէն, Էլէ-Ֆլէ), առատ ափսինթ, խաղող ու գինի (որ քիչ մը թթու է) քիչ ու մանր դեղձ ու սերկեիլ, նաև ձմեռուկ ու սելս, քթան, կանեփ, մեղր, մենծ ու անհաստանելի անտառներ կարծր փայտի, և այլն: Բնտանի կենդանիներէն ունի շատ կով ու եղ, ոչխար, այծ, խոզ, մանր ձի, շատ սագ, և այլն: Լեռնային տեղերը կան վայրի ու որսի կենդանիներ ու թռչուններ ալ. արջ, գայլ, աղուէս, քաւթարինէ (Չալագ), կղնաքիս (Էլբրէլ), կինձ, պոլսոս, որ աղուէսի մեծութեամբ շատ քնացող կենդանի մըն է, եղջերու, վայրի այծ, ջրշուն (սասնաբոս), դարձեալ՝ Կոյ, որ մենծ, մտտ ու համեղ թռչուն մըն է, վայրի ագաղաղ, կաքաւ, վայրի բագ.

արծիւ, արագիլ, բաղէ, և այլն: Առատ հանքեր, որ
են արծաթ, կապար, շատ երկաթ ու պղինձ, աղ, գաճ,
ծծումբ, ծծմբային ու ուրիշ հանքային ջրեր, և այլն:

Գ. Պուգովինա կրքնակին զանազան ազգեր, որոնց
թիւը՝ 287,930 է: Վլխաւոր բնակիչքն են հերձուա-
ծող մոլտովան՝ 246,350. Ետքը ուղղափառ նեմցէ,
լեհ, ռուսէն ու մաճառ՝ 23,460. հրէայ 8400. լու-
տերական ու կալվինական նեմցէ ու մաճառ 6100. հայ
2600, որոնցմէ մինակ 1400ը հռովմայ եկեղեցւոյն հպա-
տակ են, լիբովան 1020, որ են քրիստոնէներ՝ մոսկո-
վի դաւանանքով ու զանազան սովորութիւններով
ու կրթօսին մոսկովի կամ ռուսէնի լեզու: Այն չին-
կեանէ ալ: Հասարակ լեզուն մոլտավերէն ու նեմցէ-
երէն է: Ահհերէն ալ շատ կրթօսվի:

Գ Էռնովէյ՝ կամ Գ Էռնովոյ, պուգովինային գրե-
խաւոր քաղաքն է Ռուդ գետին մօտ բարձր դիրքով,
որ ունի քարաշէն մենձ տներ, մոլտովանի կղերիկոսաց
գարոց, ռուսմնարան փիլիսոփայութեան, և այլն, տպա-
րան, հիւանդանոց, 5 փայտաշէն եկեղեցի մոլտո-
վանի, մէկ եկեղեցի լատինի՝ կամ լեհի ու մէկ եկե-
ղեցի ռուսէնի, 953 տուն ու 7300 բնակիչ, որոնց
մէջէն իրր 40 տուն հռովմայ եկեղեցւոյն հպատակ
հայ կայ, որոնք հարուստ վաճառականներ ու երկրի
տէրեր են, մնացածին մենձ մասը նեմցէ ու լեհ է:
Առուտուրը շատ ծաղկած է: Հոս կրնստի մոլտովանի
եպիսկոպոս մը: Առաջ ասիկա պղտիկ շէնքերով ան-
շուք տեղ էր, ուր կային հայեր ալ, որ ունէին երկու
եկեղեցի:

Սորախորա, աւան է Գ Էռնովուցէն ժամ մը հե-
ռու, ուր կրլայ երևելի տօնավաճառ եզի:

Պոյանո, գեղ է վեսարավիայի սահմանին վրայ,
ուր կայ լուսարէլ:

Վոյան, մենձ գեղ է մոլտովանի, ուր կայ ուղ-
ղափառ լեհերու եկեղեցի:

Սաւաճա կամ Սըւճ, համանուն գետին քովը հին ատենները մենձ ու ընդարձակ քաղաք էր, ուր կընստէր պուղտանի իշխանը՝ կամ պէյը զատ բերդի մը մէջ, որուն հիմայ աւերակները կրտեսնըվին: Հիմայ շատ պղտիկցած է քաղաքը:

Այս հոս մէկ նորաշէն եկեղեցի ուղղափառ լատինի՝ կամ նեմցէի. մէկ եկեղեցի ուղղափառ հոռմի կամ ուլթէնի. 2 եկեղեցի հայոց, ու 5 եկեղեցի մոլտովանաց. վեցերորդը աւերակ է, որն որ տէրութիւնը կուզէ հոռմայ եկեղեցւոյն հպատակ հայերուն համար նորոգել տալ*), սինակոկայ մը հրէից, պղտիկ հիւանդանոց մը, գործարան մը սեկի (սահլիանի) հայոց ձեռքը, ատեն մը կար փէշպիսուլէ գործարան ալ, 944 տուն, որոնց շատը փայտաշէն է, ու 5600 բնակիչ, որոնց մէջը կան իբր 1250 հայ. մնացածը մոլտովան, նեմցէ, լեհ, ուլթէն, հրէայ ու շինկեանէ են: Առուտուրը բանուկ է, մանաւանդ որ Վիբիցքայէն ու Վեննայէն եկած ապրանքը ասկից պուղտանի երկիրը կերթայ: Վաղքէն գուրս ունին հայերը երկու վանք ու եկեղեցի, որ են Սոմա, ուր է սուրբ Աբսէնտի եկեղեցին ու Սիւլոսա, ուր է Համիտար ըսված եկեղեցին, ուր շատ ուխտաւորներ կուգան հեռու տեղերէն ալ:

Սիւլոսա Տասիօմիտա, լիբովաններուն գլխաւոր տեղն է Արշովի մօտ, ուր կայ մենձ վանք մը մոլտովանի:

*) Սիւնայի Սիւլոսաի միաբանութիւնը 1828էն էտրէ իտալերական ձեռնով ստի տա քաղաքը՝ Վըլովէ հայ Մարտիանիոսին իշխանութեանը արտը Հոռմայ էլիզէցոյն հպարտի հայերուն համար՝ իր միաբանութիւն ժողովրդապէս ու արդց իրիւնջ մը ժամանան էրէտարով մը, որոնց համար արեւոմիտա արտիօն լեռնի (էօլէֆէ) խապած է:

Ստատիստիկայ, մենծ աւան է մասնաւոր զինուորական կառավարութեան տակ, ուր կան ուղղափառի եկեղեցի, ու մոլտովանի եկեղեցի ու երկու տուն հայ :

Վլադիմիրովնի, աւան է լեռան մը տակ Սոլտավա գետին քովը, որ իբր մասնաւոր կալուած՝ կամ թեմ մըն է, ունի իրեք եկեղեցի մոլտովանի ու մէկ եկեղեցի լեհի :

Բոլշոբրիգո գեղը կան պղինձի բովեր (օձախներ), որ կելլէ մօտիկ լեռներէն :

Լատուպէնի, մենծ գեղ է Պիսգրից գետին քովը բարձր լեռան մը տակ, ունի երկաթի բովեր, որ կելլէ իր մօտիկ լեռներէն :

Կիւլու դոպէ՝ կամ Բիլլէ դոպո գեղը Պիսգրից գետին քովը ունի արծաթախոն կապարի հանքեր ու բովեր :

Տօնո գեղը կան առողջարար հանքային ջրեր :

Կոնոն Լոնոն մենծ գեղ է, որուն բնակչացը մէջը կան եօթը տուն հայ :

Սեբէլէ, պղտիկ քաղաք է լեռան մը տակ իր համանուն գետին մօտ, ունի ուղղափառի կամ լեհի ու մոլտովանի եկեղեցի ու շատ հրէայ ալ կան :

Վատանո, Վատուպէնի՝ ըստ մոլտովաց՝ Բոլշոն, ու Պիտուշէնի տը նեմցէի գեղեր են, ուր կան ապակիի գործարաններ, ու բնակիչները բոլոր ապակի գործող են : Ընթին գեղն ալ կայ ապակիի գործարան :

Պոյան, Սիւնոց ու Պոսան գեղերը՝ որ են մոլտավիայի (պուղտանի) սահմանին վրայ, կան ժանտախտի արգելանոց (լուարէլէ) :

Պուգովնայի մէջ հայերը շատ գեղեր ունին : Չեռնովուցէն ինչպան կալիցիայի սահմանը ըլլող գեղերը գրեթէ բոլոր հայերուն են :

ԳԼ Ե.

Պ Ե Ս Ի Լ Ի Ռ Ե .

Յ. Պալատը, կամ Պալլեոս (Պալեոն), որ շատ ատեն չէ թագաւորութիւն եղաւ, երկու իրարմէ զատ մաս բաժնած է, որոնց մենծը ունի սահման արեւելքէն աւստրիան ու բոյեմեան, հարաւէն թիրօլը, արեւմուտքէն վիւթէմպէռկը, պատէնը ու հէսսէն տառմշգատը, ու հիւսիսէն սաքսոնեան, հէսսէնի ու ույսի երկիրները: Սէկալ պգտիկ մասը Ուէնոս գետին արեւմտեան դին, ֆոանսայի արեւելեան դին ու պոուշի հարաւային դին է: Իոլոր երկրին մենծութիւնը 1382 քառակուսի մղոն է:

Է. Երկրին հարաւային ու հիւսիսային դին լեռնային է: Հարաւային դին են լեռները, որ թիրօլէն հոս կուգան, հիւսիսային դին են Ֆիլիլիւլ լեռները, հիւսիսային արեւմտեան դին են Կոնիգսբերգ լեռները, ու հիւսիսային արեւելեան դին են Պիլնիս լեռները: Ուէնոսի մէկալ գիւղ երկրին մէջը երեւելի են Սալցբուրգ ու Վիլնիս լեռները: Երկրին մէջերը թուր ու դաշտային են: Կան ճախնային տեղեր ալ:

Իր գլխաւոր գետն է Գառնա, մէկալ մենծ գետերն են Իլլ, Լե, Իպո, Ինն, Էլլիս, Ուէլլ, Կոպ, և այլն, որոնք Գառնուր գետը կրմտնեն, Սոյն, Սոլլ, Ուէլլից, Ուէնոս, և այլն: Ունի լիճեր ալ, Իսել, Դիլի, Սալլի, Սալլի կամ Շլուսի, Էլլ, և այլն:

Երկրին ըստ մեծի մասին աղէկ ու առողջ է:

Գետերը շատ բերրի է. իր բերքերն են արմտիք, մարիցորեն, զանազան պտուղներ, գինի, լիւլի, քթան, կանեփ, մատուտակ, քրքում, անխոն, առատ փայտ, ամէն տեսակ ուտելու կենդանիներ, ձի, մե-

ղու, նաև վայրի, ու որսի կենդանիներ, ձուկ, մարգրիտ, հանքերէն օսկիի փշուր գետերու մէջ, արծաթ, շատ երկաթ, պղինձ, կրայեկ, կապար, ծծումբ, առատ աղ, արջասպ, պաղլեղ, հանքային ածուխ, զանազան քարեր, հանքային հողեր ու ջրեր, և այլն:

Գ. Բնակիչքը, կամ պապիէռացիները հին նեմօցէներէն (չլաւոններէն ու ֆուանքներէն) առաջ եկած են, մէկանց իրր 4,037,000 հոգի, որոնցմէ 2,880,380 ուղղափառ են, 1,094,600 լուտերական ու կաթլինական, 57,000 հրէայ, ու քիչ մ'ալ ուրիշ հերետիկոսներ են: Հասարակ լեզուն նեմօցէերէն է: Ուղղափառ հաւատքը ու լուտերական աղանդը հոս հաւասար իրաւունք ունին: Վիտութիւններու ու արհեստներու նաև առուտուրի սէրը օրէ օր կը մենծնայ բնակչաց մէջը: Վլխաւոր արհեստաւորներն են կտաւագործ, կաշիագործ, ապակի ու հայլի գործող, հանքեր հանող, և այլն:

Երկրին տէրը թագաւոր մըն է, որուն իշխանութիւնը միապետական բայց քիչ մը չափաւորած է, ու կերթայ որդւոց որդի:

Գ. Պապիէռա կը բաժնուի ութը գաւառ, որ են՝ Իլաւ, Սորբին գանձի ու վերի գանձի գաւառ, Ուէլէն, Ուէլապ, վերի Սոյնի ու սորբին Սոյնի գաւառ, ու Ուէնոսի գաւառ, որ է ըստ հնոց պալապոլանուլիւն կամ փալապոլանուլիւն (փճալ) ըսված գաւառը, որոնց մէջը կան 208 քաղաք, 410 աւան, ու 23,462 գեղեր ու ագարակներ:

Իզառ գաւառին մէջն է Սնուլոն (Սնուլիւն) տէրութեան թագաւորանիստ մայրաքաղաքը Իզառ գետին քովը, որ ունի 6 արուարձան, լայն ու շիտակ ճամբաներ, աղվոր հրապարակներ, մենծ ու աղվոր շէնքեր, համալսարան, շատ ուսումնարաններ, ուսումնական տեղեր ու ընկերութիւններ, մենծ գրատուն մը, զանազան կրթարաններ կուրերու, խուլերու, և այլն, աղքա-

տանոցներ, Հիւանդանոցներ, 22 եկեղեցի, գործարաններ մետաքսի, բամպակի, չուխայի, կաշիի, Լի-Լի-նի, թղթի, դիպակներու, և այլն, ու իր արուարձաններովը մէյտեղ 93,500 բնակիչ: Հոս կրնասի արբեպիսկոպոս մը:

Սէկալ երեւելի քաղքըներն են՝ Պոսայլնի, ուր կայ կուրերու կրթարան. Փասասու, ուր կրնասի եպիսկոպոս մը. Սիլի-հնոպոսի կամ Սադիսոյոն, ուր կրնասի եպիսկոպոս մը, ու աղէկ առուտուր կը լլայ. Ալ-ան-պի-ի, որ ունի շատ դասատուներ, ուսումնական տեղեր ու գործարաններ, ուր և աղէկ առուտուր կը լլայ. Լիսոպոսի կամ Լ-գոսպո, որ իր գործարաններուն, առուտուրին ու աղվորութեանը համար շատ երեւելի է. Պոսպի-ի, ուր կրնասի արբեպիսկոպոս մը. Սի-ոյ-պոսի կամ Հիլի-ի-ոյլն, ուր կայ համալսարան. Ել-ոյլը, ուր կրնասի եպիսկոպոս մը, ու իր մայր եկեղեցւոյն մէջը նեմիչեստանի շատ կայսրները թաղված են:

Գ Լ Բ:

Վ Ի Ո Ւ Թ Լ Զ Ս Պ Լ Զ Ո Ւ Կ:

Պ. Լ. տերութիւնը Արթուրէոնին տանը թագաւորութիւն եղաւ, ու իր սահմաններն են չորս դիպ պապիէոսյի ու պատէնի երկիրները: Իր մեծութիւնը 360 քառակուսի մղոն է:

Բ. Արկիրը լեւնային է, աղվոր հովիտներ ալ ունի, բայց ընդարձակ դաշտեր չունի: Գլխաւոր լեռերն են Ել-ոյլը ու Լ. Ե: Լ. ըջինին պինտ բարձր մասն է Գ. ոյլի-ի-ոյլն (Կոստոն-ի գլուխ): Արկորդին բարձր մասերն են՝ Հիլի-ի-ոյլն, Տայլի-ի-ոյլն, Ել-ոյլն, և այլն: Արեւելի են նաև Լ. լեւնի-ի-ոյլն ու Լ. իոպոսի-ի-ոյլն լեռերը:

Արևելի գետերն են՝ Ալեքսան, որ իր գլխաւոր գետն է, հոս Շվառցվալտ լեռնէն կրբխէ ու Ուէնոս գետը կըմտնէ. Լինց, Գալեքս ու Լաքսադ, որոնք՝ Ալեքսո գետը կըմտնեն. Գանուէ, Գլեյցիլ, Սնուէ, Սուլդոսի, Իլեքս, և այլն:

Աղանակը ընդհանրապէս բարեխառն ու առողջ է. բարձր տեղերուն օդը քիչ մը սուր ու ցուրտ է:

Գետինը նեմցէստանի պինտ բերրի տեղերուն մէկն է. ունի ամէն տեսակ արմտիք, մարիցորեն, գետնիխընձոր, կանաչեղէն, մանաւանդ պատուական կաղամբ, ընդեղէն, ընտիր ու առատ պտուղ, հասարակ գինի, նաև կեռասի, խնձորի ու տանձի գինի. քթան, կանեփ, լիլիան, առատ փայտ, տեղ տեղ նաև նուշ ու շագանակ: Շատ ուտելու ու ուրիշ կենդանիներ, բարակ բուրդով ոչխար, որսի ու հասարակ թռչուններ, մեղու, ձուկ ու կողղինջ: Հանքերէն ունի քիչ արծաթ ու պղինձ, երկաթ, գած, շատ տեսակ քարեր՝ մանաւանդ մերմեր, աղ, արջասպ, պաղլեղ, աղբորակ, յախճապակիի, կնքամոմի ու ուրիշ հանքային հողեր, ջրեր ու ներկի նիւթեր, և այլն:

Գ. Ինակիչքն են 1,500,200 նեմցէ, որոնց շատը լուտերական ու հերետիկոս են, մինակ 465,200 ուղղափառ կան ու 9000 հրէայ: Արհեստները աղէկ ծաղկած են. ու գիտութիւնները միշտ կըծաղկին: Արկրին տէրը լուտերական թագաւոր մըն է, որուն իշխանութիւնը միապետական՝ բայց երկրին երկու ժողովներովը չափաւորած է ու կերթայ ժառանգութեամբ մանչ ու աղջիկ զակերներուն մէջը:

Գ. Սիւթէմպէոկ չորս գաւառ կըբաժնըվի, որ են՝ Ալեքս, Շվառցվալտ, Լաքսադ ու Գանուէի գաւառ, որոնց մէջը կայ 232 քաղաք, 183 աւան ու 1339 գեղ ու ագարակ:

Ալեքսո գաւառին մէջն է Շաքսիադ, տէրութեան առջի թագաւորանիստ մայրաքաղաքը լեռներու

մէջ շինած, որ ունի 9 հրապարակ, 8 եկեղեցի, քանի մը ուսումնարաններ, ուսումնական տեղեր (աստղաբաշխական դիտանոց, մենձ գրքատուն, քիմիական գործարան) ու քնկերութիւններ, կրթարաններ, հիւանդանոց, որբանոց, քանի մը գործարաններ մետաքսի, բամպակի, բրդեղէնի, արծաթէ ու ոսկիէ գործւածքներու, և այլն, ու 32,000 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն:

Արդիւնները, երկրին երկրորդ մայրաքաղաքն է, որ ունի երկու որբանոց, դասատուններ, գործարաններ ու 9400 բնակիչ:

Թիւրքմէն, երևելի քաղաք է՝ Աէքառ գետին քովը, ուր կայ համալսարան մը լուտերականներու, դասատուն մը ուղղափառ աստուածաբաններու, ուրիշ ուսումնարաններ, կրթարաններ ու գործարաններ:

Ուլ կամ Ուլա, մենձ առուտուրի քաղաք է Գանուբին քովը 14,000 բնակիչով, ու երևելի շէնքերով, որոնց մէջը լծրաններու գլխաւոր եկեղեցին նեմցէստանի պինտ մենձ ժամն է:

Սէկալ երևելի քաղքըներն են՝ Ալլանիէն, Սայլապուր, Այալիէն, Սայրիլիէն, Սօրպիլիէն, Ալանի, Այալիէն, Ալիլիէն, Պանու, Ալալիլիէն, և այլն:

Լաւսից գաւառը կրճնակին ձանաթը՝ կամ ձէնա աղզը, որոնք սլափոններէն առաջ եկած են, բայց նեմցէներէն կրխօսին : Ըրհեստները շատ ծաղկած են, առուտուն ալ բանուկ է : Արկրին տէրը ուղղափառ թագաւոր մըն է, որուն իշխանութիւնը քիչ մը չափաւորած է, ու կերթայ որդւոց որդի մինակ մանչ զաւկրներուն մէջը :

Գ. Սաքսոնիա կրքաժներվի հիմայ հինգ գաւառ, որ են՝ Սոյսէն, Լոյքցիլ, Լոյքիլեդիլ, Վոյլերլանդ ու Լոսսից՝ կամ Լոսսոթիլ, որ է վերին լուսատիայի մէկ մասը, որոնց մէջը կայ 145 քաղաք, 57 աւան ու 3211 գեղ :

Սոյսէն գաւառին մէջն է Տրէպո տէրութեան թագաւորանիստ մայրաքաղաքը ու նեմցէստանի խիստ աղվոր քաղքրներուն մէկը Լյլպա գետին քովը, որ ունի 92 ճամբայ, 9 հրապարակ, 17 եկեղեցի ու մատուռ, որոնց մէջը ուղղափառաց եկեղեցին շատ վայելուչ է, շատ ուսումնական տեղեր, դասատուներ, կրթարաններ, օգտակար ընկերութիւններ, շատ գործարաններ ու 60,000 բնակիչ : Ըստուտըը հիմայ շատ ծաղկած է, ուր և կը լսոյ երեւելի տօնավաճառ բուրդի :

Լիքից (Լիքիլ, Լոյքցիլ) անուանի քաղաք է Լյլպէն, Վլայսէ ու Փառտէ գետերուն քովը, ունի չորս արուարձան, 10 եկեղեցի, մէկ հոռմի մատուռ, համալսարան մը, շատ ուսումնարաններ, ուսումնական տեղեր ու ընկերութիւններ, աղքատանոցներ, գրածախներ, 23 տպարան, շատ գործարաններ բամպակի, խափֆէի, կաշիի, գորգի, մետաքսի, լիլ-լիլանի, ոսկեղէնի ու արծաթեղէնի, և այլն, ու 41,000 բնակիչ : Ըստեղաց անուանի առուտուրը ու իր տօնավաճառները, որ տարին իրեք հեղ կը լսոյ, ամէն տեղ հռչակած է :

Արեւելի են նաև աս քաղքրները, Սոյսէն, ուր է նեմցէստանի պինգ հին յախճապակիի գործարանը . Կոսլէնհայն, Կոլմա, Սլալհայն, Վոսայլեիլ, ուր է Լոյցլեռանց արծաթի հանքերուն գլխաւոր տեղը, Վլա-

Յէն, Լուիսից, Պոսցէն՝ կամ Պոսպոնիսո, Հէրտու- ու
 Հեմհոմ-է, որ է հեմհոմ-է-տն՝ կամ Բոյե-Քոյե էրէտր
 ըսված նեմյէ հերձուածողներուն առջի ու գլխաւոր
 տեղը :

Սարսնիայի պաշտպանութեան տակն են նաև
 Հեմհոմ-է ըսված իշխաններուն ու կոմսերուն կալուած-
 ները 90,000 բնակիչով, ուր երևելի են Սլուպի-
 պոտի, Ալու-իս, Հոհէնշլայն ու Բեհէլէ քաղքները :

Գ. Լ. Ժ.

Հ. Ե. Ն. Օ. Վ. Լ. Ռ.

III. Նոր թագաւորութիւն է, որ իր մէջը ունի զա-
 նազան դուքսական, իշխանական ու կոմսական երկիր-
 ներ *): Իր սահմաններն են արևելքէն մէքլէնպուռկը
 ու պուռչի սարսնիա ու պուանշլայկ նահանգները,
 հիւսիսէն հիւսիսային (գերմանական) ծովը, օլտէնպուռ-
 կը ու Լյուպա գետը, արևմուտքէն օլանտան ու հարաւէն
 հէսսէն գետերը ինչուկ պուռչի վէսդֆալիա գաւառը : Իր
 մեծութիւնը 695 քառակուսի մղոն է :

Է. Արկրին հիւսիսային գիւռ մենծ մասը շիտակ է,
 իսկ հարաւային գին լեռնային է, գլխաւոր լեռերն են
 Հոմոց, Տօլէնիէ-ձուլո, Տոյսէ-ու, Սէնտէլ, և այլն :
 Իր գլխաւոր գետերն են Լյուպա ու Վէրէ-ու, որոնք
 հիւսիսային ծովը կը մտնեն, մէկալ գետերն են Լլանո, Լ-
 Եյէ, Սէվէ, Լյուպէ, Սէրէ, Լլանո, և այլն :

*) Լանց անանիւն էն, Պուէմէն ու Վէրտէն քառ-
 է-նիւնէր. Գալէնպէռկ, Հիլտէսճայմ, Աէրգին-
 կէն, Առուպէնհամկէն, Լիւնէպուռկ, (Սնսպուիք
 ու արևելեան Վրիսլանդիա՝ Էլէնիս-է-նիւնէր. Հոյա,
 Տիւրճօլց, Հօհէնշլայն, Լիւնկէն ու Պէնդհայմ
 կոմս-է-նիւնէր :

Աղանակը բարեխառն է, մինակ ծովու ու մենծ գետի քովերը խոնաւ է ու առողջ չէ :

Վետինը տեղ տեղ բերրի է, ու տեղ տեղ աւազուտ ու անբեր : Ունի արմտիք, կանանչեղէն, միրգ, փայտ, Լի-Լի-ն, բնտիր քթան, հասարակ ու վայրի կենդանիներ, մեղու, ձուկ, սատափ. հանքերէն քիչ մը օսկի, արծաթ, կապար, Կպղինձ, երկաթ, աղ, ծծումբ, հանքային ածուխ ու ջրեր, և այլն :

Գ. Ինակիչքը իրր 1,600,000 նեմէկ են, որոնց մենծ մասը լուտերական է, կան 242,000 ուղղափառ, իրր 100,000 կալվինական, 9000 հրէայ, և այլն : Հասարակ լեզուն նեմէկերէն է : Ըրհեստները ու գիտութիւնները սյնչափ ծաղկած չեն : Արկրին տէրը՝ կամ թագաւորը ինկիլիզի թագաւորն է, ասոր համար ինքն գերմանիայի դաշնակցութեան անդամ է : Իր իշխանութիւնը հոս երկու ժողովներով չափաւորած է : Ունի հոս իր փոխարքան :

Գ. Բոլոր երկիրը կրթածնրվի վեց դատաւորութիւն՝ կամ թեմ, կամ եօթը մաս, որ են՝ Հանօլէ, Հիլի-հայ, Իլի-հայ, Երուսէ, (Սնապու-հայ, Ըն-հայ, ու Վալ-հայ, որոնց մեջը կայ 74 քաղաք, 110 աւան, ու 5000էն աւելի գեղ ու ագարակ :

Հանօլէ, տէրութեան փոխարքայանիստ մայրաքաղաքն է Սայնէ դետին քովը, որ օւնի աղվոր շէնքեր, ուսումնարաններ, Գեկեղեցի, գործարաններ ու 27,500 բնակիչ, որոնք աղէկ առօտուր կընեն :

Հիլի-հայ, մենծ քաղաք է, որ ունի 92 ճամբայ, 4 ուղղափառի ժամ եպիսկոպոսարանով ու կղերիկօսներու ուսումնարանով մը, 4 լթրանի ժամ, զանազան դասատուներ, յիմարանոց, շատ գործարաններ ու 12,650 բնակիչ :

Երուսէ, երևելի քաղաք է, որ ունի համալսարան մը մենծ գրքատունով, ուր կան 265,000 հա-

տոր գիրք, ուրիշ ուսումնարաններ, աղէկ գործարաններ չուխայի, և այլն, ու 9600 բնակիչ:

Ինչեղոսի, պարսպապատ քաղաք է Իլմէնա գետին քովը 12,000 բնակիչով, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն:

(Օսոպուտի) (Լ՛նդլոսուտին) քաղաքը ունի 3 հիւանդանոց ու 10,900 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն կտաւով: Հոս կրնաստի ուղղափառ եպիսկոպոս մը:

Սէկալ անուանի քաղքըններն են՝ Հոթէն, Կօղլու, Լ՛յօլէ, (Օսոպուտի), Հէլէ, Լ՛յօլէ, Պէնդհոյ, և այլն:

ԳԼՆ ԺԸ.

Պ Ե Տ Լ Ն Կ :

Է. Սեծ դքսութիւն է, որ ունի սահման արեւելքէն վիրթէմպէակը, հիւսիսէն հէսսէնի մեծ դքսութիւնը ու պավիէոան, արեւմուտքէն Ուէնոս գետը՝ կամ ֆոանսան ու պավիէոան ու հարաւէն Ուէնոսը ու հելվետիան: Իր մեծութիւնը 280 քառակուսի մղոն է:

Ը. Լըրկրին մէկ մասը լեռնային է, մէկ մասն ալ պտղաբեր դաշտեր են: Գլխաւոր լեռն է Հլոսոյլուր, որուն բարձր մասերն են Գիլլոպուտի, Պէլլէն, Պլէսլէն ու Գամպուէլ: Լըրկրի են նաև (Օսոպուտի) լեռերը:

Գլխաւոր գետն է Ուէնոս, ետքը Սոյն ու Լ՛նոյ: Գամոսլէն ալ հոս կըրթէ: Սէկալ գետերն են՝ Սոտուտի, Լ՛ն, Լ՛լու, Սլէպլէն, Գլէնոլլի, Սոսուտի, Կիլոսու, և այլն: Ունի լիճեր ալ, որ են Պօպլէն, Սոմիէլ, Լ՛յօլէ, և այլն:

Լեռնային տեղերուն եղանակը ցուրտ է, ուրիշ տեղերը զուարճալի է:

Գետինը շատ բերրի ու աղէկ գործըված է, անանկ որ նուշ, շագանակ ու կաղին ալ ունի:

Գ. Բնակիչքը իբր 1,200,000 նեմցէ են, որոնցմէ 741,720 ուղղափառ են, 346,740 լուտերական են ու 17,300 հրէայ, հասարակ լեզուն նեմցէերէն է: Արկրին տէրը լուտերական մենծ դուքս մըն է, որուն իշխանութիւնը միապետական բայց չափաւորած է ու կերթայ որդւոց որդի:

Դ. Բոլոր երկիրը կը բաժնուի վեց գաւառ, որ են Սոմալի ու Փֆլնց մէկանց, Տուրի (Սէէ) գաւառ, Գաւայուզան, Գլնցի, Երթու, ու Սոյն ու Գաւայուզան մէկանց, որոնց մէջը կան 110 քաղաք, 33 աւան ու 2259 գեղ ու ագարակ:

Ընդի գաւառին մէջն է Գաւայուզան տէրութեան մայրաքաղաքը Ուէնոս գետէն մէկ ու կէս ժամ հեռու, որ ունի 7 դուռ, 9 հրապարակ, 4 եկեղեցի, զանազան ուսումնարաններ, կրթարաններ ու գործարաններ ժամացուցի, Էլ-Էլ-նի, կաշիի, գորգի, և այլն, շատ աղվոր շէնքեր ու 19,500 բնակիչ, որոնց մենծ մասը լուտերական է: Հոս կընստի մեծ դուքսը:

Փֆոնցալ, բոլոր տէրութեան մէջը երևելի քաղաք է իր գործարաններուն համար, որ են չուխայի, կաշիի, երկաթեղէնի, և այլն: Ընդուտուն ալ աղէկ է:

Կոստանդիլ (Գօնսդանց, Գօսդանից), հին երևելի քաղաք է Ուէնոսին քովը իրեք արուարձանով, որ ունի բամպակի ու կտաւի գործարաններ ու 5070 բնակիչ, որոնք գինիով առուտուր կընեն: Հոս կընստի ուղղափառ եպիսկոպոս մը:

Գաւայուզան, մենծ քաղաք է, որ ունի համալսարան մը ուղղափառաց իր գրատունովը ու ուրիշ ուսումնարաններով, ուր կընստի ուղղափառ արքեպիսկոպոս:

Սոմալի, բոլոր տէրութեան մէջը պինտ մենծ ու երկրորդ իշխանանիստ քաղաքն է, որ ունի հիւանդանոցներ, ուսումնարաններ, կրթարաններ, շատ գործարաններ ու իբր 19,900 բնակիչ, որոնց կէսը ուղղափառ են:

Հայրէլպատի, հին ռէնոսի փալադինութեան, կամ
կայսրընտրական իշխանութեան գլխաւոր տեղն է, ունի
համալսարան մը:

Սէկալ երևելի քաղքըներն են՝ Սալտապա, Լյու-
քսել, Պատի, Սալտապա, Լյուքսապա, և այլն:

ԳԼ: ԺԲ:

Պ ՈՒ ՈՒ Շ:

Գ. Պատի կամ Սալտապա՝ եւրոպայի մենծ տէրու-
թիւններուն մէկն է, որուն երկիրը երկու մենծ՝ իրար-
մէ զատ մաս բաժնած է. առջի՝ կամ արևելեան մասը
ունի սահման հարաւէն աւստրիայի սիլեզիան ու բոյե-
միան, սաքսոնեան, ռայսի, կոթայի, վայմառի ու շվաբ-
պուռի երկիրները, արևմուտքէն հէսսէն գասսելը,
պուստալի, մէքլէնպուռի, և այլն, հիւսիսէն պալ-
զիկ ծովը ու արևելքէն մոսկովի ու լեհի երկիրը: Իսկ
երկրորդ՝ կամ արևմտեան մասը ունի սահման հիւսիսէն
հանովեւը, արևելքէն պալիէնայի ռէնոսի գաւառը ու
նեմցէստանի քանի մը տէրութիւնները, հարաւէն ֆրան-
սան ու արևմուտքէն պելճիան ու օլանտան: Իտոր եր-
կրին մեծութիւնը (*Նեօֆշադէլն ալ մէյտեղ) 5054 քա-
ռակուսի մղոն է:

Բ. Երկիրը ընդհանրապէս աւելի դաշտային է
քան թէ լեռնային, մանաւանդ արևելեան դին: Սիլե-
զիայի մէջն են Սալտապան լեռերը, որոնց պինտ բարձր
մասն է Շէլեֆթէլ: Սաքսոնիա նահանգին մէջն են
Հապ լեռները, որոնց խիտ բարձր մասն է Պատի:
Սալտապալիայի մէջն են Սալտապալիա ու ()անի կամ
Լյուքսապալի: Ստորին ռէնոսի գաւառին մէջն են Հապ-
ալ լեռերը:

Պալզիկ կամ արևելեան ծովը 100 մղոնի չափ
տեղ պուռի երկրին սահմանակից է, որուն մէջը մտնող
հոստեղաց մենծ գետերն են՝ Սալտապա կամ Նեօֆշ, որ

մոսկովստան կրթիւն, Բաւիւն, Բասսաու-ժ, Ալյուսէլ, կամ Ալիսու-լա, Շարքէ, Սիւն, Ալէքէր ու () Կէ, որ 30 գետ կառնէ իր մէջը: Իսկ հիւսիսային ծովը կրմոննն հաստեղաց աս գետերը Լչլու, Ալիւն, Լչն, Սիւն, Ալէքէ: Սիւն, Տիւն, և այլն: Ունի շատ լիճեր, ինչպէս՝ Շէն-Կիւն, Կիւն, և այլն, ու ջրանցներ ալ:

Լղանակը ընդհանրապէս բարեխառն ու առողջ է. միայն ծովեզերեայ տեղերը ցուրտ, անհաստատ ու խոնաւ է:

Վետնին պտղաբերութիւնը շատ աղէկ չէ. բայց իր բերքերը իր բնակչացը կօգտեն. ունի արմտիք, մրս-րիցորեն, կորեակ, ընդեղէն, ամէն տեսակ կանանչեղէն, զանազան բանջարներ, շատ տեսակ միրգ, գինի, առատ փայտ, քիթան, կանեփ, լիւ-լիւն, անխոն, քիմիոն, սամիթ, տորոն, ուրիշ ներկի ու դեղի նիւթեր, ընտանի ու որսի կենդանիներ, մեղու, մետաքսի թրթուր, ձուկ, և այլն: Հանքերէն ունի քիչ մը ոսկիէն ՚ի զատ, արծաթ, շատ երկաթ, պղինձ, կապար, կլայեկ, ազնիւ ու հասարակ քարեր, սաթ, մկնդեղ, աղ, աղբորակ, արջասպ, պաղլեղ, ծծումբ, հանքային ածուխ, հողեր (յախճապակիի, չնիլ, և այլն) ու ջրեր:

Գ. Բնակչաց թիւը 12,940,000 կըսեպիլի, որ են ըստ մեծի մասին նեմցէ, ետքը զանազան շաւոնի ցեղեր՝ լեհ, վինտ՝ կամ վանտալ, լիդացի, լիդուանիացի, բոյեմիացի՝ կամ չեխ, և այլն, հոռոմ, ֆռանսրդ հրէայ, և այլն, որոնց մենծ մասը լուտերական են, որ է երկրին գլխաւոր կրօնքը, ուղղափառաց թիւը 4,816,810 է, իսկ հրէիցը 160,970: Ընդհանուր լեզուն նեմցէերէն է, կրիսոսիլի նաև լեհերէն ու ֆռանսրդերէն: Վիտութեանց ծաղկելու համար շատ ուսումնարաններ ու դպրոցներ կան: Ըրհեստները շատ յառաջ դացած են ու կերթան: Լքրկիրը ծովու քովը լլալուն ու նաւելի գետեր ու ջրանցներ շատ ունենա-

533 գործարան, աղաջք, և այլն, զանազան ուսումնարաններ ու ուսումնական ընկերութիւններ, աղէկ աղքատանոցներ ու 55,670 բնակիչ, որոնք շատ աղէկ առուտուր կրնեն:

ԲՈՕՂՆ, մենծ դքսութիւն է երկու գաւառ բաժնած, որ են՝ Պոստիլնի ու Բոսլէն: Վլխաւոր քաղաքն է Բոսլէն՝ կամ Բոսնո՝ Վառդա գետին քովը, որ ունի 50 գործարան, ուսումնարաններ ու 28,500 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն: Հոս կրնստի ուղղափառ եպիսկոպոս մը:

ԲՈՄՍՂՆՈՒՆՆԻՆ, գքսութիւն է պալզիկ ծովուն քովը, որն որ ()տէռ գետը երկու մաս կրբաժնէ: Ունի իրեք գաւառ, որ են՝ Շրէրշէն, Շրոսլէն և Բէսլէն: Շրէրշէն, գլխաւոր քաղաքն է ()տէռ գետին ձախ դին, որ ունի շատ գործարաններ ու 31,960 բնակիչ, որոնք ծովու վրայ աղէկ առուտուր կրնեն:

Շրոսլէն, մենծ քաղաք է ծովու քով, ունի ամրոց, գործարաններ ու իրր 14,000 բնակիչ, որոնք ծովու վրայ աղէկ առուտուր կրնեն:

Ըս գաւառին կրվերաբերի Ուլիշէն կղզին պալզիկ ծովուն մէջը 18 քառակուսի մղոն մեծութեամբ, որ է նեմեցեստանի պինտ մենծ կղզին, ունի 2 քաղաք, որոնց գլխաւորն է Պէսլէն, 2 աւան, 584 պզտիկ գեր ու 32,200 բնակիչ:

ՊՈՒՆՆՈՒՆՆԻՆ նահանգը Լյւպա ու ()տէռ գետերուն մէջը իրեք գաւառ բաժնած է, որ են՝ Բոսնոս ու Սոսնոս: Ըս ջինին մէջն է Պէսլէն տէրութեան թագաւորանիստ մայրաքաղաքը Շիւնէէ գետին երկու դին, որ եւրոպայի խիստ աղվոր քաղաքներուն մէկն է, և ունի շատ արուարձաններ, 15 դուռ, 37 կամուրջ, 224 ճամբայ, 22 հրապարակ, 29 եկեղեցի ու մատուռ, 118 գործարան մետաքսի, բամպակի, բուրգի, չուխայի, կաշիի, թուղթի, գորգի, յախճապակիի,

Ընդհանուր, ոսկիէ ու արծրթէ գործածքներու, շաքարի, և սյն, համալսարան մը, ուրիշ շատ ուսումնարաններ ու ուսումնական տեղեր ու ընկերութիւններ, աղքատանոցներ, որբանոցներ, հիւանդանոցներ, կրթարաններ, 2 թէատրոն ու 236,800 բնակիչ: Իր առուտուրը շատ մեծ ու բանուկ է:

Բարսիլոնա երկրորդ թագաւորանիստ մայրաքաղաքն է 32,350 բնակիչով:

Պառնոսիոս օպէրէ, կամ ()տէն գետին քովը, երևելի առուտուրի քաղաք է 21,800 բնակիչով:

Պառնոսիոսի, երևելի քաղաք է շատ գործարաններով չուխայի և սյն:

Երևելի են նաև ()պանիլիոսի, Շքանիոս, Սիլիոսի, և սյն:

ՍԻԼԵՆՏԻՆ, կամ Շէլլա Պառնոսի, հին սիլեզիային մէկ մասն է աւստրիայի սիլեզիային հիւսիսային դին, ուր է նաև Կլոյ կոմսութիւնը ու սաքսոնիայի Վէրն Լոսից գաւառին մէկ մասը: Բոլոր գաւառը կը բաժնուի իրեք վիճակ, որ են՝ Պառնոս, ()թէլլա ու Լիլից: Լոսիցին գլխաւոր քաղաքն է Պառնոս՝ կամ Սիլիոսիոսի ()տէն գետին քովը, որ ունի 5 արուարձան, համալսարան մը, շատ ուսումնական տեղեր ու ընկերութիւններ, 247 գործարան, 20 ուղղափառի ու 13 լոթրանի ժամ, 15 հիւանդանոց, անկելանոց ու աղքատանոց, 5 որբանոց ու 90,000 բնակիչ, որոնց մէջը 22,350 ուղղափառ կան, որ ունին եպիսկոպոս մը: Լոսուտուրը շատ ծաղկած է:

ՍԵՐՍՈՆԻՆ, նահանգը Ելպա ու Սիլեզիոսի գետերուն մէջը հանօվէնի ու սաքսոնիայի տէրութեան սահմանակից է իրեք վիճակ բաժնած, որ են Սիլիոսի, Սիլիոսի ու Լոսից: Գլխաւոր քաղաքը Սիլիոսի ունի շատ երևելի մեծ շէնքեր, 12 եկեղեցի, զանազան գործարաններ ու 44,000 բնակիչ: Լոսուտուրը շատ ծաղկած է:

Հալի, Երևելի քաղաք է, որ ունի համալսարան մը, զանազան ուսումնական տեղեր, 40 գործարան ու 25,900 բնակիչ :

Լյուքսուր, մենծ քաղաք է, որ ունի 2 ամրոց, 9 ուղղափառի ու 9 լութրանի ժամ, ուսումնարաններ, որբանոցներ, շատ գործարաններ ու 25,130 (ատեն մը 58,000) բնակիչ :

Լյուքսելի են նաև՝ Հալի-Նորապարտ, Սիւր-Ել-Կոմուի, Կոմու-Կոմուի, Վիլ-Կոմուի, Շալի-Կոմուի, և այլն :

ՎԼՍՊՊԳԵԼԼԻԼ, նահանգը օլանտային ու հանօվէնին սահմանակից է իրեք գաւառ բաժնած, որ են՝ Սիւր-Կոմուի, Սիւր-Կոմուի ու Լյուքսելի-Կոմուի : Սիւր-Կոմուի, բոլոր նահանգին գլխաւոր քաղաքն է Լյուքսելին քովը, որ ունի ուսումնարաններ, 13 եկեղեցի ու մատուռ ուղղափառաց, որոնք ունին հոս եպիսկոպոս մը, 40 գործարան ու 218,000 բնակիչ, որոնք շատ աղէկ առուտուր կրնեն :

Սիւր-Կոմուի քաղաքը ունի գործարաններ չուխայի, կտաւի, լի-լի-նի, և այլն :

Պիլ-Ել-Կոմուի քաղաքը աղէկ առուտուր կը լսայ կտաւով :

Պարի-Կոմուի քաղաքը ունի ուղղափառի եպիսկոպոս մը :

Ռայն, իրեն անուանակից՝ կամ Ռայն Վալ-Կոմուի իշխանութեան գլխաւոր քաղաքն է :

Լյուքսելի քաղաքներ են նաև Լյուքսելի-Կոմուի, Համմ, Լյուքսելի, և այլն :

ԳԻԼԼԻՎԼԼԻՎ, ՊԼՍԿ նահանգը օլանտային հարաւային դին է երկու գաւառ բաժնած, որ են՝ Կոմու-նի ու Տիւս-Կոմուի :

Կոմու-նի (Կիլի), բոլոր նահանգին գլխաւոր քաղաքն է Ռայնոս գետին ձախ դին, որ ունի նոյն գետին վրայ նաւահանգիստ, 90 գործարան բամպակի, սպորտի, լի-լի-նի ու անուանի անուշահոտ կողոնիայի

ջուրի, 42 ժամ ու մատուռ, որոնցմէ 19 ժամ ուղղափառաց է, որ ունին հոս արքեպիսկոպոս մը, զանազան ուսումնարաններ ու 65,150 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն:

Տէրապետ, մենծ քաղաք է զանազան գործարաններով ու 23,600 բնակիչով:

Վառձեւ, երևելի քաղաք է շատ գործարաններով:

Պօն, անուանի քաղաք է Ուէնոսին քովը, որ ունի ուղղափառաց համալսարան մը, գործարաններ ու 12,250 բնակիչ:

Երևելի քաղաքներ են նաև՝ Նոյ, Լալեֆեւ, Վալեֆ, Սիլեւ, և այլն:

ՍՏՈՐԻՆ ՈՒՆՆՈՒՄ նահանգը, որ է մեծ դքսութիւն, ունի իրեք վիճակ, որ են՝ Լիւնգրան, Վալեֆ ու Վալեֆ: Վալեֆ քաղաքն է Վալեֆի մէջ, որ ունի ուսումնական տեղեր, դասատուն մը աղքատ աղջիկներու, հիւանդանոց, գործարաններ ու 14,000 բնակիչ:

Լիւնգրան (Լիւնգրան), հին քաղաք է, որ ունի ուսումնարաններ, 10 եկեղեցի, 3 հիւանդանոց, երևելի գործարաններ չուխայի, գաղթի ու ասեղի, անուանի տաք ջրեր ու 36,800 բնակիչ:

Վալեֆ կամ Լիւնգրան Վալեֆի մէջ, անուանի քաղաք է Սոլեյ գետին քովը, ունի քանի մը կրթարաններ ու դասատուներ՝ մանաւանդ ուղղափառներու, որոնք հոս եպիսկոպոս մը ունին, գործարաններ՝ ու 16,000 բնակիչ:

Սոլեյ քաղաքը կան 59 հատ անուանի գործարաններ ընտիր չուխայի ու գաղթի:

Սիլեւ երևելի քաղաքներն են՝ Շալեֆ, Լիւնգրան, Նոյ, Սիլեւ, Սիլեւ, և այլն:

Պատշի թագաւորին տակն է հելլենիայի Վալեֆ շալեֆ գաւառը՝ կամ իշխանութիւնը ու Սիլեֆի:

Տես հոն:

ԳԼ ԺԳ .

ՆԵՄՅԷՍՏԵՆԻ ՊՕՏԻԿ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆԵՆԵՐԸ:

Յօդ. ւ :

ՀԷՍՈՒՆ ԳՆՍՈՒՆ:

Կայսրընտրական իշխանութիւն է, որուն մասերը ցրված են. իր մէջը կան քանի մը իշխանական ու կոմսական կալուածներ: Իր գլխաւոր մասը Հանօվէռի, պավիէռայի ու պոուշի մէջ տեղն է. իսկ մեկալ մասերը քիչ մը Սոյն գետին, քիչ մըն ալ Սէրէն գետին քովերն են: Բոլոր երկրին մեծութիւնը 207 քառակուսի մղոն է, որ աւելի լեռնային է քան թէ դաշտային: Իր մենծ գետերն են՝ Սոյն, Գոուլոս, Սէրէն, Լոն, և այլն: Գետինը կրբերէ նեմցէստանի Հասարակ բերքերը:

Ունի իբր 688,000 նեմցէ բնակիչ, որոնց շատը կալվինական են. միայն 144,900 ուղղափառ կայ: Երկրին տէրը կալվինական կայսրընտիր իշխան մըն է:

Բոլոր երկիրը չորս գաւառ կրբաժնւրվի, որ են՝ Չէրէ Հէսսէն, Չէրէ Հէսսէն, Գոուլոս (որ մասնաւոր իշխանութիւն է) ու Հոննա, որոնց մէջը կան 63 քաղաք, 36 աւան ու 1335 գեղ: Իշխանանիստ մայրաքաղաքն է Գոսսէլ՝ Գոուլոս գետին քովը, որ ունի 9 դուռ, 19 հրապարակ, 8 եկեղեցի, զանազան մենծ շէնքեր, ուսումնարաններ, գործարաններ ու 25,800 բնակիչ:

Գոուլոս քաղաքը կրնատի ուղղափառ եպիսկոպոս մը:

Երեւելի են նաև Սոուդոսի, Հոննա, Հէսսէն, Չէրէ, և այլն:

Յօդ. Թ:

ՀԵՍՍԷՆՆԵՆ ՏԵՌՄՇՆԻՆՆԵՐԻ

Մենք դարձուցինք է երկու մաս բաժնած, որոնք իրարու հետ կպած չեն, զի հէսսէն գասսէլի հանաւ գաւառը իրենց մէջը ինկած է. հիւսիսային մասը պռուշի ստորին ռէնոսի ու վէսդֆալիա նահանգներուն, հէսսէն գասսէլի ու նասսաւի սահմանակից է. իսկ հարաւային մասը Մայն գետին քովը ու Ուէնոսին երկու գին է: Բոլոր երկրին մեծութիւնը 170 քառակուսի մղոն է, որ քիչ մը լեռնային է ու քիչ մը դաշտային: Իր գլխաւոր գետերն են Ուէնոս, Մայն, Սեյպոս, Լեյպոս, Սեյպոս, Վոլպոս, և այլն: Երկրի վրայ լեռնակը բարեխառն ու առողջ է: Վետինը պտղաբեր է. Մայն ու Ուէնոս գետերուն քովերու գինին շատ ընտիր է:

Ունի 697,900 ըստ մեծի մասին նեմցէ բնակիչ, որոնցմէ մինակ 174,000 ուղղափառ են մնացածը լուտերական՝ քիչ մըն ալ կաթոլիկական են. կան իրր 21,000 ալ հրէայ: Երկրին տէրը մեծ դուքս մըն է. որ կըսվի Մեծ դուքս Հէսսէնի և ու Սեյպոսի, կամ Սեյպոսի:

Բոլոր երկիրը իրեք գաւառ կը բաժնուրվի, որ են՝ Շտաուֆենպոսի, Քլէրի Հէսսէն ու Ուէնոսի Հէսսէն. որոնց մէջը կան 63 քաղաք ու 2191 աւան, գեղ, և այլն:

Տասնչորսրդ, տէրութեան մայրաքաղաքն է, ուր կընտար դուքսը, ունի 4 արուարձան, 6 դուռ, 7 հրապարակ, 4 եկեղեցի, զանազան դասատուներ ու գործարաններ ու 21,400 բնակիչ:

Օֆֆէնպոսի քաղաքին առուտուրը ու գործարանները երևելի են:

Կլէյն քաղաքը ունի համալսարան մը:

Ուսշտո՞, երկրին պինտ մենձ քաղաքն է Ս առնօվ գետին քովը, որ ունի համալսարան մը, շատ գործարաններ ու 19,000 բնակիչ: Առուտուրը շատ ծաղկած է:

Սայշտուէլնց կամ Շտուէլնց, երկրորդ մասին մայրաքաղաքն է, ուր կընստի մեծ դուքսը, ունի իբր 5900 բնակիչ:

Յօդ. 7:

Օ Լ Տ Լ; 'ն Պ Ո Ի Ո Կ:

Սեժ դքսութիւն է հիւսիսային կամ գերմանական ծովուն ու հանօվէոի սահմանակից 116 քառակուսի մղոն երկիրով, որ շիտակ ու ցած է, անանկ որ ծովէն զէն չունենալու համար տեղ տեղ թումբեր շինած են: Գլխաւոր գետերն են Ս Էլէ, Լուհէ, որոնք հիւսիսային ծովը կըմտնեն, շտուէլ, շտուէլ, Լէպո, և այլն: Գետինը այնչափ բերրի չէ. բայց ուտելու կենդանիները շատ են ու ձիերը ընտիր: Բնակիչքը 246,000 ըստ աւելի մասին լուտերական նեմցէ են, մինակ 68,000 ուղղափառ կայ: Երկրին տէրը լուտերական մեծ դուքս մըն է:

Բոլոր տէրութիւնը ութը գաւառ կըբաժնըվի. որ են՝ ()լուէնպոտ, Սայշտուէլ, ()լէլէն, Տէլէն-հօշտ, Վիէլեւ, Գլէլէնպոտ, Լէլէն ու Գնիլհապէն, որոնց մէջը կան 8 քաղաք, 15 աւան ու 782 գեղ:

Սայրաքաղաքն է ()լուէնպոտ՝ շունդէ գետին քովը, որ ունի նաւահանգիստ ու 7720 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կընեն:

Վոտէլ, Պոտէլ ու Լէլէն ալ առուտուրի քաղաքներ են:

Լստեղաց մեծ դքսին տակն է նաև Լէպո իշխանութիւնը, որ ըստ մասին արևելեան ծովուն քովն է,

և ունի մէկ քաղաք Լճիկ, մէկ աւան, 82 գեղ ու 18,690 բնակիչ :

Սոյնպէս իր տակն է Պլեյհեֆելտը իշխանութիւնը Ռէնոս գետին քովը պռուշի ստորին սէնոս նահանգին սահմանակից, որ ունի լեռնային երկիր, իրեք աւան, 82 գեղ ու 21,180 բնակիչ :

Յօդ. Ե :

Վ Ա Յ Մ Ա Ռ :

Սեճ գ. քսութիւն է Վայնառ ու Այլէնախ իշխանութիւններէն մէկ եղած, սաքսոնիայի արևմտեան դին՝ 67 քառակուսի մղոն լեռնային երկիրով, որուն գլխաւոր գետերն են Սուլէ, Լյուրէո, Իլմ, Վէրբո, և այլն : Բնակիչքը 224,600 ըստ մեծի մասին լուտերական նեմցէ են. կան քիչ ուղղափառ, կալվինական ու հրէայ ալ, որոնց վրայ կիշխէ լուտերական մեծ դուքս մը :

Բոլոր երկիրը կը բաժնրվի երկու մաս՝ կամ դաւառ, որ են Վայնառ ու Այլէնախ իշխանութիւնները, որոնց մէջը կայ 32 քաղաք, 12 աւան ու 610 գեղ :

Վայնառ, մայրաքաղաքն է Իլմ գետին քովը, ուր կընստի մեծ դուքսը, ունի քանի մը երեւելի դասատուներ, գործարաններ ու 9700 բնակիչ :

Լէնա, երեւելի քաղաք է, որ ունի համալսարան մը :

Այլէնախ, երկրին պինտ մենճ քաղաքն է, ուր կան շատ գործարաններ, քանի մը ուսումնարաններ ու 8630 բնակիչ :

Իլմեո, աղվոր քաղաք է :

Յօդ. 7:

Ե Լ Գ Լ; 'Ն Պ Ո Ի ՈՒ Կ:

Ղաքսուծիւն է վայմառի, սաքսոնիայի ու պոուշի մէջ 23 քառակուսի մղոն երկիրով, որուն արևելեան մասը դաշտային ու բերրի է, իսկ արևմտեան մասը լեռնային ու անտառային: Իր գետերն են Բլայդէ, Սուլէ, Ս Էրբո, և սյլն: Բնակիչքը 109,500 լուտերական նեմցէ են: Երկրին տէրը դուքս մըն է: Բոլոր երկրին մէջը կայ 9 քաղաք, 2 աւան ու 464 գեղ ու ագարակ:

Եւրէնդոմ, մայրաքաղաքն է Բլայդէ գետին քովը, ուր կրնասի դուքսը: Ունի քանի մը դասատուններ, գործարաններ, աղքատանոց մը, հիւանդանոց մը, 8 եկեղեցի ու 10,600 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն:

Ելլա, Ուսնէդոմ, Եյսէնդոմ ու Ուօփ քաղքըներն ալ ունին գործարաններ:

Յօդ. 8:

ՄԵ Յ 'Ն Ո Ի 'Ն Կ Լ; 'Ն:

Ղաքսուծիւն է պալիէոայի ու վայմառի սահմանակից, որ իր մէջը կառնէ Էլլոդոմիսոմպէն ու Սոուլֆելո իշխանութիւնները, որոնք մեկանց 43 քառակուսի մղոն լեռնային ու անտառային երկիր ունին: Ղլխաւոր գետերն են Ս Էրբո, Ելլոդոմ, Իչ կամ Իյ, Ուօփոն, Սուլէ, և սյլն: Ղետինը բերրի է. միզը ու Էլլոմիսոմպէնը շատ է, լեռներն ալ շատ հանքեր ունին: Բնակիչքը 136,000 լուտերական նեմցէ են, որոնց վրայ կիշտէ դուքս մը:

12,000 բնակիչ : Վաղարին Հարաւային արևելեան զին է Սէնթուէնի լեռը, ուր կայ անուանի աստղաբաշխական գիտանոց մը *) :

Յօդ . Թ :

Ն Ա Ս Ս Ա Ի :

Ղաքսութիւն է հէսսէն տառմշղատգին հիւսիսային զին՝ պոուշի ստորին ունոս նահանգին սահմանակից ու Ունոս գետին քովերը 85 քառակուսի մղոն երկիրով, որ աւելի լեռնային է քան Թէ դաշտային : Արկու գլխաւոր լեռանց գօտի ունի, որ են Ղաւանոս ու Սէնթուէն : Ղաւանոս գետերն են Ունոս, Սոյն, Սէպոս, Լոն, Լըլոս, Տէլ, և այլն : Ղետինը շատ բերրի ու աղմոր է . ունի շատ փայտ, ընտիր գինի, Լիւլիան, ամէն տեսակ ընտանի կենդանիներ, զանազան հանքեր՝ սկիւնն ՚ի զատ, ու հանքային ջրեր :

Իր 340,260 նեմէ բնակչացը մէջը 154,030 ուղղափառ են, իբր 6000 հրէայ, ու մնացածը լուտերական, որոնց տէրն է լուտերական դուքս մը :

Բոլոր երկիրը կը բաժնրվի իրեք գաւառ, որ են՝ Սէպոսաբէն, Սոյլոսաբէն ու Ունոսգէլ . ասոնք ալ կը բաժնրվին 28 Թեմ, որոնց մէջը կան 31 քաղաք, 36 աւան ու 816 գեղ :

Սէպոսաբէն, մայրաքաղաքն է ունոսին մօտ, որ ունի անողջարար տաք ջրեր, ուր ամառը անթիւ մարդիկ կուգան :

*) Աս շորս արեւմտեանէն, այսինքն՝ Սոյնոս, Ալիս, Գէնթուէն, Սոյնոսնի և ուրիշ գետերն ու Ղաւանոսի Սոլոսն իրանի Սարսոնեան, զի Հին ասորիայի արեւմտեան Կալդէայի երկիրն է :

Սյուրբուսի, 2000 բնակիչով քաղաք է. ու Պի-
պիտի մեծ աւան է: Արկրին դուքսը երբեմն առ-
ջինին ու երբեմն երկրորդին մէջը կընստի:

Ուլիկի, Իսլապոյն ու Հալիկուրի քաղաքները
ուսին շատ գործարաններ:

Հեթուր ու Իլիպուրի, առուտուրի քաղաքներ են:

Ուլիպիսի քաղաքին քովերը կըլսայ աստեղաց
պինա ընտիր գինին:

Ասասա քաղաքին մօտն է աստեղաց դուքսերուն
ցեղին նասասա ըսված պալատին աւերակը, ուսկից աս
երկիրը իր անունը կառնէ:

Յօդ. 7:

Պ ՈՒ Ե Ի Ն Շ Ա Ն Յ Կ

Ղաքուծիւն է, որ և կըսվի՝ Պասանշլայի Ս ջլֆէն-
պիտիկ, զի իր մէջն է Ս ջլֆէնպիտիկ նաև Պլանիկ-
պուրի իշխանութիւնը: Արկիրը մէկ կտոր չէ՝ ցրված է
Հանօվէռի ու պուռչի սահմանակից, Օքքէռ, Լայնէ
ու Ս էզէռ գետերուն քովը ու Հաոց լեռանցը վրայ:
Իր մեծութիւնը 73 քառակուսի մղոն է: Արկրին Հա-
րաւային գին լեռնային ու անտառային է, իսկ Հիւսի-
սային գին շիտակ ու շատ պտղաբեր է: Իր գետերն են՝
Օսիկ, Լայնէ, Ս էզէռ, Լէլէռ, և այլն: Բնակիչքն
են 240,200 ըստ մեծի մասին լուսերական նեմցէ. կան
քիչ ուղղափառ, կարլինական ու հրէսց ալ: Արկրին
տէրը լուսերական դուքս մըն է:

Բոլոր երկիրը վեց թեմ կըբաժնըվի, որ են՝ Ս ջլ-
ֆէնպիտիկ, Շ էնիկի, Լայնէ, Ս էզէռ ու Պլանիկ-
պուրի, որոնց մէջը կան 12 քաղաք, 14 աւան, 418
գեղ ու 34 ագարակ:

Պասանշլայի, մայրաքաղաքն է Օքքէռ գետին քովը,
ուր կընստի դուքսը: Ընի 12 հրապարակ, 10 եկե-

ղեցի, զանազան ուսումնարաններ, կրթարաններ, աղէկ աղքատանոցներ, շատ գործարաններ չուխայի, կաշիի, թուղթի, Լի-Լի-նի, և այլն, ու 31,300 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն :

Երևելի են նաև Վ ջլՖէնդի-Կրէլ, ուր կայ 200,000 հասոր գիրքով գրատուն մը . Շէնի-Կէն, Հելլըրե-Կր, Պլան-Կէն-Կո-րի, և այլն :

Յօդ. Ժն :

Ե՛Ն ՀԵՒՊ՛ :

Վրասութիւն է չորս դիպց պռուշի երկիրներէն բու-
լորած, 48 քառակուսի մղոն ըստ աւելի մասին շիտակ
երկիրով, որ նեմցէստանի պինտ բերրի ու աղէկ մշակած
գետիններուն մէկն է : Իր գետերն են Ելլա, որուն
մէջը կըմանեն հոս Սո-լաի ու Սուլ, Վ Է-Է-Է, Սելէ,
և այլն : Բնակիչքն են 135,000 ըստ մեծի մասին կալ-
վինական նեմցէ :

Բոլոր երկիրը իրեք մաս, կամ իրարմէ անկախ
գրասութիւններ բաժնած է, որ են՝ Են-Կոլ Ե-Կոլ, Են-Կոլ
Պլան-Կոլ, ու Են-Կոլ Վ-Է-Է, որոնք մէյ
մէկ իրարմէ անկախ դուքս կառավար ունին : Են-Կոլին
մէջը կայ 8 քաղաք, 2 աւան ու 96 գեղ. երկրորդին
մէջը 7 քաղաք ու 54 գեղ. ու երրորդին մէջը 4 քա-
ղաք, 1 աւան ու 95 գեղ :

Ե-Կոլ, առջինին մայրաքաղաքն է 5390 բնակի-
չով, որոնց մէջը կան 1000 հրէայ : Հոս կընստի դուքսը :

Պլան-Կոլ, երկրորդին գլխաւոր քաղաքն է 5400
բնակիչով :

Պլան-Կոլ-Կոլ, հոստեղաց դքսին ամէն իժիրման
նստելու քաղաքն է :

Վ-Է-Է, երրորդին մայրաքաղաքն է 5000 բնակի-
չով, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն : Հոս կընստի դուքսը :

Յօդ. Ժբ:

Շ, Վ, Ը, Ռ, Յ Պ Ո Ի Բ Կ:

Իշխանութիւն է գօպուռկին հիւսիսային գին ու պոռուշի սահմանակից, իբր 36 քառակուսի մղոն կէս մը լեռնային ու կէս մը շիտակ երկիրով: Իր մենծ գետերն են Սալէ, Իլ, Ահա, և այլն: Պետինը բերրի է, ունի առատ փայտ, որսի կենդանիներ, ոսկիի աւազ ու ուրիշ հանքեր, բնակիչքն են 108,800 լուսերական նեմցէ, քիչ մ' ալ հրէայ:

Արկիրը կրբաժնըվի երկու իրարմէ զատ իշխանութիւններ, այսինքն Շ շառաւիղային Սոնի-հոս-հոս-պէն, ու Շ շառաւիղային Ուս-հոս-հոս-պէ, որոնց ամէն մէկը իր զատ իշխանը ունի: Առջինին մէջը կան 5 քաղաք, 7 աւան, 83 գեղ ու 50,800 բնակիչ. ու երկրորդին մէջը կան 7 քաղաք, 1 աւան, 155 գեղ ու 58,000 բնակիչ: Արկուքն ալ ունին իրենց համանուն իշխանանիստ պզտիկ մայրաքաղաքները:

Յօդ. Ժգ:

Վ, Ը, Լ, Տ Ի, Բ:

Արկու կոմսութիւններէն՝ կամ իշխանութիւններէն՝ այսինքն Վ շառաւիղային ու Ը շառաւիղային մէկ եղած իշխանութիւն է պոռուշի, հէսսէն գասսէլի ու հանօվէռի սահմանակից, իբր 22 քառակուսի մղոն բարձր լեռնային ու ապառաժուտ երկիրով, որ միայն պզտիկ գետեր ունի, որ են՝ Լ, Տ, և այլն: Բնակիչքն են 54,650 ըստ մեծի մասին լուսերական նեմցէ, որոնց տէրը լուսերական իշխան մըն է:

Իսլոր երկիրը վեց թեմ բաժնած է, որ են՝ Գլիսի, Տէթլ, Այլի-պէ, Լ, Տ, և այլն ու

Բնակչութիւնը, որոնց մէջը կան 1¼ քաղաք, 3 աւան ու 103 գեղ :

Իշխանանիստ քաղաքն է Մարտիկոս անձի Թեմին մէջը, որ ունի գործարաններ ու 1700 բնակիչ :

Վարդապետ, երկրին գլխաւոր քաղաքն է այդէն-պէսկ Թեմին մէջը Խոզէն գետին քովը 2200 բնակիչով :

Բնակչութիւնը իր համանուն իշխանութեան ու Թեմին մէջը քաղաք է Եմիկ գետին քովը, ուր կայ անուանի խմելու թթու ջրեր :

Յօդ. ԺԴ :

Լ Ի Բ Ի Ե Լ Տ Ե Պ Ս Օ Լ Տ :

Իշխանութիւն է հանօվէնի, պռուշի ու բիւմօնգի սահմանակից 21 քառակուսի մղոն լեռնային ու անտառային՝ բայց պտղաբեր երկիրով, որուն գլխաւոր բերքն է թեմն : Ունի 6 քաղաք, 5 աւան, 151 պղտիկ գեղեր ու 76,730 կալվինական բնակիչ, որոնց տէրն է կալվինական իշխան մը :

Երկրին իշխանանիստ մայրաքաղաքն է Տեփլուս՝ Սէրրէ գետին քովը, որ ունի քանի մը ուսումնարաններ, որբանոց, աղքատանոց, հիւանդանոց ու 2400 բնակիչ :

Ինչո՞ք քաղաքը ունի քանի մը գործարաններ :

Ինչո՞ք քաղաքը աղէկ առուտուր կը լայ :

Յօդ. ԺԵ :

Լ Ի Բ Ի Լ ; Ը Ը Ի Լ ; Կ Պ Ո Ի Բ Կ :

Իշխանութիւն է լիրբէ տէգմնլտին սահմանակից իրր 10 քառակուսի մղոն քիչ մը լեռնային ու քիչ մը դաշտային ու աղէկ պտղաբեր երկիրով : Ունի 2 քաղաք, 2 աւան, 78 գեղ ու 25,000 լուտերական բնակիչ, միայն 3600 կալվինական կայ, որոնց վրայ կիշխէ կալվինական իշխան մը :

Իշխանանիստ մայրաքաղաքն է Պիւսիպուսի 2000 բնակիչով :

Յօդ. ԺԶ :

Ն Օ Ն Լ ; Կ Յ Օ Լ Լ Լ ; Ո Կ :

Իշխանութիւն է վիոդէմպերկի ու պատէնի տէրութիւններուն մէջը 25 ու կէս քառակուսի մղոն լեռնային ու պտղաբեր երկիրով, որուն գլխաւոր գետերն են Վանուսի ու Կէսուս : Բնակիչքն են 59,000 ուղղափառ նեմցէ, քիչ մ'ալ հրէայ :

Բոլոր երկիրը երկու մաս կամ իշխանութիւն բաժնած է, որ են՝ Նօհեյօլէան Նիլինիլէն ու Նօհեյօլէան Սիլիսուլէն, որոնք ունին մէյ մէկ ուղղափառ իշխան :

Ընջինը ունի մէկ իշխանանիստ քաղաք, որ է Նիլինիլէն 3000 բնակիչով, 3 աւան ու 20 գեղ : Լիրորդը ունի 6 քաղաք, որոնց գլխաւորն է Սիլիսուլէն՝ Վանուր գետին քովը 1600 բնակիչով, ուր կընըստի իշխանը, 6 աւան ու 73 գեղ :

Յօդ. Ժէ:

ՈՒՆՅՈՒ:

Իշխանութիւն է պռուշի, սաքսոնիայի, պափէ-
ուայի, վայմառի ու արգէնպուրկի սահմանակից, որուն
երկիրները ցրիւ են, որ մէկանց 28 ու կէս քառակուսի
մղոն լեռնային ու պտղաբեր տեղեր են, ուր են Լյուքէն-
Սուլէ գետերը, և այլն: Բնակիչքն են 80,000 լու-
տերական նեմցէ:

Ըստեղս կրբաժնրվի զանազան կալուածներ, կամ
իշխանութիւններ, այսինքն՝ Կոտայ, Շլայց, Լոյէն-
շտայն ու Կէոտ, որոնց վրայ Ռայսի իշխանական ցե-
ղերէն, այսինքն՝ երէց ու կրտսեր ցեղէն զանազան իշ-
խաններ կըտիրեն:

Լոյնըն՝ այսինքն Կոտայ ունի 2 քաղաք, 76 գեղ
ու 22,250 բնակիչ. որուն իշխանանիստ մայրաքաղաքն
է Կոտայ 6600 բնակիչով, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն:

Երկրորդը՝ կամ Շլայց ունի 2 քաղաք, 1 աւան,
36 գեղ ու 16,000 բնակիչ. իր իշխանանիստ մայրա-
քաղաքն է Շլայց 4600 բնակիչով:

Երրորդը՝ որ է Լոյէնշտայն՝ ունի 2 քաղաք, 2
աւան, 38 գեղ ու 15,300 բնակիչ. իշխանը կրնատի
Լյուքէնսուրֆ աւանը:

Չորրորդը՝ կամ Կէոտ՝ Տիմայ լոպէնշտայնի իշխա-
նին տակն է, և ունի 2 քաղաք, 1 աւան, 90 գեղ ու
22,800 բնակիչ. իր համանուն գլխաւոր քաղաքը բոլոր
երկրին մէջը երևելի է, ուր աղէկ առուտուր կը լայ:

Յօդ. ԺԷ:

Լ Ի Խ Պ Է Ե՛Ն Շ Պ Ե Ն Յ՛Ն:

Պզտիկ իշխանութիւն է ունոսի, հեղինակայի ու թիւօլի սահմանակից 2 ու կէս քառակուսի մղոն լեռնային ու անտառային երկիրով: Բնակիչքն են 5550 ուղղափառ նեմցէ՝ ուղղափառ իշխանի մը տակ, որ կընստի Սեննա աւստրիայի մայրաքաղաքը, ու աւստրիայի տէրութեանը մէջը ունի զանազան երկիրներ:

Ըստեղս ունի 1 աւան, որ է Լէյպզնիցայն՝ կամ Ֆրանկօն 700 բնակիչով, 8 գեղ ու երկու գղեակ կամ իշխանական պալատ:

Յօդ. ԺԸ:

Ն Է Ս Ս Է՛Ն Ն Օ ՄՊ ՈՒ Բ Կ:

Կոմսութիւն՝ կամ լանկրաւթիւն (պէյութիւն) է Նօյպուրթի ու Սայպլինայն կալուածներէն միացած Գաւանտ լեռանց մօտը հէսսէն գասսէլի, տառմշղատդի ու նասսաւի մէջը: Երկիրը մինակ 7 քառակուսի մղոն է, ուր կան 3 քաղաք, 57 մենծ ու պզտիկ գեղ, ու 21,500 ըստ մեծի մասին կալվինական նեմցէ, միայն 2000 ուղղափառ կայ, որոնց վրայ կիշխէ կոմս (լանդֆրոյմֆ) կամ պէյ) մը:

Սայրաքաղաքն է Նօյպուրթի 2970 բնակիչով, ուր կընստի կոմսը:

Երևելի է նաև Սայպլինայն քաղաքը համանուն կալուածին մէջը:

Յօդ. Ի:

Հ Ա Մ Պ Ո Ւ Ր Կ:

Մշտաբար է, ու նեմցեստանի պինտ հարուստ ու անուանի քաղաքը ու Աւրոպայի անուանի քաղաքներուն մէկն է Ալպա գետին քովը. իր բոլորտիքը երկու ժամ կը բռնէ ու չորս թաղ բաժնած է: Ունի իրեք արուարձան, 227 ճամբայ, 14 հրապարակ, 84 կամուրջ, 12 եկեղեցի, զանազան ուսումնարաններ, ուսումնական տեղեր (գրատուն մը 180,000 հատոր գրքով, աստղաբաշխական դիտանոց, և այլն), ընկերութիւններ (առուտուրի, արհեստները առաջ տանելու, և այլն), կրթարաններ, աղքատանոցներ, որբանոց, հիւանդանոցներ, գործարաններ [Էլ-Էլ-Նի, կաշիի, առագաստի, արծաթի, ոսկիի, գլխարկի, շաքարի, սապօնի, ասեղի, և այլն, ներկարաններ, նաւարաններ, 3380 խանութ, 11,376 սրահներ, 1800 գետնափոր բնակարաններ, 8445 տուն, որոնց շատը վեց՝ եօթը դասիկոն (խալ) են, ու 111,700 (125,500) բնակիչ, որոնցմէ 3500 ուղղափառ, 4000 կալվինական, 7000 (10,000) հրէայ ու մնացածը լուտերական են: Իր առուտուրը շատ ծաղկած ու շատ ընդարձակ է, որ կը լայ բոլոր եւրոպայի ու ամերիգայի հետ: Մտեղաց կառավարութիւնը ազնուապետական միանգամայն ռամկապետական է. քանի մը երեւելի անձինքներէն քաղված խորհրդարանը քաղքըցիներուն հետ երկիրը կրկառավարէ. որուն բոլոր սահմանը 7 քառակուսի մղոն է, ուր կան քանի մը գեղեր, քանի մը կղզիներ Ալպա գետին մէջը ու (բուն քաղքէն դուրս) 29,000 բնակիչ:

Յօդ. ին :

Պ ՈՒ Լ; ՍՒ Լ; Կ :

Ազատ քաղաք է Ալեքեռ գետին քովը աւազուտ դաշտի մը վրայ՝ երկու մաս բաժնած՝ հին ու նոր բողոք, որ ունի քանի մը ուսումնարաններ, աղէկ աղքատանոցներ, շատ գործարաններ, կտաւի տպարան, ներկարաններ, 5400 տուն ու 40,600 լուտերական ու կալվինական բնակիչ : Քաղքին առուտուրը շատ մեծ է, որուն մէկ պատճառը հիւսիսային ծովէն մինակ 15 մղոն հեռու ըլլալն է : Իր բոլոր սահմանը 3 ու կէս մղոն է, բուն քաղքէն ՚ի զատ ունի մէկ աւան ու 14,800 բնակիչ : Իր կառավարութիւնը ռամկապետական է :

Յօդ. ին :

Լ Ի Ի Պ Լ; Ք :

Ազատ քաղաք է պարիսպով պատած Գոռալէ, Ալաբքէնից ու Շէքէնից գետերուն քովը, որ ունի 97 ճամբայ ու հրապարակ, քանի մը ուսումնարաններ, օգտակար ընկերութիւններ, աղէկ աղքատանոցներ, շատ գործարաններ, 3284 տուն ու 24,600 բնակիչ : Իր առուտուրը ջուրի ու ցամաքի վրայ շատ անուանի ու մեծ է : Բոլոր իր սահմանը 5 ու կէս քառակուսի մղոն է, ու բուն քաղքէն դուրս ունի 14,350 բնակիչ . իր կառավարութիւնը ազնուապետական միանգամայն ռամկապետական է : Իր սահմանին մէջն է Գոռալէ միանոց քաղաքը արևելեան ծովուն քովը, որ ունի նաւահանգիստ մը :

Յօդ . ինչ :

Ֆ ՈՒ Ե՛Ն ՎՐ Ֆ ՈՒ Ի Ը Գ՛՛

Ըզատ քաղաք է Սնյն գետին քովը, որ Օտէո գետին քովի պռուշի Ֆրանքֆուրդ քաղքէն որոշվելու համար կրսվի Ֆրանքֆուրդ խայնէտն՝ կամ առ խայնի՛, սյսինքն Սնյն գետին քովը : Վաղարը աղվոր շէնքով է Սնյնին աջ գին, որ 380 քայլ երկայն կամուրջով մը գետին ձախ գին ըլլող Ստրահնհայն արուարձանին հետ կըմիանայ : Ունի 217 ճամբայ, 20 հրապարակ, շատ ուսումնարաններ, օգտակար ընկերութիւններ, աղքատանոցներ, որբանոցներ ու ասոնց նման օգտակար տեղեր, հինգ հիւանդանոց, 17 գրքածախի խանութ, 16 եկեղեցի, շատ գործարաններ, զանազան մենծ շէնքեր, 3600 տուն ու 47,000 բնակիչ, որոնց մենծ մասը լուտերական են, բայց կան շատ ուղղափառ, կալվինական ու (իրբ 6000) հրէայ ալ : Ըռուտուրը շատ ծաղկած է, որուն շատ կօզնեն Սնյն ու Ուէնոս գետերը : Ըոս կըլլայ գերմանիայի միաբանութեան ժողովը անոր գործքերը հոգալու համար : Ֆրանքֆուրդին սահմանը երկուք ու կէս քառակուսի մղոն է, ուր կան 8 գեղ՝ ու իրբ 8000 բնակիչ : Իր կառավարութիւնը ազնուապետական է :

ԳԼ ՎԳ

Տ Ե Ն Ի Ս Ե Ր Ք Ե :

Թ. Տանկնաբա՛ կամ Գանկա եւրոպայի հիւսիսային արեւմտեան դին է զանազան մասեր բաժնած, որ են՝ բուն տանիմարքայի թագաւորութիւնը, նեմցէստանի շօրշապն ու Լաւէնպուրկ կոմսութիւնները, ֆարէօէրեան կղզիները ու Իսլանդիա կղզին : Եւ կղզիները ադլանդեան ծովուն հիւսիսային դիերը եւրոպայի ու ամերիգայի մէջն են : Իսլանդիա կղզին կկնայ 63 ու 66 ու կէս լայնութեան՝ ու 353, կամ 7 արեւմտեան ու 10 արեւելեան երկայնութեան աստիճաններուն մէջը : Իսկ բուն տանիմարքան և այլն՝ արեւելեան կամ պալդիկ ծովուն ու հիւսիսային (ըստ տանիմարքացոց՝ արեւմտեան) ծովուն մէջը ու նեմցէստանի հիւսիսային դին, ու կկնայ գրեթէ 53 ու կէս ու 57 ու կէս լայնութեան՝ ու 25 ու կէս ու իբր 33 երկայնութեան աստիճաններուն մէջը : Բոլոր երկրին ընդարձակութիւնը 2847 քառակուսի մղոն է :

Ք. Բուն տանիմարքային երկիրը շատակ է, մինակ բլուրներ ունի, որոնց պինտ բարձրն է շիմեւպէնի (Էրիկնիէ լէ) : Գետինին արեւելեան դին, ինչպէս նաև շօրշապն ու Լաւէնպուրկ պարարտ է, հիւսիսային ու ներսի դիերը աւաղուտ ու չոր է :

Իր արեւելեան դին է պալդիկ ծովը, որն որ Սոնոպ ու Ֆէնձ ու պպիլի Պելլո նեղուցներով հիւսիսային ծովուն հետ կըմիանայ : Շոս է նաև Գադգիլիոպ՝ կամ Սաիլեբոս ծովածոցը : Սիայն պզտիկ գետեր ունի, որոնց մէջը երեւելի է Եյպիէ գետը, որ ջրանցքով մը արեւելեան ծովը հիւսիսային ծովուն հետ կըմիացընէ :

Լճանակը բարեխառն, խոնաւ ու առողջ է :

Շօրշապնի ու Լաւէնպուրկի գետերն են Լյւլո, Երիէ, Գաուվէ, և այլն : Ունին լճեր ալ :

Պարօէրեան կղզիներուն երկիրը քիչ հողով ծածկած ապառաժներ է, օդը սյնչափ ցուրտ չէ:

Իսլանդ կղզիին երկիրը լեռնային ու ապառաժուտ է, ունի շատ հրաբուխ լեռեր, ինչպէս՝ Հէյլա, Գոտոլլա, և այլն, ահագին սառցոյցի լեռեր, կիրճեր, ժայռեր, և այլն: Իր եղանակը շատ ցուրտ է: Վանի մը աղբիւրներ ունի, որոնց ջուրը անանկ տաք է՝ որ մէջը միս ու հաւկիթ կեփի:

Գետինը՝ իր հիւսիսային գրիցը նայելով՝ բաւական բերք ունի: Տանիմարքան ունի շատ արմախք, ընդեղէն, կանանչեղէն, գետնիխնձոր, մանանուխ, միրգ, քիչ անտառ, քթան, կանեփ, Լի-Լի-ն, աղէկ ձի, արջառ, ոչխար, խոզ, որսի կենդանիներ, մեղու (մանաւանդ եիւդլանդիայի ու ֆիլէնին մէջը), 100 տեսակ ձուկ. քիչ հանքեր, և այլն: Հօլդայնը ու Լաւէնպուրկը ունին առատ արմախք, արջառ ու փայտ: Պարօէրեան կղզիները գրեթէ բուն տանիմարքայի բերքերը ունին միրգէն ու փայտէն՝ ի զատ, որուն տեղը կախուղ սունկի նման հանքային վառելու նիւթ մը կը գործածվի:

Իսլանդիա ունի առատ ձուկ, քիչ մ'ալ հասարակ կենդանիներ, զանազան կանանչեղէն, աքջասպ, պաղլեղ, ծծումբ, և այլն: Երմախք ու ծառեր չունի, մինակ պզտիկ թուբեր կան: Իր մէջ տեղերը անծանօթ անապատներ են:

Գ. Բնակչաց թիւը կը հասնի ինչուկ 2,014,600, որ են հին նեմցէներէն առաջ եկած դանիացի, ֆոլգիացի, հօլդայնցի ու նեմցէ ըստ մեծի մասին լուտերական: Կան իբր 6000 հրէայ: Կրիստովին զանազան կերպ տանիմարքայի՝ կամ դանիական լեզու, ֆոլգիայի ու նեմցէի լեզու: Երհեստները ու գիտութիւնները շատ ծաղկած չեն: Արկրագործութիւնը աւելի ծաղկած է: Եռուտուրը՝ մանաւանդ ծովու վրայ՝ երևելի է:

Արկրին տէրը լուտերական թագաւոր մըն է, որուն

միադետական անկողար իշխանութիւնը ժառանգութեամբ կերթայ մանչ ու աղջիկ զակրներուն մէջը : Իր ներմցէստանի միաբանութեանը մէջը ունեցած շօշուկայն ու Լաւէնպուրկի դքսութիւններուն համար նոյն միաբանութեան անդամ է :

Է. Լստերութիւնը՝ ինչպէս ըսինք՝ զանազան մասեր ունի, որ են՝ Տանիմարայի Լափա-որո-Լիւնը, Կէ-Կէսպանի շօշուկայն ու Լաւէնպուրկի Կառ-Լիւնիւրը, Վա-րօէրէանի իղլիւնիւրը ու Լաւանի իղլիւն : Լստերին մէջն են՝ Կանիւլանի իղլիւնիւրը ու Լիւ-Կլանիւրի ցամաքակղզին, որոնք մէկանց եօթը թեմ կրբաժնւրվին, և ունին (շօշուկայնի ու Լաւէնպուրկի հետ) 95 քաղաք, 37 աւան ու 5500 գեղ :

Ղանիական կղզիներն են Օլլանիւրի, Սախէէ, Սլէէն, Պոսնիւր, Վիւնիէն, Ղասախի, Լանիւրի, Լաւանի ու Վալուրի :

Օլլանիւրի, պինտ մենծ կղզին է, ուր է Վօբէն-հաիէն (ըստ տանիմարացոց Վիւ-Կոյիւնիւրի) բոլոր տերութեան թագաւորանիստ մայրաքաղաքը սունտ նեղուցին քովը, որ ունի ամրոց մը, նաւահանգիստ, ջրանցներ, 230 ճամբայ, 18 հրապարակ, 11 եկեղեցի, 30 աղքատանոց, 13 հիւանդանոց, 3 թագաւորական պալատ, 5 սինակոկայ, համալսարան մը, զանազան ուսումնարաններ, ուսումնական տեղեր (3 մեծ գրքատուն), ու ընկերութիւններ, կրթարաններ խուլերու, կոյրերու, և այլն, շատ գործարաններ բամպակի, չուխայի, մետաքսի, յախճապակիի, շաքարի, Լիւ-Լիւնի, և այլն . 4060 տուն ու 112,000 բնակիչ : Լստուրը շատ ծաղկած է :

Վիւնիէն՝ կամ Վիւնի (Վիւնիւր), երկրորդ մենծ կղզին է 120,000 բնակիչով, որուն գլխաւոր քաղաքն է Օրիւնիւր՝ կամ Օրիւնիւր :

Լիւ-Կլանիւրի, ըստ հնոց, Վիւրանի Լիւնիւրի, ցամաքակղզին կրբաժնւրվի հիւսիսային Լիւ-Կլանիւրի ու

Հարստային Լեւոնիանի կամ Շէնթլէի դաստիարակ, և ունի 735,230 բնակիչ : Լ՛սջի մասը չորս գաւառ բաժնած է՝ Լ՛լլոտի, Սէլոտի, Լ՛ուհու, ու Սիլի, որոնք իրենց համանուն գլխաւոր քաղաքները ունին :

Երկրորդին գլխաւոր քաղաքն է Շէնթլէի ծովածոցի մը քով, ուր աղէկ առուտուր կը լսայ :

Երեւելի առուտուրի քաղաքներ են նաև Ֆիլիսոպոլի, Հասիսալէպէն, Գոնիսան, Հուլուս, և այլն :

Լ՛ս ցամաքակղզիին մօտերը կան քանի մը պղտիկ կղզիներ :

Հօլլոտային դաստիարակ նեմցեստանի հիւսիսային ծայրը Համպուռ ու Լիպէք քաղաքներուն սահմանակից է 401,500 բնակիչով, որուն գլխաւոր քաղաքն է Սիլոտայի Լ՛լլոտ գետին մօտ 5000 բնակիչով :

Լ՛լլոտ, Գօրէնհակէնէն ետքը տանիմարքայի երկրորդ երևելի քաղաքն է Լ՛լլոտ գետին քովը շատ անուանի առուտուրով ու աղէկ գործարաններով :

Երեւելի են նաև Սիլիսոպոլի, Գիլ, և այլն :

Լուսիսային դաստիարակ Հօլլոտային, Համպուռկի, Լիպէքի ու Սիլիէնպուրկի մէջն է 35,680 բնակիչով, որուն գլխաւոր քաղաքն է Սիլիսոպոլի իր համանուն լճին մէկ կղզիին վրայ :

Երեւելի է նաև Լուսիսային քաղաքը Լ՛լլոտ գետին քովը :

Ֆիլիսոպոլի կամ Ֆիլիսոպոլի (սյսինքն՝ ոչնորի իլլի) իլլիէրը 25 հատ են մենծ ու պղտիկ հիւսիսային ծովուն մէջը, որոնց մինակ 17 հատին վրայ (6340) բնակիչ կայ : Երեւելի է Շիլոտի կղզին 1600 բնակիչով, ուր է Թիսիսոպոլի քաղաքը նաւահանգիստով մը, որ է աստեղաց առուտուրի տեղը :

Լուսիսային իլլիէն հիւսիսային բևեռին մօտ կամ ցրտային գօտիին տակն է 1800 քառակուսի մղոն երկրորդ ու իրը 50,000 բնակիչով, որոնք կենդանի կարած են՝ ու ձուկ կորսան :

Գլխավոր տեղն է Սայգի-Մալիքի քաղաքը 60 կամ 70 տունով ու 450 բնակիչով, ուր կրնաստի եպիսկոպոս մը, որ ունի քարաշէն եկեղեցի մը. կայ քարաշէն բանա մըն ալ, մէկալ շէնքերը փայտէ են :

Տանիմարքան Աւրոպայէն դուրս Ասիայի, Ափրիկէի ու Ամերիգայի մէջ ալ ունի իբր 324 քառակուսի մղոն տեղ ու 80,000 բնակիչ :

ԳԼՃ ԺԵ .

Օ Լ Ը ' Ե Տ Ը :

Թ. Օլմիսո՛ կամ Ղուլմիդի (Գիլլի-Ֆիլի), որ և Սորբին գաւառի կրտսի, ու հին ստորին գաւառներու հասարակապետութիւնն է, հիմայ (1830ին պէլճիայէն զատվելէն ետքը) ունի սահման (Առքսէնպուրկը դուրս ձգելով) արևելքէն նեմյէստանը, հարաւէն պէլճիան, արևմուտքէն ու հիւսիսէն հիւսիսային կամ գերմանական ծովը, ու կիյնայ գրեթէ 21 ու 25 երկայնութեան ու 51 ու 53 ու կէս լայնութեան աստիճաններուն մէջը : Իր մեծութիւնը 535 քառակուսի մղոն է :

Է. Արկիրը բոլորովին շիտակ ու դաշտային է, լեռեր չունի, մանաւանդ թէ ծովէն ալ ցած է, որուն պատճառովը կրտսի՝ սորբին՝ այսինքն լալէ՛ կամ ցած գաւառի, ու մասնաւոր թումբերով, արգելքներով ու աւազէ բլուրներով ծովուն դէմ ապահովցած է :

Իր մենծ գետերն են Սալիս, որ պուռշէն հասկու գայ ու զանազան ձիւղեր կրբաժնրվի, Սաուլ՝ կամ Սոլա, որ պէլճիայէն հաս կուգայ ու Սենոսի Սաուլ ըսված ձիւղին հետ միանալէն ետքը Սէրվէ կրտսի, ու Շէրվէ՛ կամ Սաուրի, որ պէլճիայէն հաս կուգայ, ու ամէնքն ալ հիւսիսային ծովը կրմտնեն :

Արևելի են աստեղս հիւսիսային ծովուն Յոյսի-Միլիճ ու Տուլաուդ ծոցերը : Արկիրն մենծ մասին մէջը

չատ ջրանցքներ կայ, որոնց մէջը երևելի է նոր ջրանցքը՝ որ 1825ին լմնցաւ ու կըսովն հիւսիսային օլանդայէ ջրանցք, որուն վրայ իրեք կայմով ու պատերազմական նաւեր ինչուկ երկրին ներսերը կը քայլեն:

Աղանակը բարեխառն է, ցած տեղերուն օդը թաց ու ծանր է:

Վետինը շատ բերրի ու աղէկ գործըլած է: Իր աղէկ պտղաբերութեան մէկ պատճառն ալ ծովուն ջուրէն պատճառած թացութիւնն է: Ունի առատ խոտ ու արօտ կենդանի արծելու համար, շատ տեսակ ծաղիկ, քիչ արմտիք, կանանչեղէն ու բանջարներ, ընդեղէն, մանաւանդ միրգ, քթան, կանեփ, լէւ-լէւն, տորոն: Բնտիր արջառ, ոչխար բարակ բուրդով, խոզ, ձի, շատ ընտանի թռչուն՝ կամ հաւեղէն, մեղու, առատ ձուկ, և այլն: Վիչ մը երկաթէն ու (լոօֆո, կամ լոօֆոս բոված) վառելու հանքէ մը՝ ի զատ ուրիշ հանք չունի: Ըղը ծովու ջուրէն կը հանէ:

Գ. Բնակիչքն են իբր 2,300,000, ըստ մեծի մասին օլանտրզ՝ կամ հօլանտացի, ըստ հնոց պատաւիացի, ու ֆրիզիացի, որոնք հին նեմցէներէն առաջ եկած են ու կը խօսին օլանտրզերէն, որ նեմցէներէնէն ելած է ու ֆրիզիացի լեզու, որ օլանտրզերէնի տեսակ մըն է: Վլխաւոր կրօնքը կաթփնական աղանդն է, բայց ուղղափառ, լուտերական, հրէայ ու ուրիշ հերետիկոսներ ալ կան: Ըրհեստները տեղ տեղ աղէկ ծաղկած են: Ըռուտուրը թէպէտ առաջվան չափ մենծ չէ, բայց շատ երևելի է: Արկրին տէրը կաթփնական թագաւոր մըն է, որուն իշխանութիւնը քիչ մը չափաւորած է ու կերթայ զաւկէ զաւակ:

Գ. Իճոր երկիրը կը բաժնրվի ինը գաւառ, որ են՝ Օլանդա, Ուտեխտ, Կելտուտ, Ալէրէ Իսսել, Գուտլանդտ, Կուէնիլիտ, Տուէնտ, Օլէլանդտ, ու Էլսիսային Պատպանտա՝ կամ Ֆրանսիա, որոնց մէջը կան 128 քաղաք, 31 աւան ու 2536 գեղ ու ագարակ:

Առջի գաւառը կրթաժներով շխախտյին օլանդա ու
 Հարաւային օլանդա : Առջինին մէջն է Այսպէրֆաճ, բո-
 լոր տէրութեան մայրաքաղաքը ու Արոպայի խիտ ա-
 նուանի քաղքըներուն մէկը Յուստէոի ծովածոցին մօտ,
 որուն մենձ մասը ցիցերու վրայ շինած է. գետինը թաց
 ըլլալուն՝ իր մէջը շատ ջրանցքներ ու անոնց վրայ 290
 կամուրջ կայ : Ունի 12 հրապարակ, 45 եկեղեցի,
 որոնցմէ 16 հատը ուղղափառներու, մէկը հայոց, մէկը
 հոմբըներու ու մնացածին շատը կալվինականներու է,
 շատ ուսումնարաններ, ուսումնական տեղեր ու ըն-
 կերութիւններ, շատ կրթարաններ, աղքատանոցներ,
 անկեղանոցներ, հիւանդանոցներ, զանազան գործարան-
 ներ, մենձ շէնքեր, 26,300 տուն, 200,800 բնակիչ,
 որոնց մէջը 21,000 հրէայ կայ : Ատեն մը կար հոս հայու
 տպարան մը : Առուտուրը շատ ընդարձակ ու անուանի է :

Հարաւային օլանտային մէջն է Համլ կամ Հայէ
 թագաւորանիստ քաղաքը, որուն մէջէն շատ ջրանցներ
 կանցնին . ունի 6 հրապարակ, 14 եկեղեցի, ուսումնա-
 րաններ, աղվոր շէնքեր ու 56,000 բնակիչ :

Սպիտակաք, պարսպապատ քաղաք է, որ ունի չորս
 արուարձան, համալսարան մը, ուրիշ ուսումնարաններ,
 գործարաններ ու 33,700 բնակիչ :

Համլէճ քաղաքը իր համանուն ծովուն քովը՝ ունի
 շատ գործարաններ, ուր մենձ առուտուր կը ըլլայ ծաղկի :

Տօպրէլիք քաղաքը ունի շատ գործարաններ :

Սօպրէլիք, ամսգէրտամէնէ կտքը առջի առու-
 տուրի քաղաքն է շատ գործարաններով :

Հիւսթօլիպուշ, Անհոյճ, Յիւլ, Կուէնիէն, և այլն,
 երեւելի առուտուրի քաղքըներ են :

Իլյոլէն՝ կամ Իլ-Գրոն(Պարս-իոյ առուտուրի քա-
 ղաք է, ուր կայ համալսարան մը :

Օլլանդիա գաւառը բոլոր կղզիներ են Շէլտէ
 գետին ջուրերուն մէջը :

(Օլանտայի թագաւորին տակն է նաև

Լ ՈՒՔ Ս Է՝ Ն Պ ՈՒՐ Կ :

ՍՆԾ գ. քսութիւն է նեմցէստանի մէջ, որ ատեն մը աւստրիայի տակն էր, որուն հետ միացած է Պոլսէն զինքէն : Այնպէս պէլճիայի, ֆռանսայի ու պառուշի ստորին ունոս գաւառին մէջը. ունի 126 քառակուսի մղոն ըստ մեծի մասին լեռնային ու անտառային երկիր, ուր են Երզնէն լեռերուն ճիւղերը : Իր գետերն են Ունոս, Սոլէլ, Սոսոս, և այլն : Գետինը վերը յիշված բերքերէն ՚ի զատ ունի գինի, առատ փայտ, ընտանի որսի ու վայրի կենդանիներ, քիչ պղինձ, շատ երկաթ, քանի մը տեսակ քարեր, և այլն : Բնակիչքն են 302,660 ըստ մեծի մասին վալլոնացի, որոնք վալլոններէն կրխօսին ու քիչ մըն ալ նեմցէ. որոնք բոլոր ուղղափառ են : Օլանտայի թագաւորը աստեղաց մեծ դուքսը ըլլալուն գերմանական միաբանութեան անդամն է :

Գլխաւոր քաղաքն է Երզնէպոլի, որ բոլոր Եւրոպայի մէջ երևելի ամուր բերդ է՝ Նյոքէ գետին քովը, ունի կաշիի գործարաններ, ու 11,400 բնակիչ, որոնք երկաթով ու կաշիով առուտուր կրնեն :

Պոլսէն, համանուն գ. քսութեան քաղաքն է 2500 բնակիչով :

Ես թագաւորութիւնը Եւրոպայէն դուրս Եսիայի, Եփրիկէի ու Եմերիգայի մէջ ալ ունի զանազան տեղեր իր 5200 քառակուսի մղոն երկիրով ու 8 միլիոն բնակիչով :

ընտիր արջառ, ոչխար, խոզ, այծ, ձի, հաւեղէն, շատ ճագար (արտ լաւաւ), որուն մորթէն գլխարկ կը շինվի, քիչ որսի կենդանիներ ու թռչուններ, ձուկ, մեղու, ու քիչ ապրշուսի որդ: Հանքերէն ունի շատ երկաթ ու հանքային ածուխ, քիչ կապար ու պղինձ, զանազան տեսակ քարեր, հանքային հողեր ու ջուրեր, պաղլիղ, արջասպ, կիր, վառելու նիւթ (Լորժո):

Գ. Բնակիչքն են (1829ին) 3,602,580 ուղղափառ բեղգիացի՝ կամ ֆիանտրացի ու վալլունացի. կան քիչ մ'ալ օլանտորդ ու նեմցէ, որոնք կրխօսին ֆիլէմէնկի ու վալլունեան լեզու. հարաւային դիերը ֆռանսրզերէն ալ կրխօսվի: Գլխաւոր կրօնքը ուղղափառ հաւատքն է: Լքհաստները ու առուտուրը աղէկ ծաղկած են:

Լքրիրն տէրը հիմայ լուտերական թագաւոր մըն է. բայց զաւակ ունենայ նէ ուղղափառ պիտի ըլլան: Իր իշխանութիւնը միապետական բայց չափաւորած է ու պիտի երթայ զակէ զաւակ:

Գ. Պէլգիա կը բաժնրվի հիմայ 8 գաւառ, որ են՝ Հարաւային Պատարան, Լնդվերդի, Լրեւելան, Պիտիար, Լրեւիտան Պիտիար, Հենէլի, Լուտու, Լիւրդի ու Լիւրդի, որոնք զանազան վիճակներ կը բաժնրվին, ու ամէնուն մէջը կայ 110 քաղաք, 112 աւան ու 4300 գեղ ու ագարակ:

Լնջի գաւառին մէջն է Պիտիարը՝ տէրութեան թագաւորանիստ մայրաքաղաքը, որ ունի 8 դուռ, 8 հրապարակ, զանազան ուսումնարաններ, մենձ գործարաններ հաշտակի՝ որ բոլոր Լքրոպայի մէջ անուանի է, բամպակի, կտաւի, չուխայի, և այլն, 9500 տուն ու 100,000 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կընեն:

Լնդվերդի կամ Լնվեր, ծովեզերեայ երևելի առուտուրի քաղաք է, որ ատեն մը պինտ մենձ քաղքներուն մէկն էր 200,000 բնակիչով. ունի ամբողջ մը, նաւահանգիստ, 18 դուռ, 26 հրապարակ, զանազան

ուսումնարաններ, ուսումնական տեղեր ու գործարաններ 10,000 տուն ու 66,000 բնակիչ :

Կէնդր՝ կամ Կոնդր, արևելեան Ֆիանտրային գլխաւոր քաղաքն է (էլտէ գետին քովը, ունի շատ ջրանցքներ ու անոնց վրայ 309 կամուրջ, 13 հրապարակ, աղվոր շէնքեր, համալսարան մը, ուրիշ դասատուներ, կրթարաններ, շատ եկեղեցիներ, գործարաններ, մանաւանդ բամպակի, 10,000 տուն ու իբր 82,000 բնակիչ : Ընդամենը շատ բանուկ է :

Իլ-Կրէն՝ կամ Իլէժ, մեծ ու ամուր քաղաք է Սօզա գետին քովը, որ ունի 10 արուարձան, համալսարան մը, ուրիշ դասատուներ, շատ գործարաններ, 8465 տուն ու 53,500 բնակիչ :

Իւլանիս՝ կամ Իլիէն, հին երևելի քաղաք է, ունի համալսարան մը, շատ գործարաններ չուխայի ու 25,500 բնակիչ :

Պոլ-Վէ, արևմտեան Ֆիանտրային գլխաւոր քաղաքն է շատ գործարաններով, երևելի առուտուրով ու 34,200 բնակիչով :

Սենճ ու երևելի են նաև աս քաղքերները՝ Օս-Կէնդր, 10,500 բնակիչով, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն. Սնո շատ գործարաններով ու մենճ առուտուրով, Կամուս 17,000 բնակիչով, Իլմոս-Բէ երևելի գործարաններով չուխայի, ու Սոս-Կրէնդ ամրոցով մը ու շատ գործարաններով :

չատ ջրանցներ ալ . իր 'Նէօկ լիճը Աւրոպայի պինտ մենծ լիճերուն մէկն է : Աղանակը խոնաւ ու տաք է :

Իրեք մասին գետինն ալ շատ բերրի է , բայց աղէկ գործըված չէ . ունի արմտիք , մանաւանդ ցորեն (աւելի իռլանտիայի մէջ) ու ընտիր գարի , ընդեղէն , ընտիր կանանչեղէն՝ կամ խաւարտ , գետնիխնձոր , ուսկից Ակովտիա հաց կը շինվի , քթան , կանեփ , քրքում , ընտիր միրգ , քիչ գինի , բայց խնձորէն ու տանձէն գինիի նման աղէկ խմելք կը շինվի , խաշնդեղ , մանաւնուխ , մատուտակ , առատ փայտ միայն Ակովտիա : 'Վարձեալ՝ ընտիր արջառ , ու ձի , բարակ բուրդով ոչխար , խոզ ու շատ թռչուններ կամ հաւեղէն՝ մանաւանդ սագ ու առատ ձուկ : Հանքերէն ունի քիչ արծաթ , շատ պղինձ , կապար ու երկաթ , շատ կլայեկ , որ եւրոպայի մէջ պինտ աղէկն է , ծարիր՝ (բասալէ Բուշե) ալապասդր , տեսակ տեսակ քարեր , հանքային հողեր , շատ ածուխ ու Բօրֆօ վառելու նիւթը , որ փայտին տեղը կրբանի , շատ աղ , ծծումբ , պաղլեղ , արջասպ , մկնդեղ , հանքային ջրեր , և այլն : Իռլանտիայի հանքերը քիչ են :

Գ . Իռլոր տէրութեան բնակչացը թիւը 22,178,500 կը սեպվի , որ են ինկիլիզ (անգղիացի) հին նեմցէներէն՝ կամ անգղիական սաքսոնացիներէն յառաջ եկած . իրենց հիմակվան լեզուն նեմցէերէնի շատ նման է . միայն Ուելսի մէջը կը խօսվի հին բրիտանիայի լեզուն : Անգղիացի բնակչաց կրօնքը կը սվի՝ անգղիական՝ կամ Էոլիսիոպոստոն , որ է լուտերական աղանդին մէկ տեսակը , որ ունին (սուտ) եպիսկոպոսներ : Ակովտիայի բնակիչքը , մանաւանդ հիւսիսային դիերունը (որոնք Բուրբերբուրցե ու Էնանային սիւրբիայե կը սվին) իրենց լեզուին , սովորութիւններուն ու հագուստին դիաց ուրիշներէն շատ տարբեր են : Ասոնք ալ նոյն աղանդը ունին , բայց իրենցը եպիսկոպոսական չը սվիր՝ հապա , քահանայական կը սվի , զի իրենք եպիսկոպոս չունին :

Իսլանտիայի բնակիչքն ալ ասոնց պէս են, բայց զատ լեզու մը ունին ու իրենց չորս մասին իրեքը ուղղափառ է: Այն ուրիշ հերետիկոսներ ալ, *Քնննննննն*, որոնք կրկնակնուներ են, *սոլլնննննն*, որ կարլինականաց մեկ տեսակն են, *սոլլնննննն*, և այլն, ու 12,000 հրէայ: Արհեստները ու գիտութիւնները աղէկ ծաղկած են, բայց դասատունները աղէկ կարգաւորեալ չեն: Իրենց գործարանները՝ ու անոնց գործուածները, որ են՝ բրդեղէն, բամպակեղէն, մետաքսեղէն, կաշիէ, երկաթէ ու պողպատէ շինուածքներ, թուղթ, ապակի, զանազան ուսումնական գործիքներ, գիտակներ, և այլն, չափէ դուրս վարպետութեամբ գործած ու ընտիր են: Առուտուրը բոլոր աշխարքին մէջը ամէն տեղաց աւելի ծաղկած ու տարածած է, որուն պատճառն է երկրին յարմար դիրքը, իր շատ նաւահանգիստները, երկրին ուրիշ դիրքը ունեցած տեղերը ու իր բարակ գործուածքները: 1828ին կային 23,199 վաճառականի նաւեր:

Արկրին տէրը թագաւոր մըն է, որուն իշխանութիւնը ազգային մենծ ժողովով՝ կամ բառլամենդով չափաւորած է ու ժառանգութեամբ կերթայ մանչ ու աղջիկ զակրներուն մէջը: Աեմցէստանի մէջ հանովէոփ ալ թագաւոր ըլլալուն՝ գերմանական միաբանութեան անդամ է:

Գ. Իտլոր ինկիլիզի տէրութիւնը երկու մենծ կրղզիներ են, որոնք իրեք մաս կրբաժներովն, այսինքն՝ *Մնգուլ*, ուր է նաև կալէս՝ կամ Ուէլս իշխանութիւնը. *Սոլլուլ* ու *Իսլանդիլ*:

Ե. Ն. Գ. Գ. Ի. Ե. մեծին բրիտանիայի հարաւային մասն է, որ կիլնայ Իսլանտիա կղզիին արեւմտեան դին ֆուանսային մօտ, ուսկից կըզատովի Գալէշի նեղուցով. ու երկու բաժնած է՝ բուն *Մնգուլ* ու Ուէլսի իշխանութիւնը: *Մնգուլ* կրբաժներով 40 վիճակ՝ կամ կոմսութիւն (չէրէ՝ կամ շէր), և ունի 861 քաղաք ու 11,990,900 բնակիչ:

Անդրոն (Ալեքսանդր), կամ Ալեքսանդր, բոլոր թագաւորութեան մայրաքաղաքը, Ալեքսանդրի պինտ մենծ քաղաքը ու աշխարքի մէջ առջի առուտուրի տեղն է թէմիզ գետին երկու դին, որուն վրայ ութը հաստ աղվոր կամուրջներ կան. իր երկայնութիւնը 3 ժամ ու լայնութիւնը 2 ժամ կը քլէ ու իրեք մաս բաժնած է, այսինքն՝ Բոն Անդրոն (Ալեքս) որ է արեւելեան դին. Ալեքսանդրի, որ է գետին հիւսիսային դին, ուր է թագաւորին պալատը, ու Սուրբ Գրիգոր, որ է գետին հարաւային դին : Ունի 8000էն աւելի ճամբայ, 34 հրապարակ (պարտ), 80 խոտով ծածկած քառակուսի հրապարակ (Ֆլորան), 1322 պանդոկ ու կերակուրի տեղ, 7994 խումի տեղ՝ կամ մէհանէ, 822 խահլէարան, 508 եկեղեցի, և այլն, 1854 աղքատանոցներ, որբանոցներ ու օգտակար տեղեր, 19 բանտ, համալսարան մը, 4050 ուսումնարաններ ու կրթարաններ, զանազան ուսումնական ու ուրիշ օգտակար ընկերութիւններ, 7 թէատրոն, շատ գործարաններ ոսկիի, արծաթի, պողպատի, մետաքսի, բուրդի, բամպակի, կաշիի, շաքարի, գարեջուրի, և այլն, 170,000 տուն ու 1,274,800 բնակիչ, որոնց մէջը 200,000 աղքատ, ու 14,000 մուրացկան կայ : Արեւելի է հոս սուրբ Պօղոսի եկեղեցին, որ շոտմայու սուրբ Պետրոսին ժամէն ետքը աշխարհիս մէջը պինդ մենծ ժամն է : Առուտուրի համար ամէն տարի 13,000 նաւ կուգան կերթան իր նաւահանգիստը թէմիզ գետին վրայ, ու ցամաքէն 40,000 կառքեր ապրանքներով կուգան կերթան :

Վեյմպրէճ ու ()սֆլուպ քաղաքները ունին համալսարան. երկրորդինը բոլոր տէրութեան մէջը պինտ երևելին է, ուր կայ նաև գրքատուն մը 500,000 տպած՝ ու 30,000 ձեռագիր գրքերով :

Պրոֆիլէն, ինկիլթէոսայի առջի երևելի գործարաններու քաղաքն է 166,700 բնակիչով :

Սեֆիլէպ քաղաքը ունի 186,000 բնակիչ ու

ղաք : Վլխաւոր քաղաքն է Բէմոուր 2400 բնակիչով , որուն նաւահանգիստը 1000 նաւ կրնայ կենալ :

Ըսոր մօտն է Լյնիւնսի՝ կամ Լնիւնսի կղզին 45,000 բնակիչով :

ՍԿՈՎՏԻՆ, ըստ հնոց Վալէրոնիս , Լնդղիայի հիւսիսային դին է , որ ատեն մը զատ Թագաւորութիւն էր . ունի 1467 քառակուսի մղոն երկիր ու 2,217,500 բնակիչ : Կրբաժնրվի հարստային Դըլն ու հիւսիսային Սլոնիս , որոնց մէջը կայ 244 քաղաք :

Սայրաքաղաքն է Լյոթիոուրի՝ Փօնթ ծովածոցին մօտ , որ կրբաժնրվի՝ հին ու նոր քաղաք . ունի համալսարան մը , ուրիշ ուսումնարաններ , օգտակար ընկերութիւններ , շատ գործարաններ , ու Լյոթի քաղաքով մէյտեղ , ուր է իր նաւահանգիստը՝ 170,000 բնակիչ , որոնք աղէկ առուտուր կրնեն :

Վլէսի քաղաքը ունի համալսարան մը , մէկ ուղղափառի եկեղեցի , երեւի շէնքեր , մեծ տպարաններ , զանազան գործարաններ բամպակեղէնի , և այլն , որոնց մէջը 135,000 մարդ կրբանի , 17,500 տուն ու 147,000 բնակիչ , որոնք 800 նաւով մենծ առուտուր կրնեն :

Բէհուլէյ , մենծ քաղաք է շատ գործարաններով ու 36,700 բնակիչով :

Կուիս , երեւի առուտուրի քաղաք է ծովածոցի մը քով 19,000 բնակիչով , որոնք ամերիգայի հետ առուտուր կրնեն :

Երեւի են նաև Հարիսիս , Սլոնսի , Բուլի , Լյոլուսի , Լնիւնսի , և այլն :

Սկովտիայի քովերն են արևմտեան դին Հիլլիսիսի կղզիները իբր 300 հատ , որոնց միայն 40 հատին վրայ (76,000) բնակիչ կայ : Պինտ մենծ կղզին է Լիլիսի՝ կամ Լիլիս :

Հիւսիսային դին են Ուգարիսի կղզիները 67 հատ , որոնց միայն 29 հատին վրայ (30,000) բնակիչ կայ : Վրլխաւոր կղզին է Բոմոսի՝ կամ Սոյնլանդիս (Սոյնլանդիս) :

ԳԼ՝ ԺԸ՝

ԸՆՍՆ՝ Ծ՝

Թ. Այս տէրութիւնը երկու զատ թագաւորութեանէ, սյսինքն՝ Շ լէփէն ու Նորձեգիւն մէկ եղած թագաւորութիւն է, որ նաև Սրահիւնալէան ցամառիդէ ալ կրսվի: Իր սահմաններն են հարաւէն պալդիկ ծովը, հարաւային արևմուտքէն Վաղդէկադի ծոցը, արևմուտքէն հիւսիսային ծովը, հիւսիսէն սառնապատ ծովը ու արևելքէն մոսկովստանը, պոթնեան ծոցը ու պալդիկ ծովը. ու կիյնայ 22 ու կէս ու 49 երկայնութեան՝ ու 55 ու կէս ու 71 լայնութեան աստիճաններուն մէջը: Իր մեծութիւնը 13,596, (13,737) քառակուսի մղոն է:

Բ. Արկիրը բոլոր լեռնային է, ընդարձակ դաշտեր չունի: Վլխաւոր լեռանց շարքն է Սրահիւնալէան լէփէլը, որոնք հարաւէն հիւսիս կերթան. իրենց հիւսիսային գօտին է Վիլեւէն՝ կամ Սեւէ լեռերը ու հարաւայինը Տօլէ, որ առջինէն բարձր են. ասկից դէպ ՚ի հարաւ կերթայ լեռանց գօտի մը Լօնի՝ կամ Լօնիֆլէլը (Էրիւյն լէփ) ըսված, որուն պինտ բարձր մասը 8000 ոտնաչափ է: Ըստ լեռանց գլուխները միշտ անլուծանելի սառուցով ծածկած են: Այս լեռանց մէջերը կան ահագին անդունդներ, կապաններ, հեղեղատներ, լիճներ, ապառաժներ, և այլն: Արկրին ետքի հիւսիսային ծայրն է Վլուի հիւսիսային հրուանդանը՝ կամ քիթը: Ինչոր երկրին ծովեզերքը ապառաժներ, երկրի լեզուներ ու մանր ու խոշոր կղզիներ են, ուր նաևելը շատ վտանգաւոր է:

Ունի շատ գետեր, բայց մենձ չեն, ինչպէս՝ Անլէփան, Վառնէօ, որ շվէտը մոսկովէն կրբաժնէ, Լուլէօ, Բիլդէօ, Սօրուլ, Տուլէլֆ (Ալլի կրնչանակէ՝ մենձ գետ), Աօլմէլֆ, և այլն: Նորվէգիայի մենձ գետերն են՝ Ալօմէն, Տամմէն, Ումպուլէլֆ, և այլն: Կան

չատ լիճեր ալ, որոնց մենձերն են Ս'էլլա, որուն մէջը 1300 կղզի կայ, Հըլէլլա, որ ջրանցներով առջինին հետ միացած է, Ս'էնէլլա, որ աստեղաց պինտ մենձ լիճն է, ու Ս'էրրէլլա, որ 40 գետ կառնէ իր մէջը: 'Սորվէգիայի երևելի լիճերն են՝ Ս'էլլէն, Ֆիլ-նոն, և այլն: Ունի շատ ջրանցներ ալ:

Աս տեղս բարեխառն ու ցրտային գօտիին մէջն է, անոր համար իր եղանակը ընդհանրապէս շատ ցուրտ, բայց մաքուր ու առողջ է: Հիւսիսային գիերը, որ է Վարբոնիա, վեց՝ եօթը շարձ արև ամենևին չերևար, բայց ամառն ալ նոյնչափ ատեն միշտ կերևայ: Աս տեղերուն պինտ երկայն օրը ու պինտ երկան գիշերը երկու՝ ինչուկ երկուք ու կէս ամիս կը քշէ: Հարաւային գիերը ամառը կարճ՝ բայց սաստիկ տաք է. երկայն օրը 17 ինչուկ 24 ժամ կը քշէ:

Վեափնը իր բարձր լեռանցը ու հիւսիսային ցուրտ եղանակին պատճառովը շատ բերրի չէ, բայց ունի բաւական բերքեր, որ են տեղ տեղ աղէկ խոտ հարաւային գիերը քիչ արմախք, զանազան ընդեղէն, կանանչեղէն, գետնիխնձոր, միրգ միայն հարաւային գիերը, բլթան, կանեփ, լիլ-լիլն, քիմփոն, անբաւ անտառներ: Պղտիկ բայց դիմացկուն ու վաղուն ձի, պղտիկ արջառ, ոչխար, այծ, խոզ, ընտանի հաւեղէն, որսի կենդանիներ, ու թռչուններ, ու վայրի գազաններ, ու շատ տեսակ ձուկ: Վարլանդիայի գլխաւոր կենդանին է եղջերուի նման չորքոտանի մը, որ մամուռ ու ծառերուն բունին վրայ բուսած սունկի նման տունկերը կուտէ ու հեծնելու ու բեռ տանելու աղէկ կուգայ: Հանքերէն կայ քիչ ոսկի, արծաթ, կապար, շատ պղինձ, առատ ու ընտիր երկաթ (որ աշխարքի մէջ պինտ աղէկը կը սեպվի), ծծումբ, արջասպ, պաղլեղ, աղբորակ, աղ, հանքային ածուխ ու ջրեր, տեսակ տեսակ կարծր ու հասարակ քարեր, ասբէստ՝ որ լեռնային՝ կամ հանրային շէտն ալ կը սվի ու կակուղ բամպակի նման քար մըն է ոչ կերի

ու ոչ կը հայլի, թաղկ, որ նոյնպէս կակուղ քար մըն է թել թել նաև բարակ կը կտորըվի, բիւրեղ, և այլն :

Գ. Բնակիչքն են շվէտ ու նորվէգիացի, որոնք նեմցէներէն առաջ եկած են, ըստ մեծի մասին գեղին մազ ու կապուտ աչք ունին, ու ժիր, սրտոտ ու համեստ են. լեզունին նեմցէերէնի նման է, ու կրօնքնին լուտերական աղանդն է: Հիւսիսային բնակիչքն են լարոնիացիներ, որոնք թափառական են, թէպէտ քրիստոնեայ եղած են, բայց գրեթէ հեթանոսի պէս կապրին: Արհեստները շատ ծաղկած չեն, երկաթագործ ու երկաթի հանք հանող շատ կայ: Առուտուրը երևելի է, որ կը լայ ինչուկ տաճկաստանի ու արևելեան հատուտանի հետ: Բոլոր բնակչաց թիւը 3,900,000 է, որոնց վրայ կը տիրէ լուտերական թագաւոր մը, որուն իշխանութիւնը ազգային ժողովով (որուն անդամներն են աղնուականներուն, եկեղեցականներուն, քաղաքացիներուն ու գեղացիներուն երեսփոխանները) շատ չափաւորած է, ու ժառանգութեամբ կերթայ մինակ մանչ զաւկրներուն մէջը: Աորվէգիայի մէջ ունի իր փոխարքան:

Գ. Բոլոր տէրութիւնը երկու մենծ մաս՝ կամ թագաւորութիւն կը բաժնըվի, որ են Շվեդ ու Նորվէգիա:

Ե. Շվեդի թագաւորութիւնը ունի 7912 քառակուսի մղոն երկիր, 2,848,100 բնակիչ, ու չորս նահանգ որ են՝ Բոտնի Շվեդ, Կոփլանդիա, Սոդերլանդիա, ու Լափլանդիա, որոնց մէջը կան 88 քաղաք, 11 աւան ու 65,284 գեղ՝ կամ կալուած:

Բոտնի Շվեդի ունի հինգ զաւառ, որ են Ուփլանդիա, Սելանդիա, Եստրալանդիա, Վեստերբոտնիա ու Տալլարնէ՝ կամ թալլանդիա: Առջինին մէջն է Շտոկհոլմ, տէրութեան թագաւորանիստ մայրաքաղաքը քանի մը կղզիներու ու թերակղզիներու վրայ պալղիկ ծովուն մէկ ծոցին քովը շինած, որուն զանազան մասերը կամուրջներով իրարու հետ միացած են. ունի

բերդ մը, 2 նաւահանգիստ, 22 եկեղեցի, ուսումնարաններ, կրթարաններ ու օգտակար տեղեր, 2 թէատրոն, գործարաններ չուխայի, կտաւի, շալէի, բիւրի-նի, շաքարի, և այլն, նաւարան, զինարան, 6000 տուն ու 79,500 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կընեն 195 նաւով :

Ուսումնարաններ, երևելի քաղաք է, ուր կայ անուանի համալսարան մը ուրիշ ուսումնարաններ, և այլն : Հոս կընստի տէրութեան լուսերական առաջնորդը : Իր մայր եկեղեցւոյն մէջը շվետի թագաւորները թագ կըզնեն :

Սեփեթի քաղաքը ունի մենծ հիւանդանոց մը ու քանի մը գործարաններ :

Սեփեթի քաղաքը ունի նաւարան, ուր և աղէկ առուտուր կը լսայ :

Սեփեթի քաղաքը ունի գործարաններ ու իր բնակիչքը մօտիկ երկաթի հանքերը կը գործեն :

Սեփեթի քաղաքը ունի գործարաններ ու իր բնակիչքը մօտիկ երկաթի հանքերը կը գործեն : Սեփեթի քաղաքը ունի մենծ հիւանդանոց մը ու քանի մը գործարաններ :

Սեփեթի քաղաքը ունի մենծ հիւանդանոց մը ու քանի մը գործարաններ :

Սեփեթի քաղաքը ունի մենծ հիւանդանոց մը ու քանի մը գործարաններ :

Սեփեթի քաղաքը ունի մենծ հիւանդանոց մը ու քանի մը գործարաններ :

ԼԷՆԻՆՆԵՐԻՆ, կամ Վարոնիա՝ Վերոպայի ետքի հիւսիսային ծայրն է, որուն մէկ մասը նորվէկիայի, մէկ մասը շվէտի, ու մէկ մասն ալ մոսկովի մէջ է: Ը վէտի մասը ունի իբր 2000 քառակուսի մղոն ցուրտ, լեռնային ու անբեր երկիր, ուր կան 3900 լարոնացի, որոնք իրենց կենդանիներովը, այսինքն վիրը յիշված եղջերուի նման չորքոտանիներով թափառական կրպտրտին, որսորդութիւն՝ ու քիչ մ'ալ երկրագործութիւն կրնեն: Ըսոնցմէ 'ի զատ կան 7500 օտարականներ, որոնք զանազան գեղերու մէջ կրենակին, զի քաղաք՝ կամ աւան չիկայ հոս:

Բ. ՆՈՐՎԵԳԻԱ թագաւորութիւնը շվէտի արեւմտեան ու հիւսիսային դին կիյնայ, և ունի 5684 քառակուսի մղոն երկիր, 1,510,300 բնակիչ ու հինգ գաւառ, որ են՝ Վրէստիանո, Վրէստիանսան, Պլեմլէն, Տոնդհայմ, ու Նորդլանդիա, որոնց մէջը կան 23 քաղաք, 26 աւան ու շատ գեղեր:

Ընջի գաւառին մէջն է Վրէստիանո՝ նորվէկիայի մայրաքաղաքը ծովածոցի մը քով, որ ունի չորս արուարձան, նաւահանգիստ մը, համալսարան մը, ուրիշ ուսումնարաններ, աղքատանոցներ, որբանոցներ, գործարաններ չուխայի, կտաւի, սեկի, երկաթի, և այլն, ու 20,600 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն տախտակով, երկաթով, և այլն:

Վրէստիանսան, համանուն գաւառին գլխաւոր քաղաքն է, որ ունի երկու բերդով նաւահանգիստ, ու իր բնակիչքը փայտով առուտուր կրնեն:

Պլեմլէն, համանուն գաւառին գլխաւոր քաղաքը ու Նորվէկիայի պինտ մենծ ու առջի առուտուրի տեղն է ծովու քով աղէկ նաւահանգիստով մը ու 19,550 բնակիչով:

Տոնդհայմ, համանուն գաւառին առջի քաղաքն է 11,640 բնակիչով, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն պղինձով, երկաթով ու փայտով:

Նօռլանդիա գաւառին քովերը կան շատ կղզիներ, որոնց մէջը երևելի է Սօսէօն:

Նորվեյիոյն Լաբնէան ըստ աւելի մասին հիւսիսային բևեռային շրջանակին տակն է, ուր կան իբր 3006 լարոնացի, ու քիչ մ'ալ ֆինլանդացիներ: Ըսոր մէկ մասը բուն ցամաքի կտորն է, մէկ մասն ալ զանազան կղզիներ են. ինչպէս՝ Գաօֆլէօն, Գաւալէօն, Սոնէօն, և այլն, ուր է Գլոն հէսիոյ (Նորպեթ) հրուանդանը, որ Լարոպայի ետքի հիւսիսային ծայրն է: Ըսոնց վրայ քանի մը քաղքերներ կան քիչ բնակիչներով:

Շվետը Լարոպայէն դուրս ունի միայն Լմերիգայի, կամ արևմտեան հետտտանի մէջ Սոթէ Բարբոռէօն կղզին 18,000 բնակիչով:

ԳԼ ԺԹ.

ՄՈՍԿՈՎԻ ԵՒ ՐՈՊԸ:

iii. Բոլոր մոսկովի երկիրը Լարոպայի, Մսիայի ու Լմերիգայի մէջը ընդհանուր երկրի մարդարնակ մասերուն ինը մասին մէկն է. ու բոլոր Լարոպայէն՝ երկու անգամէն աւելի մենծ է. բայց հիւսիսային դիերը եղանակին ցրտութեանը համար քիչ գործըված է ու քիչ բնակիչ ունի: Մոսկովի Մսիային վրայ տես Մսիայի մէջը: Մոսկովի Լարոպան, կամ Էրոպէան Մոսկովէսիոն՝ որ և Ուսսիա կըսվի ունի սահման արևմուտքէն նորվեկիան, շվետը, պոդնեան ծովածոցը, պալդիկ ծովը. պոուշի ու աւստրիայի երկիրը ու տաճկի պուղտանը, հարաւէն կալիցիան, պուղտանը, Գանուր գետը, սև ծովը, աղախու ծովը, ու Տօն գետը, արևմուտքէն Ուրալ՝ կամ Հիբերպորէաս լեռները, կամ մոսկովի ասիան ու հիւսիսէն սառուցեալ ծովը ու կիլնայ 35 ու 83 արևելեան երկայնութեան ու 49 ու կէս ու

72 Հիւսիսային լայնութեան աստիճաններուն մէջը : Սոսկովի Եւրոպային ընդարձակութիւնը (լեհի երկիրով մէկտեղ) 74,700 քառակուսի մղոն է :

Է. Երկրին մենձ մասը շիտակ ու լայնածաւալ դաշտեր է, Հիւսիսային ու լարլանդիայի դիերը ցած լեռներ ունի : Գլխաւոր լեռանց գօտիներն են Հիւսիսային, կամ Իսկոնդէ լեռանդիայի լեռաները, որոնք շվետէն հոս կուգան . Սլաւոնի՛ ըստ հնոց Լեռանի լեռաները . Գալիէոս լեռանց մէկ մասը լեհի երկրին մէջը . Տարիկէան լեռաները Խորմի մէջը . Ռոսալ՛ ըստ հնոց Ռիկէան՛ կամ շվեդիոսիան լեռները Եւրոպայի ու Ասիայի մէջ տեղը : Կան ուրիշ լեռեր ալ :

Հիւսիսային սառնապատ ծովէն ու իր մենձ ծովա-ծոցերէն ՚ի զատ, որոնց մէկն է Սպիտի ծովը, ունի մոսկովը Եւրոպայի մէջ շատ մենձ գետեր, որ են՝ Տիկէնա, Օնիկոս, ու Սիւլէն, որոնք հոստեղս կրբխեն ու սպիտակ ծովը կրմտնեն . Բելչոս, Օպէ, որ Սիպիրի պինտ մենձ գետն է, 450 մղոն տեղ կը քալէ . Ելէնիսիէ, հին աշխարհին պինտ մենձ գետերուն մէկն է . Լէնա, որ թաթարստան կրբխէ . Ինդիկէրգոս ու Գոլէնա, որոնք Հիւսիսային սառնապատ ծովը կրմտնեն . Գոսպան, Տոն կամ Տոնա-ն (Թիւն), որ Եւրոպայի ու Ասիայի մէջ տեղն է, 200 մղոն տեղ կը քալէ ու ազախու ծովը կրմտնէ . Տիկէի (Բելչոս սոնի), որ 220 մղոն տեղ կը քալէ . Տիկի (Թոս-լա) ու Գոսոս-թ, որոնք սև ծովը կրմտնեն . Սլաւոն-լա (Սլայսիլ), Սիկի, Տիւնա, Սիլոս ու Գոսիլոս, որոնք պարզիկ ծովը կրմտնեն . Սլոլոս, որ Եւրոպայի պինտ մենձ գետն է ու կասպից ծովը կրմտնէ : Ունի շատ լիճեր ալ, ինչպէս Լապոն, որ Եւրոպայի պինտ մենձ լիճն է, Օնիկոս, որ Սիլոս գետով Լատուկային հետ միացած է . Իլիւն, Բայլոս-լ, և այլն : Զքանցներ ալ կան :

Երկրին ընդարձակութեանը ու զանազան մասերուն պատճառով իր եղանակն ալ զանազան՝ բայց ամէն

գի մաքուր ու առողջ է: Հիւսիսային գիերուն եղանակը սաստիկ ցուրտ ու սուր է. իր ետքի ծայրերը պինտ երկայն օրը երկու ամիս կը բշէ. ուր բոյսեր ու հասարակ կենդանիներ չեն ըլլար: Հարաւային գիերուն եղանակը տաք է ու ամառը երկայն: Իսկ մէջ տեղի երկիրներուն եղանակը բարեխառն է:

Վետինին մէջ տեղերուն մենձ մասը՝ նաև քանի մը հիւսիսային տեղերն ալ բերրի են: Իսկ ետքի հիւսիսային ծայրերը բոլորովին անբեր ու մշակելու անյարմար են: Հարաւային գիերը պտղաբեր գետին ունին: Իր բերքերն են՝ արմտիք, կորեկ, ընդեղէն, կանանչեղէն գետնիխնձոր, սուսամ, ուսկից համեղ եղ կը հանովի, զանազան միրգ, հարաւային գիերը գեղձ, ծիրան, սեխ, թուժ, թուզ, նուռ, նուշ, ձիթենի, շագանակ ու գինի, մեկոն, Լի-Լի-ն, բամբակ, շատ քթան, կանեփ, խաշնդեղ, հիւսիսային գիերը առատ փայտ: Վարձեալ՝ շատ արջառ ու ոչխար, աղէկ ձի, էշ, ջորի, քիչ տեղ ուղտ, այծ, խոզ, ընտանի ու վայրենի թռչուններ՝ կամ հաւեր, զանազան վայրի կենդանիներ՝ մանաւանդ մուշտակի համար, բեռնակիր շուն, առատ մեղու, անբաւ ձուկ, որ տարին 15 միլիոն ուսպի շահ կը բերէ: Հանքերը շատ առատ են. ունի շատ ոսկի (իրեն չափ շատ ոսկիի հանք ունեցող տէրութիւն մը չիկայ), արծաթ, պղինձ, կապար, երկաթ, կլայեկ, մէրմէր ու զանազան տեսակ հասարակ քարեր, նաև աղնիւ քարեր, ալապասդր, շատ ծծումբ, աղ, պաղլեղ, արջասպ, աղբորակ, նաւթ, յախճապակիի ու ուրիշ հանքային հողեր ու ջրեր, և այլն:

Գ. Մտեղաց բնակչաց թիւը 45,400,000 կը սեպովի, բայց ամէն տարի ալ կաւելնայ, զի նոր ծնածներուն թիւը մեռածներէն միշտ աւելի է. բայց երկրին ընդարձակութեանը նայելով ասչափ բնակիչը շատ քիչ է: Սոսկովի Մսիային ու Լարոպային մէջը կան 100 ազգիրը 40 տեսակ լեզուով: Լարոպայի գլխաւոր ազգն է

հոսիով՝ կամ «...», որոնք սլավոններէն առաջ եկած են, լեզուին ալ սլավոնի լեզուն մէկ տեսակն է, ու կրօնքինն հերձուածող հոռմի գաւանանքն է, որ է բոլոր երկրին տիրող կրօնքը: Ըստնցմէ ետքն են լեզուանցիները, լեզուները ու «...»-ները, որոնք ուղղափառ են ու զատ լեզուներ ունին սլավոններէնէն ելած. դարձեալ խաչակիները, որոնք պատերազմող ազգ են, ձիով կրպարտարին. լատինացիները, ֆինլանդիացիները, որոնք ֆիննեան ու պոզնեան ծոցերուն մէջի երկիրը կրքնակին. հայ ալ շատ կայ՝ իբր 380,000, բայց աւելի մոսկովի Ըսիային մէջը, որոնք երկրին զանազան դիերը քանի մը գեղերու կամ կալուածքներու տէր են. Գլխավորապէս Պէսսարապիայի մէջ, շատ լաւաւ՝ խրիմի ցամաքակղզին ու ուրիշ տեղեր. նեմցէ՝ պալդիկ ծովուն քովը. կան նաև Փռանսրզ, հոռոմ, շվէտ, հրէայ, ու ասդին անդին ուրիշ ազգեր:

Սենձ Պետրոսի աստեղաց կայսեր ատենէն սկսան արհեստներ ու գիտութիւններ մոսկովի մէջ մտնել, ու երկրորդ Ատտարինէի կայսրուհին ատենէն սկսան ծաղկիլ ու օրէ օր կրճաղկին: Աշխի գործարաններ շատ են և իրենց կաշիին նման ուրիշ տեղ մը չիկայ: Ընդատուրն ալ թէ իր մէջը ու թէ ուրիշ տեղերու հետ՝ մանաւանդ ծովու վրայ շատ մենձ է: Բոլոր երկրին վրայ կրտիրէ կայսր մը, որուն կրպի թագ, որուն իշխանութիւնը բացարձակ ու անկոպար է ու կերթայ ժառանգութեամբ մանչ ու աղջիկ զաւկրներուն մէջը:

Գ. Բոլոր մոսկովի Արոպան հինգ մենձ մասեր՝ կամ նահանգներ բաժնած է, որ են՝ Ըրեւելեան ծովուն գոտիները, Սենձ հոսիովսան, Վոլգա հոսիովսան, Լաւրապի հոսիովսան ու Ըրեւելեան հոսիովսան, որոնք մէկանց 40 կուսակալութիւն (իբր փաշայք) կրբաժնրվին *), որոնցմէ դուրս է Լեհի թագաւորութիւնը:

*) Ընդհանուրապէս «...»-ներն են՝ Բեդրո-

Լսոնց ամէնուն մէջը կան 1607 քաղաք, 823 բերդեր ու սլաքօրնէր, սյսինքն պզտի քաղքրներ կամ աւաններ ու 67,000 մենծ ու պզտիկ գեղեր :

Պէտրոպոլի (Քէրոպոլի, Քէրէրպոլի) տէրութեան նոր կամ երկրորդ կայսերանիստ մայրաքաղաքն է իր համանուն կուսակալութեան մէջը Վէլա գետին ֆիննեան ծովածոցը մանելու տեղը, 11 մաս ու 55 թաղ բաժնած . որ ունի բերդ մը, աղվոր ճամբաներ, մենծ հրապարակներ, որբանոցներ, աղքատանոցներ, հիւանդանոցներ, 21 կրթարան քաղաքական անձանց ու 10 կրթարան զինուորական անձանց, համալսարան մը, ուրիշ շատ ուսումնարաններ, ուսումնական տեղեր (գրատուն մը 300,000 հատոր գրքերով) ու ընկերութիւններ, զանազան գործարաններ գորգի, կաշիի, մետաքսեղէն ու բամպակեղէն կտաւի, ոսկիէ ու արծաթէ գործւածքներու, ապակիի, շաքարի, և այլն . 141 եկեղեցի մոսկովի, ուրիշ դաւանանքներու, սյսինքն 3 ուղղափառի, 2 հայու, և այլն . (1833ին) 8110 տուն, որոնցմէ

պուռկ, Գինլանդիա (Գինիա), որ է Ռեժ Էլեանո-
նո-Էլեան . Լսթլանդիա (Լսթիա), Լիֆլանդիա
(Լիֆիա), Գուրլանդիա (Գուրիա), Սօսքիա,
Սօլէնսք, Փլէսքով, Էմֆքով, Գալէն, Նօյ-
կորօտ, Օլօնէց, Էրիսանկէլ, Սօլօտա, Լարօս-
լավ, Գօսգրօմա, Սլատիմիր, Էմֆ Սօլօտիմէր, Նիշ-
նէի (Վարի) Նօյկորօտ, կամ Նիշօկորօտ, Գամ-
պօլ, Ուրյէզան, Էմֆ Ուէզան, Գուլա, Գալուկա,
(Օսէլ, Գուրսք, Սօլօնէզ, Գիէվ, Ջէննիկօլ,
Փօլդաւա, Խարքօլ, Էմֆ Սլօպօտեան Ուգրանիա,
Էէգադէրինօսլավ, Վէրսոն, Սիմֆէրօփօլ, Էմֆ
Տաւրիա, Պէսարապիա, Սիլնա, Կրօտնօ, Սի-
դէպսք, Սնհիլէվ, Սինսք, Սօլէնսք, Էմֆ Սօլ-
հինիա, Բոտովիա ու Պիալըսգօք՝ որ յարիսպէս
խոստիտլո-Էլեան շքովէր : Լարի ուլլ խոստիտլո-
Էլեանէրը հին Էգատարանին հասերն էն :

մինակ 2814ը քարաշէն է . ու 445,135 բնակիչ . որոնց մէջը 25,000 ուղղափառ կան , 36,000 օտարազգի , սյսինքն՝ նեմօյէ , ֆրանսրդ , շվէտ , և սյլն , ու իբր 200,000 ծառայ , գեղացի ու վարձկան : Զոս է մոսկովի ուրիշ տէրութիւններու հետ ըրած առուտուրին գլխաւոր տեղը , որուն պատճառովը իր նաւահանգիստը (որ է իր մօտը Վաշինգտոնը բերդը կղզիի մը վրայ) ամէն տարի ինչուկ 1200 նաւ կուգան :

Սոսկիւ՝ կամ Սոսկու , իր համանուն կուսակալութեան մէջը Սոսկիւ ու Եաւզա գետերուն քովը տէրութեան առջի մայրաքաղաքը ու երկրորդ կայսերանիստ քաղաքն է , որ իր ընդարձակութեանը դիաց Եւրոպայի պինտ մենծ քաղաքն է . 1812ին ֆրանսրդներուն պատճառովը գրեթէ բոլոր երեցաւ , բայց ետքը առաջվընէ աւելի աղվոր շինվեցաւ : Ունի 30 արուարձան , 767 ճամբայ , 25 հրապարակ (տոպոլ) , 269 մոսկովի եկեղեցի , 1 ուղղափառի ու 1 հայոց ժամ , 56 հիւանդանոց , որբանոց՝ կամ անձանօթ հօրմէ ծնած տղոց բնակարան , ուր ամէն տարի 5000 տղայ կըմտնէ , ուրիշ օգտակար տեղեր , համալսարան մը , շատ ուսումնարաններ , ուսումնական տեղեր ու ընկերութիւններ . իբր 8400 խանութ , 261 գործարան , 305 լիճ՝ կամ ձկնարան , 502 պանդոկ , 1370 պարտէզ , 9353 տուն ու (ձմեռը) 306,000 բնակիչ : Վաղքին մէջ տեղն է կայսերաց հին պալատը ահագին մենծ շէնքով , որուն մէկ Եկեղեցւոյն մէջը մոսկովի կայսրները կ'օժվին : Եւ քաղաքն է մոսկովի իր մէջի առուտուրին պինտ մենծ տեղը :

Վինլանդիա կուսակալութիւնը , որ է մեծ դքսութիւն , ֆիննեան ու պօդնեան ծոցերուն քովէն կերթայ ինչուկ Եւրլանդիա , որուն մէկ մասը առաջ շվէտի տակ էր : Օրովու դիաց անհամար կղզիներով բոլորած է , որոնք կըսվին Ելանդ . իրենցմէ պինտ մենծ կղզին ալ կըսվի Ելանդ : Կուսակալութեան երևելի

քաղքըններն են՝ Ս Էդուարդ՝ ֆիննեան ծոցին քովը, ու Մ Կո, որ ատեն մը աստեղաց գլխաւոր քաղաքն էր 12,550 բնակիչով, որոնք աղէկ առուտուր կընեն: Կան հոս շատ գործարաններ ու համալսարան մը:

Ս Էլիո, լիֆլանդիա կուսակալութեան մէջը պալգիկ ծովուն մօտ երևելի առուտուրի քաղաք է, որ ունի ամբողջ մը, ուսումնարաններ, շատ գործարաններ շաքարի, հայլի, և այլն, կայսերական պալատ մը ու 46,800 բնակիչ: Ըսուտուրի համար տարին 1200էն աւելի նաւեր կուգան կերթան իր նաւահանգիստը:

Մ Էլիոն, իր համանուն կուսակալութեան գլխաւոր քաղաքն է սպիտակ ծովուն մօտ, որ ունի նաւարան, գործարաններ, առուտուրի ընկերութիւն մը ու 15,000 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կընեն: Մ Կուսակալութեան սահմանը կերթայ ինչուկ սառնապատ ծովը, որուն մէջն են աստեղաց կղզիները Ս Էլիոն, ուր կըրնակին սամոյատացիներ, Վ Էլիոն, ուր կըրնան կենդանիներ մուշտակի համար, ու Ս Էլիոն Օ Էլիոն (Ս Էլիոն), որ է Լ Էլիոնի ետքի հիւսիսային ծայրը, ուր հասարակօրէն մարդ չիբնակիր, միայն ձկնորսներ կուգան:

Վ Էլիոն ու Ս Էլիոն, իրենց համանուն կուսակալութիւններուն մէջը բերդաքաղաքներ են աղէկ առուտուրով:

Ս Էլիոն, Լ Էլիոն Ս Էլիոն գետին քովը, ու Ս Էլիոն Ս Էլիոն գետին քովը երևելի քաղքըններ են համանուն կուսակալութիւններուն մէջը, որոնք ունին շատ գործարաններ:

Ս Էլիոն Ս Էլիոն, կամ Ս Էլիոն Ս Էլիոն գետին քովը բերդաքաղաք է, որ և վոլկայի նաւարկութեան գլխաւոր տեղն է, 30,000 բնակիչով, որոնք աղէկ առուտուր կընեն: Հոս ամէն տարի Պետրոս Պօղոսին տօնաւաճառ կըլլայ, ուր ամէն դիաց շատ վաճառականներ նաև հայեր կուգան:

Պէլէվ՝ Տներէր գետին քովը ու Վարդօլ երևելի առուտուրի քաղքըներ են, որոնք ունին մէյ մէկ համալսարան :

Պէլմիլօլ, Սէշէն, Ռօլտօլ, Լէրադէրիմօլ ու Վակիմիլօլ, առուտուրի քաղքըներ են, ունին շատ գործարաններ ալ :

Ստիլիան, կամ Սր Ստիլիան, Լէքադէրիմօլ կուսակալութեան մէջը Տօն գետին քովը նոր քաղաք է, զոր խրիմի հայերը շինեցին (1780ին), որ օրէ օր կը մենծնայ, ունի գործարաններ մետաքսի, բամպակի, կաշիի, և այլն, ու 12,000 բնակիչ, որոնց մէջը 2300 տունէն աւելի հայ են, որոնք ունին վեց եկեղեցի, վանք ու դասատուներ :

Վէրսն կուսակալութիւնը խրիմի ու սև ծովուն մէջն է, ուր կը լսայ մոսկովի խիստ բարակ բուրգով ոչխարը : Լընելի է իր համանուն գլխաւոր բերդաքաղաքը Տներէր գետին սև ծովը մտնելու տեղը, որ ունի նաւահանգիստ, ուր կը կենան սև ծովուն մէջի պատերազմական նաւերը :

() Կասս, կամ Խոճաղէյ, նոր ու անուանի բերդաքաղաք է սև ծովուն քովը, ունի աղէկ նաւահանգիստ, ուր տարին 900էն աւելի նաւ կուգայ կերթայ, 250 շտեմարան ապրանքներու, պազար մը 550 խանութով, լաւարէլ մը, զանազան դասատուներ, 30 գործարան, 3830 տուն ու 41,550 բնակիչ, որ են զանազան ազգեր : Առուտուրը շատ անուանի ու բանուկ է :

Վրէճօրօլ (Կրէօրէօլէ) նոր ու աղվոր հայաքաղաք է Տնեղէր գետին քովը 2500 հայ բնակիչով, զոր իրենք հայերը անցած դարուն մէջը շինեցին, որոնք հոս եկան Պէսարապիսյի զանազան քաղքըներէն (Վիլիէն, Խամսյիլէն, Պէնտէրէն, Լըքիլմանէն, և այլն) : Աս տեղս առաջ կը սվէր թշնամ :

Սիֆիլօլ կամ Տարիմ կուսակալութիւնը սև ծովուն ու ազախու ծովուն քովն է, որ իր մէջը կաննէ

Խորը՝ կամ Տաւրեա ցամառակղզին, Խորը ու Նոյայե տնտեսութիւն, Տաման ցամառակղզին ու սև ծովու (չեռնոսոսա-
 շէան) խաղախններուն երկիրը՝ իբր 1676 քառակուսի մղոն
 տեղ 335,000 բնակիչով : Իր հիմնական մայրաքա-
 ղաքն է Սիֆիէրօֆօլ, ըստ տաճկաց Միսթիս, ուր կայ
 4 թաթարի մէծիտ կամ ճամի, 3 եկեղեցի ու 20,000
 բնակիչ, որոնց մէջը մեր ազգէն ալ կան :

Վիլիէ՛ կամ Վաֆա, նաև թիւրքոսիւ, հին ա-
 տնական խորմի մայրաքաղաքն է սև ծովուն քովը, որ
 ունի նաւահանգիստ, լուլարէլ, ու 5000 բնակիչ, որոնց
 մէջը հայ ալ կան, որոնք առուտուր կրնեն : Մասջ շատ
 մենծ էր, ուր կային 1200 տուն հայ :

Պարսոստոստաք, պղտիկ քաղաք է լեբանց մէջը,
 որ ունի սեկի ու կաշիի գործարաններ ու 3700 բնակիչ,
 որոնց մէջը շատ կան հռովմայ եկեղեցւոյն հպատակ հայեր,
 որ ունին եկեղեցի. իրենց ժողովրդապետը վենետիկի
 միսթարեան միարաններէն է :

Կան հոս ուրիշ քաղաքներ ալ :

Սիլիս, մենծ քաղաք է հին լիգուանիայի մէջ,
 որ ունի ուղղափառի համալսարան մը ու 25,000 բնա-
 կիչ լեհ, հրէայ, թաթար, և այլն :

Լոսթ կամ Լոսթիս, Սիլիսիա կուսակալութեան մէջը
 պղտիկ քաղաք է, ուր կայ ուղղափառ հայու եկեղեցի :

Սիսիլիէ՛ կամ Սիլիլ, համանուն կուսակալու-
 թեան գլխաւոր քաղաքն է Տնեբէր գետին քովը 16,000
 բնակիչով, որոնց մէջը հայ ալ կայ, որ ունին եկեղեցի :

Կոնստանթնուպոլիս, Բոսորիա կուսակալութեան գլխաւոր
 բերդաքաղաքն է 5610 բնակիչով, որոնց մէջը հայ ալ
 կան, որ ունին եկեղեցի ու եպիսկոպոս :

Հոս է Սիլիլ քաղաքը Տնեսդէր գետին քովը 7000
 բնակիչով, որոնց մէջը հայ ալ կայ, որ ունին եկեղեցի :

Պիսսոստոստաք, կամ Սիստոստաք գաւառը որ և
 Պիսսոստ, կամ Պիսսոստ լեւալու ալ կրտսի (1812ին) տաճ-
 կէն առնրված է, որուն մէկ կտորը պուղտանի մասն է,

մէկ կտորն ալ տաճկի վեսարասիան. կրսկսի սև ծովէն Վերսոնի արևմտեան դին ու Վանուբ գետէն ու կերթայ ինչուկ կամէնիցու սահմանը Ղուբ ու Տնեսդէր գետերուն մէջը 788 քառակուսի մղոն տեղ, ուր կան 8 քաղաք, 16 աւան, 1030 գեղ ու 469,800 բնակիչ: Վլխաւոր քաղաքն է Վիշնով, Պիւք՝ կամ Պզու գետակին քովը, որ ունի ուղղափառի եկեղեցի, հայու եկեղեցի ու եպիսկոպոս ու 19,500 բնակիչ, որոնց մէջը հայ ալ կայ:

Հօլուան՝ կամ Վօլն բերդաւոր քաղաք է Տնեսդէր գետին քովը հիմայ քիչ բնակիչով, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն: Աս երկու քաղաքը պուղտանէն առնրված է:

Պիշնով, երևելի ամրոցաւոր քաղաք է 20,000 բնակիչով, որոնց մէջը թաթար ալ կայ, որ ունին մղկիթներ:

Իսոյել քաղաքը Վանուբ գետին հիւսիսային թևին վրայ է, որ առաջ Աեսարավիսյի պինտ աղվոր քաղաքն էր 30,000 բնակիչով, բայց հիմայ քիչ մը ինկած է, ունի 12,500 բնակիչ, որոնց մէջը հայ ալ կայ:

Վիլի, կամ Վիլիանովա (Նոր Տիլ) քաղաքը Վանուբ գետին սև ծովը մտնելու տեղն է, ունի, նաւահանգիստ, 3 եկեղեցի, մէկը հայոց, ու 6000 բնակիչ:

Միլիան՝ կամ Պիլիորոօ, ամուր քաղաք է Տնեսդէր գետին սև ծովը մտնելու տեղը, որ ունի ամրոց, նաւահանգիստ, արուարձաններ, 5 եկեղեցի, որոնց մէկը հայոց է, ու 12,600 բնակիչ: Առուտուրը շատ ծաղկած է: Իր սահմանին մէջը կան շատ աղի լիճեր, որոնցմէ առատ աղ կելէ:

Տօնեան՝ կամ Տօնախեան խաղտնեւոն երկրը Տօն գետին քովերը Տաւրիայի, ազախու ծովուն ու աժտէրիսանի մէջն է 3611 քառակուսի մղոն երկիրով ու մինակ 370,000 խազախ բնակիչով, որոնք բոլոր ձիաւոր զինուոր (հեծելաւոր) են, տէրութեան տուրք են

խտար, ձկնորսութիւն կրնեն, ու ունին իրենց յատուկ իշխանը, որ կրավի Ադաման՝ կամ Հէտման: Վլխաւոր քաղաքն է Չէրշէպ, կամ Հին Չէրշապ, ըստ տաճկաց՝ Քիւրման գաւէ 15,000 խաղախ բնակիչով, որ ունին 7 եկեղեցի: Հիմայ կըշինովի ասկից իրեք ու կէս մղոն հեռու՝ Նոր Չէրշապ քաղաքը, ուր կընստի խաղախներուն ադամանը:

Ս. Չովու (Վանոսոսաբէան) խաղախներու էրիկը, իրր 684 քառակուսի մղոն տեղ՝ թէպէտ Ասիայի մէջն է տօնաւիսեան խաղախներուն երկրին, գուպանին, կաւկասին ու աղախու ծովուն մէջ տեղը, ըսյց Տարիայի կուսակալին տակը ըլլալուն՝ հոս կըղնենք: Ունի 80,000 խաղախ բնակիչ տօնաւիսեան խաղախներու նման, որոնց գլխաւոր քաղաքն է Նէրշապէրիմապը, ուր կընստի իրենց ադամանը:

Լ, Լ, Հ Ե Ս Ե Ն:

Լ. Լէւասաբան՝ կամ Պոլոնիա, որ ատեն մը զատ թաղաւորութիւն էր ուրիշ զանազան մասերով, 1815էն ետքը բոլորովին մոսկովի տակը անցաւ, որուն սահմաններն են արեւելքէն մոսկովի երկիրը, հիւսիսէն ու արեւմուտքէն պոուշը ու հարաւէն կալիցիան ու գրագաւի երկիրը, որ ատեն մը իր մասերն էին: Իր մեծութիւնը 2331 քառակուսի մղոն է:

Է. Երկիրը ըստ մեծի մասին շիտակ է. մինակ հարաւային արեւմտեան դիերը կան լեռներ, որոնք գաւթաբերանց ծիւղերն են:

Վլխաւոր գետն է Սիպոսա, որուն մէջը կըմըտնեն աստեղաց Սան, Պոսի ու Պոլոսա գետերը. երեւելի են նաև Գուսնա ու Սիպոսա:

Երկրանկը բարեխառն է:

Վետինը բերրի է. ունի առատ ու ընտիր արմտիք, ընդեղէն, կանանչեղէն, քիչ միրգ, փայտ, լիւլիւն, քիթան, կանեփ, առատ ուտելու կենդանիներ,

մեղու, վայրի կենդանիներ, արջ, ընձառիւծ, վայրենի կատու, և այլն, որսի կենդանիներ. հանքերէն ունի քիչ արծաթ, երկաթ, պղինձ, կապար ու ածուխ:

Գ. Վլխաւոր բնակիչքն են լեհ, ետքը լիդուանցի, որ լեհի պէս սլավոնի աղգէն ելած են, ունին զատ լեզու, ռուսէն, մոսկով, նեմցէ, հրէայ, քիչ հռոմ ու թաթար, մէկանց 4,088,250: Վլխաւոր կրօնքը ուղղափառ հաւատքն է, բայց լթթրան ու ուրիշ ազանդաւորներ ալ կան: Ըրհեստները աղէկ կրծաղկին, շատ երևելի են չուխայի գործարանները: Ըռուտուրն ալ բանուկ է: Երկրին տէրը կամ թագաւորը մոսկովի կայսրն է, որ ունի հոս իրեն տեղակալը կամ փոխարքան, ասիկա նախագահ կը լայ ազգային ժողովին, որուն յանձնած է կայսրը երկրին կառավարութիւնը:

Կ. Եհաստան կրբաժնրվի ութը գաւառ՝ կամ վոյվոտայութիւն, որ են՝ Սիւզդալ, Վալէշ, Բլոյց, Ընիսիւսով, Սանիսլու, Ընիսլի, Բորոտիսլու ու Վրուգու, որոնց ամենուն մէջը կան 461 քաղաք ու 23,094 գեղ:

Սիւսիւս՝ կամ Սիւշու, առջի վոյվոտայութեան մէջը տէրութեան մայրաքաղաքն է Սիւզուլա գետին քովը, ունի 8 հրապարակ, 33 եկեղեցի, 2 հիւանդանոց, աղքատանոց, 2 յիմարանոց, անձանօթ ծնողացմէ ծնած տղոց բնակարան, համալսարան մը, ուրիշ շատ ուսումնարաններ, ուսումնական տեղեր, աստղաբաշխական դիտանոց, գործարաններ չուխայի, կտաւի, կաշիի, Լիւլիւնի, կառքի, և այլն, ու 126,000 բնակիչ, որոնց մէջը 30,000 հրէայ կայ: Ըռուտուրը աղէկ ծաղկած է: Հոս կրնաստի ուղղափառ արքեպիսկոպոս մը, որ է բոլոր լեհի առաջնորդը:

Ըսիւս քաղաքը որ Սիւշուի արուարձաններուն մէկն է Սիւզուլա գետին մէկալ գին՝ կամուրջով մը անոր հետ միացած է:

Երևելի են նաև Լյուպլին, Գլաչէշ, Սլափոժ, Բլոցոյ, Օպոնոց, և այլն :

Գ Լ Ի .

Գ Ր Ը Գ Օ Ս Ի Ը :

Ըղատ քաղաք է, որ իր սահմանովը մէյտեղ, որ է իբր 21 քառակուսի մղոն տեղ, առաջ լեհի թագաւորութեան մէկ մասն էր, ու 1815էն ետքը ազատ հասարակապետութիւն մը եղաւ աւստրիայի, մոսկովի ու պոլոշի պաշտպանութեան տակը, որոնց երկիրներուն մէջն է Սիստուլա գետին քովերը, ունի ըստ մասին լեռնային ու բերրի երկիր : Բնակիչքն են իբր 108,000 ըստ մեծի մասին ուղղափառ լեհ : Երկրին կառավարութիւնը սամկապետական է, ու ժողովողեան երեսօտիսաններու ժողովէն 'ի զատ, որ երկիրը կրկառավարէ, կսյ ծերակոյտ մըն ալ, որ օրէնքներուն գործադրութեանը հոգ կրտանի : Բոլոր երկրին մէջը կան 4 քաղաք, 77 գեղ ու 48 ագարակ :

Սյրաքաղաքն է Գլաչէշ, կամ Գլաչէշ, Սիստուլա գետին մօտ, ունի 9 արուարձան, 38 եկեղեցի (27 եկեղեցի ալ հիմայ երեսէ ձգած են), համալսարան մը, ուրիշ ուսումնարաններ, 5 մենժ գրքատուն, աղքատանոց, թագաւորական պալատ մը, ուր կրնստէին լեհի թագաւորները, գործարաններ չուխայի, կտաւի, կաշիի, մեղրիմոմի, և այլն, ու 24,870 բնակիչ : Ընտուտուրը շատ ծաղկած է, ուր կուգան մաճառի, կալիցիայի ու սիլէզիայի ապրանքները : Հոս կրնստի ուղղափառ եպիսկոպոս մը, որուն մայր եկեղեցին շատ հարուստ, վայելուչ ու անուանի է 26 խորանով ու 16 մատուռով, ուր կան լեհի շատ թագաւորաց գերեզմանները :

ԳԼ Ի Ե .

Տ Ե Ն՝ Կ Ի Ե Ի Ր Ո Պ Ե :

Թ . Աւրոպայի մէջ տաճկի երկիրը , որուն տաճկերները Րոմէլէ կըսեն , հիմայ շատ պզտիկցած է . իր սահմաններն են արևելքէն՝ մոսկովստանը (օղուն՝ կամ պէսսարապիան) , սև ծովը , ստամբոլի նեղուցը , մարմարա ծովը , կէլիպօլու պօղազըն ու արշիպեղազոսը , հարաւէն արշիպեղազոսը ու նոր հոռմստանը , արևմուտքէն յոնիական ու ադրիական ծովը ու հիւսիսէն մաճաոը , առտեալը ու պուգօլինան , ու կէյնայ (Ալէքի կղզիէն ՚ի զատ , որ միջերկրական ծովուն մէջը արշիպեղազոսին բերանն է) իրր 38 ու 48 լայնութեան ու 33 ու կէս ու 47 ու կէս երկայնութեան աստիճաններուն մէջը : Իր ընդարձակութիւնը հիմայ մինակ 8500 քառակուսի մղոն է :

Ք . Արկիրը ըստ մեծի մասին լեռնային է , ուր բոլոր իրարու հետ միացած լեռանց շարքեր են . բայց մջերնին այնչափ բարձրը չիկայ , որ գլուխը ամէն իժիր ձիւն կենայ : Հիւսիսային արևմտեան գին են Տիւրքիան լեռերը , որոնց մէկ մասը աւստրիայի երկրին մէջն է . բոլոր պօսնիայի մէջ իրենց ճիւղերը կըտարածեն , ու իրենց պինտ բարձր մասն է արնալուալուքին (ալպանիային) մէջը Գարաթաղը (Սոնդէ Նէլուօ , Չիւնիօտու) կամ սև լեռը : Իսոնց հետ կպած են հարաւային արևելեան գիաց Հիւսիս կամ Պալան լեռները , որոնք բոլոր տաճկի Աւրոպային , մանաւանդ բուսակի նահանգին մէջը անուանի են ու կերթան ինչուկ սև ծովուն քովը Իսիւէ պուրնու հրուանդանը : Իրենց ճիւղերուն մէկն է Ստամբոլու մօտ թիւրքի (Էիւրի) րաղըն : Սէլանիքի մէջն է Էլուս կամ Էյնօրդ բարձր լեռը : Թիւսսաղիսի (Թրհալսի) մէջն է Օլիպուս

կամ Լուսն՝ նախնեաց հռչակաւոր լեռը: Կան ուրիշ շատ լեռեր ալ:

Գ. Բոլոր երկիրը մինակ մէկ հատիկ մենծ գետ ունի, որ է Գառնո-Ք՝ կամ Գառնո, որ հոս իր մէջը շատ գետեր կառնէ, որ են՝ Սալմա՝ աւստրիայի սահմանին վրայ, Սօրմալ, Լաւո-Գա՝ կամ Օլգ, Սէրէլ, Բարո-Գ, և այլն, ու տասը բերնով սև ծովը կրմանէ: Տրէն՝ կամ Տրէնայցո, Պոննո՝ կամ Լուսնի, Սիլոպո, Սոննո ու Գառնո, կրմանեն Սալմա գետին մէջը: Սիլոպո, կամ Սիլոպոն, ըստ տաճկաց Եւնի պօլէ սոյն, Սիլոպո ու Սիլոպոն կամ Կիսսալ, Սէլանիքի ծոցը կրմառնեն: Սիլոպո՝ կամ Սիլոպո պալքան լեռանց վրայ կը բխէ ու արշիպեղազոսը կրմանէ: Լաւո-Քո՝ հոռմերէն Լաւո-Քո-Քո-Քո-Քո, կամ Լաւո-Քո թեւասաղիայի Բինտոս լեռնէն կելլէ ու հոռմատանի սահմանին վրայ ազրիական ծովը կրմանէ: Պոննո ու Տրէն՝ կամ Տրէնո ազրիական ծովը կրմանեն: Կան ուրիշ գետեր ալ: Ունի մենծ ու պզտիկ լիճեր ալ, Օնրէլէ լիճը մակերդոնիայի մէջը, որուն բոլորտիքը օրվան մը տեղ է, ունի շատ ձուկ: Գառնո, պզտիկ լիճ է թրհալա գաւառին մէջը Սիլոպոն կամ Պօրոս վիզէ գաւառին մէջը ու Բառնո գանուրի բերաններուն մօտ: Ուլաճ պուղտանի մէջ շատ կան պզտիկ լիճեր:

Գ. Երանակը ընդհանրապէս բարեխառն է. բայց հիւսիսային լեռանց մօտ տեղերուն օդը ցուրտ ու ձմեռը երկայն է. հարաւային դիերուն տաքը սաստիկ ու օդը ծանր է: Պինտ անուշ ու աղէկ երանակը Սէլանիքի դիերն է:

Գետինը պտղաբերութեան դիաց Եւրոպայի մէջ մէկ հատիկ է. ու թէպէտ իր մենծ մասը աղէկ գործըմած չէ, բայց անանկով ալ ունի անբաւ բերքեր. առատ արմաթիք՝ մանաւանդ հիւսիսային դիերը, մարիցորեն, բրինձ, տեսակ տեսակ խաւարտ ու կանանչեղէն, ընտիր ընդեղէն, պատուական ու առատ միրգ, փուրթուգալ, թուրինջ, լիմոն, ձիթենի, շէլէ Կոն-

«**Կ**», ընտիր գինի, առատ մետաքս, բամբակ ու լիւ-լիւն, մատուտակ, հալուէ, ծուծ, աղէկ քթան, կանեփ, տորոն ընտիր, ուսկից բուն անկորուտ կարմիր ներկ կը լսայ, լեղակ, գիտոր, խէժ, ափիոն, անտառներ ու մենժ ծառեր, աղվոր ծաղիկներ, խոտ, և այլն: «**Վարձեալ՝** ընտիր ձի, ուղտ, խոշոր էշ, ջորի, շատ արջառ՝ մանաւանդ հիւսիսային դիերը, գոմէշ, ոչխար մենժ պոչով ու բարակ բուրդով, այծ, խոզ՝ աւելի ուլահ պուղտանի մէջ, ընտանի ու վայրի թռչուններ, արջ, գայլ, քաւթարինէ (ձաշագ), շագաւ, ճագար, և այլն. մեղու ու մեղը՝ մանաւանդ ուլահ պուղտանի մէջ, շատ տեսակ առատ ու ընտիր ծովու ձուկ, և այլն: **Հանքերը** շատ են, այսինքն՝ ոսկի, արծաթ, պղինձ, երկաթ, կապար, ծծումբ, աղ, պաղլեղ, աղբորակ, զանազան հանքային հողեր, աղէկ քարեր՝ մանաւանդ մերմեր, կիր, և այլն. բայց ամէնքն ալ երեսէ ձրգած են. մինակ ուլահ պուղտանի աղի հանքերը աղէկ կը գործըվին:

Է. Եստեղաց բնակիչքն են՝ տաճիկ, որոնք թաթարներու լուրջ ցեղէն առաջ եկած են, թաթար՝ որոնք զանազան ցեղեր կը բաժնըվին, հայ, հոռոմ, ուլահ կամ վալախ ու մոլտովան, պուլղար, սըրֆ, պօսնեցի, խրվաթ, որոնք սլավոնի ազգէն յառաջ եկած են, առնաւուտ՝ կամ ալպանիացի, հրէայ ու չինկեանէ, որոնց ամէնուն թիւը հիմայ իրր 8,600,000 կը սեպվի: Ընդհանուր լեզուն տաճկերէնն է. անկից ետքը ամէն ազգ իր մասնաւոր լեզուն ունի: Ուլահի ու մոլտովանի լեզուն լատիներէնէն ելած է: Հիմակվան հոռոմի լեզուն՝ կամ հոռմերէնը հինէն շատ տարբեր է: Ենաւուտի լեզուն սլավոնի ու հոռոմի լեզուէն խառնած է: Ընդհանուր կրօնքը մահմետական աղանդն է, բայց ամէն մէկ ազգ իր կրօնը կը բանեցընէ *): Երհեստները

*) Կարծիքով այսպէս ինչաշունին աստիկ Եստեղային զա-

այնչափ ծաղկած ու բանուկ չեն. բայց մեկ քանի բարակ ու վարպետական գործվածքներ կրգտնելին. այսինքն՝ երկաթի, պղնձի (դանակի՝ կամ թուրի երկաթ, և այլն), բամպակեղէն կտաւներ, մետաքսեղէն կերպասներ, գորգ, սեկ, թղթ, և այլն: Առուտուրը շատ ծաղկած ու երևելի է, զոր աւելի հայերը, հոռմրները ու հրէաները կրնեն աւտորիայի, Ֆրանսայի, Ինկիլիզի, մոսկովի, իտալիայի, Ասիայի զանազան տեղերուն ու Ափրիկէի հետ:

Եւ Արկրին տէրը թագաւոր մըն է, որ կրսվի Սուլթան՝ կամ փարիշահ (աշխարհապետ), նաև Խննդաւոր. ըստ եւրոպացոց խոյսը՝ նաև Սէթ Գէր: Իր իշխանութիւնը միապետական բացարձակ ու անկոպար է, ու կերթայ յաջորդութեամբ իր մանչ զաւկրներուն ու եղբարըր մէջը: Օննազան նահանգներուն ու գաւառներուն մէջն ալ կան իրեք դուղով ու երկու դուղով*) փաշաներ, միւթէսէլիմներ՝ կամ միւսէլիմներ (փաշայի փոխանորդ) ու գատիններ կամ դատաւորներ: Ինչոր տաճկի Արոպային կամ Բուսէլիին վրայ ընդհանուր կառավար կամ կուսակալ է Բո-Ջէլէ Գաղէտաշէրին, ու անկից ետքն է Պէլլէր Դէլին, որ է բոլոր բուսէլիի առջի փաշան:

Եւ հաճկի Արոպան հիմայ կրբաժնելի վեց նահանգ՝ կամ էյալէթ, որ են Բո-Ջէլէ (Մասնա-որ), կամ

նապան ազգէրը. 2,500,000 Գաճիկ, 260,000 Լաւաթ, 80,000 հայ, 2 Դիլնն հոռոմ, 1,400,000 զանազան սլաւոնի ազգէր, 1,300,000 ուլաճ ու Մալաթիան, 600,000 առնաթուր, 300,000 հրէայ, ու 80,000 չինիլեանէ:

*) Ինչու՞ որ ի՞նչ պատահայ նշան փաշաներուն իւրովի՞ երկայն գաւառան մըն է, որուն վրայէն յիւս առջ մը խելովն է ու անոր գլուխը սվլեւած գնորդի մը կայ:

Սօֆիա, ուր է նաև Ստամպոլ իր յատուկ սահմանովը. () և, որուն մէկ մասը միայն հիմայ տաճկի տակ է. Պօնտ, որուն մէկ մասը՝ կամ գաւառը աւստրիայի տակն է. Սլաւ ու Պոլսիան (Սլաւալիա ու Սնլսովիա), որոնք միայն Ֆրանսիային՝ կամ հարկադրու էրկրնէր են ու Սլեյի արշակաւորներն Եւրոպայի դիու կղզիներովը մէյտեղ, որոնց վրայ մասնաւոր կառավար է ծովապետը կամ գաբուտան փաշան: Եւ կղզիները հիմայ քիչ են, զի շատերը հոռմստանի տրվեցան:

Ստամպոլի սահմանը կամ վիճակը իր մէջը կառնէ Ստամպոլ քաղաքը, անոր արուարձանները ու նեղուցին (պողազ իշիին) երկու դիու գեղերը:

Ստամպոլ՝ կամ Իսլամպուլ, այն է՝ Կոստանդնուպօլիս (Կոստանդնուպօլիս), բոլոր տէրութեան թագաւորանիստ մայրաքաղաքն է երկրի լեզուի մը կամ ցամաքակղզիի մը վրայ մարմարա ծովուն հիւսիսային դին եօթը բլուրներու վրայ շինած, որ Պալատա արուարձանէն կրգատվի իր նաւահանգիստովը, որ է ծովածոց մը, ու Եսիայէն կրգատվի սև ծովուն ու մարմարա ծովուն մէջի նեղուցովը, որ է Չոպուրնն՝ կամ պողազ իշի, մինակ արևմուտքին դիաց ցամաքի հետ կպած է բոլորտիքը իրեք նեմցէի մղոն է՝ պարիսպով պատած որ ունի 26 դուռ: Յամաքակղզիին ձօթը՝ որ կըսվի սարայ պոլսնն է թագաւորին պալատը պարսպապատ: Քաղքին մէջը կան շատ հրապարակներ, 490 մենծ ու պղտիկ մզկիթ՝ կամ ճամի, (որոնց մէկ քանին հին ատենները հոռմի ժամեր էին, ինչպէս Ելիս սօֆիան, իբրևօր ճամի, և այլն) իր 4000 տաճկի աղօթարաններ (մէճիտ), իրեք եկեղեցի հայոց, որոնց մէկն է պատրիարգական իր 20 եկեղեցի հոռմրներու, (որոնց մէկ քանին 1821ին աւրըվեցան) 130 բաղնիք, շատ աղքատանոցներ (իմարէլ), խաներ, որոնց մէջը կան վաճառականներ ու օտարականներու բնակարաններ, երկու մենծ չարչ, անթիւ խանութներ աղնիւ ապրանքներով հինտի, մարրի, Եւ-

րոպայի, և այլն, շատ պաշտօնէր, երկու պէղակաւներ՝ կամ պէղակաւներ, այսինքն՝ ճիւղակէր պէղակաւներ ու ստանալ պէղակաւներ։ 30էն աւելի տաճկի գրքատուն, իրր 500 մենծ դասատուներ տաճկաց, կամ Ֆարսի, ու 1200էն աւելի պղտիկ դասատուներ որ է Ֆարսի. ու զանազան գործարաններ բամպակեղէն ու մետաքսեղէն կտանելու, ոսկեթել կերպաներու, գօտիի, Էմալի, թղթի, ոսկի ու արծաթ գործւածքներու, սուրի, հրացանի, երկաթի, և այլն։ Ոչ տուներուն թիւը ստոյգ կրգիացրիլ, զի փայտաշէն ըլլալուն յաճախ կրակներէն կերին կրքիւնան, ու ոչ բնակչաց թիւը որոշ կրծանուցիլ, ոմանք կրղնեն 500,000. բայց աս թիւը անստոյգ ու քիչ է։ Ըս բնակիչքն են տաճիկ, հոռոմ, հայ, հրէայ, և այլն։ Ըստաւորը շատ ծաղկած է։

Ստամպոլ ունի շատ արուարձաններ Ըսիսի ու Եւրոպայի դին։ Եւրոպայի դին երեւելի են ասոնք Լյէի-ո՛ կամ Լյէի, ստամպոլի նաւահանգիստին մօտ է քեաղէտխանէ գետակին քովը տաճիկ ու հայ բնակիչով։

Վաւալ փաշա արուարձանը Վալթային մօտ է գրեթէ բոլոր տաճիկ բնակիչով, ուր է հին ու նոր նաւարանը (Էրսիսի), գափուտան փաշային դիւանը (Էրսիսի), Գրչիսի՝ կամ նաւային զօրքին բնակարանը, ցորենի շտեմարաններ, և այլն։

Վաւալ, կամ Վաւալ արուարձանը ինքիրմ պարսպապատ քաղաք է ստամպոլու դիմացը՝ կամ հիւսիսային դին, ուր է Վաւալ Գուլիսի գղեակը 146 աստիճաններով։ Ունի իրեք եկեղեցի ու զղափառ լատինացւոց իրենց վանքերովը, 4 եկեղեցի հոռոմներու, մէկ եկեղեցի հայոց ու քանի մը ճամիներ։ Բնակչաց մենծ մասը քրիստոնեայ են, այսինքն հայ, հոռոմ ու եւրոպացիներ. տաճիկ ալ կայ։

Վեյոզլու՝ ըստ եւրոպացոց՝ Բեռն արուարձանը զալթայի հետ կպած է, ուր է Վաւալ սուրայի կրթարանը աղնուական տղոց տաճկաց, զանազան աղգաց դեսպան-

ներուն բնակարանները, 4 եկեղեցի լատինաց (որոնց իրերը ետքի առնները երեցան), և այլն : Իր բնակչաց շատը հայ ու հոռոմ է : Վալաթայի ու Բէռայի մէջ տեղն է ուղղափառ հայոց նորակերտ մայր եկեղեցին փառաւոր ու մենծ շէնքով :

Թոփիանի, գալաթային արուարձանն է տաճիկ բնակիչներով, ուսկից ՚ի վեր կըսկսին նեղուցին քովի գեղերը :

ՈՒՈՒՍՄԻԼԻ (մասնաւոր), կամ ՍՕՖԻԼՆա հանգը ունի 16 գաւառ կամ սանճաք, որ են՝ Սօֆիա (Պուլղարիա), Սելանիք, Բէռայի-Կիլիկի, Լաւի-Կիլիկի (Թեոսոպոլիս), Լաւի-Կիլիկի, Տելեֆի, Լաւի-Կիլիկի, Լաւի-Կիլիկի, Օրբի, Պերդիկի, Սելեուքի, Տաւրի, Լաւի-Կիլիկի ու Սելեուքի, որոնք զանազան գատըրք կամ թեմեր բաժնած են և ունին իրենց համանուն քաղաքները :

Սօֆիա, (Վախտայի) հին Սուրբիլի քաղաքին աւերակներուն մօտ երևելի քաղաք է, ուր կրնստի ուսումելին պէկլէրպէկին : Բնակիչքն են իբր 40,000 տաճիկ, հոռոմ, հրէայ ու հայ վաճառականներ : Լոուտուրը շատ ծաղկած է : Լսիկա հին առենը պուլղարիայի մայրաքաղաքն էր : Լս տեղս կամ ասոր մօտերն էր հին առնները Սուրբիլի կամ, Սուրբիլի ըստ յունաց ու պուլղարաց՝ Վախտայի քաղաքը :

Փիլիպի քաղաքը ունի գործարաններ բրդեղէնի, բամպակեղէնի, մետաքսեղէնի ու կաշիի ու 120,000 հոռոմ, պուլղար, տաճիկ ու (80 տուն) հայ բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն :

Լաւի-Կիլիկի (Լաւի-Կիլիկի) մենծ ու անուանի պարբայապատ բերդաքաղաք է Սելեուք գետին քովը, որ ունի 40 մղկիթ, 22 բաղնիք, մենծ շէնքեր, 18 իջևան՝ կամ խան, երկու պէղէսթէն, շուկաներ, շատ խանութներ, գործարաններ մետաքսեղէնի, կաշիի և այլն, ներկարաններ ու 130,000 տաճիկ, հոռոմ ու (600 տուն) հայ բնակիչ : Լատիրնէ Ստամպուլէն ետքը տաճիկ Լաւի-Կիլիկի սոջի առուտուրի քաղաքն է :

Սելանի՛, կամ Թեապոնիէ (Տին Սակեդոնիայի մէջ) անուանի պարսպապատ առուտուրի քաղաք է իր համանուն ծովածոցին՝ որ է Սելանի՛ շէօրֆէղէ, ու Սարտար գետին քովը, ունի 3 ամրոց, շատ մղկիթներ, բաղնիքներ, 30 եկեղեցի հոռմըներու, մէկ եկեղեցի լատինաց, 40 սինովայ ու հռչակաւոր դասատուն մը հրէից, շատ գործարաններ ու 70,000 բնակիչ, որ են տաճիկ, 10,000 հոռոմ, որ ունին մետրապոլիտ, 22,000 հրէայ ու քիչ հայ: Ընդամենը շատ ծաղկած ու անուանի է: Իր քովն է Լեթոս կամ Լեթոսոզ լեւը, որուն վրայ կան 22 հոռմի վանք ու 500 մատուռ:

Սելանի՛ի գաւառն է Տին Սելանի՛ կամ Սելանի՛ Թաղաւորութիւնը, հիւսիսէն սահմանակից է աւստրիայի տէրութեանը: Ունի 700 քառակուսի մղոն երկիր ու 800,000 բնակիչ, որ են սելֆ սլավոններէն առաջ եկած, կրթօսին սլավոններէն ու հոռմի գաւանանքը ունին: Լեթոսք հիմայ 1815 ու 1829ին եղած դաշամը տաճիկն տարեկան աւարք (վրէլ) տալով, մասնաւոր ազգային ազատութիւն առին, ու հիմայ ունին իրենց զատ կառավարութիւնը գլուխը կամ իշխանը, որուն իշխանութիւնը զաւկէ զաւակ պիտի երթայ: Այն հոս տաճիկ ալ:

Վիսաւոր քաղաքն է Պելլեղոս՝ ամուր բերդով ու երկու պարիսպով Սալա գետին Վանուք խառնելու տեղը մաճառքի սահմանին վրայ, ուր է մաճառքի ու տաճիկի առուտուրին գլխաւոր տեղը:

Վանայի վանք, (Վրակոյէ վանք) հոստեղաց իշխանին իշխանանիստ քաղաքն է:

Իստանբուլի (Ստամբուլ՝ կամ Ստամբուլ) համանուն գաւառին՝ կամ Լեթոս-պոլիս (Լեթոսիային) գլխաւոր քաղաքն է Պոլսան գետին քովը ազրիական ծովէն իրեք մղոն հեռու: ունի 16,000 բնակիչ, որ են տաճիկ, հոռոմ ու իրր 600 տուն ուղղափառ, որոնք ունին եպիսկոպոս մը: Ընդամենը աղէկ է:

ներ սեկի, կտաւի, և այլն ու 15,000 (40,000) տաճիկ, հոռոմ, (իրբ 100) հայ ու հրեայ բնակիչ :

Ըս նեղուցին քովը երկու հատ բերդ կամ դղեակ կայ Սեբասթիա ու Վիլիսիա ու Վիլիսիա ըսլած՝ ասիայի գիւղ գում գալէսի ու չանագ գալէսի բերդերուն դիմացը, որոնք պատերազմի ատեն նաւերուն ելումուտքը կը դիտեն՝ կարգելուն : Աւրոպացիք աս չորս բերդերուն կը բնն Բերդք Տարբանիւլէի, ինչպէս նեղուցին ալ կը սեն նեղուց Տարբանիւլէի :

ՊՕՍՆԸ նահանգը, որ ատեն մը մասնաւոր թագաւորութիւն էր, կիյնայ աւստրիայի երկրին՝ կամ մաճառքին, ադրիական ծովուն ու սըրֆի մէջը 730 քառակուսի մղոն լեռնային երկիրով, բնակիչքն են պօսնացի՝ որ շլաւոններէն յառաջ եկած են, կրիստին շլաւոններէն ու իրենցմէ ոմանք հոռմի դաւանանք ունին, ոմանք ալ մահմէտական են : Բոլոր երկիրը իրեք դուրով փաշայի մը տակ է ու կը բաժնըվի հիմայ իրեք գաւառ, որ են՝ Պօնոս կամ Ղաւաթիէ, Ղեբուէ կամ Ղեբուցիօլէն ու Օլօբիէ :

Ըսջի գաւառին մէջն է Սեբասթի Պօնոս՝ կամ Սեբասթիո նահանգին գլխաւոր բերդաքաղաքը, որ ունի իրբ 100 ճամի, գործարաններ հրացանի, թուրի, և այլն, ու 65,000 (18,060) բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կընեն :

ՈՒԼԸ ՊՈՒՂՏԸՆ, կամ Վալաշիա ու Սեբասթիո՝ հին Ղաւաթիոյ մէջը երկու իշխանութիւններ են տաճիկ հարկատու քրիստոնէ իշխաններու տակ :

ՈՒԼԸ, կամ ՎԸԼԸՎԻԸ, առտեալի, մաճառի պանատ գաւառին, մոլտալի ու Ղանուր գետին մէջը տեղն է, Ղարբադ լեռանց արեւելեան ու հարաւային դին՝ 1100 քառակուսի մղոն ըստ մասին լեռնային երկիրով : Ղանուր գետէն ՚ի զատ ունի ուրիշ պղտիկ գետեր, Սեբեկ, Ընու, Ըլուրա, Տոմպօլէյա, և այլն : Աղանակը ցրտկեկ է ու երկիրը շատ պտղաբեր :

գլխաւոր բերքերն են ցորեն, մարիցորեն, փայտ, արջառ, ոչխար, ձի, անբաւ աղ՝ կամ աղքար, առատ ու բնտիր պտուղ, և այլն:

Բնակիչքն են ուլա՛ կամ ձալա՛, հին հռովմայեցիներէն առաջ եկած հերձուածող հռովմ դաւանանքով, որոնց լեզուն աւրած լատիներէն՝ կամ իտալերէն է: Աննաև մաճառ, հայ, հռոմ, հրէայ, չինկեանէ, և այլն, մէկանց 900,000 հոգի, որոնց վրայ տիրող իշխանը կըսվի հօմբօփօր՝ կամ Պէյ, զոր տաճիկը կըդնէ:

Պոլսէ՛լը, ուլա՛հի իշխանանիստ մայրաքաղաքն է հումպօվիցա գետին մօտ փայտէ կամ գերանէ ճամբաներով ու ըստ մեծի մասին պղտիկ տուներով, ունի 60 եկեղեցի ու 30 վանք ուլա՛հի, 2 եկեղեցի հայոց պղտիկ դասատունով մը, մէկ եկեղեցի ուղղափառ լատինաց, ուր կերթան ուղղափառ հայերն ալ, որոնք քիչ են հոս ու 60,000 բնակիչ, որոնց մենձ մասը ուլա՛հ են:

Չեօնլի՛ւ, պուղարի գեղ է Պուքուէղի մօտ, ուր կայ ուղղափառ լատինի եկեղեցի, ուր է նաև վալաքիայի ուղղափառ լատին եպիսկոպոսը:

Բլա՛նօլու՛նի, առուտուրի քաղաք է Պուքուէղէն առտեալ երթալու ճամբուն վրայ:

Ֆօշա՛ն, քաղաք է Սիլքով գետին քովը՝ որ անկէ կա երկու մաս կըբաժնէ, որոնց մէկը ուլա՛հի երկրին մէջն է ու մէկալը պուղտանի: Ունի 4000 բնակիչ, որոնց մէջը իբր 120 տուն հայ կայ, որ ունին երկու եկեղեցի:

ՊՈՒՂՏԵ՛Ն կամ ՄՈՒՏԵ՛ՎԻԸ, հարաւէն ունի սահման ուլա՛հը, հիւսիսէն ու արևելքէն Բրուգ գետը (Ալէսարավիան), ու արևմուտքէն պուգօվինան ու առտեալը: Պուգօվինան, որ էր պուղտանի մէկ մասը, աւստրիայի անցնելէն ետքը, պուղտան ունի իբր 800 քառակուսի մղոն երկիր, որ աւելի լեռնային է քան ուլա՛հը: Իր գլխաւոր գետերն են Բրուգ ու

Սէրէէ՛: Լճղանակը ցուրտ է: Վետինը շատ աղէկ ու պտղաբեր է, բայց աղէկ գործըված չէ: Իր բերքերը ուլահի հետ նոյն է. ասոր կենդանիները աւելի խոշոր կըլլան: Բնակիչքն ալ նոյն ազգէն ու նոյն լեզուով են, որոնք կըսվին Պոլլոնցի, Դոլլոնցի՝ կամ Դոլլոնցի. կան հայ, հրէայ, մաճառ, նեմցէ ու շինկեանէ ալ, մէկանց 240,000 (ըստ այլոց՝ 360,000): Իր իշխանը ուլահի պէս հօբօբօր՝ կամ Պէյ՝ կըսվի:

Լճու, (ըստ եւրոպացւոց Լճասէ) երկրին իշխանանիստ մայրաքաղաքն է Պահլու գետակին քովը՝ պուքուէշի նման ճամբաներով ու շէնքերով, միայն իբր 300 քարաշէն տներ կան. որոնցմէ ՚ի զատ ունի 43 եկեղեցի ու 26 վանք մօլտավի, ուր և կրնստի իրենց մետրոպօլիտը, մէկ եկեղեցի ու վանք ուղղափառ լատինաց, որոնք ունին հոս եպիսկոպոս մը, ու 25,000 բնակիչ, որոնց մէջը 80 տուն՝ կամ 400 հոգի հայ կայ, որոնք ունին եկեղեցի: Լճուտուրը շատ ծաղկած է:

Պօլլոնցի (Պօլլոնցի), առուտուրի քաղաք է պուգօվինային մօտ 6000 բնակիչով, որոնց մէջը 400 տուն՝ կամ 2060 հոգի հայ են, որ ունին երկու եկեղեցի:

(Էնո, պղտիկ բայց անուանի քաղաք է իր աղքատի հանրին համար. որուն բնակչացը մէջը կան 150 հայ:

Սօմոն, պղտիկ քաղաք է Սօլտավա գետին Սէրէթ խաւնըվելու տեղը: Իր բնակչացը մէջը կան 70 տուն հայ, որ ունին եկեղեցի մը:

Վալլուս (Վալլուս), Վանուր գետին քովը աղէկ նաւահանգիստով առուտուրի քաղաք է 7000 բնակիչով: Հոս կուգան շատ մաճառականներ աւստրիայի երկիրներէն, տաճկէն՝ նաև ստամպօլէն ծովով ու ցամաքով:

ԿԻՐԻՏ, հայերէն Կրէթէ, ըստ եւրոպացոց Վանսի՝ նահանգը մենձ կղզի մըն է միջերկրական ծովուն մէջը արշիպելագոսին բերանը 36 մղոն երկայնութեամբ, 10 մղոն լայնութեամբ ու 197 քառակուսի մղոն լեռնային երկիրով, որ ունի պղտիկ գետեր, ըստ

մասին առողջ եղանակ, շատ ձիթենի, ընտիր ու խոշոր խաղող, գինի, լիմոն, թուրինջ, նուշ, և այլն, ու 240,000 բնակիչ, որոնց իրեք մասին մէկը հոռոմ է ու երկուքը տաճիկ: Բոլոր կղզին կրբաժներով իրեք գաւառ, որ են Գափթէ, Հափթ (Գափթ) ու Ուէլ-Ֆի (Ուէլ-Ֆի), որոնք ունին մէյմէկ փաշայ կառավար ու իրենց համանուն գրեխաւոր քաղքըները: Աս կղզիին անմիջական կառավարութիւնը օսմանցիի թագաւորը հիմայ եգիպտոսի փոխարքային՝ կամ փաշային տուաւ:

Գափթէ, կղզոյն պարսպապատ մայրաքաղաքն է, ունի բերդ, նաւահանգիստ ու 15,000 բնակիչ, որ են տաճիկ, հոռոմ, հրէայ ու հայ, որ ունին եկեղեցի:

Այոցօ ու Իսլամփէ կիրիտին հարաւային ու հիւսիսային դին երկու հատ գրեթէ անբնակ կղզիներ են: Առքինը ունի 3 նաւահանգիստ:

Կ Գ Օ Ի Ն Ե Բ Բ, որ են Սնրմարա ծովուն, Արշիպեղազոսին ու միջերկրական ծովուն (ագ րէնիպէն) մէջը, գարուտան փաշային տակը մասնաւոր նահանգ (Էյուլէ) մը կրսեպովն, որոնցմէ ոմանք Ասիայի դին են (որոնց երեւելներուն վրայ տես տաճիկ Ասիային մէջը) ու ոմանք Արոպայի դին, ուր միջերկրական ծովուն մէջը մինակ կիրիտ կղզին է, իսկ արշիպեղազոսին մէջը տաճիկ տակ հիմայ քիչ կղզիներ կան, որոնցմէ երեւելներն են՝

Սէֆէփթէ, (Սաֆօլթթէ, Սաֆօ), Ստամբուլէն ելած ատենը Արոպայի պինտ առջի կղզին է, որ ունի մէկ աւան, 2 գեղ ու ամրոց ու 1500 տաճիկ ու հոռոմ բնակիչ:

Ասոր մօտ է դէպ ՚ի պողազ հիսարրին ցամարը Իմրօ կամ Իմրօ կղզին 4000 բնակիչով ու աղէկ նաւահանգիստով:

Գաշօ կամ թափօն կղզին ունի առատ մէրմէր 6000 բնակիչ ու իրեք աւան:

Ինթէ կամ Ինթօն (Արաթփէն), կղզին երեւել է

իր մասնաւոր հողին պատճառովը, որ կանուանվի Կա-
լէնէան, ու կըսվի թէ զանազան ցաւերու ու կտորըվածի
նաև օձի խածուածի դեղ կը լայ : Ըս կղզին ունի
համանուն քաղաք մը, գեղեր ու 8000 բնակիչ :

Ըսոնցմէ 'ի զատ կան ուրիշ քանի մը պզտիկ կղզ-
ղիներ :

Գ Լ Ի Ի՛

Յ Ո Ի 'Ն Ե Ս Տ Ե 'Ն :

Մ . Հոռմըները տասը տարիէն աւելի իրր տաճ-
կէն ապստամբ կենալէն ետև 1830ին ազատ աղգ՝ կամ
տէրութիւն եղան ու նոր թագաւորութիւն ունեցան,
որ է հին յունաստանի մէկ մասը : Ըս նոր հոռմստանի
թագաւորութեան սահմաններն են՝ հիւսիսէն տաճկի
Լւերոպան (Թևսսաղիա, Ըննալուալուք, և այլն), արև-
մուտքէն նոյն երկիրը ու յոնիական ծովը, հարաւէն
միջերկրական ծովը ու արևելքէն արշիպեղազոսը, ու
կիյնայ գրեթէ 36 ու կէս ու 39 ու կէս լայնութեան
ու 39 ու 44 երկայնութեան աստիճաններուն մէջը :
Տաճկի սահմանին դին իր սահմանագլուխը լուսն՝ կամ
Գօլուսնի ծովածոցէն ինչպան Ըրբայն ծովածոցը, որ է
'Սարբաս Էօրֆէզէ, գնացող գիծն է : Իր մեծութիւնը
800 քառակուսի մղոն կըսեպվի :

Բ . Լըրկիրը աւելի լեռնային է քան թէ դաշտային :
Գլխաւոր լեռերն են՝ Էրէնս յունայ՝ կամ Հելլէնալանս,
որ իրենց ճիւղերը բոլոր ցամաք երկրին մէջը կըտարա-
ծեն ու ինչուկ ծովու քով հրուանդանները կերթան :
Ըսոնց գլխաւոր մասերն են Օլբաս (Լարս), կամ Գա-
նայիտ՝ հիւսիսային դին, Բասանասոս, ըստ տաճկաց
Պարնաս քաղը՝ Իկվատիայի մէջը . Օլբաս լեռը, Սանէա
լեռները, և այլն : Պինտ բարձր լեռն է Գայլէրէս՝
կամ Սարբէ Լալէայն լեռը մոնսյի մէջը :

Հատ մենձ գետեր չունի. երևելիներն են՝ Լճաւս՝ կամ Լճաւս, որուն միայն մէկ մասը հոս է. ()Ֆէէ՛ կամ ()բֆէու, որ մօռայի Լարթէնի լեռնէն կուգայ ու արգատիայի ծոցը կը մտնէ. Լարուս՝ կամ Իբէս, որ նոյն լեռնէն կինջնայ ու մանեայ ծոցը կը մտնէ: Կան ուրիշ գետեր ալ: Իր լիճերուն մէջը երևելի է Լիւսալայի՛ կամ Գոփուլայի՛ լիճը:

Լաղանակը ընդհանրապէս բարեխառն ու մաքուր է. բայց ցած տեղերուն օդը այնչափ առողջ չէ, մանաւանդ օտարականներու:

Գետինը դեռ աղէկ գործըլած չէ, բայց բերրի է. ունի արմաթք, մսրիցորեն, բրինձ, ընտիր միրգ՝ հասարակ ու ազնիւ, թութ, ձիթենի, դարնի, շէլէ ու յոյնուս, նուշ, լիմոն, փօրթուղալ, խաղող, չամիչ, հասարակ ու ընտիր գինի, քթան, կանեփ, Լի-Լի-ն, տորոն, անտառներ, ձիւթ (գալէրան), մեղր, մետաքս: Լղէկ արջառ, ոչխար, ձի, ձուկ, և այլն: Հանքերէն ունի ընտիր մէրմէր, ուրիշ հասարակ քարեր, արծաթի՛ կապարի ու երկաթի նշաններ, ծծումբ, աղ, պաղլեղ, հանքային ջրեր, և այլն:

Գ. Գլխաւոր բնակիչքն են հոռում՝ կամ յոյն զանազան ցեղեր բաժնած: Լսոնց մէկ ցեղն են մանեացիները հին լակեդեմոնացիներէն առաջ եկած, որոնք Սանէս լեռներուն վրայ կը բնակին, բոլոր կտրիճ ու ուժով մարդիկ են, աւազակութեամբ կապրին: Կան նաև ուլաճ, առնալուտ, հրէայ, քիչ տաճիկ, և այլն: Ընդհանուր լեզուն նոր հոռմերէնն է. տաճիկերէնն ալ շատ բանուկ է: Տիրող կրօնքը հերձուածող հոռմի դաւանանքն է: Լճէն բնակչաց թիւը իբր մէկ միլիոն կը սեպվի, որոնք արհեստներու ու երկրագործութեան մէջ շատ ետք մնացած են, ինչուկ հիմայ ձկնորսութեան, առուտուրի ու նաւարկութեան ետեւէ էին:

()սմանցիին տէրութիւնը 1830ին հոռմներուն ազատութիւնը ընդունեցաւ ու հիմայ (1832ին) իրենց

Թագաւոր մը ընտրելեցաւ, որ է Պապիէոսյի հիմնական
Թագաւորին երկրորդ որդին Լուգովիկոս ()ԹԹ՝ կամ
()ԹԹոն, որուն իշխանութիւնը միապետական՝ բայց
հոռմըններուն ազգային ժողովովը չափաւորած է, ու
պիտի երթայ որդւոց որդի: Տէրութիւնը ունի հիմայ
յատուկ զօրք:

Գ. Իտլոր նոր հունաստան՝ այսինքն ցամաք եր-
կիրը (որուն գլխաւոր մասը Սօսս*) է) ու արշիպե-
ղագոս ծովուն կղզիները մէկանց կը բաժնորվին ըստ հի-
մնական կարգաւորութեան 10 նահանգ՝ կամ կուսակա-
լութիւն. որ են՝ Լարիօն (Լարիօ՝ կամ Լարոս) ու Կո-
րնթոս, Լարոս ու Լարոն (Լարոն, Լարոն), Սիսակոն, Լար-
գոս, Լարգոն, Լարգոն ու Լարգոն, Լարգոն, Լարգոն,
ու Կորնթոս, Լարգոն ու Պարոս, Լարգոն (Լարգոն) ու
Լարգոն ի պէս: Լս նահանգներն ալ կը բաժնորվին
զանազան գաւառներ:

Լարոն նահանգին մէջն է Լարգոն (Լարգոն, Լար-
գոն Կորնթոս) երկրին հիմնական գլխաւոր պարըս-
պապատ քաղաքը, ուր կը նստին Թագաւորը ու երկրին
մեծերը: Ունի 20,000 բնակիչ, նոր դասատուներ,
աղէկ նաւահանգիստ, և այլն:

Կորնթոս (Կորնթոս), հին անուանի քաղաք է մօ-
ռայի կիրճին հարաւային դին, որ ունի 5000 բնակիչ
ու երկու նաւահանգիստ: Ինչուկ հիմայ շատ անշքա-
ցած էր աս տեղը, բայց հիմայ սկսաւ շէննալ:

Լարգոն (Լարոն), վայելուչ քաղաք է հին անու-
անի Լարոն քաղքին տեղը ու Սիսակոնյի աւերակնե-
րուն մօտ:

*) Սօսս՝ կամ Սօրէս՝ ըստ հնոց՝ Պերղոպոնիսոս՝ Բեթ
ցամաքի դէմ ինչ է, որ Բեթսի Կորնթոսի կիրճովը ցո-
մաք Երիւրէն հեթ ի պէս է, ու ինչ ինչ աստիճանով ին-
քսանը ինչ 7 նահանգ. որ են՝ Լարգոն, Լարգոն,
Լարգոն, վերի Սիսակոնիա, վարի Սիսակոնիա, Լար-
գոնիա ու Լարգոնի:

Արայիայի մէջն է Պարէի պարտա (Բարտաս) բեր-
դաքաղաքը Բարտասի՝ կամ Լյնիպոնիի ծովածոցին քո-
վը՝ նաւահանգիստով՝ 10,000 բնակիչով ու աղէկ առու-
տուրով :

Հոս է նաև Հելու-Ֆեճ (Բիւրեհիցա) քաղաքը :

Սիսիիայի մէջ է Լճարին (Լիւճարին, Կոճարին),
ամուր քաղաքը 3000 բնակիչով, որուն նաւահանգիս-
տը յունաստանի պինտ մենծ նաւահանգիստն է :

Սիւլուսի (Սիւլուսի), ամուր քաղաք է 7000 բնա-
կիչով, ուր 1711ին մեր գերապատիւ Սիսիթար արքան
իր առաջի վանքը շինեց, որ հիմայ աւրած է :

Լըրևելի են նաև Լըրթաթի գղեկաւոր քաղաքը,
Գալաթիա բերդաքաղաքը, Լիւրթուսի նոր քաղաքը
ու Սիլիս աւանը՝ որ մանեացիներուն գլխաւոր տեղն է :

Լաֆոնիայի մէջն է Սիլիսթրի (Սիլիսթրի) 15,000
բնակիչով, որ է նախնեաց Լիլիպոնի՝ կամ Սիլիսթրի
քաղաքը :

Հոս է նաև Սիլիպոնի (Սիլիպոնի, Կոթոնի Սիլի-
պոնի) ամուր քաղաքը համանուն կղզիին վրայ, որ
կամուրջով ցամաքին հետ կպած է :

Լիլիպոնի, լեռան մը տակ առուտուրի քաղաք է
10,000 բնակիչով : Լիլիպոնի համանուն երկիրը բուն հին
հռոմատանի (Լիլիպոնի) երկիրն է հիւսիսէն տաճկի եւ-
րոպային սահմանակից :

Լիլիպոնի կամ Լիլիպոնի քաղաքը՝ որ է Լիլիպոնի նա-
հանգին մէջը, հին ատենները աշխարհիս պինտ անուանի
քաղաքն էր, ու նորերս հռոմի տէրութիւնը որոշեց՝
ասիկա հիմակվան նոր յունաստանի թագաւորանիստ
մայրաքաղաքը ընել :

Սիլիսթրի, Լիլիպոնի (Լիլիպոնի, Լիլիպոնի) ու Գալաթի
(Տիլիպոնի), հին ատենները անուանի քաղաքներ էին, որ
հիմայ անշուք տեղեր են :

Ս'նասուլունիէ քաղաքը հոռմըններուն ապստամբութենէ ետքը երևելի եղաւ :

Իյնէպտիւնէ՛ կամ Իէփտիւն տաճկի Լւերոպային սահմանակից է Իյըրիպողին դիմացը, որ ունի համանուն բերդաքաղաք իր անուանակից ծովուն քովը 2000 բնակիչով ու պզտիկ նաւահանգիստով :

Իյըլէպօլ (Ելիւթօնիւ, Իյպէս), արշիպեղագոսին պինտ մենծ կղզին է 60 քառակուսի մղոն երկիրով, որ բարակ նեղուցով մը ցամաքէն զատված է. ունի 40,000 բնակիչ : Իր գլխաւոր պարսպապատ բերդաքաղաքը Իյըլէպօլ (Խալէիս) կղզին հարաւային արևմտեան դին է, ուսկից ցամաքը երթալու համար կարճ կամուրջ մը կայ, զի հոս նեղուցը շատ նեղ է, քաղաքը ունի նաւահանգիստ ու 16,000 բնակիչ :

Հոռմստանի մէկալ կղզիները գրեթէ բոլոր արշիպեղագոսին մէջն են, որոնցմէ հարաւային դիերունները կըսվին Գիլլաթիան (չիլլաթիան), որ մէկ տեղ ժողված՝ կամ շրջանակած ըսել է, զի ասոնց ամենքն ալ իբր թէ իրենցմէ մէկուն բոլորտիքը ման առած են. իսկ հիւսիսային դիերունները կըսվին սիլլաթիան սյսինքն ցրուեալ, զի ասդին անդին ցրված են : Իյրևելիներն են՝

Իյնպտ, արշիպեղագոսին պինտ աղւոր ու բերրի կղզին է, որ ունի գլխաւոր քաղաք աւան Գասպտ (ըստ սյլոց Իյան), զանազան գեղեր՝ ու 12,000 բնակիչ :

Ս'իւրլէիպտ սպտաէ՛ կամ Նիւ, բերրի կղզի է իբր 5000 բնակիչով ու համանուն քաղաքով, որ ունի նաւահանգիստ :

Իսլէիպիւլ՝ կամ Գիլնէ կղզին ունի առատ մետաքս, որուն բնակիչքը՝ իբր 20,000 հոգի՝ ժիր մարդիկ են : Կան հոս նաև շատ ուղղափառներ, որոնք ունին եպիսկոպոս :

Ս'իլիւպօլ, մրգաշատ ու գինեւէտ կղզի է 6000 բնակիչով, որոնք նաւարկութեան մէջը վարպետ են :

Շիլա կղզին ունի բամպակ ու գինի ու իբր 6000 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կընեն :

Տէլօ՝ կամ Սիլիլէ, մէկ անունով երկու պղտիկ կղզիներն են Շիրազի ու Սիդիսօզի մէջ տեղը :

Տէլէրճէնէ՛ կամ Սիլ կղզին ունի 7000 բնակիչ, որոնք քաջ նաւաւար են :

Պարս՝ կամ Ռարոս ու Լնփէպարս՝ կամ Իսինճէ պարս, երկու կղզի են, որ ունին ընտիր ճէրմակ մերմեր :

Նարշա՝ կամ Նարսոս, բարեբեր կղզի է 18,000 (10,000) բնակիչով, որոնցմէ 1500 հոգի ուղղափառ են, որ ունին արքեպիսկոպոս, վանք ֆուանչիսկաններու ու դասատուն :

Սանդո-բէն, երևելի կղզի է հրարուխ երկիրով, որ ունի ընտիր գինի, ու իրր 12,000 բնակիչ :

Ըսոնք բոլոր չիզլատեան կղզիներն են :

Սասաբէ՛ կամ Իշիլօս կղզին ունի իրր 300 տուն հողով բնակիչ :

Իլիէ կղզին իր համանուն կամ Ըթինայի ծովածոցին մէջն է, որ ունի ընտիր նուշ :

Չամլո-ճո՝ կամ Շիպրո, պղտիկ՝ բայց մարդաշատ կղզի է, որուն բնակիչքը նաւելու ու առուտուրի մէջ շատ քաջ են, ու աս ետքի ապստամբութեան ատենը շատ անուանի եղան :

Իր համանուն քաղաքը արշիպեղագոսին պինտ հարուստ ու աղէկ քաղաքն է :

Ըսոնք են երևելի սփրսփէան կղզիները :

Մ Ա Ս Ն Ե Ր Ր Ո Ր Դ

Ը Փ Ր Ի Կ Է :

Պ. Ափրիկէ ըստ Հնոց Լէբէոս հասարակածին մէջ տեղը ահագին մենծ ցամաքակղզի մըն է, որ իր արևելեան հիւսիսային զին միայն Սիւլէյիսի պարանոցով Ասիային հետ միացած է, արևելքէն ունի սահման կարմիր ծովը, կամ արաբիայի ծոցը ու հնդկաց ովկիանոսը, հարաւէն ու արևմուտքէն եթէովպացոց ու ազլանդեան ծովը ու հիւսիսէն միջերկրական ծովը: Իր ընդարձակութիւնը (կղզիներն ալ մէկ տեղ առնելով) 530,000, ինչուկ 630,000 քառակուսի մղոն կըսեպփի:

Բ. Արկիրին մեծ մասը մեզի դեռ անծանօթ ըլլալուն՝ իր հանգամանաց վրայ շատ բան չենք գիտեր: Ունի տեղ տեղ բարձր լեռեր, ծանօթներն են՝ Լէբէոս լեռնի, Արլուս լեռը արևմտեան հիւսիսային զին, Սոնօփոսէայ լեռը, և այլն: Արևելեան զին ինչուկ հարաւային ծայրերը կերթայ Լոբոպոս լեռերը:

Գ. Աս տեղաց սահմանակից ծովերն են վերը յիշվածները: Իրեք նեղուց ունի. այսինքն Կեդրուլոսը, կամ Նիլոլուսոսայի, որ և Սեդոպի նեղուցը, որ միջերկրական ծովը ազլանդեան ծովուն հետ կըմիացընէ, ու Պոպիլիէնի կամ Պոպիլիէնի նեղուցը, որ արաբիայի ծովը կարմիր ծովուն հետ կըմիացընէ. ու Սոպոպի նեղուցը, որ Սատակասքար կղզին ամբիկէի ցամաքէն կըզատէ: Իր ծանօթ մեծ գետերն են՝ Ալուս՝ ըստ տաճկաց նիլոպոսի, որ հապէշիստանի լեռանց վրայ կըբխէ ու երկու բերնով միջերկրական ծովը կըմտնէ, Սեոս գետ, որ արևմուտքէն

արևելք կերթայ, Սէնէլու, աղլանդեան ծովը կըմտնէ, Աստուխ, Օսթրո, Աոտո, և այլն: Սենն լճերը ու ծովակներն են Վաստ նիկրիտիայի մէջ, Սարալէ, և այլն:

Գ. Վերիկէ հասարակածին մէջ տեղը պրեցած գօտիին տակը ըլլալով եղանակը չափէ դուրս տաք ու նեղացուցիչ է, միայն միջերկրական ծովուն մօտ տեղերը զով կըլան: Իր շատ լճերը օդը քիչ մը կապականեն: Անասակար քամիներ ալ ունի, խամի, սամէլէ, և այլն:

Վետինը շատ պտղաբեր է: Բերքերը անբաւ են, ունի առատ ու ընտիր արմախք, մանաւանդ ցորեն (որ Ազիպտոսի մէջ աղէկ տարիները մէկին ինչուկ 150 հեղ աւելի կուտայ), բրինձ, ամէն տեսակ կանանչեղէն ու ընտիր միրգ, արմաւ, շաքարի եղէգ, խահլէ, լիւլիւն, սուսամ, մատուտակ, կասիայ (խոշորչէմէ) քթան, բամպակ, պղպեղ, լեղակ (չէ՛՛), զանազան հոտաւետ փայտեր, դեղերու նիւթեր, ցեղ ցեղ համեմներ, և այլն: Ունի անհամար կենդանիներ, փիղ, ոնգեղջիւր, առիւծ, ինձ, արջ, ընձուղտ, վիթ, ուղտ, կապիկ, ծովու ձի, կոկորդիլոս, մենծ օձեր, ու ուրիշ թիւնաւոր կենդանիներ: Չայլամն (սէլէ շոշո), գունդգուն թութակներ, առատ ձուկ ու ուտելու կենդանիներ: Զանքերը շատ առատ են, բայց չեն գործըմած: ունի շատ ոսկի, արծաթ, պղինձ, երկաթ, կապար, զանազան տեսակ քարեր, աղ, աղբորակ, հանքային ածուխ, և այլն:

Ը. Բնակչաց թիւը կարծիքով 109 ինչուկ 120 միլիոն կըսեպիլ: Բուն տեղացի բնակիչներն են՝ հապէշ (խափշիկ), սև ափրիկեցիներ՝ որ հոստեղաց գլխաւոր բնակիչքն են, խպտի, պարպարը, քաֆրացի, ոտնտացի՝ կամ հօգէնդօդ, և այլն, որոնցմէ ոմանք մահմէտական են, ինչպէս պարպարըները ու եգիպտացիները, ոմանք կուպաշտ են, ինչպէս քաֆրացիները, ու

ոմանք հերձուածող քրիստոնէսայ են, ինչպէս խաղտիները : Ասոնցմէ 'ի զատ կան օտարական՝ կամ ուրիշ տեղերէն եկած բնակիչներ, որ են՝ մաւրիտանիացի (մուղըի), արապ, տաճիկ, հրէայ, հայ *) ու հոռոմ՝ աւելի Ազիպտոսի սահմանին մէջը ու եւրոպացիներ, որ են՝ ֆրանսրը (որ հիմայ շատ են՝ մանաւանդ ճէզայիրի սահմանին մէջը), ինկիլիզ, օլանտրը, տանիմարգացի, փորթուկէզ, սպաննօլ ու հիւսիսային ամերիգացիներ :

Ազիպտոս օսմանցիին տակն է. ճէզայիրը, որ է պարպարը ի երկրին մէկ մասը հիմայ ֆրանսրը լի տակ է, իսկ ուրիշ մասերը զանազան տեղացի իշխաններու՝ կամ թագաւորներու տակ են :

Գ. Ափրիկէ կրճածներովի հիւսնայէն, Տիջն, ու հարապէն : Առջինին մէջն են աս մեծ նահանգները, կամ տերութիւնները . Ագեպոս, Պարպարընէրոն երկրները, Վիս ու Սուրըղ, Պելոպոնէզերէս, ու Սահարա կղզիներով մէկ տեղ : Արկորդին մէջն են՝ Աուպէս, Հապէշէսպոն, Ապէլ, Աեան, Աելիբիլոն, Սէնէլիսպէս ու Սիբիլի Աուիւնէս : Իսկ երրորդին մէջն են՝ Սուրի Աուիւնէս, Օանիոնէպոս, Սուլամպէս, Վրաֆրասպոն, Որիպոպոպոնէրոն երկրը, կամ Վոսաֆոսպոն, Վրաբէս կամ Վրաբլանդիոն (երկր գլխոյ) կղզիներով մէկ տեղ, ու ուրիշ զանազան տերութիւններ գէպ 'ի երկրին մէջերը՝ որ մեզի անծանօթ են :

*) Այս հեղինակ իւր իբրեւ . „Ագեպոսն սահմանէն Տիջն իբրպոնընի իբր 2000 հայ, որոնք 1517էն էրալ հոս էլիս էն : Այրերս էլիսն հոս ուրիշ հայեր ալ : Ասոնք իբրիսին պաճիւրէն, ու էն շահաւորութիւն, սիւլանտար (սարաֆ), խահալէհանէ Բոնոլ, արծաթաֆոսթ, երխալաֆոսթ, հաշապոսթ, գերթալ, և այլն“ :

ԳԼ Ե.

ՀՒՒՍՒՍԵՆՅՈՒՆ ԵՓՐՒԿԻ:

Ե. ԱԳՒՊՏՈՍ, ըստ տաճկաց ՄՍԲՐ. Ափրիկէի գլխաւոր ու մեղի աղէկ ծանօթ մասն է. հիւսիսին դիէն ունի սահման միջերկրական ծովը, արեւելքէն կարմիր ծովը, իսկ ուրիշ դիերէն անապատներով բոլորած է: Իր երկիրը իրր 8800 քառակուսի մղոն կըսեպի, որուն հարաւային դիերը բարձր ու լեռնային են. արեւելեան դին են Շէպէլ Երաւէլամ, կամ լեւին, Էրաբիայ, ու արեւմտեան դին են Շէպէլ Բայլամ, կամ Լէբէլիան լեւին, ըսված լեռները: Իր մէկ հատիկ գեան է Նեղոս՝ որ իր կանոնաւոր առատանալովը ու նուազելովը բոլոր երկրին պտղաբերութեան պատճառ կըլայ, ու երկու բերնով միջերկրական ծովը կըմտնայ: Իր մէջ տեղի խոնաւ երկիրը կըսի Տէլու: 1820ին լմնցաւ հոստեղաց Սահմանադրութիւն ըսված մենծ ջրանցը, որ Նեղոս գետէն ինչուկ Էրեքսանդրիա քաղաքը կերթայ: Աղանակը շատ տաք է, օդը առողջ է, ժանտամահ յաճախ կըլայ:

Գետինը աւազուտ ու չոր է, բայց Նեղոսէն ջրված տեղերը ունին առատ ու պատուական բերքեր, մանաւանդ ցորեն, ամէն տեսակ կանանչեղէն, շատ ընտիր բրինձ, միրգ:

Բնակիչքն են՝ խպտի, որ հին եգիպտացիներէն առաջ եկած են, տաճիկ, առապ, որ են՝ Ֆէլուհ, կամ դեղացի, ու Պէրսիէ, կամ Պէրսիէն այսինքն՝ վրանաբնակ, հայ, հոռոմ, հրէայ, ու եւրոպացիներ՝ կամ ֆուէնկներ. մէկանց իրր 2,514,000, որոնցմէ իրր 160,000 խպտի հերձուածող քրիստոնեայ են: Գլխաւոր լեզուները տաճկերէն ու արաբերէն է: Գլխաւոր թիւնները, մանաւանդ լեզուագիտութիւն, վիրաբուժու-

Թիւն (ՃերայուԹիւն), և այլն, հիմայ աղէկ կրծաղկին, որոնց համար զանազան տեղ ուսումնարաններ կան: Արհեստները հիմայ քիչ մը առաջ կերթան հոս, ուր կան շատ գործարաններ մետաքսեղէնի, բամպակեղէնի, ու ուրիշ զանազան կտաւներու, չուխայի, վառօդի, շաքարի, և այլն: Առուտուրն ալ աղէկ բանուկ է ծովու ու ցամաքի վրայ: Արկրին գլխաւոր տէրն է տաճկի Թագաւորը, որ ունի հոս իր փոխանորդը կամ փոխարքան, որ է յարէ փոյտն: Ատնն մը աստեղաց զանազան դին 24 պէյեր, Ֆէթլէ-՝ կամ շէօլէ-՝ ըսված գերիններէն կը տիրէին, որոնք կովկասի՝ կամ կիւրճիւստանի դիրէն հոս բերված են ու կը բերվին: Վայց հիմայ աս պէյերը վերցըվեցան:

Ագիպտոսի երկիրը կը բաժնուի Չարէ, Ֆլէն ու Վէրէ, որոնց մէջը կան 3481 քաղաք ու գեղ:

Ալլաբէ Էգիպտոսին, որ Պոհրէ կըսվի, երևելի քաղաքն է Ալէքսանդրիան (Լալէնդէրէ), միջերկրական ծովուն ու Ահզոս գետին քովը նեղ ճամբաներով ու պղտիկ տներով. ունի երկու գղեակ, երկու նաւահանգիստ, հիւանդանոց, հոռմի պատրիարքարան, բրժըկուԹեան դասատուն մը, շատ երևելի աւերակներ (ինչպէս գետնափոր գերեզմաններ, ըստ հնոց նէլլո-պօլէս) իրր 3100 տուն ու 12,500 (հին ատենները 800,000) բնակիչ: Առուտուրը շատ ծաղկած է, ու իր նաւահանգիստը կուգան տարին ինչուկ 1300 առուտուրի նաւեր զանազան ազգաց:

Ապոհոսը կամ Ապոհոս բերդաւոր գեղ է աղէկ նաւահանգիստով:

Սիւլէր, երևելի առուտուրի քաղաք է ծովու ու Ահզոսի քով, ունի զանազան գործատուներ, կտաւի, բամպակի, եղի, և այլն, ու 13,000 բնակիչ, ուր է և մերէն աղէքսանդրիա գացած սպրանքներուն պահարանը: Տիւրք քաղաքը ծովու քով է, որ ունի նաւահան-

գիտտ, խաններ ու 13,000 բնակիչ, որոնք աղէկ առու-
տուր կընեն :

Ս'ելէն Էգիպոսի՝ կամ Ս ջարանիէն գլխաւոր քա-
ղաքը ու բոլոր տէրութեան մայրաքաղաքն է Սնը
(ըստ հնոց Ս'էսրայէ) կամ Սնըի Գահէրէ, նաև
Լչը Գահէրէ, Նեղոս գետէն մէկ մղոնի չափ հեռու,
որ ունի զղեակ, 46 հրապարակ, 1265 մենծ ու պղտիկ
խաններ, իբր 400 մղկիթ, իբր 140 դասատուններ եգիպ-
տացոց՝ կամ տաճկաց, ուսումնարաններ զանազան գի-
տութիւններու, բժշկութեան, վիրաբուժութեան, զի-
նուորներու, և այլն, հրապարակական գրքատուն մը,
65 բաղնիք, 1170 խահվէարան, 12 եկեղեցի խպտի-
ներու, 2 եկեղեցի հռոմըներու, 2 վանք ուղղափառի,
36 սինովայ հրէաներու, գործարաններ գորգի, ղծֆի,
և այլն. 25,000 տուն, որոնց շատը քարաշէն է, ու
200,000 բնակիչ, որոնց մէջը կան քիչ հայեր ալ,
որոնք ունին պղտիկ ժամ մը : Հոս է բոլոր եգիպ-
տոսի գլխաւոր առուտուրի տեղը : Իր նաւահանգիստը
Նեղոս գետին վրայ Պոլոս քաղաքն է :

Սնէր՝ կամ Սելէյէ՝ առուտուրի քաղաք է կար-
միր ծովուն քովը :

Ղիլէ, քաղաք է Սնըին դիմացը, որուն մօտն է
հին Ս'էիէ՝ քաղքին աւերակները :

Սէրէ Էգիպոսի՝ կամ Սայիտին՝ քաղքններն են
Ղիլէ՝ աղէկ առուտուրով, ուր ուղղափառներու հիւ-
անդանոց մը կայ : Սէոս 15,000 բնակիչներով ու ա-
ղէկ առուտուրով, Լչանէ, Լիսի, և այլն : Հոս է թիւթե
անուանի քաղքին աւերակները :

Բ. ՊԵՐՊԵՐԸ, կամ Լերիք Բարբարոսաց .
եգիպտոսի արևմտեան դին բոլոր Եփրիկէի հիւսիսային
ծովեզերքն է միջերկրական ծովուն քովը, որուն մե-
ծութիւնը իբր 35,000 քառակուսի մղոն կըսեպի : Ար-
կիրը աւելի լեռնային է, արևմտեան դիւրն են Երլոս

լեռները, որոնք ինչուկ Ղարապլուս կերթան, պինտ բարձր մասը 13,200 ռոնաչափ է:

Սինակ պղտիկ գետեր ունի, որոնք ամառը կըչորանան, Շէլէժ ու Սէճէրքո կամ Պակրքո Մղլաս լեռներէն կուգան ու միջերկրական ծովը կըմտնեն, Սէրո, աղանդեան ծովը կըմտնէ: Աղանակը բարեխառն է. ամառը երբեմն սաստիկ տաք կըլայ: Ղետինը քիչ մը տղմուտ տեղերէն 'ի զատ աղէկ բերրի է. ունի ձիթենի, արմաւ ընտիր, ուրիշ պտուղներ, արմտիք, և այլն: Բնակիչքն են՝ Պարպուրը, որոնք չորս կարգ կամ ցեղ բաժնած են. ունին մասնաւոր լեզու, ու մահմէտական աղանդը. ասոնցմէ 'ի զատ կան, արապ մանաւանդ պետե՛վի, տաճիկ, հոռոմ, հրէայ ու եւրոպացիներ, մէկանց իբր 8 միլիոն ու կէս: Բնդհանուր լեզուն տաճկերէն ու արաբերէն է: Ըսոնք ունին քանի մը արհեստներ ու գործարաններ մետաքսեղէնի, բրդեղէնի, կաշիի, և այլն: Բոլոր երկիրը հինգ մաս կըբաժնըվի արեւմտեան Ղարապլուս՝ կամ Տրեպօլիս, Թուսնիս. կամ Թուսնուղ ու Ղէպլէր. որոնց վրայ զանազան տաճկի հարկատու՝ կամ հպատակ իշխաններ կամ պէյէր կան. բայց 1830ին ֆռանսըզները ձէզայիրը առին, իր իշխանը՝ որ քոյէ կըսէր, վերցուցին, ու հիմայ իրենք կըկառավարեն անիկայ, ուր և շատ ֆռանսըզներ կուգան իրենց տուն տեղ կընեն: Արրորդ ու չորրորդ մասն է Գիւս ու Սոլլուկ կայսրութիւնը:

Արեւմտեան Ղարապլուսի, կամ Տրեպօլիս տէրութիւնը՝ եզրպատտի արեւմտեան դին է իբր 7000 քառակուսի մղոն երկիրով, ու 2 միլիոն բնակիչով. որոնց վրայ կիշխէ տաճկի թագաւորին հաւանութեամբը ընտրոված բացարձակ պէյ, կամ փաշայ մը: Արկրին մայրաքաղաքն է Ղարապլուս՝ կամ Տրեպօլիս միջերկրական ծովուն քովը, որ ունի ամրոց մը, ուր է փաշային բնակարանը, նաւահանգիստ մը, աղւոր բաղնիքներ, 12 մկրթ, 3 սինովայ, մէկ վանք մը ու հիւանդանոց

Ֆոանչիսկաններու, ուր քրիստոնեայ հիւանդ գերիները կը հոգացվին, գործարաններ շուէի, «օֆի», և այլն ու 15,000 բնակիչ, որոնց մէջը 3000 հրէայ են: Ըստնք բոլոր բարբարոսաց երկրին մէջը աւելի կը թրջված են ու առուտուրի և արհեստներու ետեւէ կը լլան:

Ըստ տէրութեան մէջն է նաև Պարթև անապատը Վարապուրուսին ու եգիպտոսին մէջ տեղը, ուր են Տէրնէ, Պէնկուլէ, Կուրէն՝ կամ Կէրէնո քաղաքները Վարապուրուսի պէյին հարկատու պէյերու տակ:

Ըստր տակն է նաև Ֆէստ գաւառը իր հարաւային դին՝ բուն գլխաւոր տեղն է Սուրբուս պարսպաւոր քաղաքը, ուր Ըփրիկէէն շատ քէվրաններ կուգան:

Թուանուլէ տէրութիւնը կը սկսի գապէսի ծովածոցէն՝ կամ միջերկրական ծովէն ու կը թրջայ ինչուկ ձեղսյիւրի երկիրը իբր 3400 քառակուսի մղոն տեղ, մէկ՝ (ըստ ոմանց՝ 3) միլիոն բնակիչով, որոնց մէջը 100,000 հրէայ կայ, որոնց վրայ կիշխէ պէյ մը:

Սայրաքաղաքն է Թուանուլ, ունի պարիսպ, գղեակ, նաւահանգիստ, շատ մզկիթներ, բաղնիքներ, գործարաններ կտաւի, խաբէֆէի, գորգի, և այլն 12,000 տուն ու 150,000 բնակիչ, որոնց մէջը 30,000 հրէայ կայ: Ըստուտուրը ծովու վրայ ու Ըփրիկէի ներսի դիւրուն հետ շատ ծաղկած է: Պէյին բնակարանը քաղքէն ժամ մը հեռու Պարթև գղեակն է: Կան ուրիշ քաղաքներ ալ Վայրվան, 50,000 բնակիչով, ուր աղէկ առուտուր կը լլայ, Սուլու, Վապէշ, և այլն:

Ըստ երկիրս հին կարկեղոնացուցոց տէրութեան երկիրն է, ուր է անուանի Կարիշտոն՝ կամ Կարիտուրի՝ քաղաքին աւերակները:

Ղեւսյիւրի (ըստ եւրոպացոց՝ Ըլձէրի) տէրութիւնը հիմայ ֆոանսրգի իշխանութեան տակն է, որ կիյնայ միջերկրական ծովուն հարաւային դին, թունուզի արևմտեան դին ու ֆէսի արևելքին դին (ուսկից կը բաժնրվի Ըղլաս լեռներով), ու Սահառա անապատին

Հիւսիսային դին իրր 9000 քառակուսի մղոն երկիրով, ու իրր մէկ ու կէս միլիոն բնակիչով: Արկրին կառավարութիւնը դեռ զինուորական է, կամ զինուորական զօրապետի ձեռք է, ու կրբաժնրվի չորս գաւառ, այսինքն՝ Ղ'եղայիբ, Սնգարա, Թիլիզի, ու Կոստանդինո: Սայրաքաղաքն է Ղ'եղայիբ (ըստ հնոց՝ Կեսարիա Սնգարիանոյ) միջերկրական ծովուն քովը, ունի դղեակ, վեց դուռ, ծածկած ճամբաներ, հրապարակներ, շատ շատուաններ, շատ մղկիթներ (որոնց մէկ քանին հիմայ եկեղեցի, ու զինուորական տեղեր եղած են), քանի մը մատուաներ ու հիւանդանոցներ քրիստոնէից, գործարաններ կաշիի, մետաքսի, ոսկիէ գործածքներու, և այլն, ու 90,000 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն:

Կոստանդինո, Ղ'եղայիբէն ետքը երկրորդ երևելի քաղաքն է:

Արևելի են նաև աս քաղքրները Սնգարա, Պոնո (Հիդուոն) Սնարա, Բրաո, Օրան, Սնգարա-Թիլիզ, Թիլիզ-Կան, Պրիս, և այլն:

Ֆիես, ու Սնգարա կամ Սնգարիան նաև Սնգարա, կայսերութիւն է աղլանդեան ու միջերկրական ծովուն՝ ու սահառա անապատին մէջը, ու ձեղայիբի արևմտեան դին Բղաս լեռանց տակը՝ իրր 13,700 քառակուսի մղոն երկիրով, որ ըստ մեծի մասին շատ պտղաբեր է, ունի 5 (ըստ ոմանց 15) միլիոն բնակիչ, որոնց վրայ կիշխէ ինքնիշխան մահմետական սուլթան՝ կամ կայսր մը: Արկիրը կրբաժնրվի երկու գլխաւոր մաս այսինքն՝ Ֆիես, ու Սնգարա, կամ Սնգարիան ու զանազան նահանգներ, այսինքն՝ Սնգարա, Սնգարա կամ Սնգարա, Տիս, Թիլիզի, և այլն: Աջինը ունի անուանակից մայրաքաղաք Բղաս լեռան տակը ու Սնգարա գետին քովը, ուր կան երկու դղեակ, շատ մղկիթներ, խաներ ու բաղնիքներ, գործարաններ մետաքսի, գորգի, և այլն, ու 100,000 բնակիչ, որոնց մէջը 2000 տուն հրէայ է: Առուտուրը աղէկ է:

տուրով կապրին : Հաստեղաց քաղաքներն են արևմտեան զին՝ Կապիճա, Գլբաթ, Լճն էլ սալահ, Լճաղլը, Սաղրոս, Լճաբէս, Լճաբա, և այլն :

Լճեքի զին է տրիպոլիսին սահմանին վրայ՝ Ֆեզան, կամ Ֆեասան երկիրը իբր 70,000 բնակիչով, ուր է պարսպապատ գլխաւոր քաղաքը Սաղրոս, ուր Լճիբիկէն շատ քեփրաններ կուգան :

Լճիպտոսի մօտերն է մարրի փաշային տակը Լճիպի անապոսը, ուր կան պէտէի արապներ :

Լճլանդեան ծովու քովն են Պոյաթօր, ու Գլոսի անապոսի հրուանդանները : Լճ Սահառա անապատին մէջը կան ուրիշ շատ տեղեր ալ :

Գ Լ Բ .

Ս Ի Զ Ի Ն Ե Փ Ր Ի Կ Լ :

Լ. Ն Ո Ւ Պ Ի Լ, եգիպտոսի փաշային հպատակ իշխանաց տակ տերութիւն է եգիպտոսի, կարմիր ծովուն, հասկէն ու նիկրիտիայի մէջ տեղը՝ Նեղոս գետին երկու զին՝ իբր 15,000 քառակուսի մղոն երկիրով : Գետերու մօտ տեղերուն գետինը պտղաբեր է, ուրիշ տեղերը աւազուտ անապատ են : Բնակիչքն են՝ Նոպիլի կամ Նոպա, արապ, տաճիկ, խափշիկ ու հրէայ, որոնց մէջը շատ կռապաշտ ալ կայ : Բոլոր երկիրը զանազան մասեր ունի, այսինքն Տաճիկ Նոպիլի, Սիւսաթ, կամ Ֆոսիլի, Տանիլի, Տաճիկ, Լճաթա, Տարֆուր, և այլն : Լճեքի տեղերն են՝ Տէհր կամ Տէրբէ՝ քաղաք 3000 բնակիչով, Շիւթի, Սիւսաթ, Գոսթի՝ Նեղոս գետին քովը, Տանիլի, ու Գոպիլի, առուտուրի քաղաքներ են :

Բ. Հ Լ Պ Ի Ը : նուպիայի ու կարմիր ծովուն սահմանակից իբր 100,000 քառակուսի մղոն լեռնային

երկիր է, ուր կրթութե՛ս Անդուս գետը, ուր է նաև Տէմոկէս կամ Օսնու լիճը առատ ձուկով :

Աղանակը բարեխառն ու առողջ է և ցած տեղերը տաք կը լլան, զի հապեղիտան սյրեցած գօտւոյն տակն է :

Աննդանիները մանաւանդ վայրենիները շատ են, նոյնպէս հանքերն ալ, ոսկի, արծաթ, երկաթ շատ են, բայց բնակիչքը հանելու ետեւէ չեն ըլլար, աղը առատ է :

Անակիչքն են զանազան աղգեր՝ շնիւլու, իւլու, որոնք ազատ ու կուսպաշտ են, հերետիկոս քրիստոնեայ հապէշ հրէական սովորութիւններով ու խպտի ծիսով, որոնց առաջնորդը կըսվի Ադուս, սյսինքն շոյր Տէր, արապ, մաւրիտանացի (մուղըի), հրէայ, և այլն . մէկանց 4 միլիոն ու կէս : Արկիրը բացարձակ թագաւորի՝ կամ կայսեր մը տակն է, որ կըսվի Աէֆօ կամ Աէֆուս, բայց հիմայ իր իշխանութիւնը գրեթէ բոլոր կորսընցուցած է :

Շապէղիտան կըբաժնըվի հիմայ իրեք իրարմէ անկախ նահանգներ, որ են Թիլիքէ Լագուսուրուլիւնը, Անասու նահանգը, ու հարսուոյն հապէշնարան, որոնք ունին զանազան մասեր ու քաղքըներ :

Գ . Ա . Բ . Ե . Ի . Ե . Լ . Ե . Ն . Ն . Ո . Ս . Ս . Ե . Բ . Բ .
հնդկաց ովկիանոսին քովերը պապէլմանտելայ նեղուցէն ինչուկ հոգւոյն սրբոյ գետը եղած տեղերն են, ուր կան շատ գետեր, Աուուօ, կամ գէր հրոյ, Օսուլեղէ, որ աստեղաց պինտ մենծ գետն է . Սօֆուլու, գէր հոգուոյն սրէոյ, և այլն :

Անակիչքն են արապ, մաւրիտանիացի, փորթուկէզ, և այլն : Գլխաւոր մասերը, կամ երկիրներն են Ծովեղէր, Արեւիկ, Այլեանի, Օսնիու-էպուրէ, Սօսուլեղէ ու Սէնայէ՛ կամ Սօֆուլույէ : Ատքի իրեքը աւելի հարաւային Ափրիկէին մէջն է : Բոլոր աստեղերս մեզի այնչափ ծանօթ չեն : Սէնայի մէջ է Սօնօսուլու թագաւորութիւնը, որուն թագաւորանիստ քաղաքն է

Օչնդա՞ն: Ըս ծովեզերքին մօտ են նաև Սժմազա, Գառնիւն, Օսնիկապար, ու Սժմա՞յի կղզիները:

Գ. ՆԻԿՐԻՏԻՆ, կամ ՍՈՒՏԵՆ, Լճրիկէի գէպ ՚ի մէջերը Սահառայի, Նուպիայի ու Սէնէկամպիայի մէջը իրր 60,000 քառակուսի մղոն, ըստ մեծի մասին անծանօթ երկիր է, ուր է Լճրիկէի ներսերուն պինտ մենծ գետը՝ Նէլէր՝ կամ Լճուկա:

Ննակիչքն են սև խափշիկներ կէս մը թափառական ու կէս մը գիւղարնակ, կրօնքով մահմէտական ու կռապաշտ, որոնք կտաւ ու կաշի կրգործեն ու առուտուր կընեն: Բոլոր երկիրը զանազան տէրութիւններ բաժնած է, որ են՝ Պոլնոլ, կամ Պոլնո, որ աս տեղերուն մէջը ամէնէն աւելի ծանօթն է. ունի 36 քաղաք ու 2 միլիոն ընակիչ, Պոսնո, Սանիարա, Գաննէ, Սանարա, Ֆիլլոպայի, ու թոմարի տէրութիւնները, և այլն, որոնց մէջը կան զանազան քաղքերներ:

Լ. ՍԻՆԵԿԱՍՊԻՆ, կամ Սէնէկալ, ազլանգեան ծովուն արևելեան դին, նիկրիտիայի արևմտեան դին ու սահառայի հարաւային դին 16,000 քառակուսի մղոն երկիր է, որուն ծովեզերեայ տեղերը շիտակ են. իսկ մէջերը քիչ մը բարձր, ուր են Լալի-ձնէրո-լէրը (Սէրբո-լէնո): Ըս է Կոստանլ կամ Գալարի գլոն հրուանդանը, որ է Լճրիկէի արևմտեան ետքի ծայրը: Իր գլխաւոր գետերն են՝ Սէնէկալ, ու Կոմա, որոնք աստեղաց լերներուն վրայ կըբխեն ու Սէժ գէպ կամ Գոմա, իրեքն ալ ազլանգեան ծովը կըմտնեն: Լզանակը շատ տաք է: Ննակիչներն են զանազան ցեղ խափշիկներ, որոնցմէ ոմանք մահմէտական են ու ոմանք կռապաշտ: Ըստեղաց հետ առուտուր կընեն ինկիլիզները, Ֆոանսըզները, տանիմարքացիները ու հիւսիսային ամերիգացիները:

Բոլոր երկիրը զանազան պզտիկ տէրութիւններ բաժնած է, որ են՝ Պոլնէրո, Սանարիւնիւնէրո,

Ղազարի քանակները, զանազան մասերով ու քաղ-
քրներով: Գարձեալ կալած, Գուրմիֆօ, Գիստի,
Սուլիմա, և այլն, իրենց քաղքրներովը ու գեղերովը,
չոս են նաև Պիսուֆօ, կամ Պի-ժու-լա կղզիները 16
Հատ՝ Սեժ գետին ու կիպո գետին բերնին մօտ:

Եւրոպացիներէն ինկիլիզները ունին Հոս փօրլան-
դիէ՛ ծովեզերքը, ուր շատ խեժ կը լլայ, Եամեո կղզին,
ու Պուրու-րուր քաղաքը Սուրբ Սարիմ կղզիին վրայ,
որ է աստեղաց առուտուրի տեղը:

Ֆրանսուզները ունին Սէն-Էլիսէ կղզին Համանուն
գետին բերանը, ուր է սուրբ Լուսովլիոս քաղաքը, ու
կուրէա կղզին Գալարի գլխին Հարաւային դին: Փօր-
թուկէզները ունին Գախուս քաղաքը, Պիսուս կղզին,
և այլն:

Օ. ԱՆՔԻ ԿՈՒՒՆԵՆԵՆ, կըսկսի Սեժ գե-
տէն կամ Աէրկա գլուխէն ու կերթայ ինչուկ կուի-
նէսյի ծոցը, կամ Լօղեղ գլուխը Անէկամպիայի, Աի-
կրիտիայի, Եթէոզլիայի ու աղլանդեան ծովուն մէջը:
Երկրին մէջերը կան բարձր լեռներ, ծովեզերքը կան
զանազան հրուանդաններ Աէրիս, Գալիբի, Աէրբա
Լիօնա, գլուխ Երմա-Էնիայ և այլն: Իր գետերն են,
Սուրբ Լէուրէաս, Սինիօ, Լուիօ, Եէրպոս, և այլն:

Աղանակը շատ տաք է, ու տարին միայն երկու եղանակ
ունի, սյսինքն չոր ամառ ու անձրևային ատեն: Գետինը
շատ բերրի է, ունի արմաիք, բրինձ, համեմներ, լե-
ղակ, ուրիշ աղէկ ներկի նիւթեր և այլն, շատ կենդա-
նիներ, գոմէշ, արջառ, փիղ, ընձուղտ, մուշկի կա-
տու (Ջուգ չէպիսի), ողնի, վիթ, շատ աղւոր թռչուն-
ներ, տեսակ տեսակ օձեր, քարը, և այլն, ոսկի, ար-
ծաթ, մագնիս, ամպիւր, և այլն:

Ինակիւքն են զանազան ցեղ սև մարդիկ, որոնք
կուսապաշտ են, ու իրարմէ տարբեր լեզու ու սովորու-
թիւններ ունին, ու եւրոպացոց մանաւանդ ինկիլիզի,
օլանտրզի, ֆուանտրզի, տանիմարբայի ու փօրթուկէզի

Ի. ԱԹԻՆՈՎ ՊԻՆ ՈՒ ՎԵՖԻՆՍԵՆ, հարաւային Մփրիկէին ներսի կամ մէջի դիւրն են ինչուկ հարաւային ծովեղերքը ըստ մեծի մասին անծանօթ: Հիւսիսային դին են Լէրին, լու գէպ 'ի արեւելքին դին է Լուբուբու լեռը:

Հոս է Սուրմէ լիճը, որ է Մփրիկէի պինտ մենծ լիճը: () դը սաստիկ տաք է ու գետինը աւազուտ անբեր: Հոս կան զանազան ժողովուրդներ ու տէրութիւններ: Հիւսիսային արեւելեան դիւրն են՝ Կալաս ըսված բարբարոս ու արիւնկղակ ժողովուրդը: Վէպ 'ի հարաւի դին վարի կուինէսյին արեւելեան դին է Սուրմէ ազգին երկիրը, որոնք նոյնպէս աւազակ են. Սուրմէ ազգը աւելի կիրթ ու առուտուր ընող են: Վազէիլէ, ըստ հնոց Օճիլո, զատ ազգ կամ ժողովուրդ են մասնաւոր թագաւորի տակ, որ երկաթի, պղինձի ու ոսկիի առուտուր կընէ: Կան ուրիշ ժողովուրդներ ալ, որոնք հիմնյ փօթութուկէնքը աւելի ծանօթ կընեն եւրոպացոց:

Վաճրասարանը, կամ Վաճրացիներու էրկիրը ընդարձակ է, քիչ մը հարաւային արեւելեան ծովեղերքին վրայ Լաօս, կամ Լաբէնիոնի՝ նաև Հոգուոյն սրբոյ ծոցին ինչուկ Վալասալոս կամ Վալասի գետը ափրիկէի հարաւային ծայրին մօտ, որ և կըսվի Երկեր Նապուլոյ, ու քիչ մ' ալ գէպ 'ի ներսերը: Լսոնք խոշոր վայելուչ կազմուածքով ու ուժով մարդիկ են. ըստ մասին թափառական են, կենդանիներ կարած են, քիչ մ' ալ երկրագործութիւն կընեն, կաշի կըշինեն, հանքերու մէջ կըգործեն, ու շատ պատերազմասէր ու անգուժ են: Օանազան ցեղ բաժնած են ու ամէն մէկ ցեղը իրեն զատ գլուխը կամ իշխանը ունի:

Մփրիկէի հարաւային ծայրին մօտ է՝ Որէնիոյն կամ Հորէնիոյն նաև Վաւալոյն ժողովուրդին երկիրը, որոնք խաղաղասէր թափառական մարդիկ են, ու զարմանալի լեզու մը ունին, որ ամէն մէկ բառը

արտաբերած առնանին իրենց լեզուովը ճայթխան մը կընեն:

Գ. ԱՐԲԵՒՆԻՆԵ ՕՐՈՎ ԼՅՕԼՐԻՔ, որ և կըսվի Գաբուր, Լճրիկէի հարաւային ծայրը 6000 քառակուսի մղոն տեղ է. 30 ու 34 հարաւային լայնութեան, ու 34 ու 46 երկայնութեան աստիճաններուն մէջը ինչուկ Գայսքամմա գետը: Լճրիկը լեռնային է, ունի բարձր լեռներ՝ սեւ լեռ, յեւնի, յեւնիւն, պամպուսի, սոսանայի, սոսանի լեռ և այլն: Հոս են Գլուխ Բուրէյուսայ, որ է Լճրիկէի պինտ մենծ հրուանդանը. Գլուխ սոսայ, ու Գլուխ սլաւայ կամ հեղուսից, որ է Լճրիկէի հարաւային ետքի ծայրը, և այլն: Ունի զանազան գետեր, ինչպէս սոսայի գետ, զիղի գետ, լեռան գետ, լայի գետ, Ռէժ յիսն գետ, և այլն:

Լճանակը բարեխառն ու առողջ բայց փոփոխական է:

Գետինը քիչ մը աւազուտ է, քիչ մ'ալ զուարճալի ու բերրի տեղեր է, ունի արմախք՝ մանաւանդ ցորեն, պտուղ, ընտիր գինի, արջառ, բարակ բուրգով (Աւրոպայէն եկած) ոչխար, ուրիշ զանազան ընտանի կենդանիներ, նաև վայրենի կենդանիներ ու գազաններ, մեղու, ձուկ, հասարակ հանքեր ու մետաղներ և այլն:

Ինակչաց թիւը 120,000 կըսեպվի, որոնք են հոտենտացիներ, կամ գուպացիներ, որոնց շատը հիմայ աստեղացի եւրոպացիներուն ծառաներն են, եւրոպացիներ՝ մանաւանդ օլանտըղ՝ ու ինկիլիզ, ու գերիներ, որ են խափչիկ ու մալայացի, որոնց մէջը շատը մահմէտական են: Ինկիլիզները քրիստոնէական հաւատքը (ըստ իրենց ազանդին) հոս ու քաֆրացիներուն մէջը տարածելու համար ասդին անդին մարդիկ կըխաւեն: Լճրոպացիները օլանտըղերէն կըխօսին, ու երկրագործութեան, այգեգործութեան ու կենդանի արծելու ետևէ

են: 'Արտի առուտուրը անչափ մեծ չէ, բայց ծովու վրայ առուտուրը աղէկ է: Ուրիշ տեղ գացող գլխաւոր ապրանքը գինի է: Առաջ հոստեղը օլանտրզի ասկ էր, հիմայ ինկիլիզի տակ է, որոնք հոս 4 գունդ զինուորներ ունին, մասնաւոր կառավարի, կամ կուսակալի մը տակ:

Բոլոր երկիրը երկու մաս կը բաժնուի, արեւելեան ու արեւելեան, որոնց մէջը կան զանազան գաւառներ, այսինքն՝ Գաթ, Սէւելեհոջ, Յիլելեհամ, Կեօմիէ, Ուէյնէր, Ելլամի, և այլն, որոնք ունին իրենց համանուն գլխաւոր տեղերը: Գաթշապար, հոստեղաց գլխաւոր քաղաքն է, ուր կընտրի կառավարը. ունի գղեակ, 4 հրապարակ, հիւանդանոց, դատաստանադաններ, եկեղեցիներ, քանի մը ուսումնական տեղեր, թէատրոն, նաւահանգիստ, նաւարան, 1500 տուն ու իրր 18,600 բնակիչ, որոնց մէջը իրր 8000 սև գերիներ կան: Հոս է Աւրոպայէն Եփրիկէ ու արևելեան հաստան գացողներուն կենալու տեղը:

ԳԼ. Գ.

Ե Փ Ր Ի Կ Լ Ե Ի Կ Գ Ն Օ Ի Ն Ե Բ Ը:

Ե. Արեւելեան Եփրիկէ իլլիները:

Ա. Կիլիսի 'Արարաց կամ Օսլաուիլի, զանկուէպարին արևելեան ծովեզերքին մօտ են, որոնց տէրն են փորթուկէզները:

Բ. Սահէ, կամ Սէրելեան կղզիներ, առջիններուն հիւսիսային արևելեան դին են 12 հատ, որոնցմէ մինակ 3 հատին վրայ (իրր 6550) բնակիչ կայ: Ասոնք ինկիլիզներուն են:

Գ. Արեւելեան իլլիներ, չորս հատ են, որոնց գլխաւորն է Հինդուան, կամ Յահաննա նաև Անեասան,

որ ունին իրր 50,000 բուն ափրիկեցի ու արասյ հեթանոս ու մահաճատական բնակիչ՝ զանազան սուլթաններու տակ :

Գ. Սուրբաբաթ, Ափրիկէի պինտ մենծ կղզին է, որ մոզամպէի նեղուցով ցամաք երկիրէն կը զատվի, 225 մղոն երկայնութիւն ու 16 մղոն լայնութիւն ունի. որուն վրայ կան շատ անտառային լեռներ, ու գետեր : Ազանակը շատ աղէկ ու զուարճալի է : Գետինը շատ պտղաբեր է, ունի ոսկի, արծաթ, աղնիւ քարեր, բրինձ, և այլն :

Ընակիչքն են իրր 3 միլիոն . Սուրբաբաթ կամ Սուլթան ըսված, որ մալայեցիներէն՝ արապներէն ու խափշիկներէն առաջ եկած են, ու բոլոր հեթանոս են, երկրագործութիւն, ձկնորսութիւն ու որսորդութիւն կրնեն, կենդանիներ կարած են, նաև կտաւ, գորգ, ու մետաղներ կը գործեն : Արոպացոցմէ ազատ են ու իրենց տեղացի իշխաններուն տակը կը կենան :

Ը. Սուրբաբաթի իշխան իղլիներ, Սատակապարին արևելեան դին երկու հատ են, այսինքն Պոլոթոն, որ Ֆոանսըզներուն է 68,000 բնակիչով, որուն գլխաւոր տեղն է Կոլոթ Գիլոնիսիս աւանը, ու Սուրբաբաթ կամ Վղլի Գալլոյ, որ ինկիլիզներուն է 92,000 բնակիչով, որուն գլխաւոր քաղաքն է Կոլոթիս կամ Լուիզ 25,000 բնակիչով : Ըս կղզիին կառավարին տակն են նաև Սուրբաբաթի, Տեկի, Կոստի ու ուրիշ քանի մը կղզիներ :

Ը. Արաբիան Կոլոթի իղլիներ :

Ը. Սուրբ Լեղիէն, Ափրիկէէն 200 մղոն ու Ամբրիգայէն 300 մղոն հեռու ժայռաւոր կղզի է 5000 բնակիչով, որ են զինուորներ ու գերիներ ինկիլիզի տակ : Ըս Կոլոթիս տեղը բնակեցաւ Վարդէն Պոնարարգէ վեց տարիի չափ, ուր և մեռաւ 1821ին :

Ղախաբան, կղզւոյն գլխաւոր տեղն է 100 տունով, որուն մօտն է Աբաբէնին գերեզմանը ձորի մը մէջ: Արեւմտեան հնտատան գացողները հոս կուգան իրենց ճամբու պաշար առնելու համար:

Բ. Ամբարշտան իղւի, սուրբ Աեղինէին արեւմտեան հիւսիսային դին է քիչ բնակիչներով, որ առաջ փորթուկէզներուն տակն էր, հիմայ ինկիլիզներուն տակն է, որոնք կղզին շենցընելու ետեւ են:

Գ. Առնիւնի իղւիները, չորս հատ են Աուինէայի ծովածոցին քովը, որոնցմէ Վիւնիսիոս կամ Փերթիւնիսիոս իղւին հիմայ ինկիլիզներուն տակն է, Աշտանի իղւի ու Աննիոս կղզին սպանեօններուն տակն են, ուսորթ թովիս կղզին փորթուկէզներուն է և ունի 15,000 բնակիչ:

Դ. Աղւիսի Ղաւարի գլխոյ (Գաբ Սէրթի), տասը հատ են Ղաւարի գլխոյ քիթին՝ կամ հրուանդանին հիւսիսային դին 42,000 բնակիչով եւրոպացիներէն ու ասիականներէն խառն, որոնք բոլոր ուղղափառ են փորթուկէզներուն տակը: Ղախաւոր կղզին է՝ Ասորթ Յալի, որուն գլխաւոր քաղաքն է Ռիպէյրա իսանի, ուր կընստի աս կղզիներուն կառավարը:

Ե. Անարեան իղւի, ըստ հնոց Արեւելեաց իղւի, տասներկու հատ են՝ 150 քառակուսի մղոն երկիրով սպանիայի թագաւորին տակը, որոնց միայն 7 հատին մըսայ բնակիչ կայ այսինքն՝ իբր 215,000 հոգի, որոնք են սպանեօններէն ու մաւրիտանացիներէն խառնած՝ բոլոր ուղղափառ: Ղախաւորներն են՝ Անարի, որ աս կղզիներուն պինտ մեծն է, 50,000 բնակիչով, որուն գլխաւոր քաղաքն է Փալիս:

Թ. Անիլի իղւի պինտ մեծ կղզին է, որ հրաբուխ լեռեր ունի. գլխաւոր քաղաքն է Ասորթ Ասալ, որ է աս կղզիներուն գլխաւոր առուտուրի տեղը, ուր կընստի անոնց կառավարը: Արիլի (Փերթ) կղզին ունի 5000

բնակիչ, որուն վրայէն կը քաշեն հասարակօրէն աշխարհագիրները առջի միջօրէական գիծը :

Շ. Սոփէյրո, երևելի կղզի է գանարեան կղզիներուն հիւսիսային գին, եղանակը միշտ աղէկ առողջ է ու գետինը բերրի : գլխաւոր բերքն է գինի :

Բնակիչքն են իբր 100,000 փօրթուկէզ , և այլն , բոլոր ուղղափառ հաւատքով : Կղզին փօրթուկէզներուն ձեռքն է : Մուսուլը ծաղկած է , որն որ աւելի ինկիլիզները կրնեն : Գլխաւոր քաղաքն է Գոնչուլ , որ ունի չորս բերդ , նաւահանգիստ ու 20,000 փօրթուկէզ ու ինկիլիզ բնակիչ : Մտոր մօտ է Սոբէ նաւահանգիստ կղզին :

Է. Մուրեան կղզի , մատէյրայի հիւսիսային գինինը հօտ են , փօրթուկէզներուն տակը . ուր կը լայ շատ բնտիր լեմոն ու թուրինջ :

Բնակիչքն են 202,000 ըստ մեծի մասին փօրթուկէզ : Մուսուլը ինկիլիզները կրնեն : Գլխաւոր կղզիներն են՝ Սոբէ Սիսայէլ , 80,000 բնակիչով . Սոբէ Սոբէմ , 5000 բնակիչով , ու Թիբէյէրո , 29,000 բնակիչով , որուն գլխաւոր քաղաքն է Միլո , ուր կրննտի աս կղզիներուն կառավարը :

Մ Ե Ս Ն Չ Ո Ր Ր Ո Ր Գ

Ե Մ Ե Ր Ի Գ Ե :

Պ. Ամերիգան, որ 'Ար ար ար ար ար ար ար ար, 1492ին գտաւ 'Քրիստափոր Կոլումպոս ('Քօլոն) ճէնուպցին՝ կամ ճինիվիզը, ու անկից ետքը աւելի ծանօթ ըրին Ամերիկոս Ա Էսպուչչի Գիօրէնցացին, որուն անունովը աս երկիրը ըսվեցաւ Արիֆ, ու Գապոզ վենեսիկցին : Աս նոր աշխարհը ամէն դիաց ծովով բոլորած է, արևելքէն ունի ազլանդեան ծովը, որով Հին աշխարքէն կը զատվի, հիւսիսէն հիւսիսային սառնապատ ծովը, արևմուտքէն մենծ ովկիանոսը՝ կամ հարաւային, խաղաղական ու հիւսիսային ծովը, նաև Պերինկի նեղուցը, որով Հին աշխարքէն կը բաժնրվի ու հարաւային հարաւային սառնապատ ծովը, ու կիյնայ 210 ու 360 երկայնութեան ու 56 հարաւային ու 20 հիւսիսային լայնութեան աստիճաններուն մէջը : Իր մեծութիւնը ինչուկ 750,000 քառակուսի մղոն կը սեպվի :

Ք. Արիֆ աս մասը մանաւանդ իր հարաւային դիերը շատ լեռներ ունի. մենծ լեռանց շղթայ մը, որ կը սվի Արիֆոն՝ կամ Գօրիլլոն լեռեր, (Գօրիլլոն արիֆ լա Արիֆ, Գօրիլլոն Արիֆից լեռինք), հարաւային ծայրէն կը սկսի ու կը բխայ դէպ 'ի հիւսիս, զանազան տեղ զանազան անուններ առնելով. հիւսիսային Ամերիգայի մէջ կը սվի Ժայռերոն լեռեր : Ասոնց բարձր մասերը ամպերէն վեր են միշտ ձիւնով ծածկած : Ինչուկ հիմայ ամերիգայի պինա բարձր լեռը կը սեպվի Արիֆոն հարաւային Ամերիգայի մէջ . բայց

Լըրևելի ծովածոցերն են՝ Պաֆֆլինի, Հոփսոնի, Սորբե Լաբէնիոսի ու Սիստիայի ծոցերը:

Լըրկու երևելի նեղուց ունի, որ են՝ Պերինի նեղուցը ասիայի ու ամերիգայի մէջ ու Սալեւանի նեղուցը, որ հարաւային ամերիգային ետքի ծայրին ու անոր կղզիներուն մէջն է:

Գ. Լ՝ամերիգա հինգ գօտիներուն տակն ալ ըլլալով՝ իր եղանակը շատ զանազան է: Իր տարը սյրեցած գօտիին տակը այնչափ սաստիկ չէ ինչպէս ասիականն ու ուրիշ տեղեր, զի բարձր լեռները ու մօտիկ ծովերը օդը կը զովացընեն: Բարեխառն գօտիներուն տակ ձմեռվան ցուրտը եւրոպայի ցուրտէն աւելի է իր մենծ անտառներուն ու բարձր դրիցը պատճառով, զի իր քանի մը դաշտերը ու հովիտները Լըրոպայի բարձր լեռներէն աւելի բարձր են: Եսանկով ընդհանրապէս ամերիգայի եղանակը աւելի ցուրտ է քան թէ տար: Տաք երկիրները յունիսէն ինչուկ սեպտեմբեր անձրև կուգայ, իսկ ութը ամիս ամենեին անձրև չիգար: Սուկալի մրրիկները՝ կամ քամիները երկրին շատ զէն կուտան:

Է. Գետինին շատ մասերը մենծ մենծ անտառներով ծածկած են, հիւսիսային դիերը մենծ անրնակ անապատներ են. շատ ցեղուտ՝ կամ ճախնային տեղեր ալ կան: Բայց գետինը ընդհանրապէս բերրի է: Իր գլխաւոր բերքերն են տեսակ տեսակ կանանչեղէններ, արմտիք, մորկոցորեն, բրինձ, գետնիխնձոր, որ ասկից Լըրոպա մտած է, տեսակ տեսակ միրգ, Գոգո, թուղ Լըրամայ, լանիլե, ու ուրիշ աղնիւ պտուղներ, Լի-Լի-ն, խահվէ, շաքար, բամպակ, լեզակ, Գրիլը, զանազան ներկի ու դեղի նիւթեր, ու արմատներ, խոշոր ծառեր, մայր և սյլն, աղնիւ փայտեր, համեմներ, և սյլն: Գարձեալ ընտանի կենդանիներ, որոնց շատը Լըրոպայէն հոս եկած են, կռնակը մենծ կով, լամ (ուղտայծ), վայրի կենդանիներ առիւծ, ինձ, ճերմակ

արջ, կապիկ, մուշտակի համար կենդանիներ, ընտանի ու վայրի թռչուններ, 500 տեսակէն աւելի ձուկ, և այլն: Հանքերէն ունի ոսկի, շրջալիւս^{*}), որ տեսակ մը նոր աղիւի հանք է արծաթի նման՝ բայց անկից աղէկ, ու ոսկիէն ալ ծանր է: արծաթ, պղինձ, երկաթ, ադամանդ, աղնիւ քարեր, մանաւանդ աղվոր տպաղինոն (սոսմաճ), և այլն:

Է. Սոր աշխարհին բնակչաց թիւը իբր 40 միլիոն կրտսեպի, որոնցմէ ոմանք են, Բոսնի մարիբոյն՝ կամ հնդիկ, ու ոմանք երկրի մէկալ մասերէն եկած՝ կամ օտարախոն: Առջինները պղինձի նման՝ կամ սեւագոյն կարմիր գոյն ունին, մազերնին սև ու գանգուրաւոր (սիւրճըն) բուրդի նման է, ունին կարճ մօրուք, կարճ ու տափակ ճակատ ու խոշոր պրկունք: Վրեթէ հազար տեսակ լեզուներ ունին: Ասոնցմէ շատերը դեռ վայրենի անկիրթ ու կռապաշտ են՝ որսորդութեամբ ու ձկնորսութեամբ կապրին: Բայց ոմանք ունին քանի մը արհեստներ, կրգործեն ոսկիէ գործուածքներ, կերպասներ, շէրէր, շուխայ, բամբակեղէն, ջինի ամաններ, զէնքեր, և այլն: Սան նաև նկարիչներ, երաժիշտներ, և այլն: Իբր 820,000 հոգի դեռ հեթանոս կռապաշտ են. շատերը քրիստոնեայ եղած են ու օրէ օր ալ կ'ըլան, բայց ամէքն ալ ուղղափառ հաւատքով չեն:

() տարականներէն ոմանք են ասիականացի սեւեր՝ կամ իսլամականացի ափրիկէն եկած իբր 7 միլիոն, որոնցմէ 5 միլիոնէն աւելի գերի են. ու ոմանք իսլամականացի սեւեր:

^{*}) Փլադինա, սպանիոյն Բոսնի է, որ ինչչանալէ արծաթ թիկ, դէ իւրէ վրաթա Բոսնիէն՝ որ արծաթ ըսել է: Ան հանքը պիտի առաջ հարաւային մարիբոյնի մեջ գտնուիցաւ, ու 1736էն իսլամ սխաւ Սարայայի մեջ ծանօթ ըլլաւ: Անոյ հոսիովէ ասիական Սարայ ըստնիստի մեջն ալ իրգտնուի իսլամականացի հանք:

(սպանեօլ, ինկիլիզ, փօրթուկէզ, ֆրանսերզ, և այլն), որոնց մէջը ամէն տեսակ քրիստոնէսայ դաւանանքէն կան. նաև հրէաներ: Անոս եւրոպացի երկանէ ու խափշիկ կնիկէ ծնածները կըսվին իտալիէ՝ սյսինքն գոտոր. բուն ամերիգացիներէն ու խափշիկներէն, կամ մուլազներէն ու խափշիկներէն ծնածները կըսվին գոտոր՝ կամ ցոտոր. եւրոպացի երկանէ ու ամերիգացի կնկանէ ծնածները կըսվին իտալիէ, որ կարմրագոյն դէմք ունին ու անմօրուք են՝ իսկ եւրոպացիներէն ծնածները կըսվին ցոտոր: Ասոնցմէ իբր 13,162,000 ճերմակ են, 8,610,000 հնդիկ, 6,223,000 խափշիկ ու 6,289,000 խառն: Վլխաւոր լեզուներն են ինկիլիզերէն, սպանեօլերէն ու զանազան տեղացի լեզուներ: Արօնքով կան իբր 22,200,000 ուղղափառ ու 11,287,000 լուտերական և այլն: Ասարակ եւրոպացիները կենդանիներ կարած են, երկրագործութիւն ու ձկնորսութիւն կընեն, հանքերու մէջ կըգործեն ու զանազան գործարաններ կըբանեցընեն: Ամէն տեսակ արհեստները ու ուսմունքները հոս ալ խօթած են, մինչև շատ գրքի տպարաններ ալ կան, ու հիւսիսային ամերիգայի մէջ 600 տեսակ օրագրութիւններ (կաղէթթա) կըտպվին:

Ամերիգայի մէջ հիմայ՝ Պուազիլի կայսրութենէ՛ ՚ի զատ՝ զանազան իրարմէ անկախ հասարակապետութիւններ կան: Տեղ տեղ ալ՝ մանաւանդ ներսի ու արևմտեան դիերը՝ սղատ ամերիգացիներ՝ կամ հնդիկներ կան:

Է. Բանամա կիրճը ամերիգան երկու մաս կըբաժնէ, սյսինքն՝ հիւսիսային ու հարստային: Աս երկուքին մէջ տեղը Սեքսիքօյի ծովածոցին մէջը կան քանի մը մենծ կղզիներու խումբեր, որոնք Արլանդիան հնդստան կըսվին, որով ամերիգա իրեք մաս կուեննայ: Անիսիսային ամերիգային մասերն են՝ Անիսիսային Երկերեւել. Ինկիլիզի հիւսիսային ամերիգա. Ալտա հիւսիսային Երկերեւել. Սոնիոլի Ամերիգա. Անիսիսային ամերիգայի Ռաբանիալ նահանգները. Սեքսիքօյի Ռաբանիալ նահանգները.

ու Սելջուկի Թուրքացի Տաթարներու նահանգները, որ ատեն մը կրտսէր՝ Սողոմոնայի Լ. Թուրքացի : Հարաւային ամերիկացի մասերն են Սուր հասարակապետութիւններ Ղազարապետայի, Բելուի, Ղազարայի, Բարսիլոնայի, Բալուրայի ու Ուրուիլոնայի, որոնք առաջ սպանիայի տակն էին : Սնիւլանեան Երկիր : Սալուսեան Կղզիներ : Երկիր հրոյ : Պատուելայի Կայսրութիւնը ու Պատանալէ, Օլանալէ ու Ինիլիլէ հարաւային Թուրքացի :

ԳԼԵ.

Հ Ի Ի Ս Ի Ս Ե Յ Ի Ն Ե Ս Ն Բ Ի Գ Ե :

Ե. ՀԻԻՍԻՍԵՅԻՆ ԵՐԿԻՐՆԵՐ, Հիւսիսային բևեռի մօտերէն սկսած ըստ մեծի մասին անբնակ, սառուցով լեցուն, սաստիկ ցուրտ տեղեր են. ուր է Պաֆլէնի ծոցը՝ կամ ծովը, որ Տալէսի նեղուցով աղլանդեան ովկիանոսին հետ կը միանայ : Եսոր չորս դիուերկիրները դեռ աղէկ ծանօթ չեն :

Հոս է Ելիցուի՝ կամ Երեւելեան Կուէնլանդիա, որ է կղզիներու խումբ մը սառուցով լեցուն, ուր բնակիչ չիկայ. միայն իր Սելջուկոսի նաւահանգիստը՝ կամ Ինիլիլէն ձկնորսութեան համար կուզան մարդիկ՝ մանաւանդ մոսկովներ :

Պաֆլինի ծոցին արևելեան դին է Կուէնլանդիա, որ աղէկ չի գիտցրելի թէ արդեօք կղզի է թէ ցամաքակղզի : Բնակիչքն են պզտիկ անշնորք բայց բարբարոյ մարդիկ Լյաթիօ ըսված կէս մը քրիստոնեայ ու կէս մը հեթանոս, որոնք ձկնորսութեամբ կապրին՝ կան Հելենոսութեան հերետիկոսներ ալ : Եստեղաց տէրն են տանիմարքացիները, որ ունին ասոր արևմտեան հարաւային դին իբր 6000 բնակիչ, ուր են Վրիստիանոս հաղ, Լաթոսուհալ, Լաւլանա հաղ, Կուրհաղ տեղերը, և այլն :

Պաֆինի ծոցին արևմտեան հարաւային դին է
 շուրջ 14,000 քառակուսի մղոն մեծութեամբ,
 որուն քովերն են Լոպատոյ կամ Նոր Բրէ-
 քանիս ու Նոր Ուելս երկիրները ինկիլիզներուն տակը:
 Ետնց գլխաւոր բերքերն են վայրի կենդանիներ,
 որոնց մորթերէն աղէկ մուշտակ կը լայ ու առատ ձուկ:

Նոր Ուելսը կը բաժնըվի հիւսիսային ու հարաւային:
 Ետքի մասին եղանակը այնչափ ցուրտ է, ուր են Լոպատ,
 Վոլանգլ, Ելլէնի, ու Սիւնկ բերդերը:

Ի. ԻՆԿԻԼԻԶՆԵՐ ԵՒ ՍԻՍԻԿԻՆԵՐ
 ԵՒ ՆԱԿԻՏՔԵՐ. զանազան կղզիներ ու քիչ մ'ալ
 ցամաք երկիր է կարգաւորեալ կառավարութեան՝ կամ
 մասնաւոր կառավարի տակ, որ հիւսիսէն ունի սահման
 շուրջ 14,000 քառակուսի մղոն տեղ՝ 1,212,000
 բնակչով, որոնց մէկ մասը բուն տեղացիներն են հար-
 ըսված, մէկ մասն ալ եւրոպացիներ՝ ինկիլիզ, ֆոան-
 սրդ ու նեմցէ: Իր մասերն են

Նոր Գուինիա կամ Նոր Էրէրէ կղզին լապո-
 տորի մօտ աղլանդեան ծովուն մէջը, ուր շատ մեղի
 ձուկ կորսացվի ու ուրիշ տեղեր կը բերկրվի: Կան հոս
 90,000 ինկիլիզ ու ֆոանսրդ, որոնց համար զանազան
 դասատուններ կան: Գլխաւոր քաղաքն է Սորթ Զոհան
 (Լոնոն), ուր կընստի կղզիին կառավարը:

Ինկիլիզի Գանաթո կամ Գոնեղէր, որ կը բաժնըվի
 Վերէ ու Վորէ Գանաթո իր 12,000 քառակուսի մղոն
 երկիրով: Բնակիչքը քիչ են՝ այսինքն միայն 843,500,
 որ են բուն տեղացիներ, ինկիլիզ, ֆոանսրդ ու ամբի-
 կեցիներ: Ետուտուրը բանուկ է. գլխաւոր ապրանքն
 է մուշտակ:

Սորի Գանատային գլխաւոր քաղաքն է Գոնե-

ուէ՛, որ ունի բերդ, նաւահանգիստ 18,000 բնակիչ, ուղղափառի ու լոթրանի եպիսկոպոս:

Սերի Վանատային գլխաւոր քաղաքն է Լօօփ, որ ունի նաւահանգիստ ու 3000 բնակիչ:

Նոր Սի՛նդիւօ, ցամաքակղզի մըն է կիրճով մը նոր Պաւանշիւսիկի հետ կպած, ունի 123,850 ըստ մեծի մասին եւրոպացի բնակիչ: Վլխաւոր քաղաքն է Նօւֆօս աղէկ նաւահանգիստով ու առուտուրով:

Նոս է Վալուի Պաւիտօն կղզին Լաւրենտիոսի ծոցին բերանը:

Նոր Պաւանշիւսի գրեթէ բոլորովին մենծ անտառ մըն է իբր 73,000 բնակիչով, որուն գլխաւոր քաղաքն է Պաւիտօնիտօն, ուր կրնասի կառավարը:

Իշիտն Լաբուտար՝ կամ Սորթ Զոնն (Լօն), 99 քառակուսի մղոն մեծութեամբ կղզի է սուրբ Լաւրենտիոսի ծոցին մէջը:

Ես կուսակալութիւններէն դուրս ունին ինկիլիզները սստեղաց արեւմտեան ծովեզերքը զանազան տեղեր ինչուկ մոսկովի ամերիգան: Վլխաւոր տեղերն են Նոր Նօնօլէր, Երեմիտն Վալուտօնիտ, Վաւարտ՝ կամ Պաւիտօնիտ կղզի, Վաւուրտ կղզի, և այլն:

Գ. ԱՕԸՏ ՆՆԳԻԿՆԵՐՈՒՆ ԵՐԿԻՐՆԵՐԸ: Հիւսիսային ամերիգային մէջի դիերը լեռնային տեղեր են 40 ու 72 լայնութեան աստիճաններուն մէջը, որոնց հիւսիսային մասը ինկիլիզները իրենց իշխանութեանը տակը կրսեպեն, իսկ հարաւային մասը հիւսիսային ամերիգայի միաբանեալ գաւառներուն հասարակապետութիւնը իրեն տակը: Նոս են Սօփէնցիէ, Սիտիէֆէի, Սիստօրի, Պրէնցի Գէրը, ու ուրիշ գետեր. դարձեալ՝ Սիէիէ, Սիէիէիօլ, Գիբեայ լէճը, ու ուրիշ մենծ լիճեր: Լղանակը տեղ տեղ շատ ցուրտ՝ ու տեղ տեղ բարեխառն է: Վետինը բերրի է, իր գլխաւոր բերքն են զանազան կենդանիներ մուշտակի համար, այսինքն՝ բեշկ մշկոյ (գոնիտոս), աղուէս

արջ, արջու նման ուրիշ կենդանի մը, քաւթարինէ, կղնաքիս, ճերմակ արիս (սոսոմ), ջրչուն (սոսամուրոս), և այլն, որոնց պատճառով հոս շատ ինկիլիզներ կուգան ու կը կենան :

Հիւսիսային դիերը՝ որ բոլոր եւրոպայէն մենձ է՝ դեռ աղէկ ծանօթ չեն :

Ինակիւքը քիչ եւրոպացիներէն ՚ի զատ՝ են տեղացի հնդիկներ, որոնք թափառական են, որսորդութիւն, ձկնորսութիւն ու պատերազմ կընեն, հիմայ քիչ մը երկրագործութեան ու կենդանի արծելու ետէ ալ կը լլան : Բոլոր հետմանս են զանազան ցեղեր բաժնած, և ունին իրենց մասնաւոր գլուխները, որոնք գաղթ կըսվին :

Եւրոպացիները ունին աստեղերը քանի մը առուտուրի տեղեր :

Գ. ՍՈՍԿՈՎԻ ԵՍՆՐԻԳԵ. կըսկսի 54 ու կէս լայնութեան աստիճանէն ու կերթայ ինչուկ Սոսոցի գլուխը ամերիգայի արեւմտեան հիւսիսային ետքի ծայրը, ուր է Պէրինկի նեղուցը :

Երեւելի տեղերն են՝ Եր Գոմիլէլ, Եր Եոմֆօլ, Գիլլոմ, կամ Գոթլոմ, որ աստեղաց մոսկովի պինտ մենձ կղզին է, որուն ծովեզերեայ տեղերը բնակիչ կայ : Իր գլխաւոր տեղն է Եղիսանդրէ՝ կամ Սոլէ Պոլոս աղէկ նաւահանգիստով, ուր է մոսկովի մուշտակի առուտուրին երեւելի տեղը : Պարսնով կղզի, Իշխան Ուելլէ կղզի, Եւրոս ցամախղէ, Եղուտնէրոս իղլիէր, և այլն :

Ե. ՀԻԻՍԻՍԵՅԻՆ ԵՍՆՐԻԳԵՅԻ ՍԻԵՐԵՆԵԵԼ՝ ԵՆ ՀԵՆԳՆԵՐԸ. ունին սահման արեւելքէն ազլանդեան ծովը, հիւսիսէն ինկիլիզի ամերիգան ու ազատ հնդիկներուն երկիրը, արեւմուտքէն մենձ ովկիանոսը՝ կամ խաղաղական ծովը ու հարաւէն մէքսիքոյի երկիրը ու ծոցը : Բոլոր երկրին ընդարձակութիւնը 106,820 քառակուսի մղոն է :

Իր ծովեզերեայ տեղերը ու արևելեան դիու երկիրը շխտակ է, բայց դէպ 'ի մէջերը լեռնային է. որուն գլխաւոր լեռերն են Բլեղանեան՝ կամ Բեալանեան՝ նաև անձէրջ լէրէն, բալած լեռանց շարքը :

Իր գետերը շատ են, որոնց երևելիներն են՝ Սարբլաւրէնիս, Գոննէրդիւս, Սիսիսիբէի, Սիսսուրի, (Հոյո, Տէլէլուր, Գօլուսուս, և այլն :

Իր մենծ լիճերն են Սիշիան, Շաթիլն, (Ենէյս, և այլն, ու Սիլի լիճ, Հոսոն, Լըրիէ, ու (Երարիօ լիճերուն ալ մէյ մէկ մասերը : Չըանցներն ալ շատ են :

Հիւսիսային դիերուն եղանակը ցուրտ է. դէպ 'ի հարաւ բարեխառն ու տաք է, անանկ որ հարաւային դիերը ձմեռ չունին :

Գետինին մէկ մենծ մասը դեռ մշակած չէ. բայց ընդհանրապէս պտղաբեր է. ունի ամէն տեսակ ամերիգայի բերքերը ու կենդանիները՝ մանաւանդ մուշտակի համար, հանքեր, և այլն :

Բստեղաց բնակչաց թիւը 13 միլիոն կըսեպի, որոնց շատը զանազան եւրոպացի ազգեր են, աւելի՛ ինկիլիզ, ֆռանսրզ (անցած դարուն ետքերը 18,000 հարուստ ֆռանսրզ հոս եկան իրենց տուն տեղ ըրին), նեմցէ, օլանսրզ, շվէտ : Բսոնցմէ ետքն են ասիականցի սևեր, որոնց շատը գերիներ են, բայց հիմնց օրէ օր գերիները կըպակսին : Բուն տեղացիները կամ հնդիկները (իրր 300,000 հոգի) երկրի ներսերը կապրին իրենց յատուկ գլխաւորներուն տակը որսորդութեամբ, ձկնորսութեամբ ու կենդանի արծեւով : Բսոնք ալ կամաց կամաց ընդհանուր կառավարութեան տակը կըմտնեն ու կըկրթւթըվին : Իսոված լեզուներուն մէջը ինկիլիզերէնը ու նեմցէերէնը աւելի տարածած են : Հաւատքի կողմանէ կատարեալ ազատութիւն է. կան զանազան հերետիկոսներ ու հերձուածողներ մանաւանդ լուտերական ու կալվինական ու հրէայ : Հնդիկները կապալտ են,

բայց օրէ օր կը դառնան քրիստոնէսայ կըլան : Ուղղափառներուն թիւը 500,000էն աւելի է , որոնք ունին մէկ արքեպիսկոպոս ու 10 եպիսկոպոս :

Արհեստները ու գիտութիւնները միշտ ծաղկելու վրայ են : Կան զանազան քաղքրներու մէջ 9 համալսարան , 38 դպրոց (սուլէճ) , 74 մենձ ուսումնարաններ ու զանազան ուսումնական ընկերութիւններ : Ամէն դի կան գործարաններ զանազան գործւածքներու : Առուտուրը շատ բանուկ է ու օրէ օր ալ կը ծաղկի , մանաւանդ ծովու վրայ ամէն տէրութիւններու նաև օսմանցիին հետը :

Աս միաբանեալ երկիրներուն շատը յառաջ ինկիլիզի տակն էին , հիմնյ 25 հատ զատ զատ իրարմէ անկախ հասարակապետութիւններ են իրարու հետ դաշնակցած , իրենց սահմանադրութիւնը ու օրէնքները ու ցամաքային ու ծովային զօրքը ունին : Իրենց հասարակաց գործքը ընդհանուր ժողովով մը կը հոգան , որ երկու բաժնած է մէյմը ծերակոյտ 50 անձինքներով ու մէյմ՝ ալ ժողով երեսփոխաններու՝ կամ նուիրակներու 212 անձինքներով , որոնք ամէն մէկ նահանգ կը խորկէ : Ասոնց որոշմունքը ընդհանուր ժողովին նախագահը՝ որ չորս տարին մէյ մը կը փոխվի՝ կը գործադրէ :

Աս նահանգները՝ 25 հատ են , որոնցմէ 13 հատը հին նահանգներ են ու 12 հատը նոր , կամ ետքէն վրայ եկած : Ասոնցմէ ՚ի զատ են Վալու-ճալէս վիճակը , ու ուրիշ հինգ վիճակներ , որոնք զեռ մասնաւոր գաւառ ըլլալու համար բաւական բնակիչ չունին : Հին նահանգներն են՝ Ար շախէր , Սասսուլու-դէր , Սափէ Իսլանդ , Վաննէթալէրուս , Ար Եօսուս , Ար Ելերուէյ (Ճըրսը) , Իլէնսիլլանիս , Տէլլալուս , Սըրէլլանիս , Սէրիլլանիս , Նիսիսային Վասուլլան , Նարուսային Վասուլլան ու Կէօրիլլա՝ կամ Սըսսարան : Ար նահանգներն են՝ Սայնիլ , Սէլլա-ճոնիս , Վէնիսուսիլ , Սիլլանիսիլ , Օհայո , Օհիլո , Լաի-

գլխանա, Սիսակե՛բէն, Ալադամա, Լնսի՛տնա, Իլլինոսա, Սիլի՛նան, ու Սիսսոս-բէ: Ասոնցմէ դուրս են՝ Սիսսոս-բէ (առջինէն զատ), Արթանգուս, Հոսոն, Օրէլան ու Ֆլուրիոս վիճակները: Ասոնց մէկ քանի երևելի քաղաքները յիշենք:

Պոստըն, անուանի առուտուրի քաղաք է, որ ունի նաւահանգիստ, ուսումնարաններ, շատ գործարաններ ու 61,400 բնակիչ:

Նոր Աոսոս (Նի-Աոսոս), աստեղաց առջի ու պինտ անուանի քաղաքն է Հոսոսն գետին մէկ կողմին վրայ, որ ունի համալսարան մը զանազան դասատուներ, ու ուսումնական՝ առուտուրի ու ուրիշ օգտակար ընկերութիւններ, սեղանաւորներ, յիմարանոց, հիւանդանոց, Լայլն, 5 թէատրոն, 97 եկեղեցի ու 213,000 բնակիչ, որոնք օրէ օր կաւելնան, 1750ին մինակ 8638 հոգի կար: Առուտուրը շատ ծաղկած է:

Ֆիլադէլֆիա, Նոր Աօսթէն ետքը երկրորդ մենծ քաղաքն է, ուր ապեն մը աստեղաց ընդհանուր ժողովը կըլլար. ունի նաւահանգիստ, համալսարան, դասատուներ, ուսումնական ու օգտակար ընկերութիւններ, աստղաբաշխական դիտանոց, 84 եկեղեցի, 60 տպարան, շատ գործարաններ ու իրր 170,000 բնակիչ:

Վօլումպիա վիճակին մէջն է Սիսսոսն՝ տէրութեան գլխաւոր քաղաքը Ռոդոմաք գետին քովը, ուր կըլլայ հիմայ ընդհանուր ժողովը:

Չինչինոսի, օհայո գաւառին պինտ մենծ քաղաքն է. ունի 62 դասատուն, շատ գրքատուներ, 10 եկեղեցի ու 26,500 բնակիչ:

Լնսաուօլիս, ամրոցաւոր քաղաք է Սէվէոն գետին Չէսարիք ծովածոցը մանելու տեղը, ուր կընստի Պալգիմօնի ուղղափառ արքեպիսկոպոսը, որ բոլոր հիւսիսային ամերիգայի մէջ մէկ հատ է:

Պալպիօս, մենծ ու աղւոր քաղաք է Ռադարսօ գետին քովը՝ Չէսարիք ծովածոցէն իրեք ժամ հեռու,

որ ունի 33 եկեղեցի ու մատուռ (որոնց մէջը ուղղափառներուն մայր եկեղեցին շատ աղվոր շէնք ունի), համալսարան մը ուրիշ ուսումնարաններով, 3 թէատրոն, վաճառականներու ժողովարան (լոնճո) մը, գործարաններ շաքարի, քթախոտի, սոսնձի, երկաթի, չուանի, և այլն, ամբողջաւոր նաւահանգիստ մը, որ բոլոր ամերիգայի պինտ աղէկ նաւահանգիստներուն մէկն է, ուր տարին 1100 նաւ կուգայ. 9800 տուն ու 80,500 (95,000) բնակիչ, որոնք շատ աղէկ առուտուր կրնեն:

Ըստնցմէ՛ի զատ երեւելի են աս քաղքերները, Բոստոնը, (Բոստոնիոս) Նորֆոլքը, Բրայանի, Պալմերը, Լինկոլնը, Սիլիքոն, Սիլիքոն, Շալմաստը, Բոստոն, Նոր Օւելմ, Բենսոն, Բիլիսոն, Սիլիքոն, և այլն:

Օ՛, ՍԻՆՏՐԱԻՆՆԱՅԻՆ ՍԻՆՏՐԱԻՆՆԱՅԻՆ ՆԵՆՆԱՅԻՆ ու կրօնէին՝ Սոսնիայի հիւսիսային տարածք, կամ Նոր Սոսնիոս. բայց շատ ատեն չէ (1323ին) անոր իշխանութեանը տակէն ելան ու իբր ազատ կրտսերին: Ըստնց սահմաններն են հիւսիսէն հիւսիսային միաբանեալ նահանգները, արեւելքէն նոյն նահանգները ու մէքսիքոյի ծոցը, հարաւէն միջին ամերիգան ու խաղաղական ծովը ու արեւմուտքէն նոյն ծովը: Բոլոր երկրին մեծութիւնը հիւսիսային դիու ազատ հնդիկներուն երկիրներովը մէյտեղ, որոնք աս հասարակապետութիւնը իր տակը կրտսեր, 72,000 քառակուսի մղոն է:

Երկիրը արեւելեան ծովեզերքէն ՚ի զատ ըստ մեծի մասին լեռնային է, որուն մէջը կրտարածին Գորթլէլման լեռանց ճիւղերը, որոնց մէկ քանի բարձր մասերուն վրայ միշտ ձիւն կրկենայ, մէկ քանի մասերն ալ հրաբուխ են:

Ունի մենծ գետեր՝ մանաւանդ հիւսիսային դին, ուր են Ուիո Գետը Կամ Ուիո Պատմը նաւկառանգութիւն (Գետը հիւսիսայ, կամ Գետը հար, նաւ՝ Բէճ), Ուիո

Երկիրը իբր 13,000 քառակուսի մղոն է ու կլինայ մէքսիքոյի երկրին ու ծոցին, հարաւային ամերիգային ու մենծ ովկիանոսին մէջը : Հարաւային ծայրը բարակ երկրի պարանոց կամ կիրճ մըն է, որ կըսվի Լեբճ Բանայէ, որուն քովն է մեծ ծովածոցը Բանամ : Երկրին հանգամանքը մէքսիքոյի նման է : Երևելի գետերն են՝ Սոյալիս, Լէոն, Գոմբելոն, Սուրբ Տիմոն, և այլն : Գլխաւոր բերքերուն մէկն է լեղակ, որ աշխարքի մէջ պինտ աղէկը կըսեպվի :

Բնակիչքն են մէկ ու կէս միլիոնէն աւելի բնակչ, ու տէրութեան հպատակած քրիստոնեայ հնդիկ, նաև ազատ ու կռապաշտ հնդիկ : Տիրող կրօնքը միայն ուղղափառ հաւատքն է :

Ըստ միաբանեալ նահանգները հինգ հատ են . այսինքն՝ Արաուքանա, Սոյոթոնա կամ Գոմայոնա, Սուրբ Փրիլէ, Ելեթալոնա՝ կամ Լէոն, ու Գոմբելոն :

Սոյրաքաղաքն է Սուր Արաուքանա, որ ունի նաև ահանգիստ Արաուքանա գետին բերանը, 4 եկեղեցի, 12 վանք, համալսարան, գործարաններ ու 50,000 բնակիչ : Հոս կըլայ երկրին ընդհանուր ժողովը :

Երևելի են նաև Սուրբ Փրիլէ, Գոմբելոն, Ալեալի, Լէոն, Գոման, Արաուքանա, և այլն :

ԵՐԵՒՄՏԵԼՆ ԸՆԴԿԵՍՏԵՆ:

Ըստ անուանով կիսմացվին հիւսիսային ու հարաւային ամերիգային մէջ տեղը մէքսիքոյին ծոցին բերանը կէս կլօր ձևով (Պալանա կղզիները մէջը չառնելով) 360 հատէն աւելի մենծ ու պզտիկ կղզիներ իբր 4700 քառակուսի մղոն երկիրով, որոնք կըսվին նաև Լինքոլն-լէնն՝ կամ Շոտլանդի կղզիներ, կամ Սիլեթի Կոնտինէնտի կղզիներ: Ըստնք ունին զանազան լեռանց շարքեր, ապա-ռաժուտ ծովեզերք, զանազան ծովածոցներ ու աղէկ նաւահանգիստներ: Ինչոր տարին մինակ երկու եղա-նակ կայ հոս, սյսինքն ամառ, որ է չոր եղանակ, ու ձմեռ՝ որ է թաց եղանակ, ուր անձրևները ահագին հեղեղներու պէս կիջնան, ու մէկ քանի վայրկենի մէջ բոլոր գետերը կառատանան: Գետնաշարժ ու սաստիկ քամիներ ալ յաճախ են: Գետինը շատ պտղաբեր է, կան անտառներ զանազան ազնիւ ծառերու, սանառլէ, բլեկնիի (Էլիէ-Էնդի), Կեթի հիւսիս ընկողի, և այլն, նաև ուրիշ ազնիւ բոյսեր: Աննգանիներէն ունի միայն եւրոպայի հասարակ կենդանիները, ուրիշ տեսակները քիչ են, բայց թռչունները շատ են: Ոսկի, պղինձ, սնտիկ ու ուրիշ հանքեր ալ կան: Ըսկից եւրոպա կերթայ շաքար, բամպակ, խահլէ, քաքաօ պըտուղ, սիլիկոն, լեղակ, հալուէ, թիւթիւն, և այլն: Ինակչաց թիւը 3,100,000 կըսեպվի, որ են ճերմակ կամ քուէօլ ու գունաւոր: Արկու միլիոնի չափ ափրիկեցի խափշիկներ կան, որոնց քիչը ազատ են, մեկալնոնք գերի են, երկրագործութեան ու ուրիշ ծառայութեան համար կըգործածվին: Աւրոպացիները մանաւանդ ինկիլիզները՝ գործարաններ ու արհեստներ կըսանեցընեն ու առուտուր կընեն:

Աս կղզիներուն վրայ տէր են սպանեօլը, ինկիլիզը, ֆոանսըզը, տանիմարքան, օլանսըզը ու շվէտը: Սիայն Հայլէ (Սուրէ Գոֆնիլո) ազատ խափշիկներուն ձեռքն է:

Իոլոր աս կղզիները իրեք մաս կրբաժնըվին, այսինքն Լնդիլէան, որ է՝ Բնձ Լնդիլէան ու Պլլիլ Լնդիլէան, Պահամա ու Պլլիլոսիան իղլիլիլիլ:

Սննձ Լնդիլէան իղլիլիլիլ են՝

Գոսոս, աստեղաց պինտ մենձ կղզի է 2310 քառակուսի մղոն երկիրով ու 638,500 ձերմակ ու գունաւոր բնակիչով սպանիայի տակ, որ կրբաժնըվի իրեք գաւառ: Իր մայրաքաղաքն է Հոլաննա, որ ունի երկու դղեակ, մենձ նաւահանգիստ (1000 նաւի համար), նաւարան, համալսարան, 26 վանք, շատ եկեղեցիներ, թէատրոն ու 112,000 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կրնեն, զի հոս է հիմայ սպանիայի ու ամերիգայի գըլխաւոր առուտուրի տեղը:

Գոսոս (Լոսոսիլո), ինկիլիզներուն գլխաւոր կղզի է հոս՝ Գուպային հարաւային դին 269 քառակուսի մղոն մեծութեամբ ու 384,000 բնակիչով, որոնց մենձ մասը խափշիկ գերիներ են: Այն հոս իր 40 գետ, ու 6 քաղաք, որոնց գլխաւորն է Սուրէ Յոլիլիլիլ, կամ Սոսիլիլիլիլ Գոֆն 5000 բնակիչով, ուր կրնստի կղզիին կառավարը. բայց աւելի անուանի է Գոֆնիլոս քաղաքը 33,000 բնակիչով ու նաւահանգիստով:

Գոսոսի կամ Սուրէ Գոֆնիլո (Տոֆնիլո), նաև Հոֆնիլիլիլ, մենձ կղզի է Գուպային հարաւային աբեբեբեան դին 1385 քառակուսի մղոն բերրի երկիրով ու 935,000 բնակիչով, որոնց մէկ մասը գունաւոր ամերիգացիներ կամ մուլաղներ են, ու մէկ մասը ամերիկեցի սևեր են, որոնց ձեռքն է հիմայ բոլոր կղզիին կառավարութիւնը: Յառաջ քիչ մը ֆոանսայի՝ քիչ մ'ալ սպանիայի տակն էր. ետքէն մէկ մասը մուլաղ-

ներու հասարակապետութիւն եղաւ, ու մէկ մասն ալ խափշիկ թագաւորի տակ էր, բայց հիմայ բոլորովին միացան սեւերը ու մուլագները ու մէկ ուսմկապետական հասարակապետութիւն եղաւ գրեթէ վերը յիշած միաբանեալ նահանգներուն նման: Տիրող կրօնքը միայն ուղղափառ հաւատքն է: Վլխաւոր քաղաքն է Ռօտօ Ռօնէն. 28,000 բնակիչով ու երեւելի առուտուրով, ուր կը լայ աստեղաց ժողովը:

Կան հոս ուրիշ երեւելի քաղաքներ: Վանի մը պզտիկ կղզիներ ալ ունի աս տէրութիւնը իր քովերը:

Գ. Մասնակցութեամբ հարուստ, 182 քառակուսի մղոն երկիրով ու 220,000 բնակիչով սպիանիսյի տակ կղզի է Հայդիին արեւելեան դին:

Պարսիկ Մանիլան իղլիները, որոնք Վարայիակն իղլիներ ալ կը սովին ասոնք են:

Կ. Կղզիք Կոստանայ. 40 հատ են, որոնցմէ Սոբէ թովմաս, Սոբէ խաչ ու Սոբէ ճոհան կղզիները 42,800 բնակիչով տանիմարքացիներուն են. Սիլիկ Կոստան, Վոստուլ ու Միլիկոս ինկիլիզներուն են. ու Կղզիք օյից՝ կամ Վոստուլ ու Պիգ սպանեօլներուն են:

Ը. Սոբէ Լաստոսիոս կղզին 3150 բնակիչով, ու Վոստուսո՝ 12,800 բնակիչով օլանարդներուն են:

Թ. Սոբէ Ռարոսիոն կղզին 18,000 բնակիչով շփեաներուն է:

Կ. Միլիկոս կամ իղլի օյիբոս ու Պարպոս 2950 բնակիչով, Սոբէ Վրիստոֆոր՝ կամ Վիտոր 21,000 ըստ մեծի մասին սե գերի բնակիչով, Սիլիկ 15,750 բնակիչով, Սոբէ Կոստան 10,650 բնակիչով, Միլիկոս 38,500 բնակիչով, Վոստուլ 26,500 բնակիչով, Սոբէ Լաստոս 24,850 բնակիչով, Սոբէ Սիլիկոս 40,100 բնակիչով, Պարպոս 81,900 բնակիչով, Կոստան ու Կոստանիլան իղլիներ 35,000 բնակիչով, Վոստուլ 15,500 բնակիչով ու Սոբէ Լարոսիոն (Վրիկոս) 49,000 բնակիչով, բոլոր ինկիլիզներուն են:

Է. Առաքելութեամբ 126,400 բնակիչով ու Առաքել-
նէ՛ր՝ 98,300 բնակիչով Ֆռանսրզներուն են:

Պաշտօնաւորները կամ Վարդապետները անդիւրեան
կղզիներուն հիւսիսային զին են, որոնք նոր Պաշտօնա-
ւորներով կամ ջրանցով հիւսիսային ամերիգայի ցա-
մաքէն՝ կամ Ֆլորիտայէն կրղատվին ու բոլոր ինկի-
լիզներուն տակն են: Ինչպէս ասոնք 700 հատէն աւելի
են. բայց մինակ 7 հատին վրայ բնակիչ կայ՝ իբր 16,300
ըստ մեծի մասին սև գերիներ. մեկալնոնք ապառաժ-
ներ են:

Պաշտօնաւորները, Վարդապետները, Առաքելները կամ
Առաքել Փրօնիկ երևելի կղզիներն են: Ատրիսը Վարդա-
պետին ամերիգայի մէջ (1492ին) գտած պինտ առջի
ցամաքն է:

Պարսկաստան կամ Բաքուները նաև Առաքելները ինչ-
նէ՛րը՝ հիւսիսային Վառդապետի արևելեան զին 850 հատ
են առողջ օգով, որոնց շատը անբեր ապառաժներ են.
մինակ 3 հատին վրայ բնակիչ կայ՝ իբր 14,000 ճեր-
մակ ու գունաւոր՝ նաև սև գերիներ: Իսոնք ալ ին-
կիլիզի տակ են: Պինտ մենծ կղզին է Առաքել Վարդապետ:

Հ Ե Ր Ը Ի Ը Յ Ի ' Ն Ը Ս Ն Բ Ի Գ Ը :

Բոլոր հարաւային ամերիգային արեւմտեան դին՝ Ռանամա ծոցէն սկսած ինչուկ հարաւային ծայրը՝ կամ Սակելլանեան երկիրը 188,947 քառակուսի մղոն տեղ 6,564,000 բնակիչով սպանիայի տակն էր ու բաժնած էր իրեք փոխարքայութիւն, այսինքն՝ Երբ Կոմանդոս, Բելլո, ու Բլադոս (Ուիո Գէլ Եւ Բլադոս), ու երկու ուրիշ նահանգ, այսինքն՝ Գարբաճոս ու Գիլէ : Բայց 1810էն ետքը բոլոր աս տեղերը ապստամբեցան, ու զանազան ազատ հասարակապետութիւններ եղան :

Ը. Գ. Օ Լ Ո Ւ Ս Պ Ի Ը, Հասարակապետութիւն է առջի սպանիայի Երբ Կոմանդոս, Գարբաճոս, Սիլբոնոս ու Ռանամա նահանգներէն ու ուրիշ քանի մը երկիրներէն մէկ եղած աղլանդեան ու խաղաղական ծովուն՝ Պոաղիլիայի ու Բէրուի սահմանակից 59,000 քառակուսի մղոնէն աւելի տեղ, որուն երկրին արեւմտեան դին լեոնային է, ուր է Չիլոթոսոս լեռը ու Գորալէան լեռներուն ուրիշ քանի մը մասերը : Կան հրաբուխ լեռեր ալ :

Գետերը շատ են, որոնց երեւելիներն են Սանտոնիոն՝ կամ Գլոս Էմպլանիոնց, Օնիոյո, Գլոս Սոլոպոլիանայոյն, Էրուսո, և այլն : Ունի լիճեր ալ, Սոսոպոյոյո, Գաթարիլոս, և այլն :

Եղանակը թէպէտ սաստիկ տաք է, բայց ծովու քամիներէն կը զովանայ :

Գետինը շատ բերրի է, ունի բրինձ, լէ-լէ-լէ, բամպակ, շաքարի եղէգ, խահլէ, շոնիլէ, բոլո, ինչնալիս, հալուէ, մատուտակ, ներկի նիւթեր, շատ անտառներ արմաւենիի, նոճի, ապանոզի, և այլն, հասարակ կենդանիներ, խոշոր թռչուններ, առատ մարգրիտ, շատ ոսկի, շոքիլիս, արծաթ, աղ, և այլն :

Բնակիչքն են 2,857,350 եւրոպացի, քուէօլ, մէսղից, մուլադ, ու քիչ մ'ալ զանազան ցեղ հնդիկ, որոնց շատը քրիստոնէսայ են, շատն ալ անտառներու մէջ ազատ կապրին: Կան ամիրիկեցիներ ալ: Գերի բնելը հիմայ արգելած է: Տիրող կրօնքը ուղղափառ հաւատքն է: Ըրհետները այնչափ ծաղկած չեն, բայց առուտուրը շատ աղէկ է: Ըստեղաց կառավարութեան կերպը ռամկապետական հասարակապետութիւն է, կայ ծերակոյտ ու երեսփոխաններու ժողով մը, որ ունին նախագահ մը:

Բոլոր հասարակապետութիւնը 12 նահանգ է, տյսինքն՝ ()-նոֆօ, Ալ Էնէլու-էլու, Սուրու-նի, Սու-լէ, Պոյաթ, Գոնդի-նամարֆ, Գոսթ, Սուգրադէ-նո, Իսլէօ, Լոգո-նամար, Կոսյոգո-նիլ, ու Ըսոսայի, որոնց ամենուն մէջը կան 95 քաղաք, և այլն:

Սնյրաքաղաքն է Պոլօպ, կամ Սուրէ-Նոսոպ Պոլօպայի, ուր կը լայ աստեղաց ժողովը, ունի համալսարան մը, ուսումնարաններ, 27 եկեղեցի ու 40,000 բնակիչ:

Երևելի են նաև Գոնոնո, Գոսոգոս, Ալ Էլէն-նի, Կորլոգիլի, Բոնոնո, և այլն:

Բ. ԲԵՐՈՒՆ, հասարակապետութեան է՝ սպանիայի համանուն փոխարքայութենէ ու ազատ հնդիկներուն Բոնոնո երկիրէն միացած, Գոլումպիայի, աղլանդեան ծովուն, Պոլիվիայի ու Պոսգիլի սահմանակից 28,330 քառակուսի մղոն երկիրով, որուն մէջն են Գոլիլի-նի լեռանց ճիւղերը. բայց շիտակ ու աւազուտ տեղեր ալ շատ ունի:

Գլխաւոր գետն է Սուրանիօն, որուն առջի սկիզբը հոս է:

Յած տեղերուն եղանակը սաստիկ տաք է, բայց ծովու քամիներէն կը զովանայ. բարձր տեղերունը բարեխառն է: Ըստեղաց ծովեղերքը ամենեւին անձրև չի գար:

Ե. ԲԱՐՄԵՆԻՍԻՆ. 1809էն ետև իբր ազատ տէրութիւն կամ հասարակագետութիւն մը կըսեպօք, որ առաջ սպանիայի տակ Բարսելոնա փոխարքայութեան մէկ մասն էր. ունի 7000 քառակուսի մղոն երկիր Պաղարի, Բարսելոնա ու Պաղարի մէջ տեղը: Իր արեւմտեան դին շիտակ է՝ իսկ արեւելեան դին լեռնային:

Վլխաւոր գետն է Բարսելոնայի: Աղանակը տաք ու անողջ է:

Վեախնը աղէկ բերրի է, ունի մենծ անտառներ ընտիր ծառերու, ու պատուական խէժ: Իր մասնաւոր բերքն է տեսակ մը թւայ, Բարսելոնայի թւայ կամ Սպարտէ ըստած, որ հարաւային ամերիկայի մէջ շատ կըգործածուի:

Բնակիչքն են իբր 600,000 քուէօլ ու հնդիկ քրիստոնէական ուղղափառ հաւատքով:

Բարսելոնայի 8 գաւառ բաժնած է. որ են՝ Սպարտէ Յոլի, Յոլի-Բիւն, Ալիւրի, Վարսելոնայի, Վանպելաւիս, Ալիւրի-Յոլի, Սպարտէ Վերտի-Նանիս ու Սպարտէ Վերտի-Յոլի:

Սնորարազարն է Ալիւրի-Յոլի՝ բարակուայի գետին քովը 8000 բնակիչով:

Գ. ԲԱՐՄԵՆԻՍԻՆ, զանազան միաբանած նահանգներ է, որ և կըսուի Հասարակագետութիւն Պարսիկա-Նահանգաց Բարսելոնայի, որոնք առաջման սպանիայի Բարսելոնայի կամ Բարսելոնա փոխարքայութեան մէկ մասն են 31,400 քառակուսի մղոն երկիրով Պաղարի, Բարսելոնայի, Պաղարի, աղանակեան ծովուն ու Բարսելոնայի սահմանակից: Իր արեւմտեան դին լեռնային է, ուր են Բարսելոնայի կամ Վարսելոնայի լեռերը, որոնց պինտ բարձր մասն է հոս Վարսելոնայի:

Վլխաւոր գետն է Բարսելոնայի որ պաղարիայէն կուգայ Բարսելոնայի գետը իր մէջը կանոնէ ու Սպարտէ գետին հետ Սպարտէ Բարսելոնայի (Գետ արծաթի) կըսուի ու աղանակեան ծովը կըմտնէ: Կան ուրիշ գետեր ալ:

Սուլթան Էլեմեթը, բաղակոնիայի արևելեան ղին են 90 հատ մենծ ու պզտիկ, որոնց երկուքը մենծ են ու մէկալնոնք մանր. ունին աղէկ եղանակ ու բերրի գետին, ուր կան զանազան կենդանիներ՝ մանաւանդ ձի ու արջառ, զոր եւրոպացիները առաջ հոս բերին, որոնք հիմայ բոլոր վայրենի են: Առաջ աս կղզին երուն վրայ ինկիլիզները ու ֆուանսրզները բնակիչ դրած էին, բայց հիմայ թողուցած են:

Նորերս Վլադայի տէրութիւնը աս կղզիները իր տակը առաւ, ուր Սուլթան մենծ կղզիին վրայ բնակիչ ու կառավար պիտի դրվի:

Թ. Վ. Կ. Վ. Վ. Վ. մէկ մենծ ու խել մը մանր կղզիներ է հարաւային ամերիգային ծայրը մակելլանեան նեղուցով ցամաքէն զատած. իր ներսերը լեռնային են, ուր զանազան կանանչեղէններէն ՚ի զատ կան նաև ջրշուն, բազէ, արծիւ, սագ, ծովային առիւծ, և այլն:

Բնակիչքը կրտսին Բեշէրէ, որ կընչանակէ Բեշէրէ, իրարու միշտ աս անունը կուտան, անկիրթ բայց բարեբարոյ մարդիկ են, հագուստնին կենդանեաց մորթեր են:

Սուրբ նեղուցով շրոյ երկիրէն զատված է Տեբուլեանց երկր ըսված կղզին, ուր հիմայ ինկիլիզները բնակիչ դրած են կէտ ձուկ որսալու համար:

Հարաւային արևմտեան ղին են Նոր Գուրոյ կղզիները:

Հեմիտ կղզիներուն պինտ ետքինին վրայ է շօրնի գլուխը, որ է ամերիգայի հարաւային ետքի ծայրը:

Օւլթան կամ Սանի Գուսպին կղզիները շօրնի գլուխին մօտ՝ 1804ին գտնուվեցան, որոնց բնակիչքը շրոյ երկրին բնակչացը նման են: Գլխաւոր տեղն է Գալիէնայի կանոնաւոր շէնքերով:

Ե. ՊՈՒՆՏՈՒԼԻԼ, առաջ փորթուկեզի հատուածի երկիր էր, ու 1822ին փորթուկեզի թագաւորին տղուն տակը զատ Իսթրո-Լիւն մը եղաւ, որ ունի սահման հարաւէն Ուրուկուային, արեւելքէն աղլանդեան ծովը, հիւսիսէն Ֆոանսրզի հարաւային ամերիգան ու Վոլուամպիան ու արեւմուտքէն Վոլուամպիան, Լէրուն, Պօլիվեան, Լարակուային ու Լադդայի երկիրը, ու կիյնայ 4 հիւսիսային ու 53 հարաւային լայնութեան ու 308 ու 343 (կամ 17 ու 52 արեւմտեան) երկայնութեան աստիճաններուն մէջը: Իր մեծութիւնը կարծիքով 126,000 քառակուսի մղոն կրտսպի, ուսկից մինակ 1500 ինչուկ 2000 մղոն տեղ մշակած է:

Արկրին մենծ մասը լեռնային է, որուն ծովեզերեսը դիերէն դէպ 'ի ներսերը կերթան զանազան լեռանց շղթաներ, որ են գօրտիլեան լեռանց արեւելեան ճիւղերը. Սէրբո(լեւոն) Վարասայի շատ բարձր է: Սենծ մենծ դաշտեր ալ շատ կան անտառներով լեցուն:

Իր մենծ գետերն են Սորտիլոն, Վոլուամպիան՝ կամ Բասա, Վեթ Վոլուամպիան, Բարալոսայի, Բասանա, և այլն, որոնց շատը հոս կրթխեն, շատ գետեր իրենց մէջը կառնեն ու աղլանդեան ծովը կրմտնեն: Արեւելի լիճն է Բաբոս:

Աղանակը բարեխառն ու զուարճայի է:

Վեաինը շատ պտղաբեր ու հարուստ է. ունի հասարակ բերքերէն 'ի զատ քաբո, անանաս, շինիլի, խահիլէ, շաքար, չինի թէյ, Լի-Լի-ն, բամպակ, քթան, պղպեղ, մեխակ, կինամոն, կոճապղպեղ, խէժի ու բալասամի ծառեր, լեղակ ու ուրիշ իրր 80 տեսակ աղվոր ներկի փայտեր, պոպուլէ (կայր *), որ կուտայ

*) Պոազաս՝ ասպեղաց լեզուով ինչանակ իրալի պէշիլ, իրալի գոյն, Կրագոյն, ու ասիկց ասած է ասպեղո-Լի-նը իր անունը Պոազիլիա, իմ Պոազիլ:

շիկագոյն (խրղըլ) կարմիր ներկ ու ատեն մը աստեղաց գլխաւոր բերքն էր : Վարձեալ ամէն տեսակ հասարակ ընտանի կենդանիներ, մանաւանդ արջառ, զանազան վայրի ու որսի կենդանիներ, տեսակ տեսակ աղւոր թռչուններ, աղւոր գունդգուն թիթեռներ, շատ տեսակ օձեր, մեղու, կրիայ, ձուկ, և այլն : Հանքերը շատ են . ունի օսկի, ադամանդ ու ուրիշ աղնիւ քարեր (տպազիտն, զմրուխտ, լւլ, ամեղոս, շափիւղայ՝ կամ սաբը Էտրոպ, և այլն) անբաւ առատութեամբ, Էլուրնա, արծաթ, պղինձ, շատ երկաթ, սնտիկ, կլայեկ, կապար, ծարիր, ծծումբ, աղբորակ, աղ, հանքային ջրեր, և այլն :

Բնակիչքը, որոնց թիւը ըստ նոր հաշուի 5 միլիոնէն աւելի է, են եւրոպացիներէն՝ մանաւանդ փոթուկեղններէն սերած ճերմակներ՝ քոեօլ, փրիկեցի սևեր, տէրութեան հպատակ հնդիկներ, ու 100 ցեղէն աւելի ազատ հնդիկներ, որոնք երկրի մէջերը մերկ թափառական կպտրաին, ու որսորդութիւն ու ձկնորսութիւն կրնեն : Հիմայ չիներ ալ կան, որոնք իրենց թէյը հոս տնկելու ու բուսցունելու համար բերված են : Տիրող կրօնքը ուղղափառ հաւատքն է, որ ունի հոս մէկ արքեպիսկոպոս ու 5 եպիսկոպոս : Բուն տեղացիներուն մէջ գեռ հեթանոս շատ կայ : Վիտութիւնները ու արհեստները գեռ ծաղկած չեն . մենծ քաղքըներուն մէջն ալ քիչ գործարաններ կան : Բոլորը շատ բանուկ է, հիմայ ուրիշ ազգեր, մանաւանդ ինկիլիզներ ալ առուտուրի համար կուգան հոս :

Տէրութեան գլուխն է Կայսր մը, որուն իշխանութիւնը ազգին (նախարարներուն ու երեսփոխաններուն) ժողովներովը շատ չափաւորած է ու կերթայ զաւկէ զաւակ : 1831ին հոս ապստամբութիւն մը ելաւ, առջի կայսրը վերցըվեցաւ . (որ եւրոպա դարձաւ), ու իր տեղը կայսր դրվեցաւ իր առջինեկ որդին, որ ծնած է

մէջը մենձ երկիր մըն է, որուն հիւսիսային մասը Պօլուսիսային է, հարաւային մասը Պապիկիսային է ու մէջի մասը ֆուանսըղներուն, օլանտըղներուն ու ինկիլիղներուն է:

Պոստիսըղէ Կոստյանան՝ Սնոտնի ու Օյօբօք գետերուն մէջը 45 մղոն երկայնութեամբ տեղ է, որուն մենձ մասը անտառներ են: Ունի 21,500 բնակիչ, որ են ճերմակ, գունաւոր, հնդիկ ու ազատ ու գերի ամիրիկեցիներ: Վլխաւոր տեղն Վայէն քաղաքը համանուն կղզ ին վրայ 3000 բնակիչով, ուր կընստի աստեղաց կառավարը:

ԺԻՒՕՒԷՆՏԸՆՏԸՅՈՒ ՀԵՐԸԵԵՅԻՆ ԸՄԵՐԻԳԵ, կամ Օլմարըղէ Կոստյանա, ֆուանսըղի կուսայանային արեւմտեան ու հիւսիսային դին աղլանգեան ծովուն քովը 47 մղոն երկայնութեամբ տեղ է, որուն ներսերը դեռ անծանօթ են: Բնակիչքն են 57,500 օլանտըղ, ֆուանսըղ, հրէայ, ազատ ու գերի ամիրիկեցիներ (որոնք օրէ օր կըշատնան), ու զանազան ցեղ ամերիգացի հնդիկներ:

Վլխաւոր տեղն է Բոստիսըղէ քաղաքը Սոբէնամ գետին քովը, ուր կընստի երկրին կառավարը. տները եւրոպայի կերպով շինած են. ունի 20,000 բնակիչ:

ԺԳՒԻՆԿԻԼԻՅՈՒ ՀԵՐԸԵԵՅԻՆ ԸՄԵՐԻԳԵ, կամ Ինկիլիղէ Կոստյանա, օլանտըղի կուսայանային արեւմտեան դին է, որն որ 1874ին ինկիլիղը օլանտըղէն առաւ, որ իր շաքարին, խահվէին ու բամպակին համար շատ շահ կըբերէ տէրութեան: Ունի 102,000 բնակիչ, որ են ինկիլիղ, օլանտըղ, ֆուանսըղ, ամիրիկեցի, հրէայ ու հնդիկ. լեռներու վրայ ալ կան 10,000էն աւելի ամիրիկեցիներ գերութենէ փախած, նաև ազատ հնդիկներ: Ըռուտուրը շատ բանուկ է, որ կըլլայ շաքարով, խահվէով, սոսնով ու բամպակով: Բոլոր երկիրը իրեք Հատուած բաժնած է

Մ Ե Ս Ն Հ Ի Ն Գ Ե Բ Ո Ր Գ

Հ Ե Բ Ե Ի Ե Յ Ի Ն Ն Ո Ր Ե Բ Կ Ի Բ :

Թ. Երկրի աս նոր՝ կամ հինգերորդ մասը, որ կըսվի նաև Երկուրդ իրաւաց, Հարաւային հնարարան, Հարաւային Երկուրդ, և այլն, ասիայի արևելեան դին ու ամերիգայի արևմտեան դին խաղաղական կամ մենծ ովկիանոսին մէջը մենծ ու պզտիկ կղզիներ են. որոնց մէջը Երկուրդ Հարաւային կղզին իրեն ահագին մեծութեանը համար իբր աստեղաց գլխաւոր ցամաք երկիրը կըսեպվի: Երկուրդ կղզիները կիյնան գրեթէ 23 հիւսիսային ու 58 հարաւային լայնութեան, ու 130 ու 272 երկայնութեան աստիճաններուն մէջը: Իրենց ընդարձակութիւնը կարծիքով ինչուկ 160,000 քառակուսի մղոն կըսեպվի:

Բ. Երկուրդ կղզիներուն ներսի երկիրները ամենեին ծանօթ չեն. իսկ ծովեզերեայ տեղերն ալ քիչ ծանօթ են: Իրենցմէ շատը ունին բարձր լեռեր, որոնց մէջը հրաբուխ ալ կայ:

Աղանակը ըստ մեծի մասին բարեխառն, մաքուր ու առողջ է. ու թէպէտ աս նոր երկիրը երկու արևադարձներու շրջանակներուն մէջն է, բայց տաքը սաստիկ չէ:

Վետիներ կերևայ թէ աղէկ բերրի է. ուր եւրոպայէն եկած բոյսերը ու կենդանիները շատ աղէկ յառաջ կուգան: Բոլոր երկիրը շատ տեսակ չորքոտանիներ ու հանքեր չունի: Իր մէկ քանի բերքերն են՝ զանազան ծառեր սօսի (չեւարի) սանաւիլ 1),

1) Սանտալ, իմ սանտէլ, Գիստի իւր իւր ժայռի ծառ է, որ հիշէ Գիստի այնչափ ծանօթ չէ: Իր ժայռը իւրեայ իւրիւր, նաև ճիւրճի: Արեւիկը ներքին համար իւր ժայռի:

Հացի 2), և այլն, զանազան պտուղների քօքօ 3), քա-
քաօ 4), թուզ աղամայ 5), արմաւ, շաքարի եղէզ,
բամպակ, լեղակ, քթան, շատ տեսակ ծաղիկ, և այլն,
շուն, խոզ, խոշոր մուկ, վայրենի կատու, գայլ, կուզ,
ուրիշ Հասարակ ընտանի կենդանիներ . թռչուններ,
թութակ, բադ, աղանի, կրիայ, ոսարէ, ձուկ, սէտափ:

- 2) Հացի ծառ, կաղնիի Ռծոմ-լեւոսէ ծառ Տըն է, իւ-
բերէ սեւի յեռ յաւանաւոր էրիայն պարուզ Տը,
որ ունի ճերմակ մե՛ որն որ Հացի միջուկն պէս ծակ
ծակ է: Լսելիս ետի իւրիւրովն ծառանն՝ իւրացովն ու-
Հացի պեղ իւրործածովն: Պարուղէն միջը Հոսոր չեզու-
նովէր:
- 3) Վօքօ, խոշոր ծառ Տըն է, որուն պերեաներուն
երկայնութեանը պարը պանաւոր է ու լայնութեանը եր-
կու պանաւոր, ու մշտ իրծաղիէ ու պարուզ իւբերէ:
Պարուղը պղտ գլխի Ռծոմ-լեւոսէ ընկոյզ է. ու լարմ
եղած ասեանը պղտացոցիչ, ասորջարար ու Համեղ
հիւլէ Տը ունի կալի նման, որ իրնայ եմէլ, բայց լե-
որ պարուղէն միջը իւրնայ ծառանն վայ իսոր իւրապանայ,
որուն միջն ալ յիչ Տը հիւլէ իւրգանովն: Լս իսորն
իւլէ աղէլ եղ: Ինկոյզն իւրեաներէն իւրնովն պ-
նապան ասաններ: Լս իւրեանն վայն լեւերէն ալ իւ-
շնովն դերյան, և այլն: (Թարմ պերեաները կաղամբի
պէս իսորովն, իս չարցածներէն իւրնովն իսորով (սե-
փեղ), գլխարի, և այլն:
- 4) Վարաօ, ծառը ունի վարանիկ յեռ յարուզ,
որուն միջը իւրգանովն սեւագոյն կարմիր իսորեր սանն
Համեղն ասելէ նոչն յեռ յաւանաւոր, ունից
իւրնովն չիքօլատ:
- 5) Թուզ աղամայ, ասելէ եղէգի՛ սան լեւ ծառի
նման պարուղի Տը պարուզ է: Տունիկն բոսնը ունի
իւր 12 իսնգոսն բարչրութեան ու հարգոս լեւի չո՛
Հասարակութեան: Իր պերեաները երե՛ ինչու չարս իսն-

Գ. Ընակչաց թիւը իբր իրեք միլիոն կրսեպ-
 վի, որոնք քիչ մը եւրոպացիներէն՝ մանաւանդ ինկիլ-
 դէռուսյէն քշված յանցաւորներէն՝ ՚ի զատ՝ են բուն
 տեղացիները, որ երկու կարգ կըբաժնըվին. մէյմը
 Բաբուս ըսված ամբիկեցոց նման սևագոյն մարմնով՝
 խոշոր պրկուներնեւ, կնճռեալ՝ բուրդի նման մազե-
 րով, բարակ թևերով ու սրունքներով մարդիկ, որոնք
 անկիրթ ու անշնորհք են, առանց առաջնորդի ու կրօն-
 քի կապրին: Մէկալ կարգ բնակիչքը մարմնոյն կեր-
 պարանքին դիաց եւրոպացոցմէ շատ տարբերութիւն չու-
 նին, սիրուն դէմքով ու պայծառ քիչ մը սև գունով՝
 կամ Էսթէր են. ըստ մեծի մասին հեթանոս ու աստղա-
 պաշտ են, բայց շատերը ինկիլիզներուն ձեռքով
 քրիստոնեայ եղան. հեզաբարոյ են, ունին կերպ մը
 օրէնք, երկրագործութիւն կրնեն ու մենծ մենծ տու-
 ներու մէջ կըբնակին: Իրենց զանազան գործքերուն
 մէջը, ինչպէս՝ հագուստ, ուռկան, նակ զէնք շի-
 նելու մէջ յաջողակութիւն կըցըցընեն: Աս երկու ցեղ
 բնակիչներն ալ կըխօսին զանազան լեզուներ. իրենց
 մարմիններուն վրայ ծակծրկելով զանազան ձևեր ու
 նշաններ կըգծեն տեղ տեղ որդ, թրթուր, ճանճ, հո-
 տած ձուկ ու մարդու մարմին ալ կուտեն, ոմանք մերկ
 կըպտըտին, ոմանք ալ կենդանեաց մորթերով կըծած-
 կեն մարմիննին:

Գոտն էրիայնո-Լիւն ու Ռի Իանգոտն լայնո-Լիւն ու
 նին, զոր հնդիկները պնակի (Թապախի) ու Բաբուսնի՝
 Իան թէփսիի՝ նաև Լուդլի պեղ իբրբարածէն, ու
 Գոտներու ծածի ալ իբրիկնէ: Իս պոսուղը վարտնիկ
 յնով է, որ իսի ու հասած, Էփած՝ հոտ ու չոր-
 ցած ալ իսպիլ: Կըբարծըվէ որ Ռի նախասպեղ ծնող-
 քը Լ. Գոտն ու Լ. Գոտն պոսուղէն իբրած էն, ու անոր
 պերեաներէն իբրենց հագուստ շինած, անոր համար
 իբով թուղ աղամայ:

Աս կղզիները գտան զանազան ատեն զանազան եւրոպացի նաւապետներ ու ճամբորդներ ու շատերուն վրայ հիմայ եւրոպացի բնակիչներ՝ մանաւանդ ինկիլիզներ եկան, կամ դրվեցան: Աս յիշենք երևելի կղզիները:

Ա. Նոր Ալանիա. պինտ մենծ կղզին է, որ բոլոր աս նոր երկրին ութը մասին եօթը մասն է գրեթէ եւրոպայի չափ մենծ, զոր 1615ին գտան օլանտրդները: Ասոր ներսերը դեռ անծանօթ են. ուր կան լեռներ, ծովեղերեայ տեղերը աւելի ծանօթ են: Սենի շատ գետեր ու լիճեր: Աշանակը սաստիկ տաք է, բայց ծովու քամիներէն կրզովանայ: Վետինին մենծ մասը բերրի է, մանաւանդ արևելեան ծովեղերը Պօպանի պայ, կամ Խոտարանի Զոյ ըսված տեղերը շատ տեսակ կանանչեղէն կայ:

Բնակիչքն են սևեր, որոնք կէս հագված՝ ու մերկ կրպտրտին, հիւղերու ու այրերու մէջ կրբնակին. բայց հարաւային ու հիւսիսային դիւրու բնակիչքը քիչ մը կրթրված են. ու աստեղաց ինկիլիզներուն հետ կրնտանենան:

Աս կղզիին հիւսիսային դին են Վարբէհիտարիայի, Անհէթի ու Սան Տիէթիէի երկրները, որոնք բոլոր ինկիլիզները իրենց տակը առին, ուր Սելվելլ կղզիին վրայ 1824ին բնակիչ գրին:

Արևելեան դին է Նոր հարտային Ուելլ, որ եւրոպացոց պինտ ծանօթ տեղն է, զոր 1787ին ինկիլիզները յանցաւորներու հատուածի տեղ ըրին, ու հիմայ պտղաբեր արտերով, պարտեղներով, գեղերով ու քաղքներով զարգարած է. ուր կան զանազան գործարաններ բամպակեղէնի, բուրդի, կաշիի, ամաններու, ջքիի, և այլն. 1821ին կային հոս իրենցմէ եկած, ու պատիժի մէջ նաև պատիժէն ազատած 37,010 եւրոպացի (ինկիլիզ): Հիմայ աս մասը զանազան գաւառներ կրբաժնրվի, որ են՝ Վոտիլալանդ, Վատիէն, Անիլի, Լէն-

որոնք էլ, և այլն, որոնց վրայ ընդհանուր կառավար՝ կամ կուսակալ մը կայ : Առջինին մէջն է Ալեքանդրի, ինկիլիզներուն աստեղաց գլխաւոր քաղաքը, որ ունի նաւահանգիստ, նաւարան, հիւանդանոց, թէատրոն, դասատուններ, ուսումնական տեղեր ու ընկերութիւններ, տպարաններ ու 16,000 բնակիչ, որոնք աղէկ առուտուր կընեն : Հոս կընստի կուսակալը :

Հարաւային գին է Ալեքանդրի նաւահանգիստը ինկիլիզներուն :

Այն Տիէմէն կղզին ալ՝ որ Պոս նեղուցով՝ Նոր հոլանտայէն կըզատվի, ինկիլիզներուն ձեռքն է, ուր կան զանազան քաղաքներ :

Ի. Նոր Ալեքանդրի, աս նոր երկրին պինտ առաջ գտնւած՝ բայց ամէն կղզիներէն աւելի անծանօթ կըղզին է, որ Վարըէն նեղուցով նոր օլանտայէն կըզատվի : Բնակիչքն են սևեր, որոնք ցիցերու վրայ շինած տներ ունին, ձկնորսութիւն ու երկրագործութիւն կընեն : Արսվի թէ ասոնց մէջը մահաճատական աղանդը մտած է : Հոս է Տօնի նաւահանգիստը իր համանուն քիթին մօտը : Ասոր մօտը կան ուրիշ մանր կղզիներ :

Գ. Նոր Բրէյտանիա. զանազան խոշոր ու մանր կղզիներու խումբ է Նոր Ալեքանդրի արևելեան գին, ուսկից կըզատվի Տամբլէնի նեղուցով : Բնակիչքը դեղնագոյն մարմին ունին, երկրագործութեան մէջը կիրթ են :

Արևելի կղզիներն են՝ Նոր Բրէյտանիա, Սիէֆէնս, Նոր Իսլանդիա, ու Նոր Հանօվէ :

Ասոնց հիւսիսային գիւրն են Ատոուլիէնի կամ նոր Փիլիպէան ու Սիւրեմէան կամ Ատուլիայ (Վոյէրո) իլլէնիէրը սպաննօլներու տակը :

Արևելեան գիւրն են Նոր Ալբուրտան, կամ Սուրմանիէն իլլէնիէրը, Արշիպէլագոս սուրբ Խաչի, որ մանր կղզիներու խումբ է, ու Նոր Հեյրէիլէան իլլէնիէր, կամ Արշիպէլագոս հոգոյն սրբոյ շատ բնակիչով ու աղէկ մշակած երկիրով : Ասոնց մօտ է Նոր Վալէրիանիա

մենձ կղզին, զոր գտաւ Վուք նաւապետը, որուն բնակիչքը մարդակեր են, մերկ կրպտրտին մէջքերնին շուան կապած, ու իրենց բնակարանները մեղուի փեթակ կը նրմանի:

Վ. Նոր Օլիւնպիա, Վուքի նեղուցով իրարմէ բաժնած երկու հատ մենձ կղզի է Նոր օլանտային հարաւային արևելեան դին լեռնային երկիրով, առողջ եղանակով ու բերրի գետինով: Ունի իբր 250 տեսակ մասնաւոր բոյսեր չորքոտանիներէն ունի միայն շուն, մուկ, նաև չղջիկ, բայց թռչունը ու ձուկը շատ է: Բնակիչքն են թխագոյն (էամեր), սիրուն կերպարանքով, ուժեղ պատերազմասէր ու մարդակեր մարդիկ: Իրենց քթանէն, ուսկից աղէկ դերձան կը լայ, աղէկ կտաւ ու հագուստ կը շինեն: Օննազան իշխաններ ունին, որոնց ամէն մէկը 150 ինչուկ 400 հպատակ ունի: 1814ին ինկիլիզները հոս բնակիչ գրին, որոնք քրիստոնէութիւնը բնակչաց մէջը կը տարածեն, ու հիմայ Սիւրբ-Սիւրբի պոյ՝ կամ ծոց տեղը 4000 քրիստոնեայ կայ:

Վ. Նոր-Սիւրբ-Սիւրբի կամ Վուքի իղւինէրը 150 հատ են մենձ ու պղտիկ՝ իրեք խումբ բաժնած, որոնցմէ շատը անբնակ են: Մէնը մէկանց ունին իբր 200,000 բնակիչ պղնձագոյն թուխ գունով, միջակ մեծութեամբ բարեբարոյ, մաքրասէր ու յաջողակ մարդիկ, բայց մարդակեր են: Մ.ս կղզիներուն պինտ մենձն է Վուքի կամ Վուքի-Սիւրբ-Սիւրբ, ուր կան ինկիլիզի քարոզիչներ:

Մտոնց հիւսիսային դին են Նոր-Սիւրբ-Սիւրբ իղւինէրը, որոնք իրենց գետնին պտղաբերութեանը ու իրենց բնակչացը յաջողակութեանը համար երևելի են:

Օ. Նիւ-Սիւրբ-Սիւրբ իղւինէր, 14 հատ մենձ ու խել մը մանր կղզիներ են բերրի ու աղէկ գործըված երկիրով, որոնց բնակիչքը աս նոր երկրի բնակչացը մէջը աւելի բարեկիրթ են, մարմինին մենձ է ու գոյնեքնին ձիթապտուղի ու պղնձի գոյն է. շատ յաջողակ են իրենց գործքերնուն մէջը, աղէկ կը հագվին, ու հիմայ փայ-

տաշէն տուներու մէջ կրքնակին : Իրենց իշխանը բացարձակ թագաւոր մըն է , որուն իշխանութիւնը կերթայ որդւոց որդի : Անկից ետքն են զանազան աղնուականներ , որոնք երկրին զանազան դիւերը կրկառաւարեն :

Ինկիլիզի քարոզիչները աս կղզիներուն վրայ քրիստոնէութիւնը (ըստ իրենց կրօնքին) շատ տարածեցին . 1818ին թագաւորն ալ մկրտեցաւ , ու կռապաշտութիւնը ըստ մեծի մասին վերցրվեցաւ : Վրել կարդալ ալ մտաւ հիմայ հոս , անանք որ 4000 հոգիէն աւելի կարդալ գրել գիտցող կայ :

() Կահայտի՛ կամ Վահիտի՛ , գլխաւոր կղզին է , որ 19 թեմ՝ բաժնած է , ուր կան 66 եկեղեցի , տպարան , որուն մէջը աւետարանն ու քրիստոնէական վարդապետութեան գիրք կը տպվին , գասատուններ ու 8000 բնակիչ :

Այժօ՛ կամ Այժօ կղզին ունի 18 եկեղեցի :

Աս կղզիներուն արևելեան դին են Հիմ՛ կամ Այսիմիտի կղզիները , որոնք քիչ մը ծովէն դուրս ելած են ու շատը բնակիչ չունի : Ասոնց մէկն է Վալիլի կղզին , ուր 1819ին սկսաւ քրիստոնէութիւնը տարածիլ :

Վեպ ՚ի հիւսիսային դիւրն են Սարիլի կղզիները , դարձեալ՝ Այսիմիտի կղզիները ու թը հաս , որոնց պինտ մենծն է Վահիլիլի ինկիլիզներուն տակը :

Այժ . Սարիլիլի 10 հաս են , զոր 1778ին գտաւ Վուք նաւապետը : Ինակիչքը մարմնով թխագոյն՝ ու բնութեամբ հեզաբարոյ են . աղէկ վարպետութեամբ կը ինեն իրենց խտրները , կարթերը ու նաւերը , որ եւրոպայի նաւերու նման են , որոնց մէջը իրեք կայմով նաւեր ալ կը գտնուին : Ան հոս վարպետ հիւսեր , դարբիններ , գերձակներ , և այլն : Առուտուրի համար իրենց նաւերով կերթան ամերիգայի հիւսիսային արևմտեան նաւահանգիստները , Չինմաչին , Վանդօն , Վամչեաք , և այլն : Հիւսիսային ամերիգայիներ ու եւ-

րոպացիներ մանաւանդ ինկիլիզներ կուգան հոս իրենց սպրանքներովը , ու աս երթեակը աստեղաց բնակչացը կրթութեան շատ օգուտ կընէ : Վրիստոնեայ քարոզիչներ հոս ալ եկան հիւսիսային ամերիգայէն ու հիմայ քրիստոնէութիւնը շատ տարածած է , ուր կան եկեղեցիներ , դասատուններ ու կրթարաններ , նաև տպարան մը , ու հիմայ 15,000 հոգիէն աւելի գրել կարգալ գիտեն : Բոլոր բնակիչքը երկու կարգ բաժնած են , մեծամեծներ՝ կամ իշխաններ , որոնք իրենց տակը հպատակներ ունին , ու հասարակ ժողովուրդ : Ինկիլիզները թէպէտ աս կղզիները իրենց պաշտպանութեանը տակը առած են , բայց կառավարութիւնը բուն տեղացոց ձեռքն է ու կերթայ ժառանգութեամբ որդւոց որդի : 1824ին աստեղաց թագաւորը ու թագուհին ինկիլդէոս եկան , ուր եղանակին սորված չըլլալով քիչ ատեն վան մէջ երկուքն ալ մեռան : Հիմակվան թագաւորն ալ քրիստոնեայ է , ու կոոց տաճարները վերցընել կուտայ :

Պինտ մենծ կղզին է՝ () լայն շատ բնակիչով , ուր սպաններվեցաւ Վուքը 1779ին : Ըսոր նաւահանգիստը՝ շատ եւրոպայի ու ամերիգայի նաւեր կուգան :

() լուս կամ () կղզին ունի քաղաք Հանս-բուր-ըսված , ուր կընստի աստեղաց թագաւորը :

Ըստնցմէ՝ ի զատ կան աս նոր երկրի մէջ ուրիշ շատ կղզիներ ու օրէ օր , կը գտնուին :

Յ Ո Ւ Յ Ե Կ

Ե.

Ե.ա.	200.	Ե.դրիանուպօլիս. Տ. Լ. տիր-	
Ե.ախէն. Տ. Ե.կուխագրանա:	նէ:		
Ե.առ.	120.	Ե.եան.	277. 286.
Ե.առկաւ.	122.	Ե.զախու ծով.	102.
Ե.բալախեան լեռեր.	297.	Ե.զատ թաթարստան, Է.մ.՝	
	305.	թաթարք. Տ. Թ.աթարս-	
Ե.բբէնցէլլ.	122.	տան:	
Ե.բենեան լեռեր. Տ. Ե.վե-		Ե.ղե. Տ. Որոնդէս:	
նեան լեռեր:		Ե.ղինառա.	128.
Ե.բուանեան լեռեր.	131.	Ե.զորեան կղզիք.	295.
Ե.բուլիա.	139.	Ե.թէնք. Ե.թինէ.	272.
Ե.գառնանիա.	271.	Ե.թինա.	43.
Ե.գուիլա.	139.	Ե.թօս.	256. 263.
Ե.գուինօ.	անդ:	Ե.ժտէրխան.	68. 93. 94.
	102.	Ե.լաճա Հիսար.	262.
Ե.գուխտանեան ծով.	114.	Ե.լամանի երկիր. Տ. Գ.եր-	
Ե.գուլիս.	38.	մանիա:	
Ե.գշարապատ. Ե.գշարօլա.		Ե.լայթեան կղզի.	100.
	36.	Ե.լանդ.	248.
Ե.գսու.	257. 270.	Ե.լանտ.	191.
Ե.գ ¹ տէնիզ.	45.	Ե.լաշկա.	304.
Ե.գօնկակուա.	319.	Ե.լաշկերտ.	32.
Ե.դլանտեան ծով.	17.	Ե.լապամա.	307.
Ե.դլաս.	275.	Ե.լալա.	113.
Ե.դպարա.	285.	Ե.լա տաղ. Ե.լա տաղի.	31. 40.
Ե.դաղօ.	316.	Ե.լաւնի լեռները. Տ. Վ.ալ-	
Ե.դրիական ծով.	102.	դայի լեռները:	

Մըբեան (Մըպեան) լեռեր .	Մխլցիսա .	29. 30.	
10. 114. 120. 124. 143.	Մկատէս .	285.	
Մըգամօ .	140.	Մկրարապատ . 72. 73. 74.	
Մըդօնա .	223.	Մկն .	34. 35.
Մըէնդէյօ .	107.	Մկուխադրանա .	201.
Մըթայի՝ մենծ՝ ու պղտիկ .	Մկում .	Տ. Օչակրապ :	
23. 85. 91.	Մկոխա .	163.	
Մըթէնա .	200.	Մկրա . Տ. Մկրարապատ :	
Մըթէնպուռկ .	104. 207.	Մշաճ պաշի .	43.
	209.	Մշեքսանդրիա .	127. 279.
Մըթմիւլ .	143. 184.		304.
Մըիկուռնա . Տ. Լիւօնօ :	Մղորր .		30.
Մըիս . Տ. Գըղըլ ըրմաք .	Մղէքսանդրովաք .		95.
«- Լչիս :	Մղթամար .		32.
Մըի տաղը .	36.	Մղթամարայ ծով . Տ. Վչ-	
Մըլեղանեան լեռեր .	{ 297.	նայ ծով :	
	{ 305.	Մղուանք . Մղվանիստան .	
Մըլէռ .	191. 210.		64. 96.
Մըկարվիսա .	107. 108.	Մղուէսներու կղզի .	304.
Մըմա տաղի	25.	Մճարա .	30.
Մըուդա .	164. 257. 265.	Մճէմիստան . Տ. Պարսկաս-	
Մըպ .	193.	տան :	
Մըպա Եռւլիս . Տ. Պէլի-	Մմանեան լեռեր . Տ. Մմա		
կրատ :	կրատ :		
Մըպանի .	292. 308.	Մմառվան կղզիներ .	315.
Մըպանիս . Տ. Մընալուտ-	Մմասիա .		34. 35.
լուք :	Մմաքուքի . Մմաքսիքի .		142.
Մըպա Ուէկալիս . Տ. Շ թուլ-	Մմերիգա .		21. 296.
վայսէնպուռկ :	Մմերիգա հարաւային .		316.
Մըպէնի .	302.	Մմերիգա հիւսիսային .	301.
Մըպուր .	57.	Մմիան .	119.
Մըպօռկ .	223.	Մմիթ .	34.
Մըսալքալաքի .	30.	Մմհառա .	286.
Մըսրր տաղը .	43.	Մմէռ .	184.

Մամէրափուրա .	78.	Մնապատ ասորւոց .	54.
Մնու տէրեա . Տ. Ուլու տէ- րեա :		Մնապատ Մքարիա .	անդ :
Մնուր .	92.	Մնապատ էլ Ճէղիբոյ .	անդ :
Մնոյցնա .	80.	Մնապատ Երագի .	անդ :
Մնոդէրտամ .	226.	Մնապատ Սինա լեռին .	55.
Մնրէթսիր .	72.	Մնապոլի .	271.
Մյա Սաւուա .	142.	Մնալարին . Տ. Լլարին :	
Մյաչիօ . Մյացցօ .	119.	Մնատիր .	24.
Մյաքուքօ .	318.	Մնատօլու .	25.
Մյեանն . Տ. Լեանն :		Մնատօլուի կղզիները .	{ 40. 44.
Մյղաք .	158.	Մնատօլու մասնաւոր .	40.
Մյղէնախ .	206.	Մնդղիա . Տ. Ինկիլթէռուա :	
Մյղէնէնոց .	151.	Մնդիլեան կղզիներ .	312.
Մյղէնպէռկ .	212.		313. 314.
Մյին .	60.	Մնդիկուա .	314.
Մյիքս .	119.	Մնդվէրպիա .	229.
Մյիսէն .	193.	Մնեկատա .	314.
Մյիկէռ .	120.	Մնեռանն . Տ. Հինգուանն :	
Մյմէօ . Տ. Լյմէօ :		Մնդիպուռիոն . Տ. Օսնա- պուք :	
Մյմպէք .	193.	Մնթաքիա . Տ. Լնտիք :	
Մյն էլ սալաչ .	285.	Մնթէգուէռուա .	113.
Մյնթափ .	43.	Մնի .	31.
Մյնսիտէլն .	122.	Մնկէռման .	238.
Մյնօրօղ . Տ. Լթօս :		Մնկիւրիա .	41.
Մյսէնպուռկ .	207.	Մնկլէղիա .	236.
Մյտէռ .	220.	Մնկուիլլա .	314.
Մյտրն .	40.	Մնկրա .	295.
Մնա .	54.	Մնկօլա .	289.
Մնաբա .	96.	Մնհալթ .	104. 211.
Մնագլիա .	94.	Մնհալթ Պէթէն .	211.
Մնամ .	78.	Մնհալթ Պէնպուռկ .	անդ :
Մնամ հիւսիսային . Տ. Պուռնդին :		Մնհալթ Տէսսու .	անդ :

Մեննապօլիս .	307.	Մուսս .	119.
Մեննապօն .	294.	Մուսաքանիա . Մուսաքօ .	319.
Մեննէսի լիճ .	126.	Մուէգուիբա .	318.
Մնվէրս . Տ . Մնդվէրպիա :		Մուէցցօ .	132.
Մնտալուղեան լեռեր .	108.	Մուիւճնեբու լեռեր . Տ .	
Մնտալուղիա վերի .	112.	Սերրա Մէօնա :	
Մնտարօսու .	272.	Մուլէս .	119.
Մնտեան լեռեր .	296.	320. Մուկիլէ .	332.
Մստէննախ .	201.	Մուկօսթօլի .	142.
Մնտիլիբանան .	25.	Մուհուս .	223.
Մնտիբ .	47.	Մուճէնդինա .	321.
Մնտիպարա .	274.	Մոնա .	273.
Մնտիտաւրօս .	25.	Մոնաս .	32.
Մնտոա .	273.	Մոնհայմ .	226.
Մնքօնա .	135.	136. Մոնհէմ .	332.
Մշամ .	77.	Մոնսպէնկ .	200.
Մշտարհ կղզեաց . Տ .	Հա-	Մոնօ .	102. 124. 132.
բաւային նոր երկիր :		Մուպա .	169.
Մլըգպաշ . Տ . Իմէրէթ :		Մպվէ .	126.
Մպաղա .	96.	Մուտեալ .	145. 164.
Մպահուր .	279.	Մուտեր .	32.
Մպառաժ Մրարիա .	54. 55.	Մուփինօ .	139.
Մպար . Տ . Թասպրիստան :		Մուօլզէն .	213.
Մպարաներ .	38.	Մոք .	126.
Մպլախ .	143.	Մոնա .	127.
Մպուշեր .	61.	Մսբոբօղամօ . Տ . Մգսու :	
Մպուքիր . Տ . Մպահուր :		Մսղուռիա .	111.
Մպոուցցօ .	139.	Մսղրապատ	60.
Մպր . Տ . Թասպրիստան :		Մսթուրեան լերինք .	108.
Մպօ .	249.	Մսիա .	21. 23.
Մուակօնիա .	113.	Մսորեստան . Տ . Իրագ	
Մուապօ . Տ . Ռասպ :		արապի :	
Մուաջակողմեան , Մուջլի		Մսորիք .	26. 46.
Մուստրիա . Տ . Թիբօլ :		Մսուտա .	285.

- Ըսպէն . Տ. Ըգսու :
 Ըսսամ . Տ. Ըշամ :
 Ըստիզի . 136.
 Ըստուայի . 317.
 Ըսքաճաւա . 88.
 Ըսքօլի . 135.
 Ըփառ . 96.
 Ըփարին . 272.
 Ըփննեան լեռեր . 101. 124.
 Ըփէլլինօ . 139.
 Ըփէռսպէնկ . 189.
 Ըփիլա . 111.
 Ըփլաւար . 39.
 Ըփլունիա . 262.
 Ըտալիա . Տ. Սաթալիա :
 Ըտանա . 40. 42.
 Ըտէլ . 277. 286.
 Ըտէլսպէնկ . 153.
 Ըտէն . 56.
 Ըտիճէ . Տ. Ըջ :
 Ըտտա . 120. 124. 154.
 Ըտտիկէ . 271.
 Ըտրպատական . Ըտրպէ-
 ճան . 59.
 Ըրաբիա . Տ. Ըրապստան :
 Ըրաբիայի լերինք . Տ. Շէ-
 պէլ մօքաթթամ :
 Ըրաբկեր . 34. 35.
 Ըրագած . 37.
 Ըրագան . 77.
 Ըրալայ լիճ . 66. 92.
 Ըրապստան . 25. 53.
 Ըրարատ . 23. 25. 27. 37. 91.
 Ըրգատիա . 271. 272.
- Ըրգէոս . Տ. Ըրճիէշ :
 Ըրդայի ծովածոց . 269.
 Ըրեմաթիա . Տ. Բամլա :
 Ըրթփին . 30. 31.
 Ըրխանկէլ . 247. 249.
 Ըրխուղ . 271.
 Ըրծաթի գետ . Տ. Բլաթա :
 Ըրծկէ . 33.
 Ըրկիա . Ըրկօլիս . 271.
 Ըրկօս . Տ. Ըրխուղ :
 Ըրղօս . Տ. Ըրկօլիս :
 Ըրճէշ . 33.
 Ըրճիաս . Տ. Ըրճիէշ :
 Ըրճիշի ծով . Տ. Սանայ ծով :
 Ըրնալուտուք . 263.
 Ըրշիպեղազոս . 44. 102.
 Ըրշիպեղազոս Հոգւոյն
 սրբոյ . 333.
 Ըրշիպեղազոս սուրբ
 խաչի . անգ :
 Ըրսու . 283.
 Ըրտահան . 30.
 Ըրտանուճ . անգ :
 Ըրտաշատ . 37.
 Ըրտէփիլ . 59.
 Ըրտինեան լեռեր . 227. 228.
 Ըրփա չայի . 31.
 Ըրքանղաս . 297. 307. 309.
 Ըրքիպեղաքեան ծով . Տ.
 Ըրշիպեղազոս :
 Ըրքօղ . 75.
 Ըրևելեան թաթարստան
 Տ. Շինկքինկ :
 Ըրևելեան մոնկոլք . Տ.
 Շինկքինկ :

Աբևմտեան մոնեղոլք . Տ .	Բալխ . Տ . Բահլ :	
Շինկքինկ , Կ Սնեկոլք :	Բալու .	34.
Աւազակաց կղզիներ . 333.	Բակտրիա . Տ . Բալխ :	
Աւաղի գետ . 291.	Բակո .	169.
Աւգոստա . Տ . Ակսպուռկ :	Բահլ .	65.
Աւգոստա Գուէվիրեանց .	Բաղէշ .	33.
Տ . Գուիէն :	Բամբաս .	318.
Ակուսդով . 254.	Բայբերդ .	29.
Ակուստա . 308.	Բայբուզ .	102. 244.
Ակսպուռկ . 186.	Բանամա . 311. 316. 317.	
Աուդ . 75.	Բանամայի կիրճ .	311.
Առիխ . 192.	Բաննոնիա . Տ . Սանճառստան	
Ասդէռլից . 173.	Բառա .	324. 326.
Աստրիա . Աստրիայի ար-	Բառահիպա . Բառայի-	
Տիդքսուլթիւնը . 145. 146.	պա .	326.
Աստրիայի կայսրուիր . 145.	Բառամարիպո .	327.
Ափրիկէ . 21. 275.	Բառմա . 104. 125. 129.	
Աքսիս . 271.	Բառնասոս .	269.
Աքսպլը . 285.	Բասեն .	29.
Աքիրման . 252.	Բասիլիա . Տ . Պաղէլ :	
Աքմէճիտ . 251.	Բասսառժ .	196.
Աքսու . 85.	Բավիա .	155.
Աքրէ . Աքքեա . 46. 47.	Բատուա .	155. 157.
Բ .	Բարակուայի .	{ 297. 320.
Բարիլոն . 52.	{ 321. 324.	
Բազրեանդ . 32.	Բարակու .	80.
Բադարսքո . 307.	Բարանա . 297. 320. 324.	
Բադակոնիա . 322.	Բարաշամ . Տ . Պաղեստի-	
Բադրաս . Տ . Պաղէէ պա-	նու երկիր :	
տրա :	Բարբարոսաց երկիր . Տ .	
Բադրասի ծովածոց . 271.	Պարպարը :	
Բադոս . 324.	Բարեկամուր կղզիներ . 334.	
Բալան տէօքէն . 29.	Բարթէնի .	270.
Բալլիզէր . 335.	Բարի օդ . Տ . Պուէնսուլ . յրէս	

Բարձր Աստրիա . Տ. Թիրօլ	Բիաչենցա .	104. 129. 130.
Բարոս . Տ. Պարա :	Բիրգո .	238.
Բաց .	319.	Բիրիսպուռնի .
Բեղբոսպուրի . Տ. Պեղբոսպուրի .	Բիրլա .	132. 133.
Բեթղէհէմ .	48.	Բիւմօնդ .
Բեթմաւուս .	49.	Բիրլէն .
Բեղդիա . Տ. Պէլճիա :	Բիւտոս .	257.
Բեջ .	163.	Բիուհի .
Բեսիղուս .	49.	Բիւմօնդ .
Բերդադրակ .	30.	Բիրենեան լերինք .
Բերիա . Տ. Հայէպ :	Բիւզանդիա . Տ. Ստամպօլ :	101.
Բերիտոն . Տ. Պէրութ :	Բլադա .	297. 316. 319. 320.
Բերկրի .	33.	Տ. Կուգուիզաքա :
Բերու .	316. 317.	Բլայզէ . Տ. Փլայզէ :
Բեղէրսպուռնի . Տ. Պեգրսպուռնի :	Բլոցք .	254. 255.
Բէկու .	77. 78.	Բողոմաք .
Բէհսլէյ .	236.	Բողէն .
Բէյսօնեան լիճ . Տ. Գէութիւի լիճ :	Բոժոն .	197. 198.
Բէմպուք .	236.	Բոժորիգա .
Բէնզա .	93. 97.	Բոմէնանիա .
Բէնէ .	204.	Բոմօնա .
Բէնիկք .	191.	Բոյեմիա .
Բէնիկապ . Տ. Լահոն :	Բոսնա . Տ. Բոզէն :	{ 104. 105. 145. 169.
Բէնսաքօլա .	308.	Բոտլախիա .
Բէնսիլվանիա .	306.	Բոտողի .
Բէչօռա .	244.	Բոտողիա .
Բէռա . Տ. Պէյօղու :	Բուգնա . Տ. Գալսպէնի :	247.
Բէռնամպուք .	326.	Բուէպլա տէ լօս Անճէլօս .
Բէրա .	79.	լօս .
Բէրմ .	93. 98.	Բուն Գիպէթ . Տ. Սեծ Գիպէթ :
Բըրթ .	236.	Բունճապ . Տ. Լահոն :

Բուն ջին .	83.	Վաթանիա .	140.
Բունօ .	318.	Վալաթա .	261.
Բոսսիին .	170.	Վալամադա .	272.
Բոսսիա .	170. 254.	Վալասպրիա .	139.
Բոսսլին .	293.	Վալեուկէլ .	249.
Բուէկէլ .	196.	Վալէիքանց կամ ներուցք .	
Բուէուա .	173.		102. 114.
Բուէսպուուկ . Տ. Բոժոն :		Վալէյ .	119.
Բոհպիլովեան կղզի .	100.	Վալէնպէուկ .	191.
Բոսնա .	153.	Վալէտոնիա . Տ. Սկովտիա :	
Բոսնից .	173.	Վալէտոնիա արեւմտեան	303
Բոսովիտանա .	315.	Վալիգուդ .	75.
Բրիտանիա .	231.	Վալիշ .	254. 255.
Բրուդ .	175. 180. 257.	Վալիֆօրնիա .	310.
Բրուսիա . Տ. Պոուշ :		Վալուկա .	247.
Բօդստամ .	198. 199.	Վախասօ .	288.
Բօլդավա . Տ. Փօլդավա :		Վահիրէ . Տ. Սնըր :	
Բօլէզլինէ . Տ. Սօվինօ .		Վաղիղման .	31.
Բօղդամաւդ . Բօումդամըդ .		Վաղղիա .	104. 114.
	235. 308.	Վամբանա .	322.
Բօղդ օ Բուէնա .	314.	Վամբէք .	310.
Վ .		Վամէլիքոն .	311.
Վար .	292.	Վամէրինօ .	135.
Վարլանդ .	291.	Վամչադքա . Տ. Վամչեաք .	
Վարչդատդ .	292.	Վամչաքեան լեռեր .	91.
Վարուա .	139.	Վամչեաք .	98. 99.
Վար վերտի կղզիք .	294.	Վամպուուկ .	208.
Վարրի .	139.	Վամտէն .	332.
Վադառուօ .	169.	Վայսերի .	34. 35. 36. 42.
Վադդէկաթ .	102. 220.	Վայսի . Վայսքամմա .	290.
Վադմանտու .	72.	Վայրվան .	282.
Վադվին .	59.	Վանատա ինկիլիզի .	302.
Վաէն .	117.	Վանարա .	75.
Վաթալօնիա .	անդ :	Վանարեան կղզիք .	294.

Վանարի .	294.	Վասսէլ .	202.
Վանգէս .	24, 69, 87.	Վաստամօնի .	40.
Վանէա . Տ. Հանէա :		Վատը քէօյիւ .	41.
Վանէմ .	287.	Վատիղ .	112.
Վանթէնա .	138.	Վարսյիսարի տէլէլիւ .	36.
Վանձակ . Տ. Կէնճէ :		Վարաման .	40, 42.
Վանտէլ .	193.	Վարսյիպեան կղզիներ .	314
Վանտէլաոխ .	320.	Վարապաղ .	39.
Վանտէշ .	73.	Վարասու .	42, 60. Տ. Կ
Վանտիա . Տ. Կիրիտ :		Սև ջուր :	
Վանտիէ .	268.	Վարատաղ .	256.
Վաշան .	59.	Վարբաղ . Տ. Վարբաղ :	
Վաշաւ .	163.	Վարբէնդարիա .	332.
Վապէշ .	282.	Վարգաս .	319.
Վառագաս .	317.	Վարգօլ .	250.
Վառինթիա .	153.	Վարդակէնա .	112.
Վառլա .	257.	Վարէսի .	40.
Վառլապատ .	171.	Վարիքալ .	76.
Վառլապէսկ .	183.	Վարուն .	60.
Վառլապուսկ . Տ. Պէլիկրատ		Վարս .	29, 31.
Վառլոուէ .	194.	Վարրագաս .	316.
Վառլորակօ .	167.	Վացէնքօփֆ .	186.
Վառլօղդա .	303.	Վաւոցիմ .	170.
Վառլօլից .	167.	Վաւքա .	317.
Վառնագիկ .	74, 76.	Վափ տէ Փինիս թէոսէ	108
Վառնեան ալբեան լեւ ուեր .	143.	Վէհոն . Տ. Ջահոն :	
Վառուսա .	105, 130, 131.	Վեղարքունոյ ծով .	37.
Վառսթ .	152.	Վեղեցիկ (կղզի) . Տ. Թայօ վան :	
Վառօլինա հարաւային .	306	Վեննէսարէթի ծով .	48.
Վառօլինա հիւսիսային .	անդ	Վենուա . Տ. Շէնօլա :	
Վասդրի .	272.	Վետ ամազունեանց . Տ.	
Վասդրօ .	44, 273.	Սարանեօն :	
Վասրմ փաշա .	261.	Վետ հիւսիսոյ .	297, 308.

- Վետ Հրոյ . 286. Վիգլատեան կղզիք . Տ.
 Վետ մագդաղենացւոյն 316 Չիգլատեան կղզի :
 Վետ Յունաբարի . Տ. Ուիօ Վիէվ . 247. 250.
 տէ Լանէյո : Վիէօպէնհամլն . Տ. Վօ-
 Վետ ֆուանչիսկեան . 324. բէնհակէն :
 Վերիներու լիճ . 297. 303. Վիլ . 223.
 Վերմանիա . 104. 142. Վիլէ (Վիլի) . 301. 316. 318
 Վերմանիկ . Տ. Սարաշ . Վիլօէ . 319.
 Վէթէն . 211. Վիհոն . Տ. Չահուն :
 Վէլն . Տ. Աողոնիա : Վինկկան . 23.
 Վէյմպոիճ . 234. Վինկսդոն . 313.
 Վէնայ . 64. Վինցիկ . 187. 193. 194.
 Վէնդրուպուոի . 235. Վիշգաք . 304.
 Վէնդուքի . 306. Վիշնով . 252.
 Վէնիկկոէց . 170. 171. Վիուսիու . 90.
 Վէնիկսպէոկ . 197. Վիստի . 288.
 Վէչգէմէդ . 163. Վիրկիդ . Տ. Աիրկիդ .
 Վէչէ 62. Վլադդաւ . 170.
 Վէոդա . 168. Վլակէնֆուոթ . 153.
 Վէոսո . 154. Վլադէնպուոկ . Տ. Վլուժ .
 Վէամաոք . 159. Վլաւսթալ . 192.
 Վէրէշ . 163. Վլէվէ . 201.
 Վէրսոն Աիմէրեան . Տ. Վլէվէպէոկ . Վլէվէ-
 Լիւդլանդիա : պուոկ . 105. 197. 200.
 Վըզըլ բրմաք . 25. 27. 34. 40 Վլէրմօն . 119.
 Վըմբուոնկ . 183. Տ. Կ Վլիյտ . 231.
 Վըմբուոնկ : Վլիւնի . 119.
 Վընալը . 44. Վլուժ . 165.
 Վըրդ քիլիսէ . 264. Վլուխ արմաւենեաց . 288.
 Վըրմանշահ . 60. Վլուխ բարեյուսոյ . 291.
 Վթաց երկիր . Տ. Արթլան- Վլուխ Աորիէնտայի . 297.
 դիա : Վլուխ հեղուսից (սլա-
 Վիաբա . 310. քաց) . 291.
 Վիանա . 132. Վլուխ հիւսիսոյ . 238. 243.

Վլուխ շորնի .	297. 323.	Վոլատրա .	303.
Վլուխ Սէնտօհինօյի .	297.	Վոլգուիզաքա .	319.
Վլուխ Պուէգօն .	303.	Վոլդէր . Վոլդի .	179.
Վլուխ սառուցի .	297.	Վոլզիչան .	29.
Վլուխ սուտ .	291.	Վոլզու Վիւլու .	322.
Վլուխ սի՛ Վուկասու .	297.	Վոլզքօ .	318.
Վլուխ սուրբ Սոգոսի .	անդ :	Վոլէզալդէնանկօ .	311.
Վլուխ սպիտակ .	285.	Վոլէնսա .	110.
Վլուխ Վալէս իշխանի .	297.	Վոլէպէք .	302.
Վլօբրէնպուռկ .	205.	Վոլէտա .	79.
Վնիբւհալէն .	անդ :	Վոլէրէզարօ .	309.
Վո (Վոլ) . Տ . Իսթանբէյ :		Վոլթուր . Տ . Վադառոօ :	
Վոլոմէա .	176.	Վոլթսի . Վոլթսի Շէրիֆ .	
Վոլսէո .	187.	Տ . Լչրուսաղէմ :	
Վոխինքինա . Տ . Վոչինչինա .		Վոլթք .	241.
Վոդերու կղզիներ .	333.	Վոլիլօս .	287.
Վոմոռն .	163.	Վոլլբա .	152.
Վոնահուդ . Տ . Վոննօդ :		Վոմսյիդա . Տ . Օէդա :	
Վոնիա .	42.	Վոլմանա .	317.
Վոնկով .	289.	Վոլմպէռլանդ .	332.
Վոնկովի ծովերը . Տ .		Վոլնդինամարգա .	317.
Վարի Վոլինէա :		Վոլչ .	75.
Վոննէքդիբուդ . 297. 305.		Վոլչ Վոլնտալա .	62.
	306.	Վոլպա .	257. 313.
Վոչինչինա .	78.	Վոլպան .	92. 244.
Վոուսիքա .	119.	Վոլացօլա .	169.
Վոսթայնիցա .	168.	Վոլրաճի .	63.
Վորկանկ . Տ . Իսորաղմ :		Վոլրանգօ .	288.
Վորոմանտէլ .	76.	Վոլրասաօ .	314.
Վորտովա .	112. 321.	Վոլրիա . Վոլրլանդիա .	247
Վոլագաստան .	277. 290.	Վոլրիէլ .	93. 94.
Վոլալէօէ .	243.	Վոլրիլեան կղզիներ .	100.
Վոլամպուա . Տ . Վոլիմպուա :		Վոլրուկուադայի .	320.
Վոլատնառօ	154.	Վոլրսք .	247.

Վուրի ներուց .	334.	Վամայակուա . Տ. Հօնտու-	
Վարապամպա .	319.	բաս :	
Վասնեօլ . Վասնիա .	153.	Վամինօ .	141.
Վասնիխֆէլտ .	208.	Վամպա .	287.
Վասպլա .	221.	Վամօ . 102, 124, 154, 155.	
Վասանա .	183.	Վոյիմպուա .	107.
Վաէմնից .	162.	Վօննէքդիբուդ . Տ. Վօն-	
Վաէմն .	149.	նէքդիկուդ :	
Վաէմօնա .	155, 156.	Վօննօդ .	237.
Վաէֆէլտ .	201.	Վօնսդանց . Տ. Աոստանդիա :	
Վաիբբէնշթայն .	150.	Վօլին .	75.
Վաիզէնօյի .	323.	Վօպան .	311.
Վաուչիլո .	318.	Վօպլէնց .	201.
Վօնշդատդ . Տ. Պրաշօլ :		Վօպուուկ . 104, 208, 209.	
Վսիմօ . Տ. Վիուսիու :		Վօպպէ .	285.
Վրագաւ . Վրագոյիա .	105.	Վօռդի .	անդ :
	254, 255.	Վօռնվալլիսի լեռերը .	231.
Վրակույէվաց . Վրայու-		Վօռուներա .	111.
կէվազ .	263.	Վօռպախ .	213.
Վրդուր .	32.	Վօռուէճիօ . 105, 130, 131.	
Վրիգորոպօլիս .	250.	Վօռք .	237.
Վրիվան .	159.	Վօսդարիքա .	311.
Վօբէնհակէն .	222.	Վօսդնից . Տ. Աոստանդիա :	
Վօգուիմպօ .	319.	Վօսդրօմա .	247.
Վօթէլնօյի .	100.	Վօվայիդ .	43.
Վօլիմա . 23, 244, 310.		Վօվէնդուի .	235.
Վօլուլա .	310.	Վօտիաք . Տ. Վիշդաք :	
Վօլումպիա .	301, 305.	Վօրտիլեան լեռեր .	296.
	306, 316.	Վօրիէնդէս .	321.
Վօլուպրա . Տ. Աղգիք օձից :		Վօրֆու (Աորկիւրա) .	141.
Վօլքակուա .	319.	Վօցմանն .	181.
Վօլօսի ծովածոց .	269.	Վ .	
Վօհահուիլա .	309.	Վասաֆինկ .	222.
Վօմ .	59.	Վադդա . Տ. Ալնտ .	

Ղալարի գլուխ .	287. 294.	Ղէյ .	231.
Ղակիա .	164. 265.	Ղէնասսէրիմ .	77.
Ղակրին .	288.	Ղէնէտօմ . Տ. Պօղճաատա :	
Ղահիղի . Տ. Օղահայդի :		Ղէչուցօ .	310.
Ղահմատիա .	104. 145. 168.	Ղէռնաղէ .	80.
Ղամասկոս .	46. 48.	Ղէքսաս .	309.
Ղամաւիւրաս .	309.	Ղիդիկակա .	297.
Ղամպօլ .	247.	Ղիլզիդ .	197.
Ղայկէդէս .	269.	Ղիպէթ .	68. 86.
Ղանժօր . Տ. Ղանճաւոր :		Ղիսմինից .	178.
Ղանիա . Տ. Տանիմարբա :		Ղիրնաւ .	162.
Ղանճաւոր .	76.	Ղիւռինկէսվալա .	208.
Ղանուբ .	§ 102. 143. 146. { 193. 257.	Ղլասքալա .	310.
		Ղոմինիկա .	314.
Ղաշօղ .	268.	Ղոռնէա .	244.
Ղապակօ .	314.	Ղորրէսինեղուց .	333.
Ղապասքօ .	310.	Ղուբունկաղօ .	320.
Ղապարիէ .	49.	Ղուլա .	247.
Ղառիեա .	321.	Ղունա . Տ. Ղանուբ :	
Ղառմա .	318.	Ղունգին .	78.
Ղավլէթ . Տ. Թէպրիզ :		Ղունկուս .	88.
Ղարանաղի . Տ. Ամասի :		Ղուռին .	127.
Ղարապլուս .	46. 47. 281.	Ղուռլա . Տ. Տնեսդէր :	
Ղարապլուս արեմտեան .		Ղուգուման .	321.
Ղարապլուսի Շամ . Տ.	281.	Ղոփալիայի լիճ . Տ. Լի-	
		վատիայի լիճ :	
Ղարապլուս :		Ղոսայղամ .	194.
Ղարսուս .	42.	Ղոսասօս մօնդէս .	107.
Ղաւնուս .	209. 216.	Ղոսալէ .	204. 220.
Ղաւպէռ .	194.	Ղոսալէմիանտէ .	218.
Ղեղին գետ .	24. 82.	Ղոսալիք .	265.
Ղէխրան . Ղէհէրան .	58.	Ղոսաֆալքառ .	108.
Ղէմառ .	208.	Ղուէղէրօ .	154.
Ղէմէշվար .	163.	Ղուէնդ .	231.

Ղաւնէնդըն .	303.	Լանըք . Տ. Ոսպ :	
Ղառիէն .	201.	Լաշ .	267.
Ղաննաւա . Տ. Ղիրնաւ :		Լապլունդա .	175.
Ղանօւա .	264.	Լառմըդ .	235.
Ղաօմզէօէ .	243.	Լասլօւ .	176.
Ղաւէն .	247.	Լասսի . Տ. Լաշ :	
Ղաւիսդէ .	212.	Լաւա . Տ. Ճեւաւա :	
Ղասատ .	276.	Լաւաճիր .	87.
Ղրանգէպար .	76.	Լարուծանկպօղքու . անդ :	
Ղրապղուն .	43.	Լարօւլաւ .	247. 249.
Ղրաւանքօր .	75.	Լարուպէնի .	183.
Ղրինիտատ .	314.	Լաքսդ .	187.
Ղրինկանօ .	79.	Լարօպսճալն .	301.
Ղօրխանէ .	262.	Լաֆա .	49.
Ղօզէր .	284.	Լգիպտոս .	277. 278.
Ղօնկա .	334.	Լղեսիա . Տ. Ուրճա .	
Ղօնկադապու .	անդ :	Լէգադէրինօւլաւ .	247. 250
Ղօնկքինկ . Տ. Ղունգին :		Լէզտ .	61.
Ղօնտէնն .	223.	Լէկէննտօրֆ .	175.
Ղօոնէօ .	238.	Լէմէն .	54. 56.
Ղօքանդինէս .	324.	Լէնա .	206.
Լ .		Լէնի մաճալէ .	40.
Լագուցք .	98. 99.	Լէնիսէի .	23. 91. 244.
Լալպուզ սար . Տ. Կովկաս :		Լէնիսէիսք .	93. 98. 99.
Լաճեալը .	36.	Լէնպօլի սուլի . Տ. Ուրֆան .	
Լաճտէ .	205.	Լէշիլ ըրմսք .	34. 40.
Լամսյիքա . Տ. Լաճալքա :		Լէոսէյ . Տ. Ղըրսըյ .	
Լամանդրի .	23.	Լէսսօ .	90.
Լամէս (Ճըմս) .	288.	Լէվէն .	205.
Լայլա մէսճիտի .	43.	Լէտտօ .	90.
Լանա .	99.	Լէտօկաւա .	88.
Լանեա .	262.	Լէրկէոյ .	264.
Լանդզէքեանճ . Լանկէ .		Լէրքէ .	85.
քեանկ .	24. 82. 87.	Լէցէ .	191.

- Լէքադէրինստար . 253. Լըկիր փղսկրէից . 289.
 Լէքադէրինպուրկ . 98. Լըուսադէմ . 48.
 Լըլտըղ տաղի . 27. 40. Լըջանիկ արարիա . 54. 56.
 Լթէոյլիա . 290. Լըլան . 37.
 Լիյ . 77. Լըդոկիա . Տ. թօգաթ :
 Լիւդլանդիա . 222. Լըրոպա . 21. 101.
 Լիւննան . 84. Լըրոտաս . 270.
 Լկբատան . Տ. Համատան : Լըքսն . 333.
 Լկեղեաց . Տ. Լըղնկայ . Լփրատ . 23. 25. 27. 29. 53.
 Լղիսարէթուպօլիա . Տ. Լփրատացիք . Տ. Ըտանա :
 Կէնճէ , և Պաշպալօլ : Լփրոն . 48. Տ. Կ Հալիլ :
 Լութիա . 78. Լօղղաթ . 35.
 ԼուլիանսՀասպ . 301. Լօլիպա . Տ. Կեկէր :
 Լումնա . Տ. Ղըմնա : Լօհօր . 79.
 Լունին . 318. Լօոգ . Լօոք . 235. 302. 303.
 Լուպուլիուր . 74. Լօտօկաւա . Տ. Լէտօկաւա .
 Լուպօ . Տ. Գետ Հրոյ : Լօրկօթ . 77.
 Լուռա . 114. 120. Ծ.
 Լուտէնպուռկ . 151. Օաարա . Տ. Սահառա :
 Լուգադան . 310. Օաիրա . 276.
 Լտնա . Տ. Լթնա : Օակունթոս . Տ. Օանթա :
 Լտրուրիոյ . Տ. Տուսկիոյ Օակրապ . 163.
 ծով : Օամպէզէ . 286.
 Լըրանելեաց կղզիք . 294. Օամօռա . 111.
 Լըրասիս . 24. 27. 29. 37. 57. Օամօսց . 255.
 Լըղնկայ . 29. 30. Օանա . Տ. Տէմպէս :
 Լըրիէ . 297. 305. Օանթա . 142.
 Լըրկաթի կղզի . 294. Օանիկուէպար . 277. 286.
 Լըրկիր գերեաց . 289. 287.
 Լըրկիր գործոյ . 138. Օապ . 32.
 Լըրկիր հրոյ . 323. Օապուլ . 180.
 Լըրկիր Նագալայ . 290. Օարեհ . 64.
 Լըրկիր ոսկւոյ . 289. Օարիշատ . 31.
 Լըրկիր պարզեաց . Տ. Օաքադէքաս . 309.
 Պաղեստինու երկիր .

Օէլանդիա .	222. 225.	Լյցէ .	227.
Օէնկի .	37.	Լյէն .	143. 170. 371.
Օէվիօդ .	231.	Լյէր .	163.
Օբրըխան .	33.	Լյէրլիւ .	29.
Օկրպաօէ .	287.	Լյկիլ .	34.
Օինուորական սահմանա- դրութեներ .	166.	Լյկին . Տ. Ակն :	
Օիրա .	269.	Լյկինէ .	274.
Օլօօօլ .	176.	Լյկկէ .	195.
Օմիւռնիա .	41.	Լյղրիպօղ .	271. 273.
Օվեցցէնի . Տ. Հելվերտիա :		Լյմինէ պուրնու .	256.
Օվօրնիք .	265.	Լյմիլ .	120.
		Լյմիլէն .	213.
		Լյմն .	196.
Լյգուատօր .	317.	Լյմտէն .	193.
Լյդինկէն .	195.	Լյյելուպ . Լյյիպ .	261.
Լյդովիա .	271.	Լյյնէպախիթի ծովա- ծոց .	271.
Լյթիլ . Տ. Վօլկա :		Լյնդուէ Ուիօս .	321.
Լյթնա .	101. 124. 138.	Լյնդուէ տուէնօէ մինչօ .	107.
Լյանտ .	241.	Լյնկիւրիւ .	41.
Լյզա .	174.	Լյնկէսի . Տ. Անկէղիա :	
ԼյԼ Լյսթօնիալ .	111.	Լյնս .	143. 146.
ԼյԼ Թօր . Տ. Թօր :		Լյնց .	187. 193.
Լյլիս .	271.	Լյպէշֆօլօ . Տ. Պաշպալօլ :	
ԼյԼ Շէղերէ . Տ. Սիջադետք		Լյպէնստօնֆ .	215.
Լյլպա :	{ 102. 133. 143. 170. 189. 211.	Լյպրուտին .	236.
Լյլպէնֆէլտ .	201.	Լյպոօ .	102. 109.
Լյլպօկէն .	170.	Լյջ .	102. 124. 358.
Լյլպօրուղ .	91.	Լյջէն .	146.
Լյլսդէն .	206.	Լյջմիածին .	32. 38.
Լյլտդէն ճերմակ, ուսե .	189.	Լյռլաւ . Տ. Լյկեր :	
Լյլվանկէն .	188.	Լյոց .	169.
Լյլվանկէն .	186.	Լյոցկէպիուկ .	190.
Լյլվէնտ .	60.	Լյոֆուոդ .	199. 200.
Լյլց .	193.		

Լսողէ .	191.	Թաւիօ .	102. 106. 109.
Լսողէրապատ . Տ. Ըսող- րապատ :		Թամարին . Թամարիտա .	56.
Լսողէրկում . Տ. Կոան :		Թայյա .	172.
Լսողուէմատուռա .	107. 111.	Թայյս . Տ. Թիսա :	
Լսթիա . Լսթլանդիա .	247.	Թայյօ . Տ. Թաւիօ :	
Լսկիշէհիբ .	40.	Թայյօվան .	85.
Լսսէգուիպօ .	328.	Թայյօվանֆու .	անդ :
Լսսէք .	164.	Թանառօ .	126.
Լսքօ . Տ. Ըէլտէ :		Թաշկէնթ . Տ. Թարունտ :	
Լսվդին .	206.	Թապօն .	170.
Լտէռ .	203. 212.	Թառանթօ .	140.
Լտիմպուրկ .	236.	Թառնօվ .	176. 177.
Լտիրնէ .	262.	Թառնօբօլ .	176. 178.
Լրաթ . Տ. Հէրաթ :		Թառնօ .	124. 129.
Լրգիրում .	29.	Թասօս . Տ. Գաշօղ :	
Լրիէ . Տ. Լրիէ :		Թատմոր .	54.
Լրճիէշ .	27. 36. 40.	Թարէնթ . Տ. Թառանթօ :	
Լրտէպիլ . Տ. Ըրտէվիլ :		Թարխու .	96.
Լւպէա . Տ. Լղրիպօղ :		Թափօր .	48.
Լօղպէք . Տ. Պուխարա մէծ :		Թարքունտ .	67.
Լօլեան կղզիներ . Տ. Լի- բարեան կղզիներ :		Թաֆիլէթ .	283.
Լօրսէք . Տ. Լսսէք :		Թեբա . Տ. Թսթիֆէ :	
Ը .		Թեսսարիա . Տ. Թրհալա :	
Ըսգըռ .	237.	Թեբէյիբա .	295.
Ընկերութե կղզիներ .	334.	Թէաքի . Տ. Չէֆալօնիա պղտիկ :	
Ըշբիկիլից .	172.	Թլալիկ .	171.
Ըպիլպէռկ .	173.	Թէլալիլ .	94.
Թ .		Թէմիլ . Թէմիլէ .	102. 231.
Թաթարօտան .	25. 66. 68.	Թէմէշ .	168.
Թապիհամէնթօ .	124. 154.	Թէն . Տ. Տօն :	
Թաղանտիա . Տ. Տաղարնէ :		Թէնէսսէ .	306.
Թախաթին . Տ. Խուչվան :		Թէնէրիֆֆա .	294.
		Թէշէն .	174. 175.

Թեւո . Տ . Թաւո :		Թուլուղ .	118.
Թեոդոսիա . Տ . Վեֆէ :		Թուլօն .	անդ .
Թեոդուպօլիս . Տ . Կարին :		Թունկուղիա . Տ . Շինկքինկ :	
Թեպրիղ կէօլիւ .	37.	Թունիս . Թունուղ .	281 . 282
Թեւկլու .	143 . 152 .	Թուռ .	119 .
Թեւմինի .	140 .	Թուռկաւ .	122 .
Թեւոռալինա .	136 .	Թուսթէր . Տ . Շուշտար :	
Թեւաղընիկէ . Տ . Սէլանիք :		Թուսքուլանուճ . Տ .	
Թեւսինօ . Թեւսինօ .	120 .	Ֆուսքադի :	
	124 . 154 .	Թուրլա . Տ . Տնեսդէր :	
Թեւլէոօնէ .	134 .	Թուրքաստան .	67 .
Թեւլուղ .	59 .	Թուրֆան .	85 .
Թէքիր տաղը . Տ . Բօտուս .		Թաւրանի .	140 .
Ճուք :		Թաւան .	146 . 149 .
Թէքման .	29 .	Թաւանի լիճ .	143 .
Թէքֆիւր (Թէքիր) տաւ		Թաւպիա .	129 .
ղը .	256 .	Թաւլիղօ .	155 .
Թըմէշ .	160 .	Թաիէնդ .	158 . 159 .
Թիթերի .	283 .	Թաւրբաւ .	174 .
Թիթիզիկ .	94 .	Թաօնթօ .	134 .
Թիկրէ .	286 .	Թաւնսիլվանիա . Տ . Ան	
Թինէ . Տ . Իսթինտիլ :		տեալ :	
Թինթօ .	109 .	Թրէմէղան .	283 .
Թիչինօ . Տ . Թեւսինօ :		Թրիէստ .	153 .
Թիպինկէն .	188 .	Թրիպօլի .	43 .
Թիպիսքոս . Թիսսա .	160 .	Թրհալա .	262 .
Թիվա . Տ . Իսթիֆէ :		Թօղաթ (Աւղուկիա) .	35 .
Թիվօլի .	136 .	Թօղա .	126 .
Թիրօլ .	105 . 145 . 157 .	Թօլէտօ . Թօլէտօն .	110 . 111
Թիրօլեան ալբեան լեւ		Թօկօրասին .	284 .
ուեր .	143 .	Թօմագուքդ .	287 .
Թիֆլիղ .	37 . 38 .	Թօմսք .	93 . 99 .
Թոպոլսք .	93 . 98 .	Թօռսհալէն .	223 .
Թորթուճ .	29 .	Թօռօ .	111 .

Թօսկանա . 104. 125. 131.	Իլլով .	176.
Թօր .	55.	Իկլալա . 172.
Թօփ տաղր .	29.	Իկլաւ . 173.
Թօփրագ գալէ .	32.	Իկոնիա . Տ. Գոնիա :
Թօքայի .	163.	Իհալալան . 62.
Ժ .		Իմասպարի . 90.
Ժէշով (Թէշով) .	176.	Իմաուուս . Տ. Հիմալայա :
Ժիւօն .	116.	Իմէրէթ . 93. 94.
Ժիւուա . 116. Տ. Կ Լ յուուա :		Իմարօ . Իմրօղ . 268.
Ժոււքիէլ .	176.	Ինդոս . 24. 62. 64. 69. 87.
Ի .		Ինզէլի . 60.
Իբսիչ .	235.	Ինկիլիթէուուա . Ինկիլիղ .
Իգա . Տ. Օէգա :		104. 231. 232.
Իզառ . 143. 150. 184. 185.		Ինկիլիղի հարաւային Լճե-
Իզէուէ .	126.	րիգա . Տ. Կուայանա ին-
Իզէօ .	124. 154.	կիլիղի :
Իզմիր .	41.	Ինկիլիղի հիւսիսային Լճե-
Իզնիգ .	անդ :	րիգա . 300. 302.
Իզնիմիտ . Իզնիքիմիտ .	անդ :	Ինճէսու . 36.
Իզօլա կոօսսա .	169.	Ինն . 120. 143. 146.
Իզօնցօ .	152.	149. 158.
Իթարա . Տ. Թէֆալօնիա		Իննսրուք . 158.
պզտիկ :		Ինվեռնըս 236.
Իլիս . Տ. Լչիս :		Ինտիանա . 307.
Իլլահապատ .	74.	Ինտիկիրգա . 23. 244.
Իլլէո .	158. 184. 187.	Ինքնագլուխ թաթստան .
Իլլիմանի .	297. 319.	Տ. Թաթարստան :
Իլլինուա .	307.	Իչիան Լոդուարդ . 303.
Իլլիրիա .	104. 105.	Իչիանի կղզի . 294. Տ. Կ
	145. 152.	Պէշիւք ստա :
Իլլի .	143. 206. 212.	Իչիան Ուէլս . 304.
Իլլէն .	244.	Իշքիրօս . Տ. Սաստըք :
Իլլէնաւ .	206.	Իչ . Տ. Ից :
Իլլպէսան .	262.	Իպրայիլ . 264.

Իջեղի .	42.	Իքինճի պարա . Տ. Անտի-
Իռլանտիա .	231. 237.	պարա :
Իսթանտիա .	268.	Լ .
Իսթանբէջ .	45.	Լա Բլադա . Տ. Բլադա :
Իսթինտիլ .	273.	Լաբլանդիա . Լաբոնիա .
Իսթիֆէ	272.	240. 242.
Իսթմո .	317.	Լաբոնիա՝ Աորվեգիայի . 243.
Իսլամլը .	36.	Լադոնիա . Լագանի . 271.
Իսլամպուլ . Տ. Ստամպուլ :		Լաղիստան . Տ. Գրապղուն :
Իսլանդ . Իսլանդիա .	101.	Լաղման . 64.
	220. 223.	Լալանդիա . 222.
Իսկէնտէրիէ . Տ. Աղէք-		Լալէօ . 238.
սանդրիա :		Լակեդեմոն . Տ. Սիղիստրէ :
Իսմայիլ .	252.	Լակօա . 290.
Իսնի .	39.	Լակօ մաճճիօռէ . { 102. 124.
Իսքէնտէրիէ .	262. 263.	Լ 154.
Իսքիա .	139.	Լակօս . 288.
Իսֆէհան . Տ. Սպահան :		Լահիճան . 60.
Իվիդա .	113.	Լահոռ . 72.
Իտալիա .	104. 124.	Լահսա . 54. 55.
Իտղայն .	210.	Լամմաթ . 120.
Իրադ աճէմի .	58.	Լա Սանչա . 110.
Իրադ արապի .	26. 51.	Լայբցիկ 190.
Իրավատտիւ .	87.	Լայդմէռից . 170. 171.
Իրիս . Տ. Աէշիլ ըրմադ ,		Լայթ . 236.
և Աբրոտաս :		Լայն գետ . 291.
Իրիուքք .	93. 98. 99.	Լայնա . Լայնէ . 208. 210.
Ից .	207.	Լայէտոռ . 235.
Իւնիէ .	43.	Լայպախ . 152. 153.
Իւչ քիլիսա . Տ. Լջմիածին :		Լայտէն . 226.
Իւսկիւպ .	262.	Լան . 202.
Իւսկիւտար .	40.	Լանկլանդիա . 222.
Իւսսել վերին .	225.	Լապոատոր . 302.
Իւրմիայի ծովակ . Տ. Օո-		Լասսա . 87.
վակ Իւրմիոյ :		

- Լասֆէ . 257. Լէնքէսղըռ . 235. 308.
 Լա Սալէդդա . 141. Լէոն . 311.
 Լատար . 87. Լէպէռ . Տ. Լոռա :
 Լատոկա . 102. 244. Լէսպոս . Տ. Սիտիլի :
 Լար . 61. Լէվէն . Տ. Լովանիա :
 Լարարէ . 284. Լէվիա . 236.
 Լաւէնպոռակ . 105. 222. 223 Լէտա . 205.
 Լաւսից . 190. Լէրմա . 309.
 Լաւսից վերին . 199. Լէփանթօ . Տ. Լյնէպախ-
 Լաւրենտիոսի ծոց . Տ. Թի :
 Լակօա : Լէօն . 111. 112.
 Լաւրէտօն . Տ. Լօռէթօ : Լէօպօլիս . Տ. Լլլով :
 Լաքա . Տ. Օլիմպոս : Լէօպօլտսպէռակ . 146.
 Լաքետիվեան կղզիներ . 80. Լէֆօօշէ . 45.
 Լաքսէնպոռակ . 148. Լընտըն . Տ. Լոնդոն :
 Լաօս . 78. Լընտընտէրրի . 237. 329.
 Լեհաստան . 104. 253. Լըշէց . Լըշցա . 178.
 Լեռան գետ . 291. Լիաթոռնակ . 86.
 Լերինք Սողամոնի . Տ. Լիբանան . 25. 46.
 Սողամոնի լերինք : Լիբարեան կղզիներ . 140.
 Լեզոսիա . Տ. Լէֆօօշէ : Լիբարի . անդ :
 Լէգէոն . Տ. Լիուգիու : Լիբրէ . 196.
 Լէգէօնեան կղզիներ . Տ. Լիբրէ Շառամպոռակ, Լա՛մ
 Լիուգիուեան կղզիներ : Շաւէնպոռակ . 105. 214.
 Լէզինա . 169. Լիբրէ Տէգմօլտ . 105. 213.
 Լէխ . 158. 184. Լիբրըդատդ . 213.
 Լէմկօ . 213. Լիբիա . Տ. Լիփրիկէ :
 Լէմնօս . Տ. Լիմի : Լիբիական լերինք . Տ.
 Լէմպէռակ . Տ. Լլլով . Շէպէլ Թայլամոմ :
 Լէնա . 23. 44. Լիբիայի անապատ . 285.
 Լէնեօնէ . 154. Լիբիցքա . Լիբսիա . Տ.
 Լէնկէրուտ : 60. Լայբցիկ :
 Լէնսդըռ . 237. Լիէժ . Տ. Լեզգիիս :
 Լէնցա . 129. Լիխթէնշդայն . 105. 216.

Ի հիսթէնպէսկ .	208.	Ի ռմպարտեան Վ Լնեաիկ .	
Ի կնից .	199.	104. 125. 145. 154.	
Ի հմ .	32.	Ի ռմպարտիա .	154.
Ի հմա .	318.	Ի ռմպոք .	80.
Ի հմըսիք .	237.	Ի ռնդոն . Ի ռնտուա .	234.
Ի հմնի .	268.	Ի ռվանիա .	230.
Ի հմպուրկ . 210. 229. 230.		Ի ռտոմերիա .	104. 145.
Ի հմպուրկեան լեռեր .	186.	Ի ռւապէլ .	152.
Ի կյիլը .	119.	Ի ռւառ .	102. 114. 116.
Ի կյոպուէկաթ .	109.	Ի ռւքաղա .	275. 290.
Ի հնկէն .	191.	Ի ռւգդոն . Տ. Ի հօն :	
Ի հնց .	149.	Ի ռւգդոն Պատաւիոյ . Տ.	
Ի հնքէքինկ .	241.	Ի պյտէն :	
Ի հուգիու .	87.	Ի ռւդոյիկոս .	293.
Ի հուգիուեան կղզիներ .	}	86. Ի ռւդինէ . Տ. Ի էղինա :	
		87. Ի ռւզօն . Տ. Սանիլա :	
Ի հսապօն . Ի հսպօնա .	107.	Ի ռւիզ . Տ. Ի ռւդոյիկոս :	
Ի հվատիայի լիճ .	270.	Ի ռւիզիանա .	306.
Ի հվատիէ .	272.	Ի ռւկանի լիճ . Ի ռւկանօ .	
Ի հվըքուրլ .	235.	Ի ռւկան . 120. 124. 154.	
Ի հվօռնօ .	133.	Ի ռւչինա .	180.
Ի հաս .	235.	Ի ռւպիանա .	153.
Ի ռւգդիլս .	229. 230.	Ի ռւպլին .	254. 255.
Ի հւհիս . Տ. Ի էվիս :		Ի ռւս .	62.
Ի հնէպուռկ . 291. 192. 193.		Ի ռւսատիա . Տ. Ի սուսից :	
Ի հնֆօռէսդի լեռերը .	231.	Ի սանի լերինք .	275. 290.
Ի հւպէք . 105. 205. 218.		Ի ռւտոյիկսպուռկ .	188.
Ի հւս .	228.	Ի ռւցէոն .	122.
Ի հւսիտանիա (Ի ռւսիտանիա)		Ի ռւցկա . Ի ռւցք .	251.
Տ. Փօրթուկալ :		Ի ռւքիան .	87.
Ի հւրիկէ . Տ. Ի լլիրիա :		Ի ռւքնօլ .	75.
Ի հօն .	117.	Ի ռւքսէնպուռկ .	105. 227.
Ի հֆէ .	237.	Ի ռւքքա .	104. 125. 130.
Ի հֆիա . Ի հֆլանդիա .	247.	Ի վուլ . Տ. Ի վուլ :	

Լօանկօ .	289.	Խուժիստան .	60.
Լօղէն .	114.	Խուճկան .	31.
Լօմնիչ .	159.	Խոռուտիմ .	170.
Լօնկ .	238.	Խուլամթի երկիր .	145. 163.
Լօնկուտտ .	293.	Խորլմ . Խորիմ .	68. 251.
Լօնկիյէլտ . Տ. Լօնկ :		Խորլմի անապատ .	251.
Լօպէզի գլուխ .	288.	Խօճա պէյ . Տ. Օտէսսա :	
Լօպէնչուպն .	215.	Խօշապ .	33.
Լօտի .	155. 156.	Խօշ օղան .	43.
Լօր . Տ. Լար .		՛Օ .	
Լօրաստան	61.	՛Օաղկած լեռան . Տ. Ըլա-	
Լօրէթօ .	136.	տաղ :	
Լօբրիա .	271.	՛Օէա . Տ. Սիւրթէտտ ա-	
		տասը :	
Խօ .		՛Օովակ Խւրմիոյ .	37.
Խաղան .	68. 93. 97.	՛Օովապետի կղզիք .	292.
Խալքիա . Տ. Լչըրիպօղ :		՛Օով բղնունեաց . Տ.	
Խամալարի .	23.	Սանայ ծով :	
Խամուր .	32.	Կ .	
Խանտահար .	64. 65.	Կաէթա .	139.
Խարբերդ .	34.	Կալամ .	288.
Խարքօլ .	247.	Կալաչ . Տ. Քալաս :	
Խափան .	38.	Կալէս . Տ. Ուէլ :	
Խղար .	95.	Կալիցիա .	{ 104. 111. 145.
Խէլամթ . Տ. Քէլամթ		{ 175. 178.	
Խէմնից .	191.	Կալիցիական լեռեր .	108.
Խիզան .	33.	Կալկադա . Տ. Քալքուդա :	
Խիէմի լիճ .	143. 184.	Կախէթ .	93. 94.
Խիւտավէնտրեար .	40.	Կամէնից .	251.
Խլատ .	33.	Կամպիա .	276.
Խնուս .	29.	Կայլ .	152.
Խոյ .	38. 59.	Կայսլինկէն .	188.
Խորազմ .	67.	Կանայ .	47.
Խորասան .	61. 65.		
Խոր վերապ .	37.		

Կանանչ գլուխ . Տ. Գալա-	Կելիպօլու պօղաղը .	{ 102.
րի գլուխ :		{ 264.
Կանանչ լեռ .	297. Կելտոհա .	225.
Կանդ (Կան) . Տ. Կէնդ :	Կէնդ .	230.
Կապադոկիա .	35. Կէնճէ .	39.
Կապուտակ գետ . Տ.	Կէնֆ .	122. 123.
Լանդչէքեանճ :	Կէնֆի (ճինէվրայի) լիճ .	
Կապուտակ լեռ .	297.	102. 120.
Կառիլիանօ .	138. Կէորկիէվսք . Տ. Կաւկասիա :	
Կառկանօ .	137. Կէչվան .	31.
Կառօլինեան կղզիներ .	333. Կէպա .	288.
Կառտա .	102. 124. 154. Կէռա .	208. 215.
Կասկօնի ծովածոց .	114. Կէռլա .	165.
Կասպից ծով .	66. Կէրէպ .	106.
Կաստիլիա . Տ. Հին ,	Կէօռիէ .	292.
Նոր Կաստիլիա :	Կէօրկիա .	306.
Կատարինուպօլիս . Տ.	Կէօրտէս . Տ. Կորնթոս :	
Լէքաթէրինպուրկ :	Կէօրց .	153.
Կատէմէս .	285. Կէօքճէ տէրեա . Տ. Գե-	
Կարդագինէ . Տ. Կարկեզոն :	ղարքունոյ ծով :	
Կարթագինէ .	317. Կէֆլէ .	241.
Կարին .	29. Կընկա . Տ. Գանգէս :	
Կարկեզոն .	282. Կէֆլէ .	241.
Կարմիր գետ .	309. Կընկա . Տ. Գանգէս :	
Կարրու .	77. Կիզէն .	203.
Կարօն .	114. Կիլան .	59.
Կաւկասիա .	93. 95. Կիլիկիա . Տ. Լտան :	
Կեսարիա .	36. 49. Կինկէն .	188.
Կեսարիա Սաւրիտանիոյ .	Կիռլա պապի .	183.
Տ. Ճէզայիր :	Կիպրալթար .	112.
Կէդդէվից .	189. Կիպրալթարի նեղուց .	{ 102.
Կէդդինկէն .	191. 192.	{ 275.
Կէրոնզի .	235. Կիպրոս . Տ. Քըպրըլ :	
Կելիպօլու .	264. Կիվա .	67.

Կիրիտ .	260. 267.	Կովկասեան դաւառք .	{ 93.
Կիրկիտ .	67.		{ 96.
Կիւսթէրէ .	36.	Կովկասիա . Տ. Կաւկասիա :	
Կիւմիւշխանէ .	43.	Կորէա .	288.
Կիւնեէ . Կիւնիէ .	43. 94.	Կորկիրա . Տ. Գօրֆու :	
Կիւսդէմ . Տ. Սալամպրիա :		Կորնթոս .	271.
Կիւրէնա .	282.	Կորնթոսի կիրճ .	անդ :
Կիւրճիստան . Տ. Ալիք :		Կուսդէմալա .	311.
Կլան .	208.	Կուսեանա . Կուսյանա .	
Կլառուս .	122.		297. 326.
Կլաց .	199.	Կուամա .	276.
Կլաւիա .	191.	Կուամանկա . Տ. Լ. յարութ :	
Կլէսկօ .	236.	Կուսյագուիլ .	317.
Կիւսշաւաթ .	223.	Կուսյանա ինկիլիզի .	327.
Կլօմէն :	238.	Կուսյանա օլանտրզի .	անդ :
Կլօսդրո .	235.	Կուսյանա ֆուանտրզի .	անդ :
Կլաւդիոսպօլիս . Տ. Գլուժ :		Կուանահանի .	315.
Կլզի գաղղիոյ . Տ. Սաւրի-		Կուանաքսուադօ .	309.
տիա :		Կուասդալա .	129. 130.
Կլզիք կուսանաց .	314.	Կուատալահարա .	110.
Կլզիք օձից .	անդ :	Կուատալափառ .	109.
Կլզի օձերու . Տ. Լ. նկուիլա :		Կուատալգուիլի .	անդ :
Կլիւնա .	188.	Կուատիանա .	106. 109.
Կողլանդիա .	240. 241.	Կույնէսյի կղզիները .	294.
Կօթլանդ .	241.	Կուինէա վարի .	277. 289.
Կողկիսէ . Տ. Գուրիէլ :		Կուինէա վերի .	277. 288.
Կողանիա .	200.	Կույիուղքոյա .	113.
Կոմորեան կղզիներ .	292.	Կուիքօվար .	75.
Կոստանդիա .	194.	Կուձուռագ .	անդ :
Կոստանդինա .	283.	Կուճպիննէն .	197.
Կոստանդնուպօլիս . Տ.		Կումրի .	31.
Ստամպօլ :		Կունտվանա .	74.
Կօլ . Տ. Իսթանբէոյ :		Կուռա շուճուա .	183.
Կովկաս .	23. 30. 91.	Կոււք .	143.

Կուտինա .	41.	Կրման .	61.
Կուր .	24. 27. 30. 37.	Կրօտնօ .	247.
Կուրէն . Տ. Կիւրէնա :		Կօա .	76.
Կուրկան .	60.	Կօրլէն .	196.
Կուրվալ .	74.	Կօղհասպ .	301.
Կաամրիան լեռեր .	231.	Կօնաղ .	326.
Կապց .	215.	Կօզլա .	193.
Կոան .	162.	Կօթա .	104. 208. 209.
Կոանատա .	112. 311.	Կօթակէլֆ .	238.
Կոան սասսօ տ'իտալիա .	137.	Կօթէնպուռկ .	241.
Կոաց .	151.	Կօլուէ .	237.
Կոաւպիւնտղէն .	122.	Կօմրօն . Տ. Պէնտերասաս :	
Կռէնատա .	314.	Կօցցօ .	141. 268.
Կռէնատիլեան կղզիներ .		՝ .	
	անդ :	՝ սակ .	226.
Կռէնինկ .	226.	՝ սպարէ .	64.
Կռէնինկիա .	225.	՝ սղէ .	205.
Կռէնլանտիա .	301.	՝ սլէպ .	46. 47.
Կռէնլանտիա արևելեան .		՝ սլիլ .	49.
Տ. Շ բիցպէռկ :		՝ սլիէ .	178.
Կռէնօպլ .	119.	՝ սլիշիա .	անդ :
Կոխմմա .	190.	՝ սլիֆօպրս .	303.
Կոխմմինկ .	150.	՝ սլէ .	200.
Կոխիւ .	235.	՝ սլպէռչդատղ .	անդ :
Կոխնք .	236.	՝ սլսէնպուռկ .	210.
Կոսպէնհակէն .	191.	՝ սղբատ .	39.
Կոստէնհայմ .	190.	՝ սձեար .	54. 55.
Կոսկիլօրնէն .	143. 146.	՝ սձկատար .	182.
Կոսովարասյն . Տ. Օռա-		՝ սամատան .	59.
տիա :		՝ սամրարձման կղզի .	294.
Կտուց .	32.	՝ սամեմի կղզիներ . Տ. Սն-	
Արէկօրիօրէլ . Տ. Պրիգո-		լուլեան կղզիներ :	
րոպօլիս :		՝ սամէլն .	193.
Արէտէ . Տ. Արիտա :		՝ սամի .	85.

Համբ.	200.	Հաւա .	77. 78.
Համպուռուկ .	105. 217.	Հաւստութ .	149.
Հայաստան .	26. 27.	Հելարաս . Տ. Իլլասպատ :	
Հայաքաղաք . Տ. Կէռլա :		Հելլենական լերինք . Տ.	
Հայէ . Տ. Հասկ :		Յունաց լերինք :	
Հայթի .	313.	Հելլիտիա .	104. 105. 120.
Հայլպօսն .	188.	Հմոս .	101. 256.
Հայմպուռուկ .	149.	Հերմոն .	248.
Հայնան .	85.	Հելէսպոնտոս . Տ. Կիլի-	
Հայտարապատ .	75.	պօլու պօղաղը :	
Հայտէլպուռուկ .	195.	Հելմէդէտդ .	211.
Հանէա .	268.	Հելուսէճ .	272.
Հաննա .	172.	Հելսինկէն .	214.
Հաննաւ .	202.	Հէճաս .	55.
Հանօվէն .	{104. 105.	Հէմշերէ .	43.
	{191. 195.	Հէյպէլի .	44.
Հապէշ . Հապէշիստան .		Հէննէկաւ .	229.
	277. 285.	Հէպրիտեան կղզ իններ .	236.
Հառգֆրրտ .	308.	Հէոզէլ . Տ. Լայնա :	
Հառլէմ .	226.	Հէոմանչգատդ . Տ. Սիպին :	
Հառց .	143. 191. 195.	Հէոմիթ .	323.
Հասարակածի ֆռանսա . Տ.		Հէոնհուիթ .	191.
Կուայանա ֆռանսրդի :		Հէոսֆէլտ .	202.
Հասսիա . Տ. Հէսսէն :		Հէոցօկէնպուշ .	226.
Հասլաննա .	313.	Հէոքուլանուս .	139.
Հասրոսլէպէն .	223.	Հէսսէն՝ Կասսէլ .	105. 202.
Հատինկդոն .	236.	Հէսսէն	105.
Հատուած Վայէնի . Տ.		Հէսսէն Համպուռուկ .	216.
Կուայանա ֆռանսրդի :		Հէսսէն վարի .	202.
Հատրամօթ .	56.	Հէսսէն վերի .	202. 203.
Հարաւային Միա, Իմ՝		Հէսսէն Տամբզատդ .	{104.
Հնդկաստան, Կ Իմ՝			{203.
Նոր երկիր .	21. 329.	Հէտեւան լեռեր .	138.
Հարաւային Վրաստան .	328	Հէրաթ .	65.

Հէրբիպօլիս . Տ. Ա իւոց- պուռկ :		Հիւրմիւսինեղուց . Տ. Որմոսի նեղուց :	
Հէրսէկ .	265.	Հնդիկք . Հնդկաստան .	{ 25. 169.
Հէրբիչ .	235.	Հնդկաց լեռեր .	23. 69.
Հէրցէկօվինա . Տ. Հէրսէկ :		Հողի սուրբ .	326.
Հէքլա .	101. 221.	Հողոյն սրբոյ գետ .	286.
Հէքսդ .	210.	Հողոյն սրբոյ ծոց . Տ. Լակօա :	
Հըճըր . Տ. Հէճաս :		Հոլանդիա . Տ. Օլանտա :	
Հըյէլմառ .	239.	Հոնարուրու .	336.
Հըննիքէյֆ .	34.	Հոռոտենքա .	179.
Հիբէնպօռէաս .	91.	Հովհնոզ .	85.
Հիլլա .	52.	Հուբէ .	84.
Հիլտէսհայմ .	191. 192.	Հուզում .	223.
Հիլտպուռկսհաւզէն .	{ 267. 1208.	Հուէ . Տ. Ֆուքսուան :	
Հիմալայա . Հիմալէ . Հի- մալի .	23. 63. 69.	Հուէլլա .	109.
Հիմմէլսպէռկ .	220.	Հուլ .	235.
Հիյտէրապատ .	63.	Հումպրո , Գուէնդ :	
Հինգոս . Տ. Ինգոս :		Հումօռա . Տ. Կուռա Հու- մօռա :	
Հինդուան .	292.	Հունան ,	84.
Հին Աաստիլիա .	111.	Հունտուիք .	195.
Հին Չէրքազք . Տ. Չէր- քէզ :		Հուռօն .	297. 307.
Հին ջղուղա . Տ. ջղուղա :		Հուտղօն .	297.
Հինա . Տ. Հնդկաստան :		Հուտսօնի ծոց .	298. 302.
Հինտուքուչ .	64. 66.	Հուրունտատսյէլ .	62.
Հիպէնիա . Տ. Իսլանդիա :		Հուքվան . Տ. Հուբէ :	
Հիպպօնա .	283.	Հաստիչ .	173.
Հիսթանիօլա .	313.	Հէմս . Տ. Ուէյմ :	
Հիտրա . Տ. Չամլուճա :		Հոդոն . Տ. Ուտոս :	
Հիբկանիա . Տ. Մազանդա- րան :		Հոմ .	135.
Հիւրմիւս . Տ. Որմոս :		Հոմայու տէրուիլ .	{ 125. 134.

Հոռմկլա . Տ. Բում գալէ :		Ղ :	
Հրէաստան . Տ. Պաղես-		Ղ աղնա .	64.
տինու երկիր :		Ղ ալաթա . Տ. Ղալաթա :	
Հօան . Հօանկօ . Հօան-		Ղ արապազար , Ղ արասու-	
պօ .	24. 82.	պազար .	251.
Հօթուն .	252.	Ղ արիզմէ . Տ. Խորազմ :	
Հօլթայն .	105. 222. 223.	Ղ արս . Տ. Ղարս :	
Հօլքար .	75.	Ղ ըզըլպաշ . Տ. Պարսկաս-	
Հօլօմուց . Տ. Օլմից :		տան :	
Հօխըշլապ .	150.	Ղ քրաաթ .	285.
Հօխհօն .	143. 146.	Ղ ղնիա . Տ. Ղանիա :	
Հօխվարդահէհէ .	146.	Ղ ուկայեան կղզիներ .	315.
Հօհէնէմն .	159.	Ղ ուկայօ .	անդ :
Հօհէնէք .	անդ :	Ղ' .	
Հօհէնշթայն .	191.	Ղ' ալօֆներուն երկիրը .	288.
Հօհէնպէռկ .	186.	Ղ' անիկ .	34. 35.
Հօհէնցօլէնն .	105. 214.	Ղ' սաղջուր .	34.
Հօհէնցօլէնն Հէխին-		Ղ' եարօն .	25. 88.
կէն .	214.	Ղ' եալա .	79.
Հօհէնցօլէնն Սիկմառին-		Ղ' արմակ լեռ .	64. 297.
կէն .	անդ :	Ղ' էզայիր .	281. 282. 283.
Հօմպուռկ .	216.	Ղ' էզիրա էլ արապ . Տ.	
Հօյա .	119.	Լրապսպան :	
Հօնան .	84.	Ղ' էզիրէ .	50.
Հօնտուրաս .	311.	Ղ' էլալապատ .	65.
Հօսսդ .	189.	Ղ' էլապատ .	64.
Հօրնի գլուխ . Տ. Ղլուխ		Ղ' էմսգաւն .	294.
Հօրնի :		Ղ' էյ .	77.
Չ .		Ղ' էնկուտայի .	96.
Չէպուռ .	154. 157.	Ղ' էնօլա .	127. 128.
Չիթենեաց լեռ .	48.	Ղ' էպէլ .	47.
Չիոքնից .	152.	Ղ' էտէնօ .	154.
Չիւնի լեռ .	291.	Ղ' ըմնա .	74.
Չմեռլան լեռ .	անդ :	Ղ' ըմն . Տ. Եամէս :	

ճ'ըսըյ .	235	Ս'ալակէզդայի ծովեղերք .		
ճ'իառէթթա .	138.		289.	
ճ'իզէ .	280.	Ս'ալաղա .	78. 79.	
ճ'իլօլօ .	80.	Ս'ալապար .	75. 76.	
ճ'իհան .	42. 43.	Ս'ալատէզդա .	114.	
ճ'ինէվրա .	Տ. Կէնֆ :	Ս'ալէ .	80.	
ճ'ինէվրայի լիճ .	Տ. Կէն-	Ս'ալթա .	125. 141.	
ֆի լիճ :		Ս'ալիմպա .	289.	
ճ'իումալէու .	180.	Ս'ալուլեան կղզիներ .	323.	
ճ'իոճէնթի .	140.	Ս'ալվա .	73.	
ճ'իպիլթէրրայի նեղուց .	Տ.	Ս'ալվազիա .	Տ. Ս'էնկէշէ :	
Կիպրալթարի նեղուց :		Ս'ալաիվեան կղզիներ .	80.	
ճ'իտտէ .	55.	Ս'ալօրքա .	Տ. Ս'յօրքա :	
ճ'իրճէ .	280.	Ս'ակեդոնիա .	263.	
ճ'իւրճիով .	Տ. Եւրկէյ :	Ս'ակելանեան երկիր .	{301.	
ճ'իւրճով .	166.		{322.	
ճ'որով .	25. 27. 29. 30. 43.	Ս'ակելանեան նեղուց .	298.	
ճ'ուլամերկ .	33.	Ս'ակէռէօէ .	243.	
ճ'ուտի .	33. 49.	Ս'ակինտանաով .	Տ. Ս'ին-	
		տանաով .		
Ս :				
Ս'աաղ .	Ս'աաս .	Տ. Ս'օղա :	Ս'ակտէպուռկ .	199.
Ս'ադատա .	283.	Ս'աշալըճ .	42.	
Ս'ազդաղենա .	317.	Ս'աշէ .	76. 292.	
Ս'ադամպա .	289.	Ս'աշրա .	56.	
Ս'ադդէռհօն .	120.	Ս'աղբրպ .	277. 281. 283. 284	
Ս'ադուռին .	317.	Ս'աճառստան .	Ս'աճառք .	
Ս'աղալգուիվիր .	283.		104. 148. 159.	
Ս'աղամպիք .	Տ. Ս'օղամպիք :	Ս'այդէնհայմ .	216.	
Ս'աղանդարան .	Ս'աղէն-	Ս'այէլլա .	137.	
տէրան .	60.	Ս'այմաչին .	86.	
Ս'աղօվիա .	254.	Ս'այն .	143. 184. 193. 194.	
Ս'աթամայի .	90.	Ս'այնա .	272.	
Ս'աժարք .	36.	Ս'այնէ .	306.	
Ս'ալաղիէ .	34.	Ս'այնինկէն .	208.	

Սայնլանդիա .	236. 237.	Սառս .	160.
Սայնունկէն .	104. 207. 209.	Սասղրիխ .	230.
Սայնց . Տ. Սօկունտիա :		Սասիա . Տ. Արարատ :	
Սայսէն .	190.	Սասուլիբաղամ .	75.
Սայսուր .	75.	Սասա .	105. 130. 131.
Սայր Աստուծոյ .	322.	Սասսալուզէդ .	306.
Սայրի նեղուց .	323.	Սաստրգ .	270.
Սայքօնկ .	87.	Սասքարա .	283.
Սայօսքա .	113.	Սասքարենեան կղզի-	
Սանաղկերտ .	29.	ներ .	293.
Սանդուա .	155. 156.	Սատակասքար .	անդ :
Սանեայ, Սանէսլեռեր .	269.	Սատէչրա .	295. 319.
Սանի Վուալին .	323.	Սատրաս .	73. 74.
Սանիլա .	81.	Սատրիտ .	110.
Սանիլեան կղզիներ . Տ.		Սարաթաներուն երկիրը .	72
Փիլիպեան կղզիներ :		Սարանեօն .	297. 317. 324.
Սանիսա .	42.	Սարաշ .	40. 43.
Սանկազօր .	75.	Սարավի .	276. 290.
Սանհայմ .	194.	Սարագախօ .	297.
Սանչուրիա . Տ. Շինկէքինկ :		Սարգապան .	77.
Սանտարա .	287.	Սարիա թափէռ .	149.
Սանտինկօններուն եր-		Սարիամեան կղզիք .	333.
կիրը .	անդ :	Սարիա Յէլ .	151.
Սաշատ . Տ. Սէշիտ :		Սարիլանդ .	306.
Սաշկաթ .	56.	Սարից .	257.
Սաչեռադա .	135.	Սարմարա .	44.
Սապրուք .	285.	Սարօգ . Տ. Սաղրըպ :	
Սառագայպօ .	316.	Սարսիլիա . Տ. Սառսէյլ :	
Սառանհասօ .	326.	Սարք . Տ. Սեդիա .	
Սառգինիք .	315.	Սարքէզի կղզիներ .	335.
Սառխ . Տ. Սօրավա :		Սացցառա .	140.
Սառոնի .	327.	Սաւլէ .	319.
Սառպուռուկ .	151. 202.	Սարիտանիա . Տ. Սաղրըպ :	
Սառսէյլ .	118.	Սարիտիա .	293.

Սարասար .	80.	Սենջէսդըր .	234.
Սարսօ .	84.	Սէշէտ .	61.
Սարէնցիէ .	297. 303.	Սէշօաքան .	309.
Սարբան . Տ. Սըբբան :		Սէռդէպուրկ .	199. 200.
Սեզենա .	271.	Սեռքուռի պսյ (ծոց) .	334.
Սեզիա .	58.	Սէսսինա .	140.
Սեխակի կղզի .	100.	Սէսսինիա .	271.
Սեծ բրիտանիա . Տ. Իրիտանիա :		Սէսրայիմ . Տ. Սըր :	
Սեծ գետ . Տ. Ղօմպա :		Սէտէմ .	191.
Սեծ գետ Հիւսիսոյ .	326.	Սէտիա .	283.
Սեծ Ղապէթ .	87.	Սէտինէ .	56.
Սեծ շայաստան .	28.	Սէտիօլան . Տ. Սիլան :	
Սեծ ձկան գետ .	291.	Սէրիճ . Տ. Սարից :	
Սեծ Պուխարա .	67.	Սէրկուրի .	77.
Սեծ Արատին . Տ. (Ուստի) տիա :		Սէրուն .	297.
Սեղարա .	272.	Սէրվէ .	224.
Սեռեալ ծով .	48.	Սէրաին .	52.
Սեզիլինէ . Տ. Սիտիլի :		Սէց .	119.
Սէէն .	222.	Սէքլէնպուռկ .	204.
Սէլ .	152.	Սէքլէնպուռկ Շ դուէլից .	104. 204.
Սէլառ .	202. 239.	Սէքլէնպուռկ Շ վէրին .	անդ :
Սէլէս .	41.	Սէքսիքօ .	309. 310.
Սէլէտա .	169.	Սէքսիքսի ծոց .	290.
Սէլվիլ .	332.	Սէքսիքսի նահանգները .	300. 308.
Սէկվինէս .	284.	Սէքքէ .	55.
Սէճէտտա .	281.	Սէօղ . Տ. Սօլա :	
Սէմէլ .	197.	Սընսդրու :	237.
Սէմիիս .	280.	Սըբբան .	62. 63.
Սէյնլընտ . Տ. Սոյնլանդիա .		Սիզինօզ .	273.
Սէնան .	78.	Սիդուլէ . Տ. Սիլան :	
Սէնկէշէ .	272.	Սինէօ .	106. 109.

Սիղիստրէ .	272.	Սղուէք արևելեան .	74.
Սիեղէն .	239.	Սչու սուրբ առաքեալք .	33.
Սիթօքա .	182.	Սչու սուրբ Վարապետ .	անդ :
Սիթօքա Տրակովանա .	անդ	Սճուղեան կղզիներ .	80.
Սիւան .	127. 155.	Սճտամլ .	143. 170.
Սիլիթ . Տ. Սէլէտա :		Սճտամլա .	180.
Սիւօ . Տ. Տէկիրմէնլէք :		Սճտամլիա . Տ. Պուշտան :	
Սինաս Ճերէաս .	326.	Սճտամլիցա .	180.
Սինհօ . Տ. Սինեօ :		Սճսա .	56.
Սինչիօ .	124. 154.	Սճիւլէլ .	247. 251.
Սինսք .	247.	Սճղլ . Տ. Սղուէ :	
Սինտանաով .	81.	Սճլով .	251.
Սինտէն .	200.	Սճնակոն .	185.
Սինտօքա .	113.	Սճնկոլք .	83. 85.
Սիշիկան .	297. 307.	Սճնա .	230.
Սիջագետք .	26. 49. 50. 321.	Սճսկովի Ամբրիգա .	{300.
Սիջին ամերիգայի նա-		Սճսկովի Ասիա .	{304.
ջանգները .	301. 310.	Սճսկովի Աւրոպա .	Սճս-
Սիւանտօլա .	104. 130. 131.	կովստան եւրոպեական .	
Սիսլէնից .	176.	Սճսկովի Այաստան .	28. 37.
Սիսկէթ . Տ. Սաշկաթ :		Սճստրք .	95.
Սիսսիսիրբի .	297. 303. 307.	Սճրամլիա .	105. 145. 172.
Սիսսուրբի .	297. 303. 307.	Սճուզօնէ .	134.
Սիսսուլունկի .	273.	Սճութուն .	272.
Սիստրա . Տ. Սիղիստրէ :		Սճուղան .	65. 72.
Սիտիլլի .	44.	Սճուլտէ .	189. 211.
Սիրիմ .	322.	Սճուհղ .	302.
Սիւլ .	149.	Սճումիլլ .	193.
Սիւնիսէն . Տ. Սճնակոն :		Սճնկօ .	288.
Սիւնսդէն .	200.	Սճնքաչ .	163.
Սիւրթէտտ ատասի .	273.	Սճուչ .	33.
Սճրին .	51.	Սճուռ .	150.
Սճրէլ .	93. 94.		
Սղուէ . Տ. Հնդկաստան .			
Սճնկոլ :			

- Սնունդ . . . 187. 193. 494. Սննթաֆոն . . . 159.
 Սնունսիա . . . 112. Սննթէ Շիպէլլօ . Տ. Լյիթնա :
 Սնտուլ . . . 50. Սննթէ Չէնիս . Տ. Չէնիս :
 Սնւ տաղը . . . 66. Սննթէ Սօղա . Սննթոս
 Սնւրատ . Տ. Լյիրատ : զա . . . 120. 124.
 Սնւրզուք . . . 282. 285. Սննթէ Վասսինօ . 140.
 Սոքա . Տ. Սոխա : Սննթէ Վօրլօ . 124. 137.
 Սոքտէն . . . 86. Սննպլան . 101. 124. 126.
 Սօլըր . 280. Տ. Լ Նդիպ- Սննօմօդարա . 286.
 տոս : Սննօմօդարա լեռ . 275.
 Սօդալա . . . 238. Սննֆալքօնէ . 153.
 Սօդակուա . . . 311. Սօպիլէ . 308.
 Սօդդօ կոօսսօ . . . 326. Սօնա . 271.
 Սօզա . 114. 224. 228. Սօնուշ . 164.
 Սօլամպիք . 277. 286. 287. Սօսա . Տ. Սօզա :
 Սօզամպիքի ներդուց . 275. Սօսկաւ . Սօսկալա . 247. 248.
 Սօզէլ . 143. 196. 227. Սօսուլ . Տ. Սնտուլ :
 Սօթօն . Տ. Սնթոն : Սօսքէօէ . 243.
 Սօլթալ . Տ. Սնլտալ : Սօտանիա . 42.
 Սօկատօր . . . 284. Սօտէնա . 104. 125. 130. 131
 Սօկունտիա . . . 204. Սօրալա (Սառլս) . 146.
 Սօհիլէլ . Տ. Սոհիլէլ : 172. 257.
 Սօմպազա . . . 287. Սօրալիա . Տ. Սօրալիա :
 Սօնաքօ . . . 128. Սօրէա . Տ. Սօնա :
 Սօնդէ նէկոօ Տ. Գա- Յ .
 րատաղ . . . Յզութիւն . 319. 320.
 Սօնդէ Չիմօնէ . 131. Յոհաննա . Տ. Հինդուան :
 Սօնդէ Սիտէօ . 321. 322. Յոնիական կզզիք . 105.
 Սօնդէօյէ . . . 201. 125. 141.
 Սօնդուէալէ . . . 140. Յոպպէ . Տ. Լաֆա :
 Սօնդսէնադ . . . 314. Յօրդանան . 48.
 Սօնդիէյիլիէ . . . 119. Յուլիական ալբեան լե-
 Սօնդֆէրրադ . . . 127. ուր . 143.
 Սօնդֆօրթ . Տ. Ֆէլտրի- Յունաստան . 104. 269.
 լսէն .

Յունաց լերինք .	269.	Նապլուղ .	49.
Ն .		Նապօլ . Տ . Նէբալ .	
Նարօլի . 104.125.137.139		Ն առ էնդա	168 .
Նարօլի Սալվադիայի . Տ .		Նասսաւ . 104.209.210.	
Սէնկէշէ :		Նասրա .	47 .
Նարօլի տի Ուամանիա . Տ .		Նալարին . Տ . Նլարին :	
Ննապօլի :		Նալարրա .	113 .
Նաղարէթ . Տ . Նասրա :		Նար դատիշա .	47 .
Նախջևան . 37.38. Տ .		Նարտա քէօրֆէզի . Տ .	
Նոր Նախիջևան :		Նրդայի ծովածոց :	
Նակիփուր .	75 .	Նաւահանգիստ հարուստ .	
Նահեա .	32 .		314 .
Նահէ .	208 .	Նաւբիւա . Տ . Ննապօլի :	
Նամուռ .	229.230 .	Նաւորդաց կղզիք . 292.334 .	
Նայդուա . Տ . Նիդրօ :		Նաքշա . Նաքսոս .	274 .
Նայէնպուռկ . 122.123.205		Ներբովիթ :	32 .
Նայէնպուռկի լիճ .	120 .	Ներոս .	275.278 .
Նայըշդատդ .	149 .	Նեմցէստան . Տ . Վերմա-	
Նայըշդէտղլ .	153 .	նիա :	
Նայթիւսյն .	173 .	Նեմցէստանի ծովերըրք .	
Նայշդուէլից . Տ . Շ զուէլից :			153 .
Նայս .	201 .	Ներքին Նւստրիա . Տ .	
Նայսաց .	162 .	Սթիրիա :	
Նայսէ .	189 .	Ներքին Վուանիա . Տ .	
Նայսիտէլի լիճ . Տ . Ֆէռ-		Նտէլսպէռկ :	
թիւի լիճ :		Նէակ .	232 .
Նայվիդ .	201 .	Նէապօլիս . Տ . Նարօլի :	
Նանթէս .	118 .	Նէբալ .	72 .
Նանկազաքի .	89.90 .	Նէրտունեան լեռեր .	138 .
Նանչան .	84 .	Նէկրօբօնդէ . Տ . Լ շրիպօղ :	
Նանսի .	119 .	Նէկրօպօլիս .	279 .
Նանքին .	84 .	Նէճէտ .	55 .
Նաուամպուռկ .	200 .	Նէշապօր . Տ . Նէշապօր :	
Նապ .	184 .	Նէշին .	250 .

- *Աճուխքէ . 240. *Արիփօն . 90.
 *Աճվա . 244. *Արքարակուա . 311.
 *Աճվատօ Իլլիմանի . Տ. *Արքէրինկ . 241.
 Իլլիմանի : *Արքօլսպուռնկ . 173.
 *Աճվատօ Սօրադա . Տ. *Արկանհէօյ . 83.
 Սօրադա : *Արուանդիա . Տ. *Արդ-
 *Աճվիա . 314. անդիա :
 *Աճքառ . 143. 187. 194. *Արվայա Օլեմիա . Տ. *Ար
 *Աճօրլանդա . *Աճօսատ . ղէմլա :
 Տ. *Ապսաց : *Ար աշխարհք . Տ. Աճե-
 *Աճօֆշադէլ . 122. 123. 201. րիգա :
 *Արդօսիա . Տ. Լէֆգօշէ : *Ար Իրիտանիա . 302. 333.
 *Արդրօ . 162. *Ար Վալէտոնիա . 333.
 *Արդա . Տ. *Արցցա : *Ար Վօռնվէլա . 304.
 *Արէմէն . Տ. *Արմէն : *Արդլանտիա . 240. 241. 242
 *Արլ . Տ. *Արղոս : *Ար Լէրսէյ (Ճրքսրյ) . 306.
 *Արկէա . Տ. *Արցցա : *Ար Լօռք . 306. 307.
 *Արկէպօլիա . 264. *Ար Օլլանտիա . 334.
 *Արկէր . 287. *Ար Օլլէմլա . 101. 249.
 *Արկիա . Տ. Իղնիգ : *Արիեան ալբեան լեռեր .
 *Արկտէ . 34. 36. 42. 143.
 *Արկրիտիա . 277. 287. *Ար Իռլանտիա . 533.
 *Արմէն . 195. 244. *Ար Լէոն . 309.
 *Արյուռի . 237. *Ար կաստիլիա . 110.
 *Արնկուդա . 86. *Ար կուադէմալա . 311.
 *Արշապուր . 61. *Ար կուլինէա . 333.
 *Արշնէի *Արօվկօրօտ . *Ար- *Ար կուանատա . 316.
 շօկօրօտ . 247. 249. *Ար շատիլեր . 306.
 *Արսիպին . Տ. Ս՝ճրին : *Ար շանօվեր . 303. 333.
 *Արտտա . 203. 209. *Ար Տարաւային Շէտլան-
 *Արցցա . 127. տիա . 328.
 *Ար Լօռք . Տ. *Ար Լօռք : *Ար Տարաւային Ուէլա . 332.
 *Արշապուհ . Տ. *Արշապուր : *Ար շէպրիտեան կղզի-
 *Արուանպէռնկ . 186. ներ . 333.

Նոր Հոլանդիա . 329. 332.	Շաճար .	56.	
Նոր Նախիջևան .	250.	Շամ, (Լլ Շամ). Տ.	
Նոր Նոսֆոլք .	304.	Շարիք . Ն Ղամասկոս :	
Նոր Ուէլս .	302.	Շամբլէն .	305.
Նոր Չէրքասք .	253.	Շամ Ղիրապլուս .	47.
Նոր Պասամա .	315.	Շամիրամակերտ . Տ. Ս ան :	
Նոր Պուանշվայկ .	303.	Շամպէռի .	127.
Նոր Ջուղա . Տ. Ջուղա :		Շամօ . Տ. Վօպի :	
Նոր Սկովտիա .	305.	Շանա . Տ. Սանա :	
Նոր Սպանիա .	303.	Շաննոն .	231.
Նորվեգիա . 104. 240. 242.		Շապին անապատ .	85.
Նոր Սրատան . 328. 333.		Շապին գարահիսար .	34. 36
Նոր տարւոյ կղզիներ . 333.		Շառլէսդօֆն .	308.
Նորրիչ .	235.	Շարմէ .	55.
Նոր փիլիպեան կղզիներ .	333.	Շարբի կղզիներ .	312.
		Շաֆհաւզէն .	122. 123.
Նոր Վիլի . Տ. Վիլիա		Շաֆպէռկ .	186.
նօվա :		Շբանտաւ .	199.
Նոր ()ուէան .	308.	Շբիռաինկ .	196.
Նոր Ֆունտլանտ .	302.	Շպիցպէռկ .	301.
Նուպիա .	277. 285.	Շրատէ .	192.
Նուքասիվա .	335.	Շրաոգէնպուռկ .	203.
Նովո .	138.	Շրէդդին .	198.
Նօկայի անապատ .	251.	Շրէռ .	220.
Նօկվարօտ . Տ. ()ուատիա :		Շրուդկառդ .	187.
Նօվէլլառա .	105. 130.	Շրուպլոունտ .	198.
Նօվկօրօտ .	247. 249.	Շրոէլից .	205.
Նօրմանեան կղզիներ .	235.	Շրոսմէ .	223.
Նօրտգար . Տ. Ղլուխ Տիւ-		Շրօլէ .	196.
սիսոյ .		Շրօլպէռկ .	201.
		ՇրօքՏօլմ .	240.
Շ .		Շրլանդեան կղզիներ .	237
Շադ . Տ. Տիգրիս :		Շրլանդիա .	անդ :
Շադիւլ արէպի .	27.	Շիլիֆ .	281.
Շահ տաղը .	91.		

Շէլտէ .	114. 224. 228.	Շլայզինկէն .	200.
Շէհրիզուր .	51. 52.	Շլայց .	215.
Շէմաիսի .	97.	Շլէզիա . Տ. Սիլէզիա :	
Շէմնից .	162.	Շլէսվիկ .	223.
Շէյք ազգին երկիրնեբը .	73.	Շմէլլա .	207.
Շէնինկէն .	210. 211.	Շնէեպէռ .	143. 146. 172.
Շէնպուռնկ .	191.	Շնէեքուրբէ .	195.
Շէնպուռն .	148.	Շնէեքօրբէ .	169.
Շէնտի .	285.	Շնքուշ .	34.
Շէպէլ էլ թօր .	55.	Շողալար .	29.
Շէպէլ թայլամոմ .	278.	Շողակաթ Մստուա-	
Շէպէլ Սօքաթ թամ .	անդ :	Շողակաթի վանք .	անդ :
Շէրեան .	32.	Շոուտ .	անդ :
Շէրպուռնկ .	119.	Շուշադ .	39.
Շէրպուօ .	288.	Շուշան .	61.
Շրոէքհօնն .	120.	Շուշտար .	60.
Շթայեռմառք . Տ. Սթիրիա :		Շվայց . Տ. Հելվետիա :	
Շթառէնպէռնկ . Տ. Սիւռմ :		Շվաոցա .	207.
Շթուրվայսէնպուռնկ .	163.	Շվաոցպուռնկ .	105. 112.
Շթուսպուռնկ .	118.	Շվաոցպուռնկ Սուուսու-	
Շիարա .	310.	շղատդ .	212.
Շիամ .	77. 78.	Շվաոցպուռնկ Սօնտէոս-	
Շիհուահուա .	309.	հալէն .	անդ :
Շինկքինկ .	83. 86.	Շվաոցվալտ .	143. 186. 193.
Շիուզ .	265.	Շվէռին .	204.
Շիրա .	273.	Շվէա .	104. 238. 240.
Շիրազ .	61.	Շրինակվեր .	65.
Շիրակ . Շիրակաւան .	31.	Շիայէր .	186.
Շիրինկարադամ .	75.	Շիռէ .	189.
Շիրվան .	64. 96. 97.	Շօմուշույվար . Տ. Սամօ-	
Շիքարփուր .	64.	շույվար :	
Շիօ . Տ. Սաքրդատասը :		Շօշ . Տ. Շուշան :	
Շիօտուա .	78.	Շօրէկէլ .	31.

Ո.		Ուռի.	122.
Ուրմագոս.	23, 40.	Ուռունկա.	88.
Ուրի. Ուրիտս.	88.	Ուռսպինո.	135.
Ուղատեան կղզիներ.	236.	Ուսին.	88.
Ուրանկասպատ.	75.	Ուտինէ.	155.
Ուտէնտատացիներուն երկի-		Ուրալ. 91. 92. 98. 244.	
րը. Տ. Վուազաստան:		Ուրգա.	86.
Ուրէնպուրի.	93. 95.	Ուրհա. Ուրֆա.	50.
Ուրմոս.	61.	Ուրուկուսյի. 301. 320. 321.	
Ուրմոսի նեղուց.	53. 61.	Ուրֆան.	257.
Ուրոտ.	38.	Ուֆա.	95.
Ուրոնդէս.	46.	Ուքոսո. Տ. Ուլու տէրեա:	
Ուրլանտիա.	240.	Չ.	
Ուրսալա.	241.	Չագըտ.	42.
Ուզրանիա սլոպօտեան. Տ.		Չամլուճա.	274.
Խարբով:		Չանթօնկ.	83.
Ուդոէխդ.	225. 226.	Չեանսի.	84.
Ուդինկէն.	210.	Չեանախօռա.	256.
Ուէլս.	233. 235.	Չէդդինա.	168.
Ուլահ.	260. 265.	Չէզէնա.	136.
Ուլմ. Ուլմա.	188.	Չէլէպեան.	80.
Ուլու տէրեա.	66.	Չէկուիդու.	297.
Ուճէն.	73.	Չէյլօն.	79.
Ումմէրափուրա. Տ. Եմ.		Չէնիս.	124. 126.
մէրափուր:		Չէնկլի.	31.
Ույնզըր.	235.	Չէնսի.	84.
Ույլիտէզ. Տ. Նայսաց:		Չէռիկօ.	142.
Ունդէռլանտ.	208.	Չեռիկօղդօ.	անդ:
Ունդէռլալտէն.	122.	Չէռմանիա:	168.
Ունկարիա. Տ. Սաճառստան.		Չէսարիք.	307.
Ուննա.	257.	Չէսդըռ.	235.
Ունշդոուդ.	208.	Չէվքան.	85.
Ուռալ. Տ. Ուրալ:		Չէրամ.	80.
Ուռթէ.	228.	Չէրէմուշ.	175.

Չէրբէզ .	253.	Պալէէ պատրա .	271.
Չէրբէզի երկիր .	96.	Պալէնչգէտդ .	211.
Չէւդա . Տ. Սէվդա :		Պալի .	80.
Չէքիան .	83.	Պալտօ .	154.
Չէօլ արապիստան .	54.	Պալքան . Տ. շեմոս :	
Չէօփլիւ .	266.	Պալֆրրուչ .	60.
Չէֆալօնիա .	142.	Պակրատա .	281.
Չէֆալօնիա պղտիկ . աշ :		Պահամա .	313. 315.
Չիմպօրասսօ .	296. 316.	Պահար .	73.
Չինի թաթարստան .	68.	Պահիա .	326.
Չինմաչին .	25. 81.	Պահլու .	267.
Չինչիննադի .	307.	Պահրէյն .	55.
Չիչիքար .	86.	Պահրի .	279.
Չիվիթա վէքքիա .	134. 136.	Պաղեստինու երկիր .	48.
Չիրմէն .	264.	Պաղտատ .	51.
Չիրքարք հիւսիսային .	75.	Պամեան .	65.
Չիքլատեան կղզիք .	{	271. Պամպերկ .	186.
		273. Պամպոսի լեռ .	291.
Չմչկեճեկ .	34.	Պայաղիա .	29. 31. 32.
Չութին .	183.	Պայէռն . Տ. Պապիէռա :	
Չունթիէնֆու .	84.	Պայքալ .	91.
Չուքար . Տ. Վուքար :		Պայքալայ լիճ .	92.
Չօւդքօվ .	176.	Պանադ .	163.
Չօրուգ սույի . Տ. Շ'որօս :		Պանտա () սիէնդալ .	321.
Չօրում .	34.	Պանքասայի . Տ. Պանքօք :	
	Պ .	Պանքուվէռ . Տ. Վուատրատ	
Պադապիա .	79.	Պանքօք .	78.
Պադուբսդ .	288.	Պաշլի .	96.
Պադէլ .	122. 123.	Պաշպալով .	166.
Պադիէնթօ .	138.	Պապէլմանտէլի , Պապիւլ-	
Պաթում .	94.	մանտէպի ներուց .	275.
Պալաթթօնի լիճ .	160.	Պապօլ .	60.
Պալակադ .	75.	Պառ լը տիւք .	119.
Պալգիմօն .	307.	Պառկու .	287.

Պառսէլունա .	112.	Պէղանսոն .	119.
Պաս .	333.	Պէիոա . Պէյոա .	107.
Պասրա .	51. 52.	Պէլգիա . Պէլճիա .	104. 228.
Պամլարիա . Պամլիէոա .	104.	Պէլղ .	102. 220.
	105. 184.	Պէլէմ .	326.
Պատաճօս ¹ .	111.	Պէլիկրատ .	165.
Պատէն .	104. 149.	Պէլիշի .	138.
	193. 195.	Պէլիղրատ . Պէլլրատ .	167. 263.
Պատէռպօնն .	200.	Պէլլունօ .	155.
Պատմոս .	45.	Պէլխէն .	193.
Պատուա . Տ. Բատուա :		Պէլկօրօտ . Տ. Աքիրման :	
Պարա .	274.	Պէլլութ տաղը .	66.
Պարանօվ .	304.	Պէլլուճիստան .	25. 62.
Պարատի .	48.	Պէլլուճիստանի անապատ .	62.
Պարիսալ .	30.	Պէլլուճիստան մասնաւոր .	
Պարնաս տաղը . Տ. Բառնաստ :			
Պարպատա .	314.	Պէլֆրսդ .	237.
Պարպարը . Պարպարընե- րուն երկիրը .	277. 280.	Պէմէռվալտ .	169. 184.
Պարպուտա .	314.	Պէյափօւր .	75.
Պարսկաստան . Պարսք .	125. 157.	Պէյօղլու .	261.
Պարրա .	282.	Պէնդճայմ .	191. 193.
Պարրօվ .	231.	Պէնէյնա .	55.
Պարբա .	282.	Պէնէվէնդ .	135. 136.
Պաքու .	97.	Պէնի .	319.
Պաֆֆինի ծով , Խմ ծոց .	298. 301.	Պէնկաղի .	282.
		Պէնկալա .	73. 76.
Պգու . Տ. Պիւք :		Պէնկուէլա .	289.
Պեդրսպուրկ .	247.	Պէնտեր .	252.
Պետրոս Պօղոսի նաւահան- դիստ . Տ. Փէթրօփաւ- լօսքայա :		Պէնտերպաս .	61.
Պղուռա .	253.	Պէնտերպուշիր . Տ. Ապուշեր :	
		Պէչ . Տ. Սկննա :	
		Պէռաւն .	170.
		Պէռլին .	198.

Պէռկամօ .	155. 156.	Պիտլիզ . Տ. Բարդէշ :	
Պէռկէն .	242.	Պիտշօլ .	170.
Պէռն .	122. 123.	Պիրաճ . Տ. Պոսոցցա :	
Պէռնպուռկ .	211.	Պիրէճիք .	50.
Պէռպիսէ .	328.	Պիրմանեան տէրութիւն .	
Պէսարապիա .	247. 251. 264	Տ. Պրամանեան տէրու-	
Պէսքիտեան լեռեր . Տ.		թիւն :	
Վարբադ :		Պիւժուկա . Տ. Պիսակօ :	
Պէտրա .	55.	Պիւյիւք ատա .	44.
Պէրզէրին .	262.	Պիւք .	252.
Պէրինկի նեղուց .	{101. 298.	Պիւքքէպուռկ .	214.
	{304.	Պլանքէնպուռկ .	210. 211.
Պէրմուտեան կղզիներ .	Պ էսլինկ .		193.
	313. 315.	Պլիտա .	283.
Պէրութ .	47.	Պղինձի գետ .	297. 303.
Պէրսէպօլիս .	61.	Պլպեղի ծովեզերք .	289.
Պէօտիա .	271.	Պնարիս .	74.
Պժէժանը (Պրժէժանը)		Պողոնիա . Տ. Լէհաստան :	
	176. 178.	Պուա .	169.
Պիալա .	174. 178.	Պուգօյլինա .	179.
Պիալրսոքօք .	247.	Պուէնօս Լ. յուէս .	321.
Պիգ .	314.	Պութան .	87.
Պիլատիւլճէրիտ .	277. 284.	Պուլղարիա . Տ. Սօֆիա :	
Պիլէֆէլտ .	200.	Պուխարա .	68. Տ. Կ մեծ
Պիլից .	175.	Կ փոքր Պուխարա :	
Պինկէօլ .	27. 29.	Պուխաւ .	188.
Պիպէռիս .	210.	Պուկ .	175. 253.
Պիռմինկէմօ .	234.	Պուղտան .	260. 265. 266.
Պիռքէնֆէլտ .	206.	Պուճակ . Պուճաք թաթար .	
Պիսակօ .	288.	Տ. Պէսսարապիա :	
Պիտդոիցա .	166.	Պույիլեօն .	227.
Պիտրից .	180.	Պունցլաւ .	170.
Պիսսաօ	288.	Պունիփուրի անապատ .	62.
Պիսքայա .	113.	Պուչէշտ .	164.

Պուռէմպուծէր . Տ.		Պռկկէնց, Պռկկէնցօ.	{ 158.
Պուրէմբուդար :			{ 159.
Պուռժէթ .	126.	Պռկմէն .	105, 191, 218.
Պուռկոս .	111.	Պռէնթա .	124, 158.
Պուտա . Պուտիմ .	161.	Պռէննէն .	157.
Պուտիսլաւ .	164.	Պռէշիա .	155, 156.
Պուտիսսիննա . Տ.	Պուցէն :	Պռէսլաւ .	199.
Պուտիսլայլ .	170, 171.	Պռիկդօն (Պասյդըն) .	235.
Պուրդփուր .	75.	Պռինտիզի .	140.
Պուրէմբուդար .	24, 69, 87.	Պռիտդըլ .	235.
Պուրղաղ .	44.	Պռիւլ .	146.
Պուրնով . Պուրնու .	287.	Պռիւկէ .	230.
Պուրսա .	41.	Պռիւն .	173.
Պուցէն :	191.	Պռիւքսէլ .	229.
Պուքուէշդ .	266.	Պռիքսէն .	159.
Պուաղիլ . Պուաղիլիա .	{ 301.	Պռուշ .	104, 195.
	{ 324.	Պռուշ արևելեան . և	
Պուամաբուծրա . Տ.		արևմտեան .	197 :
Պուրէմբուդար :		Պռուշի Սիլէզիա . Տ.	
Պասյդըն . Տ.	Պաիկդօն :	Սիլէզիա :	
Պասյիլա . Տ.	Խսրայիլ :	Պռօմպէնկ .	198.
Պաննտէպուռկ .	{ 105, 497.	Պռօտի .	177.
	{ 199.	Պռօքէն .	143.
Պասշօլ .	166.	Պտղոմայիս . Տ.	Լքքիա :
Պասչիանոյի լիճ .	134.	Պրականցա .	108.
Պասպանտիա հարաւային .	Պրամանեան տէրութի .	77.	
	229.	Պրուսա . Տ.	Պուրսա :
Պասպանտիա հիւսիսային .	Պօղանի պայ (ծոց) .	332.	
	225.	Պօղճա ատա .	44.
Պաստանօ .	138.	Պօղոգ . Պօղուխ .	34, 35.
Պասցցա .	169.	Պօթուշան .	267.
Պաւնշլայկ [Չլֆէնպիւթ-		Պօլիմիա .	301, 319, 321.
թէլ .	104, 210.	Պօլու .	40.
Պապէ .	205.	Պօլսէնսյի լիճ .	134.

Պօլօնեհա .	135. 136.	Պ ռւհա ատարի .	Տ. Չէնիկօ :
Պօխնիա .	176. 177.	Պ ջջ .	64.
Պօկօղա .	317.		Ո՛ .
Պօղճա ատասը .	Տ. Պօղճա	Ո՛ ադիսպօնա .	Տ. Ո՛ւէ-
ատա :		կէնսպուռկ :	
Պօմպայի .	73. 75.	Ո՛ սկուղա .	168. 169.
Պօյան .	Պօյանա .	181. Ո՛ սամբէ .	77.
		183. Ո՛ սայգիավիք .	224.
Պօյանա .	257.	Ո՛ սայդլինկէն .	188.
Պօյատօր .	285.	Ո՛ սայխըշդատդ .	171.
Պօյաքքա .	317.	Ո՛ սայնա .	200.
Պօյցէնպուռկ .	204.	Ո՛ սայս .	105. 120. 215.
Պօնա .	283.	Ո՛ սաշատդ .	195.
Պօնն .	201.	Ո՛ սաչա .	Տ. Սինտար :
Պօչան .	Տ. Պօթուչան :	Ո՛ սապ .	160. 163.
Պօռնէով .	79.	Ո՛ սավէննա .	135. 136.
Պօռնհօլմ .	222.	Ո՛ սատսպուդ .	75.
Պօռսօ .	118.	Ո՛ սացէպուրկ .	223.
Պօսանչ .	183.	Ո՛ սաքօնից .	170.
Պօսդըն .	235. 307.	Ո՛ւէալէկօ .	311.
Պօսնա .	257. 260. 265.	Ո՛ւէդեան ալբեան լեռեր .	
Պօտէնի լիճ .	102. 120. 143.		143.
Պօրու .	Տ. Սիստօնիա :	Ո՛ւէդիչադ .	164.
Պօցէն	158.	Ո՛ւէզադ .	185.
	Պ .	Ո՛ւէզան .	247.
Պ ահուկ .	38.	Ո՛ւէթիմօ .	Ո՛ւէթմի .
Պ ահուն .	57. 66.	Ո՛ւէկա .	196.
Պ սալա .	170.	Ո՛ւէկէն .	184. 185.
Պ էրմուկ	34.	Ո՛ւէկէնսպուռկ .	186.
Պ էննիկով .	247. 250.	Ո՛ւէկնից .	184.
Պ էննովից .	Պ էննովուց .	Ո՛ւէճիստան .	72.
		181. Ո՛ւէճճիօ .	104. 130. 131. 140
Պ ռոջիլ .	302.	Ո՛ւէյմ .	117.
Պ ռուղա .	38. 59.	Ո՛ւէյնէդ .	292.

Ուէնոս .	102. 114. 224.	Ուօղղինկհէմմփ .	235.
Ուէնոսի շէսսէն .	203.	Ուօէո .	228.
Ուէնոսսպուռկ .	223.	Ուօթէնթուռմփ .	168.
Ուէնօ .	134.	Ուօման .	267.
Ուէշիդ .	279.	Ուօմնտալէլֆ .	238.
Ուէքնից .	204.	Ուօն . Ուօնը .	{ 102. 114. 116. 120.
Ուէօնեան լեռեր .	184.	Ուօննէպուռկ .	207.
Ուէյրզան . Տ. Ուէզան :		Ուօշգօք .	205.
Ուիդէն .	169.	Ուօվէռէտօ .	158.
Ուիէթի .	134.	Ուօվինօ .	155.
Ուիկա .	249.	Ուօտա .	207.
Ուիմինի .	136.	Ուօտախ .	անդ :
Ուիչմինտ .	308.	Ուօտէ Խալանդ .	306.
Ուիպէ .	223.		Ս .
Ուիպէյրա կռանտէ .	294.	Սաալֆէլտ .	207. 208.
Ուիւտէսչայմփ .	210.	Սաանէ .	120.
Ուիւփեան լեռեր . Տ.		Սարաւտիա . Տ. Սալօյա :	
Ուրալ :		Սաթալիա .	42.
Ուիօ գօլօռաստօ .	308.	Սաթարաչ .	75.
Ուիօեա .	321.	Սալամանքա .	111.
Ուիօ կռանտէ՝ Կմ՝ պուալօ ,		Սալամպրիա .	257.
Կմ՝ տէլ նօռդէ .	308.	Սալդա .	321.
Ուիօ նէկոօ .	322.	Սալէ .	206. 207. 211. 284.
Ուիօ տէ Լանէյո .	326.	Սալէմփ .	75.
Ուիօ տէ լա Բլադա .	320.	Սալէնկօր .	79.
Տ. Կ Բլադա :		Սալէռնօ .	139.
Ուոտոս .	45.	Սալիսպուռկ .	144. 150.
Ուոտրիկվէց .	293.	Սալսա .	146. 184.
Ուոլբէլ .	228.	Սալսէդէ .	75.
Ուոլմպուռկ .	171.	Սալսօ .	138.
Ուոնդէլ .	209.	Սալցա . Տ. Սալսա :	
Ուոլսսիա .	243.	Սալցախ .	187.
Ուօղղէնպուռկ .	188.	Սալցպուռկ . Տ. Սալիսպուռկ :	
Ուօղղէռտամփ .	226.		

Սահռու .	277. 221.	Սանտէլպօշ .	80.
Սամարիա .	49.	Սանտէչ .	176.
Սամարիսանտ .	68.	Սանտովիչեան կղզիներ .	335.
Սամոստիա .	Տ. Սամսատ :	Սանտօմիո .	254.
Սամպօռ .	176.	Սան ֆիէթո .	128.
Սամսատ .	36.	Սանքթ Փէլթէն .	149.
Սամսէէ .	222.	Սանօք .	176.
Սամբա .	182.	Սապրավօ .	80.
Սամօթրաքի .	Տ. Սէմէն	Սառակօստ .	113.
տրէք .		Սառուցի գլուխ .	304.
Սամօշ .	160. 164.	Սառք .	235.
Սամօշույվար .	Տ. Կէռլա :	Սասուն .	33.
Սամօս .	Տ. Սեմէնտրէք .	Սասսառի .	128.
Կ Սուսամ ատասը :		Սավա . Սավէ .	Տ. Սա :
Սայանեան լեռեր .	23. 91.	Սավէնա .	136.
Սայիտ .	280.	Սավրիա .	Տ. Իջէլի :
Սայտա .	47.	Սավոյա (Սաբաւտիա) .	127.
Սան .	175.	Սատակուրա .	181.
Սանա .	56.	Սատանայի լեռ .	291.
Սանահին .	39.	Սատանայի կղզիներ .	315.
Սանդա ֆէ .	Տ. Սուրբ	Սարաթով .	93. 95.
Տաւատք :		Սարավան .	62. 63.
Սանդ Կալէն .	122.	Սարդիկէ .	262.
Սանդուրին .	274.	Սարը .	60.
Սան Լակօ .	319.	Սարուխան .	40.
Սան Լակօ տէ Բօմբոս		Սարտենիա .	104. 125. 126.
տէլլա .	111.	Սարտենիա կղզի .	126. 127.
Սանթա Սաւուա .	Տ. Լոյա		128.
Սաւուա :		Սարտիգի .	Տ. Սարդիկէ :
Սանկա .	90.	Սաց .	170.
Սան Սառինօ .	Տ. Սուրբ	Սաւ . Սավա .	{150. 152.
Սառինոս :			{160. 257.
Սաննոն .	Տ. Շաննոն :	Ստրըզ ատասը .	44.
Սանչիամ .	85.	Սաքսէն Տաւգէն .	219.

Սաքսոնիա .	{ 104.105.189.	Սէյլան .	Տ. Չէյլօն :
	{ 197.199.	Սէյհան .	Սիւհոն . 42.43.
Սրալադո .	169.	Սէյնը .	102.114.116.
Սրի .	231.	Սէնասար .	285.
Սղալամենի .	Տ. Լեմի:	Սէնայի ծովեղերք .	286.
Սղանիզլաւ :	176.178.	Սէն գլու .	117.
Սղանօվզյի լեռեր .	Տ.	Սէնէկալ .	276.288.
(Սոցքեան լեռեր :		Սէնէկամսիա .	277.287.
Սղապոօր .	328.	Սէնթ Սիբլօշ (ճիւրճով).	
Սղընլինկ .	236.		166.
Սղոխմօն .	Տ. Ուրֆան :	Սէնի .	Տ. Չէնիս :
Սեաւ գետ .	275.326.	Սէնիք .	Տ. Շ'անիկ :
Սերաստիա .	Տ. Սևաստ :	Սէն Տէնի .	117.
Սելեկիա :	Տ. Սելիֆքէ :	Սէնտփիշի երկիր .	328.
Սելեննիա .	114.	Սէպու .	281.
Սէսոա .	326.	Սէպտէի ներուց .	Տ.
Սէզիա .	124.	Աիպրալթարի ներուց :	
Սէէպէոկ .	209.	Սէոքիօ .	130.
Սէլամնըզ .	40.	Սէվէ .	191.238.
Սէլանիք .	262.263.	Սէվէոն .	231.307.
Սէլանիք քէօրֆէզի .	263.	Սէվիլիա .	112.
Սէլիֆքէ .	42.	Ստէռմանլանդիա .	240.
Սէլքէ .	211.	Սէտտիւլ պահր .	265.
Սէկէլմէսսա .	283.	Սէրահի Պօսնա .	Սէրա-
Սէկէտին .	163.	յէվօ .	անպ :
Սէկուռա .	109.	Սէրէթ .	180.183.257.
Սէկնիա .	Տ. Յէնկ :	Սէրինակուր .	65.74.
Սէկօվիա .	111.	Սէրկիբէ .	Սէրճիբէ . 326.
Սէմէնորէ .	262.263.	Սէրփիա .	363.
Սէմէնորէք .	268.	Սէրրա Գարասսայի .	324.
Սէմլին .	167.	Սէրրա Լէոնի ծովեղերք .	
Սէմիկոխնկ .	146.		289.
Սէյիք աղզին երկիրները .		Սէւդա .	284.
		72. Սէքէլեան կղզիներ .	292.

Աւբբրիա .	131.	Սիմփլոն .	120.
Արճըլմէս . Տ. Սէկէլմէսսա :		Սիմֆէրօփօլ .	247. 250. 251
Արնա .	62. 63. 72.	ՍյՅհոն . Տ. Սէյհոն :	
Արվէյիս . Տ. Սուէզ :		Սինա .	53. 55.
Արրընկ .	78.	Սինապ .	42.
Արրֆ . Տ. Սէրվիա :		Սինդ . Տ. Ինդոս :	
Աթամլօրօլ .	95.	Սինճար .	33. 49.
Աթէլէնպօշ .	292.	Սինտովեան կղզի . Տ.	
Աթէֆէնս .	333.	Սուրբ Լաւրէնտիոս :	
Աթիրիա .	105. 145. 150.	Սինտոյց :	183.
Աթիրիայի ալբեան լեռեր .		Սիոն .	48.
	150.	Սիուտ .	280.
Աթուռա .	126. 129.	Սիպերիա . Սիպիր .	68. 93. 98
Աթոսսպուռկ . Տ.		Սիպին .	166.
Շ թոսսպուռկ :		Սիպնպիոկէն . Տ. Մատեալ :	
Աթոի .	176.	Սիռակոսսա .	140.
Աթոիկոնիոն . Տ. Առան :		Սիւ .	42.
Աթօլպօփյի .	100.	Սիսդան .	65.
Աիահպունա .	65.	Սիվաս .	34. 35. 40. 43.
Աիամ . Տ. Շիամ :		Սիվի .	64.
Աիդոն . Տ. Սայտա :		Սիվիտան . Տ. Սիսդան :	
Աիէնա .	132. 133.	Սիրակուզա . Տ. Սիռակոսսա :	
Աիէռա Լէօնա .	{ 287. 289.	Սիրիմ . Տ. Արրընկ :	
	{ 291.	Սիրճան . Տ. Արման :	
Աիէռա Նէվատա .	108.	Սիրմիա .	164.
Աիէռոս տէ Լյատուէլա .		Սրենդէլ .	191.
Աիթիլի . Տ. Տէլօս :		Սրբէմ . Տ. Նապլուզ :	
Աիլէղիա .	{ 105. 145. 174.	Սլավոնիա .	145. 164.
	{ 197. 199.	Սլեկօ .	237.
Աիլիսթրէ .	264.	Սկովտիա .	231. 236.
Աիկիլիա կղզի .	138. 140.	Սղերտ .	34.
Աիկմատինկէն .	214.	Սմէրէնպուրկ .	301.
Աիհոն . Տ. Ջահոնն :		Սմօլէնպք .	247.
Աիմպորք . Աիմպիրքքա .	{ 93	Սնեաթին .	179.
	{ 97		

Մնօտէնի լեռեր .	231.	Սուրադ .	75.
Սողանլի .	31.	Սուրբ Անդրէաս .	288.
Սողոմոնեան կղզիներ .	333.	Սուրբ Բարդուղիմէոս .	{243.
Սողոմոնի լերինք .	64.	Սուրբ Բերսեղ .	Տ. Ալի
Սոնորա .	309.	Սուրբ տաղը :	
Սուղ .	283.	Սուրբ Բեռնարդոս .	120.
Սուէզ .	280.	Սուրբ Գէորգ .	315.
Սուէյիշ տէնիզի .	53.	Սուրբ Գիորնէսիոս .	293. Տ.
Սուէրա .	Տ. Սնկատոր :	Սուրբ Կէն Տէնի :	
Սուիզ (Սիւիզ) .	Տ.	Սուրբ Գովինիկոս .	Տ.
ձերվետիա :		ձայթի :	
Սուլթանիէ .	59.	Սուրբ Լզիւայի լեռ .	269.
Սուլիա .	317.	Սուրբ երկիր .	Տ. Պաղես-
Սուլիմա .	288.	տինու երկիր :	
Սուլու .	80.	Սուրբ Լարրորդութի .	{314.
Սուկալ .	Տ. Քէօսէ տաղը :	Սուրբ Լաստաբլոս .	314.
Սուհալառք .	234.	Սուրբ թալմաս .	294. 314.
Սումազրա .	79.	Սուրբ Իլտէփոնսոս .	111.
Սունտ .	102. 220.	Սուրբ Իւարէնտիոս .	{100.
Սունտեան մենծ կղզիներ .	79.	Սուրբ Իւարէնտիոսի	{297.
Սունտեան պղտիկ կղզի-		Սուրբ Իւարէնտիոսի	
ներ .	80.	ճոց .	298.
Սուչալա (Սըչուլ) .	180. 182.	Սուրբ Լուիզ Սառօն-	
Սուչեւֆու .	84.	ճաշի .	326.
Սուչուան .	անդ :	Սուրբ Լուսիա .	314.
Սուսա .	227.	Սուրբ Լուտովիկոս .	288.
Սուսուլ .	164.	Սուրբ Լուտովիկոս բո-	
Սուսամատասի .	45.	ղոցի .	309.
Սուսան .	33.	Սուրբ Լուս .	294. 314.
Սուտան .	Տ. Սիկրիտիա :	Սուրբ Լուս Սեռայի	
Սուտէթեան լեռեր .	101.	(լեռան) .	319.
	143. 195.	Սուրբ Կատարինէ .	326.
Սուր .	47.		

Սև լեռ .	291.	Ս աղարշապատ .	38.
Սև ջուր .	29.	Ս սյլպուռի .	209, 210.
Սօլոսպէտի .	235.	Ս սյկաղ .	249.
Սօլիտատ .	323.	Ս սյմառ .	104, 206, 209.
Սօլու . Տ. Սուլու :		Ս սյնհայմ .	195.
Սօլօթհուռն .	122.	Ս սյսպախհոնն .	146.
Սօլօր .	80.	Ս սյսքիրիսէն .	173.
Սօխում . Սօխում քաղէ .	96.	Ս սյտպուռի .	188.
Սօմլ .	116.	Ս սյքսէլ . Տ. Ս կարուլա :	
Սօմուշույլար . Տ. կէռլա .		Ս անն .	29, 32, 33.
Սօննէնպէտի .	159, 208.	Ս անսյ ծով .	32.
Սօննէնվիռպէլ .	169.	Ս անկարա .	287.
Սօնտոիօ .	155.	Ս ան Տիէմէն .	332, 333.
Սօսիա .	111.	Ս առ .	126.
Սօրաթա .	297, 319.	Ս առթա .	253.
Սօֆալա .	286.	Ս առնով .	204.
Սօֆալայի ծովեզերք . անպ :		Ս ասինկզօն (Ս աշինկ-	
Սօֆիա .	260, 262.	զընն) .	307.
	Ս :	Ս ասինկզօնի կղզիներ .	335.
Ս տալ .	224.	Ս ասկառ .	184.
Ս տատղլանտ .	122.	Ս տտովից .	176.
Ս տլանս .	119.	Ս տրագ .	32.
Ս տլաքիա . Տ. Ուլահ :		Ս տրի Վարինթիա . Տ.	
Ս տրսյի լեռեր .	244.	Վլակէնֆուռդ :	
Ս տլեատօլի .	111.	Ս տրի Վաանիա . Տ.	
Ս տլէնկին .	123, 201.	Ս սյրշդէտղլ :	
Ս տլէնսիա .	112, 317.	Ս տրի Սաճառստան .	161.
Ս տլէս . Տ. Ուէլս :		Ս տրի Շ թայէամառք .	151.
Ս տլիս .	122.	Ս տրնա .	264.
Ս տլիէն .	184.	Ս տրշառ . Ս տրսովիա .	254.
Ս տլտէնպուռի .	191.	Ս տրտար .	257.
Ս տլտէք .	105, 212.	Ս ննետիկ .	155, 156.
Ս տլտիվիա .	319.	Ս նննա .	147.
Ս տկ .	160.	Ս երակուա :	316.

- Ս Երասխոխումն . 320. Ս Էսդմանլանտիա . 240.
 Ս Երի Բերու . 319. Ս Էսդմինսդէո . 234.
 Ս Երի Գառինդիա . Տ. Ս Էսդֆալիա . 105. 197. 200.
 Ս Իլլախ : Ս Էսուլ . 101. 138.
 Ս Երի Գոանիա . Տ. Ս Էտէլպէոկ . 189.
 Ս յյպախ : Ս Էրբանեան լիճ . Տ.
 Ս Երի լիճ . 297. Ս Էլօ մաճճիօնէ :
 Ս Երի Սաճառստան . 161. Ս Էրկա . 288.
 Ս Երին Սաստրիա . Տ. թիբոլ : Ս Էրպոս . 257.
 Ս Երի Շ թայէոմարք . 151. Ս Էրսայլ . 117.
 Ս Էդդէո . 202. 239. Ս Էցլան . 201.
 Ս Էդէլ . 201. Ս Էօոտ . 152.
 Ս Էդէո . 102. 143. 191. 210. Ս Էսյէդքա . Տ. Ս Էկդքա .
 Ս Էլիա . 154. Ս Էրբէո . 196. 211.
 Ս Էլինօ . 124. 134. 137. Ս Էդդէնպէոկ . 199. 200.
 Ս Էլլէթրին . 262. Ս Էդէպք . 247.
 Ս Էլսի լեռեր . 231. Ս Էնն . 119.
 Ս Էնէզուէլա . 317. Ս Էդէ . 264.
 Ս Էնէո . 102. 239. Ս Էդէն . 193.
 Ս Էնթա . 154. Ս Էդմաո . 204.
 Ս Էոա . Տ. Պէիոա : Ս Էդպատէն . 209.
 Ս Էոա Գոուլ . 309. Ս Էկդքա . 93. 97.
 Ս Էոդհայմ . 195. Ս Էթէոպօ . 134. 136.
 Ս Էոմօնդ . 306. Ս Էլիքա . 177.
 Ս Էոպէ . 212. Ս Էլլախ . 153.
 Ս Էոոա . 143. 206. 207. Ս Էլլաֆոանքա . Տ. Ս Էօն :
 Ս Էոտէն . 191. Ս Էլմինկոօն . 308.
 Ս Էոօնա . 155. 157. Ս Էլնա . 247. 251.
 Ս Էսարապիա . Տ. Պե- Ս Էնանտեան ծով . 231.
 սարապիա : Ս Էնիրէ . 303.
 Ս Էսդէովալտ . 195. 209. Ս Էնիրիկով . անդէ
 Ս Էսդէրէս . 241. Ս Էննիրի . 177.
 Ս Էսթ կօթ . Տ. Գութք Ս Էնտարո . Տ. Ս յնդրր :
 արեւմտեան : Ս Էէնցա . 155. 157.

Ս իսրուռկ .	223.	Ս օրկա .	91. 102. 244.
Ս իսրուրկ .	249.	Ս օլօկտա .	247. 249.
Ս իռթէմպէռկ .	{104. 105. 186.	Ս օլօսի ծովածոց .	269.
Ս իռկին Աօռտա .	314.	Ս օլօտիմիր .	Տ. Ս լատիմիր:
Ս իսդուլա .	{174. 175. 196. 253.	Ս օլֆէնպիւղդէլ .	210. 211.
Ս իսլօքա .	175.	Ս օռմն .	204.
Ս իսպի .	241.	Ս օստանի .	280.
Ս իստօնիս .	257.	Ս օրօնէշ .	Ս օրօնէշ .
Ս իսքայա .	113.	Ս օրօնէշ .	{247. 249.
Ս իտէօ լեռ .	Տ. Ս օնդէ	Տ .	
Ս իտէօ :		Տադա .	73.
Ս իտին .	264.	Տաթև :	38.
Ս իրկինիա .	306.	Տալարնէ .	240.
Ս իրք .	93.	Տալէլֆ .	238.
Ս իւռամ .	184.	Տաղիստան .	96.
Ս իւռացպուռկ .	186.	Տաճկաստան .	104.
Ս լատիմիր .	247.	Տաճկի Մսիա .	25.
Ս ռսփօրան .	260.	Տաճկի Աւրոպա .	256.
Ս իսդախ .	193.	Տաճկի Հայաստան .	28. 29:
Ս ուլքան .	168.	Տաման .	251.
Ս ուսդրո .	235.	Տամրիէնի նեղուց .	333.
Ս ռադիսլավիա .	Տ. Պոէս-	Տամէռ .	285.
լաւ :		Տայլինկէռ .	186.
Ս ռայթա .	126.	Տայսդէռ .	191.
Ս տանգաւոր կղզիներ .	335.	Տինիմարքա .	104. 220.
Ս ռաստան .	Տ. Ս իրք ,	Տանցիկ .	Տանցկա .
Ս էօրկիա :		Տանցիկ .	197.
Ս ըկանք .	Տ. Ս աղէնդա-	Տառմէդատդ .	203.
րան :		Տալալակիրի .	23. 72. 86.
Ս օդրոֆրոդ .	237.	Տալիսի նեղուց .	301.
Ս օլենսք .	Ս օլինիա .	Տարմավէնտ .	57.
Ս չինիա .	247.	Տարսոն .	42.
Ս օլթուռնօ .	138.	Տարտաննելի բերդերը .	265.
		Տարտաննելի նեղուցը .	անդ :
		Տարիա .	Տ. Ս իմֆէրօփօլ :

Տաւրիա ցամաքաղզի . Տ.	Տիբերիա .	49.	
Խորիմ .	Տիբերիայի ծով . Տ.		
Տաւրինեան լեռեր .	Վեննէսարէթի ծով .		
Տաւրինօն . Տ. Գուռին :	Տիբերիս .	{ 102. 124.	
Տաւրոս .	23. 40.	{ 132. 134.	
Տեւլինէ .	262.	Տիրհօլց .	191.
Տեղմօլտ .	213.	Տիգրանակերտ . Տ. Մ. Թիթ :	
Տէլալառ .	305. 306.	Տիգրիս .	23. 25. 27. 33.
Տէլդա .	278.	Տիէկօ .	293.
Տէլօս .	274.	Տիլլ .	209.
Տէլֆի . Տ. Գասդրի :		Տիլմէնհօռչդ .	205.
Տէկիրմէնլիք .	274.	Տիմիաթ .	279.
Տէհր .	285.	Տիմէլ .	212.
Տէմալէնտ . Տէմիլանտ .	60.	Տինարեան լեռեր .	168. 256.
Տէմէռառա .	328.	Տիվերիկի .	34.
Տէմպէս .	286.	Տիրիլօ . Տ. Տրին :	
Տէնտեր .	228.	Տիւմինի լիճ .	143.
Տէպրէցին .	163.	Տիւնա .	244.
Տէռա .	283.	Տիւսսէլ .	196.
Տէսիմա .	90.	Տիւսսէլտօրֆ .	200. 201.
Տէսսաւ .	211.	Տիւրոս . Տ. Սուր :	
Տէվէ պօյնու .	29.	Տներէր .	102. 244.
Տէրճան .	անդ :	Տնեսդէր .	102. 175. 244.
Տէրնէ .	282.	Տուէռ . Տուէռօ .	{ 102. 106.
Տէրպէնտ .	97.		{ 109.
Տէրրի . Տ. Տէհր :		Տուժիկ .	29.
Տէրրիէ .	55.	Տուինօ .	153.
Տըլլի .	72. 74.	Տումպօլիցա .	265.
Տըռըմ .	235.	Տունայէց . Տունալէշ .	{ 159.
Տըռպի .	անդ :		{ 175.
Տըքան . Տ. Յամաքակղզի		Տունկօլա .	285.
Վանդէ ի ասդիի դին :		Տուշաք . Տ. Ճէլլալապաա :	
Տիատին .	32.	Տուպլին .	237.
Տիարպէրի .	29. 33. 34.	Տուռանկօ .	309.

Տուռօ . Տ . Տուէնօ :	Բամլա .	49.
Տուսկիոյ ծով .	131. Բամսին .	257.
Տուքաքին .	262. Բէշթ .	59.
Տուսկօմիոննա . Տ . Սիթերա	Բժէշօյ . Տ . Ժէշօյ :	
Տրակօմիոննա :	Բիղէ .	43.
Տուամիէն .	238. Բիօն .	93.
Տուսիգէն .	196. Բուժ Գալէ .	50.
Տուա .	150. 152. Բումէլի . Տ . Տաճկի Եւ-	
Տուէնդա .	225. ըոպա :	
Տուօնդհայմ .	242. Բումէլի մասնաւոր . Տ .	
Տվինա .	244. Սօֆիա :	
Տրապիզոն . Տ . Գրապզուն :	Բուսճուք .	264.
Տրէզտա .	190. Բօքնապատ .	61.
Տրէհիէ . Տ . Տէրրիէ :	Յ .	
Տրին . Տրինացցա .	257. Յած կղզիներ .	335.
Տրիպօլիս .	47. 281. Յամաքակղզի Գանդէսի	
Տրիտէնդ . Տ . Թրիէնդ :	անդիի դին .	71. 77.
Տօլակիր . Տ . Տավալակիրի :	Յամաքակղզի Գանդէսի	
Տօլառդ .	224. ասդիի դին .	73.
Տօլինկէնօվալտ .	191. Յառա .	169.
Տօլիուր .	75. Յէլէ .	193.
Տօմինկօ . Տ . Հայդի :	Յէնկ .	167.
Տօն . Տօնաւիս . 91. 102. 244.	Յիդդաւ .	191.
Տօնեան խաղախներուն եր-	Յիլլի .	151.
կիրը .	252. Յիւռիս .	122.
Տօնկօլա .	285. Յիւռիսի լիճ .	102. 120.
Տօպուսջ .	152. Յիւրիկօ . Տ . Յիւռիս :	
Տօպրա Սինետիկ . Տօպրօ-	Յնոյլիմ .	173.
նիէ . Տ . Ուակուդա :	Յուկ .	122.
Տօդրէխդ .	226. Յույտէնի լիճ .	224.
Տօրիս .	126. Յվէլլէնտամ .	292.
Տօննա .	183. Յվօլ .	226.
Ր .	Փ .	
Րագդա . Տ . Ուրֆա :	Փադանա .	73.

Փալէարական կղզիներ.	113	Փլաթանի .	138.
Փալէնչիա .	111.	Փլայսէ (Բլայսլէ).	189. 207.
Փալէոսօ .	140.	Փլայլէն .	190.
Փալիչի լիճ .	160.	Փլացլ .	148.
Փալիօ .	134.	Փլէսքօլ .	247.
Փալմա .	113.	Փլուտէնց .	159.
Փալմաս .	294.	Փլօրէս .	80.
Փալմիրա .	54.	Փշէմիսլ (Փրշէմիսլ).	{ 176.
Փաշանկ .	79.		{ 177.
Փամէր .	66.	Փոնդիշերի .	76.
Փամիլոնա .	113.	Փոքր Լսիա .	26. 40.
Փանաո .	131.	Փոքր Դիպէթ . Տ. 1	ատար :
Փասիս Տ. Բիօն :		Փոքր շայաստան .	28. 34.
Փասսաւ .	186.	Փոքր Պուխարա .	68. 83. 85.
Փարիզ .	116.	Փոսթէնի հովիտ .	158.
Փաքսօ .	142.	Փոսթօ .	132.
Փեղրայեան արարիա .	55.	Փոօչիտա .	139.
Փէզրա . Տ. Պէտրա :		Փսքօլ . Տ. Փլէսքօլ :	
Փէզաո .	135. 136.	Փօ :	102. 124. 129.
Փէթոօլարատին .	167.	Փօլդալա .	247. 250.
Փէթոօփաւլօսքայա .	99.	Փօմբէյի .	139.
Փէլլինէ . Տ. Ալիսին :		Փօնթէ քօրլօ .	136.
Փէշթ . Փէշթա .	162.	Փօնթինեան կղզիներ .	140.
Փէշէլի .	83.	Փօնթինեան ճախիններ .	
Փէոուճիա .	134. 135. 136.		134.
Փէսքաոա .	138.	Փօնթօ .	85.
Փէքին .	84.	Փօնցա .	140.
Փիալէ .	124. 154.	Փօռթ մահօն .	113.
Փիլիպեան կղզիներ .	81.	Փօռթօ . Տ. Օփօռթօ :	
Փիլի գետ .	291.	Փօռթօ սանթօ . Տ. Սուրբ	
Փիշոր .	64.	նաւահանգիստ :	
Փիսթօյա .	132.	Փօռթօ Ֆէոոայօ .	135.
Փիօմպինօ .	133.	Փօրթանտիք .	288.
Փլաթայի քօկէլ .	143.	Փօրթոուկալ .	104. 106.

Փօփէր . Փօփրատ .	159.	Վասէ .	77.
Փֆինց .	194.	Վարբադ լեռեր .	101.143.
Փֆօնցհայմ .	անդ :	159.164.174.180.244.	
Վ .		Վարդլ .	93.
Վարբիա . Վարբանդիա .		Վարձա . Տ . Վէֆէ :	
	277.	Վաֆ տաղը . Տ . Կովկաս :	
Վարսօ տ' Լսդրիա .	154.	Վաֆրաստան .	277. 290.
Վարաք .	74.	Վեանկ . Վեանճ . Տ .	
Վաղա .	49.	Լանդդէքեանճ :	
Վաղմիր .	65.	Վեանկնին . Տ . Նանքին :	
Վալաս .	267.	Վեանկօի . Վեանսի .	{ 83. 84.
Վալեայ (Վալէի) նե- ղուց .	102. 114.	Վեանկօիւ .	83.
Վալէնպէռկ .	143. 146.	Վէլաթ :	63.
Վալիլ . Տ . Հալիլ :		Վէշիշ տաղը . Տ . Ուխմադու :	
Վալքա .	86.	Վէսիրվան .	48.
Վալքիւթ .	29.	Վէտուպա .	77.
Վալքուդա .	73.	Վէրսոն .	247. 250.
Վահրի գաչար .	59.	Վէրսոն սուլի . Տ . Տնեքր :	
Վաղդէացուց երկիր . Տ .		Վէօթէ սուլու .	41.
Իրագ արապի :		Վէօսէ տաղը .	32.
Վաղկեղոն .	41.	Վէօսթէնտիլ .	262.
Վապօճեա .	78.	Վէօրֆէղ . Տ . Պօրֆու :	
Վանթապրեան լերինք .		Վէֆէ	251.
	108.	Վէֆէի նեղուց .	102.
Վանթօն .	84.	Վըմբօլունկ . Տ . Վըմբօ-	
Վանսու .	անդ :	լունկ :	
Վանտէշ .	75.	Վըպրըղ .	45.
Վաշկար .	85.	Վիարէնցա . Տ . Հէլումէճ :	
Վապարտա .	96.	Վիէչէն :	238.
Վապուլ .	64.	Վիլի . Վիլիանօլա .	252.
Վապուլեստան .	25. 63.	Վիլիտիւլ պահր .	265.
Վապուլէստան մաս- նաւոր .	64.	Վինկթէշինկ .	84.
		Վինկշինք .	87.

Վինկքիդասօ .	86.	Օ .	
Վիշմիր . Տ. Վազմիր :		Օազ .	116.
Վիրին .	86.	Օաչու . Տ. Օվաչու :	
Վիրլի պապա . Տ. Արուլա		Օսքսաքա .	310.
պապի :		Օբբա .	174.
Վիրման . Տ. Արման :		Օբբէլն .	199.
Վիրման գալէ . Տ. շին		Օդնա .	267.
Չէրքազք .		Օդահայդի .	335.
Վիւթահիէ .	41.	Օդդոնիա . Տ. Օտէնսէէ :	
Վիօ (Միսքօ) .	90.	Օղէոօ .	154.
Վլօսդէննայպուռկ .	148.	Օղու .	260. 264.
Վուանկթօն . Տ. Վան		Օէդա .	269.
թօն :		Օժայն . Տ. Ուճէն :	
Վուանսի .	84.	Օլանտա .	104. 224. 225.
Վուդդաք . Տ. Վադաք :		Օլանտա հարաւային .	226.
Վուէյլէլ .	84.	Օլանտա հիւսիսային .	անդ :
Վութայիս .	94.	Օլանտրդի հարաւային	Մ. մե-
Վուպա .	96.	րիդա . Տ. Աույանա	Օլան-
Վուրդիստան .	60.	տրդի :	
Վուքար .	109.	Օլտ . Տ. Մլուդա :	
Վուսնօյարաք .	99.	Օլիմպոս .	256.
Վուէսդօն .	235.	Օլիօ .	124.
Վսալիսքօ .	309.	Օլմից .	173.
Վսիքօքօ .	90.	Օլտէնպուռկ .	104. 205.
Վրիստիանա .	242.	Օլտէոնի .	235.
Վսիստիանսանտ .	անդ :	Օլօնէց .	247.
Վրիստիանահասպ .	301.	Օխոցք .	98. 99.
Վօանպատուր .	75.	Օխոցքեան լեռեր .	91.
Վօլօմպօ .	79.	Օխրի .	262.
Վօճա էլի .	40.	Օխրիի լիճ .	257.
Վօլին . Տ. շօթուն :		Օչայօ . Օհիօ .	297. 306.
Վօպի .	85.	Օման .	56.
Վօսուր .	32.	Օմպոնէ .	132.
Վօրէա .	86.	Օմպ .	98. 99.

(Օյորօր ,	327.	(Օրոնդէս .	57.
(Օնան . Տ. օնան :		(Օրֆէոս . Տ. Օֆիէ :	
(Օնդարիոն .	297. 305.	(Օփօնթօ .	107.
(Օնէկա .	102. 244.	(Օքսֆրոզ .	234.
(Օնէյտա .	305.	(Օքքէն .	210.
(Օպ . Օպի .	23. 92. 244.	(Օֆ .	43.
(Օպէռլանտ .	208.	(Օֆանթօ .	138.
(Օանիէնպուռկ .	199.	(Օֆէն . Տ. Պուտա :	
(Օաստիա .	163.	(Օֆիէ .	270.
(Օքատեան կղզիներ . Տ.		(Օֆֆէնպալս .	203.
Ոռգատեան կղզիներ :		Փ .	
(Օռէլ .	247.	Փալզէոնս .	132.
(Օռթլէս .	143. 157.	Փալուն .	241.
(Օռինօգօ .	297. 317.	Փայէնցա .	136.
(Օլօվեան կղզիներ .	323.	Փաշ . Փարշ . 94. Տ. Կ	
(Օօնեօշ .	164.	Րիօն :	
(Օսդէնտ .	230.	Փառէլ .	205.
(Օսդէոտէ .	193.	Փատուց . Տ. 1 իսթէնշթայն :	
(Օսդո կօթ . Տ. Պութք		Փատտէյէվաքի .	100.
առևելեան :		Փարէօքրեան (Փարօքրեան)	
(Օսնապուր . 191. 192. 193.		կղզիներ . Տ. Փէրէօ-	
(Օսնինկ .	195.	րեան կղզիներ :	
(Օլահու .	336.	Փարս . Փարսիստան .	61.
(Օլայհի .	անդ :	Փարրա . Տ. Փուրրահ :	
(Օլէլիէնն .	255.	Փէզան . Տ. Փէսսան :	
(Օլէոնեը .	114.	Փէլազա .	287.
(Օլուշօր .	180.	Փէլտպէռկ .	143. 193.
(Օտէնսէէ .	222.	Փէլտքիրիս .	159.
(Օտէն . 143. 172. 174. 196.		Փէլսթա .	205.
(Օտէսսա .	250.	Փէմունտ .	239.
(Օտիէլ .	109.	Փէնթիւի լիճ .	160.
(Օրան .	283.	Փէնմօ .	135.
(Օրէկան .	307.	Փէնոտա .	135. 136.
(Օրիսա .	74.	Փէնոօ . Տ. Երկաթի կղզի :	

Ֆէս .	277. 281.	Ֆոսյոզինկ .	186.
Ֆէսսան .	282. 285.	Ֆոսյոպէռկ .	190.
Ֆէրէօէրեան կղզիներ	{ 222	Ֆոսյոպուռկ .	122. 194.
	{ 223	Ֆոանսա . Տ. Ղաղղիա :	
Ֆէրխանա . Տ. Խորազմ :		Ֆոանսրզի Հարաւային Մ. մե-	
Ֆէրնանտօրօ . Ֆէրտինան-		րիգա . Տ. Կույանա՝ Ֆոան-	
տոսի կղզի .	294.	սրզի :	
Ֆէօտօզիայի ներուց .	102.	Ֆոանքֆուռդ առ () տէռի .	
Ֆիանտրա .	225. 228. 229.		199.
Ֆիարբի . Տ. Չէֆալօնիտ		Ֆոանքֆուռդ Սոյնեան .	
պղտիկ :		105. 144. 198. 219.	
Ֆիլատէլֆիա .	307.	Ֆոասքաղի .	136.
Ֆիլէմէնկ . Տ. Օլանտա :		Ֆոէտէրիքոն .	303.
Ֆիլիպէ .	262.	Ֆոխլանդիա .	225.
Ֆիլոզէլպէռկ .	189.	Ֆոխլանդիա արևելեան .	
Ֆիլսթէլ .	143. 169. 184.		191.
Ֆիլէն . Տ. Ֆիւնէն :		Ֆոխտէք .	175.
Ֆինիա . Ֆինլանդիա .	{ 247	Ֆոխօլ Մ. ւտրիայի .	153.
	{ 248	Ֆոօզինօնէ .	134.
ՖինսդէՀասաՀօն .	120.	Ֆօկէլէն .	184.
Ֆինֆրիբսէն .	163.	Ֆօճճիա .	139.
Ֆիումէ .	164.	Ֆօմէն .	60.
Ֆիւնէն . Ֆիօնիա .	222.	Ֆօյկղլանտ .	190.
Ֆիօրէնցա . Ֆլօրէնտիա .		Ֆօնթէնէպլօ .	117.
	132.	Ֆօռառըպէռկեան կա-	
Ֆլէնսպուրկ .	223.	լուածքներ .	159.
Ֆլօրիտա .	307.	Ֆօռթ .	231.
Ֆուլիներու երկիրը .	287.	Ֆօռլի .	135. 136.
Ֆուլտա .	143. 202.	Ֆօռմէնթէռա .	113.
Ֆունկի . Տ. Սէնասր :		Ֆօռտէննպէռկ .	151.
Ֆունչալ .	295.	Ֆօռմօզա . Տ. թայօլան :	
ՖուրրաՀ .	64.	Ֆօքիէն .	83.
Ֆուքսուան .	78.	Ֆօքիս .	271.
		Ֆօքչան .	266.

ՎՐԻՊԵԿԻՔ ՏՊԵԳՐՈՒԹԵԼՆՍ

Էջ.	ՏՈՂ.	ՎՐԻՊԵԿԻՔ	ՈՒՂԻՊԵԿԻՔ
26	25	Եսիային	Տաճկի Եսիային
35	12	Թագաբե	Թագաբե՝ ըստ հնոց՝ Երեմիա
44	28	Գասարո՝	Գասարո՝
127	9	ՍԵՎՈՅԵ, ՍԵՎՈՅԵ,	ՍԵՎՈՅԵ, ըստ հնոց՝ Սաբաթոն
127	31	(Տաբեթոն)	(Տաբեթոն)
141	28	Գործոն	Գործոն՝ ըստ հնոց՝ Կրիստոս
150	22	Սառ ու Սաթե	Սառ՝ կամ Սաթե
159	31	Տառապանք	Տառապանք
165	30	Շահաշարժար	Սահաշարժար
187	3	Գնեալ	Գնեալ
204	30	Վկայաբաց,	Վկայաբաց,
225	12	մանաւանդ միրգ,	մանանուխ, միրգ,
235	26	Պառլիպոն,	Պառլիպոն (Պառլիպոն),
258	1	նապաստան,	նապաստան,
261	26	Գալիլեայի գղեակը	Գալիլեայի աշտարակը
267	24	70	110
297	26	()առնիք,	()առնիք,
305	7	Տեղեկար,	Տեղեկար,
327	9	տեղն	տեղն է

INDEX OF THE COLLECTION

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59
60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100

